باياۋاندىكى گۈلخان

(رومان)

UnRegistered

كۈلكە كۈچلۈكلۈك ئالامىتى بولۇپلا قالماي، بەلكى كۈچلۈكلۈكنىڭ ئۆزىدۇر.

— . لۇناچارىسكى

خۇشچاخچاق كىشىنىڭ بۇگۈنىمۇ، ئەتىسىمۇ قۇۋناق ئۆتىدۇ.

— . ن .تولستوي

1.قىسىم

سۇبھى ياخشى سۆز ۋە كەچۈرۈش كەينىدىن ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان سەدىقىدىن ئەۋزەلدۇر.

» —قۇرئانى كەرىم» سۇرە « » 263 ئايەت.

—دۇنيانىڭ قىزىقى نېمىدىلىكىنى بىلەمسەن؟

—خۇشچاخچاق بولۇشتا. ھەتتا ئىش ئۈستىدىن كەلمىگەن تەقدىردىمۇ خۇشچاخچاق بولۇشتا.

—ۋ .گىيوتى

بــىرىنــچى بـــاب

1.بوغۇزنىڭ سالقىنى ئېسەتتى. بۇ سالقىن باھارنىڭ ئەلچىسىدەك، يېقىملىق، ئاللىقانداق پۇراقلارنى ئۆزى بىلەن ئېلىپ يۈرەتتى. بۇ پۇراقتا يېتىن كەچمىشنىڭ خاتىرىلىرىنى قوزغىتىدىغان نېمىدۇر يوشۇرۇنغاندەك قىلاتتى. زېمىستان قىش ھەرۋىم قىلغان شۇ نەرسە پات ـ يېقىندا ھاياتقا قايتا كىرىپ كېلىدىغانلىقىنىڭ بىشارىتى «قىستۇرۇلغان» سالقىننىڭ بوغۇقى ئەنە شۇ سەۋەپتىنمىكىن بەك ھېس قىلىنمايتى؛ ئەكسىچە ئۇنىڭ تېخىمۇ بىر ئاز بىلىنەرلىك تۇرۇلمىشنى كۆڭۈل ئىستىگەندەك قىلاتتى. قەلبلەر ئۆزگە تونۇش، ئەمما يەنىلا نېملىكى پۇتۇنلەي ئېنىق بولمىغان، «چالا تونۇش» ئاللىنېمىگە ئالدىرايتى.

بوغۇزدىن شەرققە ۋە شەرقتىن ئۇڭ قولنى بېسىپ يەلپۈگۈچ شەكىللىك — تا غەربىي جەنۇپقىچە بېقىلغىنىدا، قەدىمي يۇرت ئاتۇش ئاللىقاندىكىدەكلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ھازىر تېخى دەل ـ دەرەخلەر يوپۇرماق چىقىرىپ، قاراڭغۇلىششقا ئۆلگۈرمىگەچكە، ھېچبىر يۇرت ئورمانلار قۇچىقىغا يوشۇرۇنمىغان، ھەربىرىنى ئوچۇق ئىلغا قىلغۇدەك ھالدا ئىدى. ئەگەر سول تەرەپتىكى پارچەتاغ دەپ ئاتالغان، ھېچبىر تاغ تىزمىسىغا چېتىلمىغان، سۇنئىي دۆۋىلەپ قويۇلغاندەك ئىدىرنىڭ ئۈستىگە

Unregistered

چقىپ قارىسىغۇ ھەممە يەر بىر پەتنۇس ئۇستىدىكىدەكلا — مېيىدىن[1] قۇمىسېغىچە [2] قىلارلىق كۆرۈنەتتى.

ئوڭ تەرەپتىكى تاغنىڭ بوغۇز تەرىپى قەدىمىي ئەپسانىلەردە زىكرى قىلىنىدىغان بەھەيۋەت پالۋانلارنىڭ قىلىچىدا، بىرلا چېپىش بىلەن كېسىپ چۈشۈرۈلگەندەك تىك — تا ساينىڭ يۈزىگىچە چۈشسە؛ جەنۇپ يۈزى ئىشتاچى يېزىسى ەپكە تەدرىجى پەسلەپ بارغان يانتۇلۇق؛ غەربى بولسا ئەجدىھارنىڭ دۇمبىسىدەك، ئۇستۇنئاتۇش تەرەپكە «سويلاپ» كېتەتتى.

قەدىمقى ئەجداتلار بەلكى بوغۇزدىكى مۇشۇ ئىگىزلىكتىن تۆۋەنگە — يۇرتلار جايلاشقان ۋادىغا باققان ۋە تەبىئىي ئالاھىدىلىككە كۆرە بۇ يۇرتلارنى ئىككى چوڭ سۇغۇرۇش رايونىغا ئايرىغان بولسا كېرەك :ئوڭ قول تەرەپتىكىسى ئوڭ ئېرىق؛ سول تەرەپتىكىسى سول ئېرىق دەپ ئاتالغان بۇ ئىككى رايون، زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن فونېتىك ئۆزگىرىشلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ، «ئوڭ ئېرىق» — ئوڭۇرۇق، «سول ئېرىق» — شورۇق دېگەن يۇرت ئىسمىلىرىغا ئايلىنىپ كەتكەن .ئەمما ھازىرغىچە بوغۇزدىن ئېقىپ چىققان سۇ ئىككى ئاساسىي بۆلەككە بۆلۈنۈشتەك ئەنئەنە داۋام قىلىپ كەلمەكتە.

باھار دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يېڭى شاخلىرىغا بىرىنچى «ئەستەر بويىقى»نى بېرىشكە باشلىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. قەدىمدىن داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان نورۇز بايرىمىنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان بولۇشىغا قارىماي، نورۇز ھارپىسىنىڭ كەيپىياتى بىلىنمەيتى. تەبىئەتتىكى ئويغىنىش ۋە جانلىنىشقا ئۇيغۇن ئىنسانلار كەيپىياتىدىمۇ جانلىنىش، شادلىق تۇغدۇرىدىغان، ھاياجان قوزغايدىغان نورۇزنىڭ جىمجىت، ساداسىز بىر پېچىمدە كېلىشى ۋە كېتىشى كۈتۈلەتتى. چۈنكى، بىرنەچچە يىلدىن بېرى ئايىغى ئۈزۈلمىگەن يېغىلىقلار ھاياتنى ئىزدىن چىقارغان، ئادەملەرنىڭ ھايات ھەلەكچىلىكى بىلەن، بايرام تەنتەنىسى سۈرگىدەك ھەپىلىسىنى قويمىغانىدى.

بەزى ئالامەتلەرگە دىققەت قىلغان بىلەرمەنلەرنىڭ دېيىشىچە، يېغىلىقلار ئاساسەن بېسىلىپ قالغانمىش، يېڭىشەر ـ يېڭىسار ئەتراپىدا بىر ئاز توقۇنۇشنىڭ داۋام قىلىۋاتقىنىنى ھېساپقا ئالمىغاندا،

Unregistered

پالاكەتلەر ئۆتۈپ كەتكەندەك قىلارمىش. بۇ تۇقۇنۇشلارمۇ تۈگىگانلار بىلەن «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى «ئەسكەرلىرى ئارىسىدا «بەزلىشۋالغان» شەكىلدە، بىر خىلدا داۋام قىلىۋاتاتتى. ھېچبىر تەرەپتە ئىلگىرىلەش، يېڭىش ـ يېڭىلىش بولمايۋاتاتتى.

گەرچە بۇ تەرەپلەر تىنچىپ قالغاندەك قىلىسىمۇ، ئانچە يىراق بولمىغان قوشنا شەھەردە ئاتموسفىراغا تۇتەپ تۇرغان پوروخ ھىدى، يۇرىگالدى بولۇپ كەتكەن خەلقنى خاتىرجەم قىلمايتى.

تەبىئەتنىڭ بۇنىڭ بىلەن نېمە ئىشى؟ ئۇ ئۆزىنىڭ قانۇنىيەتلىك قەدىمىنى بېسىپ كەلمەكتىدى، ھەر گىيانى ئۆز رېڭىدە بوياشقا، تۇپراقنى يۇمشىتىپ، ئۇنىڭدىن «تۇپا ھىدى» ئۆرلىتىشكە، قىشچە ئۆلۈك بىر تەرزدە ئۇيۇپ قالغان ھەر نەرسىدە ھاياتلىق قىملىتىسى پەيدا قىلىپ، ھەممە نەرسىنىڭ خاس پۇراقلىرى بىرلەشمىسىدىن ئومۇمىي «باھار ئاتموسفىراسى» ھاسىل قىلىشقا داۋام قىلماقتا ئىدى.

»ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار» دېگەندەك، يەنە يېغىلىقلاردىن ئېشىپ قالساق، جاھان لازىم بولىدۇ ئەمەسمۇ، دېگەنگە ئىشەنگەن ئادەملەر، كۆڭۈلسىزلىك مىدىرلىسىمۇ ھەرھالدا باھارنىڭ ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇشاتتى: كۆچەت تىكەتتى، ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ ھازىرلىق ئىشلىرىنى باشلىۋەتكەن ئىدى.

پوستەك توپىلىرى يۇمشاپ يېڭىۋاشتىن چېكىشقا باشلىغان يېزا يوللىرىدا، خۇددى باھاردەكلا، ئىنسانلار جەمىيىتىنىڭ بالاسى، قازاسى بىلەن ئىشى يوق، غەمسىز ھالدا ئۆز كۆڭۈل خاھىشىنى ئىپادىلەشتىن چەكلەنمەيدىغان باللار، خوشال قىقاسلىرى، سۆگەت تالليرىدىن چىقىرىلغان «بۇت ـ بۇت»لىرىنىڭ تۇم ـ ئىنچىكە ئاۋازلىرى بىلەن مەھەللىنى تولدۇرماقتا ئىدى. باھار ئەگەر زۇۋانغا كەلسە جەزمەن بۇ كىچىك بەخۋاشلارنى سۆيۈپ قالغانلىقىنى بايان قىلغان بولاتتى: ئۇلارنىڭ ئۆز پەلسەپىسىگە كۆرە ھەركەت قىلىش خۇسۇسىيىتى، ئۆز مەنتىقىسى بىلەن ياشاش ئالاھىدىلىكىنى ئۆزىگە ئوخشىتىپ، ئۇلارغا يېقىنلىق ئىزھار قىلغان بولاتتى.

بەزى باللار ھەتتا يېغىلىقلارنىڭ ئىلگىرىسىدىكىدەك، نورۇز تەييارلىقىدا بولۇپ، موللىكىسىغا

UnRegistered

«نورۇزلۇق» يازدۇرۇپمۇ يۈرەتتى. كاشكىدى، بۇلارنى ئوقۇغىدەك پۇرسەت، سورۇن، ئىمكان بولسا. ئاللاھ شۇنىڭغا نېسىپ ئېتەرمىكىن، باللارنى نورۇز قوشاقلىرى ئوقۇشقا؟ سايغا ياكى جەمەتلە[3]. يىغىلىپ، ھەر خىل ئويۇنلارنى كۆرۈشكە؟...

2 .باللارنىڭ سەبىي قەلبىدىن مىكرو دولقۇندەك تارالغان — تىل بىلەن ئىپادىلەنمىگەن تىلەكلەرنى ئاللاھ ئىجابەت قىلغاندەك ئىش بولدى. ئۇلارنىڭ موللىكىسى ياكى خەلپەتلىرىگە يازدۇرىۋالغان بىرەر كۇپلىت «نورۇزلۇق»لىرىنى ئوقۇشىغا، تەڭتۇشلىرى بىلەن چېلىشقا چۈششىگە، ... پۇرسەت بولىشى بىلىنگىلى تۇردى. ساي بويلىرىدا نورۇزنىڭ ھارپا ئاخشىمى ۋاقتلىق ئوچاقلار ياسلىپ، ئەتىكى جامائەت توپلانغان پۇرسەتتە بىر ئاز تاپاۋەت قىلىشنى نىيەت قىلغان بازارلىقلارنىڭ ھازىرلىق ھەركىتىدىن خەۋەرلەر كېلىشكە باشلىدى. بوزتاغ باغرىدا — جەمەتلە ئەتراپىدىمۇ بۇنداق بىشارەتلەرنى يار دىبىشەتتى.

نىزامىددىننىڭ باللىرى بۇ خەۋەرنى ئۇقىشى بىلەنلا ئۆيگە چېپىشتى. ئۇلار بىر نەچچە كۈندىن بېرىلا دادىسىغا نورۇز سەيلىسى ئۆچۈن سايغا ئېلىپ بېرىش ھەققىدە يېلىنىپ يۈرەتتى. بۇنداق بىر توپلىنىشتىن ئۈمىدى بولمىغان نىزامىددىن بولسا، ئۈمىدسىز تۇتۇم ئىپادە قىلاتتى .شۇنىڭ ئۆچۈنمۇ ئۇلارنىڭ نورۇزلۇق يېزىپ بېرىش ھەققىدىكى تەلەپلىرىنى بىر باھانىلەر بىلەن رەت قىلىپ يۈرەتتى. مانا ئەمدى بازار تەرەپتىن كەلگەنلەرنىڭ كەلتۈرگەن خەۋرىدىن ئەنە سەھەردىن باشلاپ ساي بويىنىڭ قىزىپ كېتىدىغانلىقى ئېنىق بولدى . باللار ئەمدى دادىسىنىڭ ھەرقانداق باھانىلىرىگە ئۇنىماي، ئۇنى نورۇزلۇق يېزىپ بېرىشكە قىستاشقا باشلىدى.

—يامانىنى ياردا قىستاڭ دىگەندەك، مېنى ھەممىڭلار قىستىساڭلار، ھەممىڭلارغا نورۇزلۇققا نەگە باراي؟ نەدىن تاپىمەن ئۇنچە گەپنى؟ — دەيتى نىزامىددىن باللىرىنىڭ تاتلىق ئەركىلەشلىرىدىن سۆيۈنگەن ھالدا يالغان ئاغرىنىپ.

—موللىكاڭلار بولغان بولسىغۇ، نورۇزلۇق دىگەنگە كۆمۈپلا قوياتتى، — دەپ گەپ قىستۇردى زورىخان، — ئۇنىڭ ئىچى بىر دەريادى ـ دە، قوشاق يازغانغا تۇگەيدىغان ئەمەس...

Unregistered

—شۇنى دەيمەن، — دېدى نىزامىددىن ئايالىنىڭ گېپىدىن ئىنىسىنى يادىغا ئېلىپ ۋە چىرايىمۇ بىر ئاز قارىداپ كەتتى، — مەمتىلى بولغان بولسا، پۈتۈن بويىمەتنىڭ بالىلىرىغا نورۇزلۇق يېزىپ بەرىسىمۇ گېپى تۈگەپ كەتمەيتى، . . .

دادىسىنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشنى بىرىنچى بولۇپ بايقىغان غېنى، نورۇزلۇق ھەققىدىكى غەلۋىنى قويۇپ، دادىسىغا ئىچى ئاغرىغاندەك، گەپنىڭ تېمىسىنى باشلامچىلىق بىلەن بۇرىدى:

—موللىكامنىڭ گېپىنى تولا قىلىپمۇ بىزنى كۆرمەي تۇرۇپلا ئۆنىڭغا ئامراق قىلىۋەتتىڭلار، موللىكام توغرۇلۇق گەپ قىلىپ بەرگىنە بولمىسا.

—موللىكام بۈگۈن ئاخشام كېلىپ قالسا كۆرۈك . . .

—ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ، — دېدى نىزامىددىن ئاللىقانداق ئۈمىد بىلەن پەپىلىنىپ، — ئاللاھقا ئاسان . . .

—ۋاي خۇدايىمەي، ما ئەدەمنى، — دېدى زورىخان يېقىملىق تەرزدە ئېرىنى ئەيپلەپ، — كىچىك بالىدەك، شۇ گەپ بىلەنلا ئەمدى كەلسىكەن دەپ تۇيسا، كېلىدىكەن دېگىلى تۇردىغۇ . . .

—يا . . . دېگىنىڭ بىلەن، مەن بىكادىنلا خىيالىمغا كەلگەننى دەۋاتمايمەن، يېقىنىنىڭزى چۈشلىرىممۇ سەل باشقىچە، تۈنۈگۈندىن بېرى قاپىقىممۇ توختىماي تارتىۋاتىدۇ، دېدىمغۇ.

بىراق زورىخانمۇ ئېرىنىڭ تۇرقىدىكى بىچارىلىكنى پەملەپ، كۆڭۈل ياساپ گېپىنى ئۆڭشىدى:

— . . . دېگەندەك، كېلىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس، جۇما. بىر نەچچە كۈن بولدى، ئىشىك ئالدىدىكى تېرەكتە سېغىزخان ساراپ قىلىۋاتىدۇ.

ئەمدى ئۆلار نورۇز ھەققىدىكى تالاشلىرىنى ئۇنتۇپ، بۇ ئۆيدە ھەرقاچان سېغىنىش ۋە ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىپ يادلىنىپ تۇرىدىغان مەمتىلى ھەققىدە پاراڭغا چۈشتى.

—موللىكام شۇنداق ئىشقۋاز ئادەمكەن، قوشاق يازسا تۈگىمەيدىكەن، سەن نېمىشكە يازالمايمەن دەيسەن؟ ئاكىسى بولغاندىكىن، سەن ئۆنىڭدىن چوڭ بولغاندىكىن، مەنچە سەن تېخىمۇ بەك يازىدىغان يەردە . . . — دېدى ھەيران بولغان ئايىمگۈل، — سەن ئەجەپ ئۆگەنمەپتىكەنسەنا؟

—چوڭ بولغانغىلا بولىدىغان ئىش ئەمەستە بۇ، بالام. بۇ دېگەن ئاللاھ سالغان بىر ئوت .بۇنداق ئوتنى ئاللاھ ھەممە ئادەمگە سېلىۋەرمەيدىغۇ؟ ئۇ دېگەن بىر يەردە ئوقۇپ ئۆگىنىلىدىغانمۇ ئىش ئەمەس.

ئۇلار مەمتىلىنىڭ يۇرتتىكى ۋاقتلىرىنى، بالىلارنى قاتار قىلىۋېلىپ، مەش دەسسىتىپ يۈرۈشلىرى، ئۆزلىكىدىن ئۇلارغا دەرس بېرىپ يۈرگەنلىرى، شۇنىڭ بىلەن كىچىك تۇرۇپلا «ئەپەندى» ئاتىلىپ قالغىنى، تەمبۇر چېلىشىدىكى ئۇستىلىقى،... ھەققىدە بالىلارغىمۇ ئاساسەن ياد بولۇپ كەتكەن، ئەمما ئاڭلىسا ئاڭلىسا يەنىلا يېڭى تۇيۇلىدىغان ئەسلىمىلەر بىلەن ئۇزاققىچە ئېچىلىپ ـ يېيىلىشتى. ئۇلار ئائىلىدىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك ۋە قىزىق تېما بولغان مەمتىلى ئەپەندى تاغىسىنى ئەسلەشتىن كېيىنمۇ ئەتىكى نورۇز ھەققىدىكى ئارزۇسىنى ئۇنتۇپ قالمىدى. نىزامىددىن ئۇلارنى بۇ تەلەپلىرىنى ئۇنتۇپ قالغاندۇر دەپ ئۇمىد قىلىپ تۇراتتى، ئەمما گەپ ئاخىرىدا يەنىلا بۇ ھەقتە ۋەدە ئېلىۋېلىشنى ئۇنۇتمىغان غېنى:

—شۇنداق قىلىپ، ئەتە سايغا ئاپىرىشىڭ راست بولىدىغۇ؟ — دېدى قىستاپ.

بۇ قەدەر كۆڭۈللۈك ئەسلىمىلەردىن كېيىن بالىلارنىڭ سەبىي ئۈمىدلىرىنى يەردە قويۇش نىزامىددىننىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. شۇنداق بولسىمۇ بالىلارنىڭ تەرىپىنى ئېلىشقا ھازىر تۇرغان ئانا رەت قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالدىراپ سالا قىلدى:

—ئەمدى ماقۇل دەڭ، ئۆزىڭىزمۇ كىچىككىنە ئېچىلىپ قالارسىز، تونۇش بىلىشلىرىڭىز بىلەن شۇ يەردە ئۇچرىشىپ، بىردەم ـ يېرىمدەم ئىچ قارىنىڭلارنى تۆكىشىۋالارسىلەر، بالىلارمۇ بىر پۇخاندىن چىقسۇن، بىچارىلار تولا دەپ كەتتى.

—مەنمۇ شۇنى ئويلاپ تۇرىۋاتىمەن. ئەمسە بالدۇرراق يېتىپ ئەتە ئەتىگەن قوپۇشقا ھازىر بولۇڭلار، ئەمما نورۇزلۇق يازدۇرىمەن دەپ مېنى قىينىمايسىلەر. توغرا، ئەگەر ساي بويىدا تونۇشلاردىن قولىدىن كېلىدىغانراق بىرەسى لدۇرراق ئۇچراپ قالسا يازدۇرۇپ بېرەرمەن .

—كىممۇ ئۇچىقشا دەيسىز؟ — دېدى زورىخان يەنە بالىلارغا يان بېسىپ، — بولسا بولمىسا

UnRegistered

ئىككى كەلىمە بىرنېمىنى پوملاپ بېرەي دېمىدىڭىز.

—ئۇ دېگەن پوملايدىغان نەرسە ئەمەس، ئۇ دېگەن شېئىر، —دېدى نىزامىددىن زورىخان چۈشەنمەيدىغان بولسىمۇ شېئىرغا بولغان ئەستايىدىل مۇئامىلىسىنى بايان قىلىپ.

—خەقلەرچىلىكقۇ قاملاشتۇرالدىڭىز، ئۆلگەن جېنىڭىزدا...

—ئەمما مەن خەقتەك ئويلىمايمەن، تۈزى يوق بىر نېمىنى شېئىر دەپ مېنىڭ باللىرىم ئوقۇپ يۈرمىسۇن دەيمەن، — ئۇ يەنە جىددىي تارتىشقا باشلىغان ئاپىقىنى بارمىقى بىلەن بېسىپ، پىچىرلاپ بىرنېمىلەر دېدى.

ئۇنىڭ قاپىقى تارتىۋالغىنىنى بىلگەن زورىخانمۇ:

—ياراشقىلى نېسىپ قىلار، ئىلاھىم، — ...دەپ تىلىكىنى بىلدۈردى.

3.باچاڭ تەرەپتە تاڭ شەپىقىنىڭ قىزىللىقى رەڭسىزلىشىپ ئاقىرىپ بېرىۋاتقاندىلا ساي بويىدا ئوچاقلار تۈتەشكە باشلىغانىدى .بازار ئەتىكىنى بولمىغان بۇ كۈندە ساي بويىدا بولىۋاتقان بۇ ھەركەتلەر يۇرتتا سۆزى ئۆتىدىغان ئادەملەر تەرىپىدىن بۇ كۈن نورۇز پائالىيتى قىلىنىدىغانلىقىنىڭ جەزمەنلىكىدىن ئىدى. لەڭپۇڭچىلارنىڭمۇ ياخشىراق دوقمۇشتىن ئورۇن ئېلىشنى كۆزلىگەنلىرى غالتەكلىرىنى سۆرەپ، ئۆزى ئەپلىك دەپ بىلگەن جايلارغا توختىتىپ ئۈلگۈرگەنىدى.

كىملەردۇر ساي ئىچىدىكى كەلكۈن قۇم تاشلىغان يەرلەرنى تۈزلەپ قويغانلىقى بۇ يەردە چېلىش ھەۋەسكارلىرى ئۈچۈن ھازىرلانغانلىقىنى بىلىندۈرەتتى .يۇرت ـ يۇرتلاردىن بۇنداق كۈنلەردە پالۋانلار بىر توپ ئىخلاسمەنلىرىنىڭ ئارىغا ئېلىۋېلىپ، يېقىنچىلىق قىلىشلىرى ئىچىدە بۇنداق سورۇنلارغا كەلمەي قالمايتى .ھەممىدە يېڭىش ئىستىكى بولاتتى؛ بىرلىرى ئالدىنقى قېتىملىق مەغلۇبىيىتى ئۈچۈن ئۆچ ئېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ كېلەتتى. بۇنداق چاغلاردا قانلىق جىدەللەر بىلەن ۋگەيدىغان بۇ پالۋانلىق تالىشى، ئۇزاق زامانلار ئۈچۈنمۇ يۇرتلار ئارا زىددىيەت ئۇرۇقى بولۇپ قالاتتى.

UnRegistered

داڭلىق قوچقارلىرى بولغانلار، داڭلىق خورازلىرى بولغانلار، داڭلىق ئىتلىرى بارلارمۇ بۇ سورۇندا ئۆزىنى كۆرسىتىشنى قولدىن بەرگۈسى كەلمەيتى. ھەتتا ھايۋانلىرى سوقۇشقا سېلىشنىڭ ئارقىسىدىنمۇ قانلىق جىدەللەرگە كېتىلەتتى. بۇ مۇسابىقىلارنىڭ ئارقىسىدا تەڭگىلەر، قويلار، ھەتتا تىللا ياكى ئاتلار قولدىن قولغا ئۆتىدىغان قىمار ياتاتتى. ئەمما ناھايىتى كۆپ ساننى تەشكىل قىلىدىغان ئاۋام ئۈچۈن يەنىلا بىر كۆڭۈل ئېچىش سورۇنى، يىلدا بىر قېتىملا بولىدىغان مەنىۋى ھوزۇر ئىدى.

باللارمۇ ئۆز تەڭتۇشلىرى بىلەن چوڭلار مۇسابىقىلىشىدىغان ھەممە تۈرلەر بويىچە ئويۇنلىرىنى باشلىۋېتەتتى. ئۇلارنى ئاساسەن بەزى شوخ، ساياق يىگىتلەر خۇددى ئىتنى كىش ـ كىشلىگەندەك بىر ـ بىرلىرى بىلەن با چېلىشقا سالاتتى، ياكى مۇشتلاشقا سالاتتى. كىمنىدۇر چىقىۋېلىش، كىمنىدۇر ئېزىۋېلىش بىلەن گويا خۇمارى چىقىدىغاندەك ئىچى قارىلىق، دۈشمەنلىك تويلۇمنى چولغىۋالغىنى ئۈچۈن بىلىنەتتى .دوستانىلىق، قېرىنداشلىق ناھايىتى تار دائىرىلەردە قاپسىلىپ قالغاندەك ئىدى.

ئۇقۇمۇشلۇقلارغىمۇ ئۆزلىرىگە يارىشا سورۇن بولاتتى: ئىلمىي مۇھاكىمىلەر، مۇلاھىزىلەر، ياكى مەلۇم بىر كىلاسسىكنىڭ بىرەر ئەسىرى ھەققىدىكى تالاش ـ تارتىش؛ مۇشائىرە، لەپەر ئېيتىشلار ئۇقۇمۇشلۇقلارنىمۇ ئازدۇر ـ كۆپتۇر خۇماردىن چىقىراتتى.

ئادەملەر غولداشقا باشلىشى بىلەنلا، ئۇ يەر، بۇ يەردە تويلار شەكىللىنىشكە باشلىدى. ھەركىم ئۆزى قىزىققان تويقا باراتتى. كىملەردۇر بىر نەچچە بالىنى چېلىشقا سېلىپ قويغانىدى. كىشىلەر رەسمىي پالۋانلارنىڭ چېلىشى باشلانغىچە ئادەتتە سورۇننى مۇشۇنداق شەكىللەندۈرەتتى .

تويلار ئارىسىدا پۈتلىشىپ بىر ئاشىق مۇڭلۇق ھۆكمەت ئېيتىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ ھۆكمىتى ئۆزاق ئۆتمۈشتىكى ئازاپلىق جاراھەتنى قايتا يېڭىلىغاندەك، ئاچچىق بىر لەززەت — تىراگېدىيە لەززىتى بېرەتتى .ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ ئەقلى بېجىرىم بولمىغاچقا ھە دېگەندىلا ھۆكمەتنى كېسىپ، خەلق ناخشىلىرىدىن بىرىگە بۇرۇلۇپ كەتتى. ئۇ تويتىن تويقا ئۆتۈپ، ھەر تويتا ئەڭ دەسلەپ ئۆزىگە نېمە تەسىر قىلسا شۇنىڭغا كۆرە بىر نېمىلەرنى دەيتى ياكى پەقەت ئاشىقلارلا چۈشىنىدىغان غەلىتە تەسەۋۋۇرى، بۇ تەسىراتتىن باشقا بىر تۈرلۈك ئىنكاس تۇغدۇرۇپ، ئۇ ئەنە شۇنى ئىپادىلەيتى.

UnRegistered

كۆرگىنى بلەن دەۋاتقىنىنىڭ ئالاقىسى يوقتەك، تازىمۇ «كالىلا دېسە پاقالچاق» دېگەندەك كۆرۈنسىمۇ، دىققەت قىلىنسا ئۇنىڭ ئارىسىدا سىرلىق بىر باغلىنىش، غەلىتە مۇناسىۋەت بارلىقىمۇ سېزىلەتتى. گويا بۇ ئۇقۇمسىزلۇقلار سۆزلەيدىغان «ئۇلانما تەسەۋۋۇر»دىن ئەنە شۇنداق چاتاقلاپ كەتكەندەك.

—كۆزەڭگە قاراۋا، ساراڭ سولامچى!... — دېگەن ئاچچىق ھاقارەت، ئاشقىنى مەڭدىتىپ قويدى. ئۇ بىر لەڭپۇڭچىنىڭ ھارۋىسىغا يۆلىنىشىپ كەتكەنىدى، — ئەت پوق يېمەستە سەن سولامچىغا نېمە باردۇ...

—ئانچىۋالا تىللىمساڭچۇ ئۇكاموي، ئاللاھنىڭ ئاشقىنى. ئاللاھ سەن بىزنى ئىبرەت ئالسۇن، تووۋا قىلسۇن دەپ ياراتقان پەرىشتىدەك بىر جانغۇ بۇ، ھېچكىمگە زەرەرى يوق...

—ماڭ ـ ماڭەۋە، پالان...تولا يىمەي، ئىشىڭنى قىلە! ھېلى بىكار خامىرىڭنى يارىمەن.

—ماڭا قاراڭ، بولدى قىلىڭ، گەپ قىلماي مايانغا مېڭىڭە، — ئۇنى بىرسى يېڭىدىن تارتتى، — بىلمەمتىڭىز بۇ بازارلىق ئۇششۇقلارنى، دادىسى «خوتنۇڭنى!...» دەپ تىللايدىغان ياۋايى ئىشەكلەرنى؟ بىكاردىن ئەتىگەندىلا ئۆزىڭىزنى رەنجىتىۋالدىڭىز.

—ياق، دەيمنا،...

—شىش، ئۆنىڭىزنى چىقارماڭ، «خوشولغاي[4]» .. . دادىسى بىلەن بىر تاۋۇكادا ئويناپدىغان بۇ قىلىقسىزلار بىلەن تەڭ تۇرغىلى بولامتى. ھېلى ھەممىسى ھۆمۈرۈلەپ كېلىدۇ بۇ خەقنىڭ. يولىڭىزغا مېڭىڭ. راھمان ساراڭمۇ شۇلارنىڭ ئۆزىدىن، ئۆزلىرى چىقىشىۋالاتتى، سىز بىز ئارىلاشمىساقمۇ...

بۇلارنى بالاغا قويغۇچى راھمان ساراڭ بولسا ئەمدىلەتىن توپ بولۇشىۋاتقان، پاكىز سەللىلەرنى ئوراپ، رەتلىك كىيىنگەن ئۇقۇمسىزلۇقلارنىڭ توپىغا بېرىپ بولغانىدى.

—ئەسسالامۇئەلەيكۇم، خەلپىتىم، سىلىدەك مۆتىۋەرلەرگە بۇنداق سورۇندا نېمە بار؟ — دېدى ئۇ ئۇچلۇق ساقال، ئاۋاقراق كەلگەن ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشىگە تازىم بىلەن سالام قىلىپ .

UnRegistered

سالاپەتلىك ئادەم بىر ئاز مەڭدەپ قالغاندەك بولدى، ئەمما ئۇ تەربىيە كۆرگەن ئادەملەردەك سەممىيلىك بىلەن راھمانغا جاۋاپ بەردى:

—خەلق بار يەردە بىزمۇ بولىمىز ـ دە، راھماناخۇن، نېمشكە بىزگە ياراشماس بولۇپ قاپتىكەن؟

—نەغمە ـ ناۋا، ئۇسۇل ـ ساما، جېدەل ـ ماجرا بولىدىغان يەرلەردە دەيمەنغۇ،... — راھمان ئەمدى تامامەن نورمال ئادەملەردەكلا سۆزلەيتتى. ئۇ ئەنە شۇنداق، بەزى چاغلاردا ئاجايىپ چوڭقۇر پىكىر قىلىپ كېتىدىغان، كىشلەرنى ئويلاندۇرۇپ قويىدىغان بولغاچقا، بەزىلەر ئۇنى يالغان ساراڭ، «جاھان سارىڭى» دېيىشىپمۇ قارايتتى. شۇڭا ئۇنى كەمسىتىپ «   » دېيىش ئورنىغا «ئاشىق» نامىنى قوللىناتتى.

—ماڭا بولمىسىمۇ، ياش ئالپلىرىم بار ئەمەسمۇ، ئۇلارنى ئېلىپ كەلمىسەم كۆڭلى يېرىم بولىدۇ ـ ... — دېدى خەلپەت يەنە شۇنداق سەممىي ئاھاڭدا .ئەمما ئۇنىڭ بۇ باھانىسىدە يەنە زامانىسىنىڭ رەسمىلەشكەن قاتماللىقلىرىدىن ھېيىققىنى، شۇڭا بىرەر ئىشنى سەۋەپ قىلىپ كۆرسەتمەكچى بولغىنىمۇ بىلىنەتتى.

راھمان بۇ يەردىنمۇ چاپسانلا زېرىكتى ۋە بۇ سورۇن تۈگىمەيلا، ئەيتاۋۇر ئابدىقادىر داموللا ھەققىدىكى مەرسىيەلەردىن بىر نەچچە كۇپلىتنى ۋارقىرىغاچ كېتىپ قالدى.

—ئەسسالامۇئەلەيكۇم، تاھىر خەلپىتىم، راھمان ئاشىق بىلەن بەك سۆزلىشىپ كېتىپىلغۇ؟ بۇ سالام ئۇچلۇق ساقاللىق ۋىجىك خەلپەتنى مەڭدىتىۋەتتى.

—ۋۇي، ۋۇي، نىزامىددىنغۇ بۇ؟ سىزمۇ كەپسىز ـ دە؟

نىزامىددىنمۇ باللىرىنى باھانە قىلدى:

—باللار قويمىدى، نەچچە كۈن بولغان، باش ئاغرىتقىلى تۇرغان. ئاخىرى قۇتۇلالمىدىم، — ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ تاماشاغا كەلگەن «ئەيىبى»نى بەكمۇ ئاقلاپ كەتمىدى، — ئۆزۈممۇ شۇ ھەبىسلىرىدەك پىكىر ساھىپلىرىنى خۇمارداپ، ئۇچراپ قالسا بىردەم يېرىمدەم كۆڭۈلنىڭ خۇمارىنى باسارمەن دەپ ئۈمىد قىلىپ كەلگەنتىم. مانا، يولۇم ئوچۇقكەن، ئەتتىگەندىلا سىلىگە

Unregistered

يولۇقتۇم.

—مەنمۇ شۇ، مەنمۇ شۇ. — دېدى تاھىر خەلپەت ئۇچۇق يورۇقلۇق بىلەن، ئەمدى ھېچ باھانىگە ئورۇن قالمىغانىدى.

—تېخى بالىلىرىمغا «نورۇزلۇق «قەرزىمىمۇ بار دېسىلە، ئۇلارغا بازاردا بىرەر نەزمىچى بۇرادەر ئۇچراپ قالسا يازدۇرۇپ بېرەرمەن دەپ ۋەدىمۇ قىلغانتىم. قارىغاندا بۇ ۋەدەممدىمۇ ئوسال بولمىغۇدەكمەن.

—ھە، ھە،... سىلىنىڭ قەستلىرى نېمىدىلىكىنى بىلدىم، ئەمما مەن نەدىمۇ نەزمە پۈتكۈدەك بولاي، ...

—باھانە كۆرسەتمىسىلە، مېنى ئوسال قىلمىسىلا، خەلپىتىم! — ئۇلار ئېچىلىپ سۆزلىشۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە غېنى باشچىلىقىدىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى ساي بويلىرىنى بىر ئايلىنىۋېتىپ يېتىپ كەلگەنىدى. نىزامىدىن ئۇلارنى كۆرسىتىپ داۋام قىلدى، — مانا «قەرز ئىگىلىرى»مۇ كېلىشتى، — دەپ بالىلىرىنى كۆرسەتتى.

تاھىر خەلپەت مەدەنىي ئادەملەرنىڭ ئادەتىگە ئۇيغۇن مۇلايىم، ئاتىلارچە ۋە سەممىي تەلەپپۇز بىلەن بالىلارنى بىر قۇر ئەركىلىتىپ، ئىسىملىرىنى سوراپ، تونۇشۇپ چىققاندىن كېيىن:

—ئەمما نا ئۈمىد بولۇشقا ئورۇن يوق، مېنىڭ كونا تالىپلىرىمدىن بىرسى بار، ئۇ ھازىر ئوگۇرۇقتا مەمتىمىن سوپىزادىدە ئوقۇيدۇ .ئاڭلىسام ئۇنى قالتىس شېئىرلارنى يازىدۇ دەيدۇ. ئەمما ئۆزى بەك تارتىنچاق بولغاچقا مەن تېخى كۆرۈپ باقمىدىم. ئىنىم ۋە ئۇنىڭ بىر نەچچە دوستى بۇگۈن مېنى ئۇنىڭ ئۇچۇنمۇ بۇ يەرگە ئازدۇرۇپ كەلدى: ئۇنى مۇشائىرىگە چۈشۈرەرمىش.

—مانا بۇ بۇ بىر ياخشى گەپ ئىكەن، قېنى ئۇلار؟

—بۇ ياققا كەلسىلە، — تاھىر خەلپەت بىر توپ ياشنىڭ يېنىغىراق سۇرۇلدى. ئۇلار نېمە توغرىسىدىدۇر تالىشىپ، قىزىشىپ سۆزلىشۋاتاتتى، — مانا بۇ مېنىڭ ئىنىم، ئابلىمتقارى، كۆرۈشكەنمىدىلىكىن؟ بەلكىم ئەسلىرىدە يوقتۇ، ماۋۇسى ئېلى ئۇستىنىڭ مۇھەممەت قارى، بۇنىسى

UnRegistered

سابىت، قوشنىمىز، ھەپتىيەك بىلەن قۇرئاندا مەندە ئوقۇغان، ئەمدى مېنى ياراتماي ئوڭۇرۇقتا بېرىۋاتىدۇ، — بۇ گەپتىن كېيىنلا پولامپاي ھەركەتلەر بىلەن نىزامىددىنغا قول ئۇزاتقان بەستلىك، قوپال ئۇسقان يىگىت، بەستىگە ياراشمىغان بىر خىل نازاكەت بىلەن قىزىرىپ، ئۇستازىنىڭ چاخچىقىدىن ئۇجۇقۇپلا كەتكەچكە، نىزامىددىنغا تۇزۇكرەك سالام ـ سائەتمۇ قىلماي، مېيىقىدا كۈلگىنىچە تىكىلىپ قالدى.

—ئابلىمىت قارىنىغۇ كۆرگىنىم ئېسىمدە، سابىتقارىم بىلەن تونۇشۇپ قېلىشقا نېسىپ بولماپتىكەن، — دېدى نىزامىددىن.

—ئەمما ئۇنى سابىت ئەپەندى دېسىلە تېخىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ. سىلىنىڭ ئىنى مەتىلىگە ئوخشاپ كېتىدىغان تەرەپلىرى نۇرغۇن.

—ھە، ماندا دېسىلە، — دېدى نىزامىددىن ۋە ئىنىسىنىڭ ئىسمى چىقىشى بىلەن يەنە تېنى شۈۋ قىلىپ يېنىپ كەتتى. ئۇ دەرھال ئەپكە كىرىشىپ، بۇ يارىنى ئۇنتۇش ئۈچۈن، — سىلىگە مېنىڭ شۇ باللىرىمنىڭ بىر ئىلتىماسى بار، ئەمما بۇنداق دېگىلى تۇرسام يەنە «‹ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم›» دېسە، ‹ھە، ھېلىقى بەش تەڭگەمنى بېرىۋېتىڭ› دەپتۇ» دېگەندەك چۇشىنىڭ قالماڭ، بۇ بىر ئېھتىياج، يەنى، باللار «نورۇزلۇق» يېزىپ بېرىشكە قىستاپ ھالىمنى قويمىدى ـ دە، ئەمدى مانا شۇنىڭدىن بىر قۇتقۇزىسىز ـ دە...

سابىت يەنە قىزىرىپ كەتتى. تارتىنچاقلىق بىلەن دۇغدۇيۇپ، نە ئۆزرەخالىق ئېيتىپ رەت قىلىشنى، نە خۇشخۇي ئادەملەردەك، «   يوق» دەپ كۈلكە بىلەن ئۆتكۈزىۋېتىشنى بىلمەي، مەڭدەپ تۇراتتى، ئابلىمىت قارى سۆز ئېلىپ،

—نەزمە ـ قوشاق دېگەننىڭ پادىشالىرى كېلىدىغۇ ھېلى، —دېدى.

—يەنە كىملەر ئۇ؟ — تاھىر خەلپەتمۇ چۇشەنەلمەي.

—تېجەندىن موللا ئېزىز داموللامنىڭ ئوغلى ئەمەت مەخسۇم كېلىدۇ، ئىشتاچىدىن چوڭخاخۇنبايىنىڭ ئابدىراھمانلار كېلىدۇ، يەنە باشقا بىز بىلمەيدىغان شائىرلارمۇ كەلسە كېرەك.

UnRegistered

—ھە، مانا ئەمدى بىلدىم، — دېدى تاھىر خەلپەت، — سابىتنى مۇشائىرىگە ھازىرلىغىنىڭلارنىڭ تېگىدە گەپ بار ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ئاڭلىغان، ئاڭلىغان، سىلىمۇ بىللا، — دېدى ئۇ نىزامىددىنغا، — چوڭئاخۇنبايىنى، قاراشەھەردىمۇ نۇرغۇن يەر زېمىنلىرى بار ئادەم. ئۇ ھەممە باللىرىنى ئوبدان يېتىشتۈرۈپتىكەن، چوڭ ئوغلى ئابدۇكېرىماخۇنمۇ، ئىككىنچىسى ئابدىرېھىماخۇنمۇ قەلەمدە يېتىشكەنلەردىنمىش. مانا بۇگۈن نېسىپ بولۇپ، بۇلارنىڭ كارامىتىنى بىر كۆرۈپ باقىدىكەنمىز ـ دە! ياخشىمۇ كەپتىمەن، ئەمدى كەلگىنىمدىن رازى بولدۇم. ئەمەت مەخسۇمنىغۇ ئوبدان بىلىمەن، سورۇنى بار يىگىت، پىكرى ئۆتكۈر. شېئىرلىرىنىمۇ كۆرگەنمەن. ئەمما سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن جەدەل چىكەتمەس؟ ئاۋۇ ئىت تالاشتۇرىدىغانلار، . . .   — ئۇ چاخچاقتەك دېگەن بولسىمۇ، جەمىيەتنىڭ بۇزۇقچىلىقىغا، مېھرى مۇھەببەتنىڭ سۇنۇپ، دۈشمەنلىكنىڭ ئېغىرلاپ كېتىۋاتقىنىغا بولغان ئېچىنىش ئاھاڭىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

ئابلىمىت قارى بىلەن مۇھەممەت قارى ساۋاقداشىنىڭ زورى بىلەن سابىت باللارغا بىرەر كۆپلىتتىن نورۇزلۇق يېزىپ بەردى. ئەمما ئۇنى دوستلىرىغا كۆرسەتمەيلا باللارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ نېرى كەتكۈزىۋەتمەكچىدى، مۇھەممەد قارى ئىپىشقاق مىجەزى بىلەن بۇنى كۆرمىگىچە قويمىدى.

—مانا قاراڭ، خەلپىتىم، — دېدى ئۇ باللاردىن ئېلىۋالغان قەغەزنى تاھىر خەلپەتكە تەڭلەپ، — تالىپىڭىزنىڭ كارامىتىنى كۆرۈپ بېقىڭ، باللارغا يازغاندىكىن دەپ، تەپسىلالا قىلىپلا قۇتۇلماي، قاراڭ، قانداق يېزىۋەتكەن!

—بولدى قىلە، تازىمۇ. . . — دەيتى سابىت ئۇنى ئۇستازىنىڭ كۆرىشىدىن توسماقچى بولۇپ. ئاۋال نىزامىددىن ئېلىپ، تاھىر خەلپەتنىمۇ، سابىتنىمۇ خىجالەتتىن قۇتقازدى. نىزامىددىن ئانچە جىددىيەتسىز ھالدا كۆز يۈگەرتىپ كۆرۈپ، يۈرىكىدە نېمىدۇر داۋالغۇپ كەتكەندەك بىر سېزىم بىلەن سابىتقا بىلىندۈرمەي بىر قارىۋېتىپ:

—باللارغا بۇ قەرزگە بوغۇلۇپ تازىمۇ بېشىم قاتقانىدى، ھەجەپمۇ قۇتقازدىڭىز مېنى، ئاللاھ

UnRegistered

رەھمەت قىلسۇن، — دېدى ئۇ. ئۇنىڭ راسا ماختىغۇسى بارىدى ـ يۇ، سابىتنى تەڭلىككە سالماسلىق ئۈچۈن ئاددىيلا رەخمەت ئېيتىش بىلەن چەكلەندى.

—مەن بۇلارغا ئۆزەم يادلىتىمەن، — دېدى مۇھەممەد قارى، —كېلىڭلار، مەن ئوقۇپ بېرىمەن، سىلەر يادلايسىلەر، — ئۇ باللارنى چەتكىراق ئېلىپ كەتتى. ئۇ بۇ ئارقىلىق يېپىشقاقلىقى تۇپەيلى سابىتنىڭ سەت كۆرمەسلىكى ئۈچۈن قىلىنىۋاتقان ياغلىمچىلىقى ئىدى. سابىت بۇنى چۈشىنىپ كۈلۈپ قويدى.

بۇ جەرياندا يېغىلىقلارنىڭ ئەۋۋىلىدە بولىدىغىنىدەك، نورۇز كەيپى ساينى ئۆز قۇچىقىغا ئالغانىدى. ئالىقەيەردە راۋاپنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن بىللە، ئەلنەغمىچىلەرنىڭ خەلق ناخشىلىرى ياڭراشقا باشلىغانىدى. چېلىش سورۇنىدىكىلەرنىڭ شاۋقۇنلىرى يوقۇرى پەللىگە چىققان بولسا، ئىت تالاشتۇرۇش سورۇندىن ئىتلارنىڭ قاۋىشى ۋە كىشىلەرنىڭ ئەپسانە تىللاشلىرى ئاڭلىناتتى.

مۇشائىرە باشلاش ئۈچۈنمۇ ئاۋال باللار كىچىك تالىپچاقلارنى ئوتتۇرىغا ئىتتىرىپ كىرگۈزۈپ، نورۇزلۇقلىرىنى ئوقۇشقا زورلاشتىن باشلاشتى. دەسلەپ ھەركىم تارتىنىش بىلەن تىرەجەپ مەيدانغا چۈشكىلى ئۇنىمىغان بولسا، «غورا غورىنى كۆرۈپ ئالىيىپتۇ» دېگەندەك، بارا ـ بارا نۆۋەت تالىشىش ۋەزىيىتى شەكىللىنەتتى.

باللارنىڭ نورۇزلۇق ئوقۇشلىرى ئۈستىگە زىكرى كەچكەن ئەمەت مەخسۇم، ئابدىراھمان، مۇھەممەد قارى دېگەن ئوخشاش ئىسمىلىكتىن يەنە ئىككى يىگىت تەرەپ تەرەپتىن كېلىشىپ، توپقا قىستالدى. تاھىر خەلپەت ۋە نىزامىددىنلار بۇ ياش يىگىتلەر بىلەن كۆرۈشتى. بەكرەك تەرپى بولىدىغان ئابدىراھمان يۈزىنى دانىخورەك باسقان بولىشىغا قارىماي، بۇ دانىخورەكلەر خۇددى يىگىتلىكىنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان بىر تەركىۋىدەك ياراشقان قىزغۇچ چىراي يىگىت ئىدى. بىر كۆرۈشتىلا نىزامىددىن ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭدا چوڭ كىشىلەردەك سالاپەت، يېقىملىق ۋە ئېغىر ـ بېسىق مىجەز ئاجايىپ جىپسىلاشقان بولۇپ، چوڭ كىشىلەرمۇ ئۇنى تەڭتۇشۇممىكىن قالىدىغان بىر خىل تەسىراتقا كېلىپ قالاتتى. ئىككى مۇھەممەد قارى سۇنتاغدىن كەلگەنىدى. بىرى

UnRegistered

راۋاپ، تەمبۇر دېگەنلەرنى ئوينىتۇۋېتەتتى. ھېلىمۇ ئۇ تەمبۇرنى كۆتۈرىۋالغانىدى.

شائىرلىقى ھەققىدە تەرىپى بولۇنغان يىگىتلەرمۇ نىزامىددىن بىلەن تونۇشقىنىدىن مەمنۇن بولۇشتى. چۈنكى نىزامىددىنمۇ زامانىسىنىڭ ئۇقۇمۇشلۇقلىرىدىن سانىلاتتى. ئۇ بىر زامان تاغىسى تاشاخۇنۇمنىڭ سودا ۋەكىلى بولۇپ رۇسلار بىلەن بىللە ئىشلىگەن بولغاچقا رۇسچە بىلەتتى. بۇ ھال ئۇنى ياشلار ئىچىدە» مەشھۇر» ئورۇنغا ئىگە قىلغان بولسا، يەنە بىر تەرىپى، ئۇنىڭ ئىنىسى مەمتىلى تۆپەيلىدىن ئىدى. بىر زامان يۈلتۈزدەك چاقناپ ئۆچكەن بۇ يىگىت ھەققىدە يۇرتتا كۆپ ھىكايىلار بارىدى. شۇڭا ھەممە مەمتىلى ئەپەندى دېگەن قانداقراق ئادەمىدىكىن؟ مۇشۇ ئاكىسىغا ئوخشامتىكىن دەپ ئۇنىڭغا قارىشىپ قوياتتى.

بۈگۈنمۇ ياشلار ئۇنىڭدىن ئىنىسى ھەققىدە گەپ سورىدى. ھەممە ئۇنى چەتئەلدە ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتىدۇ، كېيىن قايتىپ كېلىپ، يۇرتقا خىزمەت قىلىدۇ، دەپ بىلگەچكە، ئۇنىڭ قاچان كېلىدىغانلىقى، نەلەردە يۈرگىنى ھەققىدە سوراپ كېتىشتى.

باللارنىڭ نورۇزلۇق ئوقۇشى قىزىغىلى تۇرغاندا نىزامىددىن باللىرىنى مەيدانغا ئۈندىدى. ئۇلار سەل ـ تارتىنىپ تۇرسىمۇ يەنىلا مەيدانغا چىقىپ، قوللىرىدىكى سابىت يېزىپ بەرگەن نەزمىلەرنى ئوقۇدى .ئۇلارنىڭ ئوقۇغىنى كېيىن كەلگەن ياش تالىپلارنى ھەيران قالدۇردى.

—بۇلارنى مەمتىلى ئەپەندى يېزىپ بېرىپ كەتمىگەن بولغىيدى؟ — دېدى ئابدىراھمان چاخچاقچىمۇ راستىمۇ ئوخشىمايدىغان ئاھاڭدا.

—سابىتنىڭ چاخچىقى بولمامدۇ، — دېدى مۇھەممەدقارى دوستى بىلەن ئېپتىخارلانغان ئاھاڭدا، — چاخچاقنىڭ ئورنىدا مۇشۇنداقلا ئىلمەپ قويسا ئاشۇنچىلىك چىقىپ قالىدۇ ئەمەسمۇ.

—ھەي سابىت، ھەي سابىت، —دېدى ئابدىراھمان، ئۆزىگە دەۋاتقاندەك، — ھەمىشە بىر قىلىقى بىلەن توككىدە ئوتتۇرىغا چىقىپ ئادەم ھەيران قالدۇرۇشقا ئۇستا ـ دە.

—ھەبىسلىرى بىلەن بۇگەن مۇشائىرىدە تۇتۇشماقچى، — دېدى ئابلىمىت قارى ئەمەت مەخسۇم بىلەن ئابدىراھمان ئارىلىقىدا تۇرۇپ پەقەت شۇلار ئاڭلىغىدەك قىلىپ.

—شۇنداقلا بولسا ياخشىدىغۇ، ئەمما ئۇنى ئوتتۇرىغا چىقارغىلى بولماسمىكىن؟ — دېدى ئەمەت مەخسۇم.

—بۇ يېقىنى مۇھەممەد قارىغا قويۇۋېتەيلار، ئۇ چاپلاشقاق بىر نېمىلەر قىلىپ، ئۇنى چىقىرىدۇ. ئۇ قىزىتىشنىڭ ئېپىنى بىلىدۇ.

ئەمدى ياش تالىپلارمۇ بىرەر شېئىر ئوقۇپ بەرسە دېگەن كىرىش سۆز بىلەن، مۇشائىرىنى باشلىتىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن سۇنتاغلىق مۇھەممەد قارى تەمبۇرنى سازلاپ بىر پەدە چالدى . كىمدۇر تېپىپ كەلگەن داپنى يەنە مۇھەممەد قارى چالدى. مۇڭ بىلەن خالايىق دىققەتكە كەلگەن پۇرسەتتە داپ چالغان مۇھەممەد قارى كۆپچىلىكنى دىققەتكە ئۈندەپ:

—ئەمدى ياش تالىپلىرىمىزدىن نەزمە ئاڭلاپ باقايلى، قانداق دەيسلەر؟ — دېدى .كۆپچىلىك تەرتىپسىز سۈرەن سېلىپ، ئالقىش ياڭراتتى.

تارتىنمايدىغان ھەۋەسكارلار ئوتتۇرىغا چىقىپ شېئىر ئوقۇشقا باشلىغاندىلا، مۇھەممەد قارى سابىتنىڭ بېقىنىغا كىرىۋېلىپ، ئۇنى «بىلەشكە» باشلىغاندى. لەپەرلەر، شېئىرلار ئوقۇلۇپ، ھەتتا زور ئالقىش ئىچىدە ئابدىراھمان ۋە ئەمەت مەخسۇملارمۇ نۇرۇزغا ئاتىغان نەزملىرىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن سابىت ئاران ئەيۋاشقا كەلدى ۋە قىزارغانچە ئوتتۇرىغا چىقتى .

بىرىنچى مىسرانى تارتىنىش ئىچىدە خىرىلداپ، ئاۋازى ئارانلا ئاڭلانغۇدەك باشلىغان سابىت، بارا ـ بارا شۇ سورۇننى تامامەن ئۇنتۇپ، ئۆزىنىڭ شېئىرىي ئالەمگە پەرۋاز قىلىپ كەتكەچكە، قىزىپ كەتكىنىدىن شۇنداق گۇ ئاھاڭدا ئوقىدىكى، شېئىر چۈشىنىدىغانلارنىڭ يۈرەكلىرىدە ئىسسىق ئېقىم تېنىگە يامراپ، كۆزلىرى ياشاڭغۇراپ كېتىشتى. كىمدۇر ئۇنىڭ شېئىردىن توختاپ قېلىشىنى خاھلىمىغاندەك ئارقىدىن بىر نېمە دېيۋىدى، سابىت ئۇنىڭغا جاۋابەن بىر رەددىيە شېئىرنى ھازىر جاۋاپلىق بىلەن شۇئاندىلا توقۇپ ئوقۇپ كەتتى.

ھەممىدىن بەك سۆيۈنۈپ كەتكىنى ئابدىراھمان ئىدى. چۈنكى ئۇ ھەممىدىن بەك چۈشەنگىنى، شېئىرنىڭ ئەھلى ئىدى. ئۇ سابىتنى مۇرىسىدىن مەھكەم قاماللاپ سىلكىتىپ، مەمنۇنلىقىنى

Unregistered

ئىپادە قىلىۋىدى، ئارىغا كىرگەن مۇھەممەد قارى:

—دوستىمىز قانداق ئىكەن؟ — دېدى.

—ھەممىدىنمۇ سىنىڭ ئۇنى قانداق قىزىتقىنىڭ قىزىق تۇيۇلىۋاتىدۇ، شۇنى بىزگە ئېيتىپ بەرگىنە، — دېدى ئەمەت مەخسۇم.

—بۇ بىر سىر. ئەمما سوئالىمغا جاۋاپ بېرىڭلار، دوستىمىز قانداقراق ئىكەن؟ — تەكرارلىدى ئۇ.

—دەيمەنغۇ، ئۇ ھەر زامان كۆتمىگەن بىر يەردىن چىقىپ، ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ.

تاھىر خەلپەتنىڭ چېرىسىدىمۇ شاگىرتى قۇچقان شەرەپكە بىر ھەغدالىق ئىپتىخارى بىلىنەتتى .ئۇ نىزامىددىنغا قانداق دېگەندەك قارىۋىدى، نىزامىددىنمۇ ئۇنىسىز كۈلۈمسىرەش بىلەن باش لىڭشىتىپ قايىللىقىنى ئىپادىلىدى. ئارتۇنچە ماختاشلار بىلەن سابىتنى خىجالەت قىلماسلىقنى ئويلىغانىدى.

—ئۇ مانا شۇنداق، — دەپ خۇلاسىلىدى ئابلىمىت قارى، — سۆزگە كىرىشىۋالغۇچە قىز بالىدەك ئۇياتچان، قىزىشىپ كەتكەندىن كېيىن ھېچكىمگە نە يول، نە گەپ بەرمەيدىغان مەمەدانە.

ئەمدى يەنە تەمبۇرچى مۇھەممەد قارىنى بىر پەدە چېلىشقا ئۇندەشتى.

ئىككىنچى باب

ئۇلۇغ پەزىلەت بولمىسا، ئۇلۇغ ئادەم بولمايدۇ .

—رومىن روللان

ھەركىمنىڭ تىلى تاتلىق، گۈزەل بولسا، دوستلىرى كۆپ بولىدۇ.

» قابۇسنامە«

تەبىئەتنىڭ سەنئەتكار قولى دالىلارغا يېشىل رەڭ بەرگەن، ئورمانلار يىراقتىن گويا يامغۇردا يۇيۇلغاندەك توق يېشىل رەڭدە كۆرىنەتتى. دەرەخلەر باھاردا بەكرەك يېشىل بولامدۇ ياكى قىشچە قاخشال ھالەتنى كۆرۈپ ئۆگەنگەن كۆزلەرگە تەبىئەتنىڭ بۇ يېڭى ئەسرى ئاشۇنداق يېشىل كۆرۈنەمدۇ، ئەيتاۋۇر باھاردا سۆگەتلەر گوستاڭ بولغاندا شۇنچىلىك پاكىز ئوچۇق كۆرۈنەتتى .

تۇپراقتىن باھارغا خاس پۇراق كېلەتتى، يېشىل رەڭدە بۇيالغان زېمىن يەكەن دەريا ۋادىسى

تاكى ئۆپۆقچە تەپتەكشى سوزۇلۇپ ياتاتتى.

قاغىلىق(قاغىلىقتىن كېيىن يىلقچى) تەرەپتىن چىققان خېچىر قوشقان ھارۋا ئەگرى بۈگرى يېزا يولدا توپا توزۇتقان ھالدا شىمالغا قاراپ كېلەتتى. ھارۋىدا چەتئەل پاسونىدا كېيىنگەن ئۈچ كىشى، يەرلىك كىشىدىن ئىككىسى ۋە ھارۋىكەش بولۇپ ئالتە كىشى قىستىلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى . ھارۋىكەش 25 ياشلاردىن ھالقىغان، ئەمما كۆرۈنۈشىدىن 3 ياشلاردا كۆرۈنىدىغان يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ ئورۇق يۈزى سەپەر چاڭلىرى بىلەن ئاقىرىپ تېخىمۇ جۈدەڭ كۆرۈنەتتى. بىراق ئۇنىڭ بىر جۈپ كۆزى ئۇيغۇر يىگىتلىرىگە خاس شوخلۇق بىلەن ئويناپ تۇراتتى. ئوڭ تەرەپتە ئۇنىڭ بىلەن ياندىشىپ ئولتۇرۇپ بىر پۇتىنى شوتىغا ئېلىۋالغان ئاق سېرىق، مەگزى قىزىل، يۇمىلاق يۈزلۈك، قاڭشىرىنىڭ ئاستىغا كېچىكىنە بۇرۇت قويۇۋالغان، كۆزلىرىدىن ئەقىل پاراسەت نۇرى چېچىلىپ تۇرغان، ئاق شلەپە، سۇررەڭ كاستيۇم بۇرۇلكا كېيگەن 3 ياشلار چامىسىدىكى كىشى ھارۋىكەش بىلەن سۆھبىتىنى ئۇزۇلدۇرمەي كېلەتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر بىرىگە قىيا بولۇپ، ھارۋىنىڭ يېنى تەرەپتىن پۇتىنى ساڭگىلىتىپ يۆلىنىپ تاقلار ئۈستىدە ئولتۇرغان ئىككى كىشىنىڭ بىرى سۇررەڭ شلەپە، ئوچۇق يوللۇق رەختتىن كاستيۇم بۇرۇلكا كەيگەن، كاستيۇمى بىلەن ماسلاشتۇرۇپ يېپەك گالستۇك تاقىغان، پۇتىغا ئېنگىلىز ئۆتۈكى كېيگەن، ئىنتايىن سالاپەتلىك، سېمىز، قاۋۇل، جىددىي كۆرۈنىدىغان 35 ياشلار چامىسىدىكى كىشى ئىدى. يەنە بىرى بوي بەستى كىچىك بۇرۇت قويغان ئەپەندىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان، ئەمما چېھرىسى تۇتۇق، قۇيۇق قاشلىرى ئاستىدىكى يوغان كۆزلىرىدىن ئېغىر غەمكىنلىك چىقىپ تۇرغان 3 ياشلار چامىسىدىكى كىشى ئىدى. ھارۋىنىڭ ئارقا تەرىپىدە بىر بىرىگە ياندىشىقان ھالدا سەپەر يۈنىلىشىگە ئارقىسىنى قىلىپ، ھارۋىدىن پۇتلىرىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان ئىككەيلەن چەكمەندىن چاپان، ماتادىن كۆينەك، پۇتلىرىغا كونىراپ كەتكەن كۆك چورۇق كەيگەن 2 ياشلاردىن سەل ھالقىغان بېقان يىگىتلىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ياشلىق ھاياتى كۈچى ئۇرغۇپ تۇراتتى . كۆزلىرى بولسا ئارقىدا قېلىۋاتقان مەنزىرىگە تىكىلگەن ئىدى. بۇلار ئاشۇ چەتئەلچە كېيىنگەن

جانابلارنىڭ مۇلازىملىرىدەك قىلاتتى .

—مەمتىلى ئەپەندى ئاجايىپ كىشىكەن جۇما، ـــــ دېدى مۇلازىم يىگىتلەرنىڭ بىرى، ئۇ بېشىغا چۈچۈرە بادام دوپپا كەيگەن قىلىقلىرىدىن شوخلۇق چىقىپ تۇرىدىغان، تولا گەپ قىلىدىغان يىگىت ئىدى. ئۇ تېخىچە قىشنىڭ تەۋرۈكى بولغان ئۇزۇنچاق ئاق تۇمىقىنى تاشلىمىغان ھەمرىيىغا ھارۋىكەش بىلەن قىزغىن سۆھبەتلىشىپ كېتىۋاتقان كىچىك بۇرۇتلۇق كىشىنى ئىشارە قىلىپ داۋام قىلدى، ـــــ بەك چىقىشقاق ئادەمكەن، ھارۋىكەش بىلەن بىردەمدىلا قەدىناس بولۇپ كەتتىيا.

—توختاجىكام ھېرىپ بولالمايلا قاپتۇ، — دېدى تۇماق كىيگىنى جاۋابەن، يۇك تاقىلار ئۈستىدە ئولتۇرغان سىمىز، قاۋۇل كىشىنى ئىما قىلىپ.

ئۇلارنىڭ پوتكول سەپەر جەريانىدا قىلغۇدەك گېپى قالماي، ئەمدى جاناپلارنى باھالاشقا باشلىغانىدى. دوپپىلىق يىگىت گېپىنىڭ ئۇزۇلۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك داۋام قىلدى.

—ئەخمەت ئەپەندىغۇ گەپنى پۇلغا ساتىدىغان ئادەمكەن، مۇگدەپلا ماڭدى. ھازىرغا كەلگىچە بىرەر ئېغىز گېپىنى ئاڭلىغىنىم يادىمدا يوق، ـــــ بۇ گەپ چېھرىدىن غەمكىنلىك چىقىپ تۇرىدىغان قويۇق قاشلىق، يوغان كۆزلۈك كىشىگە قارىتىلغانىدى.

—نېمە دېيىشىۋاتىسلەر، يىگىتلەر؟ ـــــ دەپ سورىدى توختاجى، چالا يۇمۇۋالغان كۆزلىرىنى ئېچىپ، يىگىتلەرنىڭ نېمە دېيىشىۋاتقىنىغا قىزىقىپ ئەمەس، زېرىككەنلىكىدىن سۆھبەتكە قوشۇلۇشقا قىزىقىۋاتقاندەك قىلاتتى. شۇڭا ئۇ يېنىدىكى ھەمرىيىنى نوقىدى، ـــــ ئەخمەد ئەپەندى، كۆزلىرىنى ئاچسىلا ئوخلاۋېرەملا دەيمەن.

ئەخمەد ئەپەندى كۆزلىرىنى ئاچتى ۋە بېشىنى چايقاپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ ”ئۇخلىمىدىم“ دېگىنى ئىدى. مۇلازىم يىگىتلەر توختاجىنىڭ پاراڭ قىلىپ ماڭغۇسى كېلىپ قالغانلىقىنى سېزىپ:

—بىز ئاۋۇ مەمتىلى ئەپەندىنى دەيمىز يا، بەك چىقىشقاق، قىزىق كىشىكەن، ھارۋىكەش بىلەن بىردەمدىلا ئەسرا بولۇشۇپ كەتتى، — دېدى.

—بۇ ئۇنىڭ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگىنىدىن خۇشلىقىنى ئىچىگە پاتقۇزالماي قېلىۋاتقىنى، يەنە كېلىپ

Unregistered

هارۋكەش ئەسكەر بولغان يىگىتكەن ئەمەسمۇ، ئۇنىڭدىن ئىنقىلاپ ھەققىدە سوراپ تىنماي كەتكىنى شۇ ـ دە، — مۇلازىم يىگىتلەرگە ۋەتەن ئاتالمىسى ئۇ قەدەر تونۇشلۇق بولمىسىمۇ يۇرتنى كۆزدە تۇتىۋاتقىنىنى بىلدى ۋە بۇ سۆز مەدەنىي تۇيۇلدى.

—سىلىچۇ، توختاجىكا؟ يۇرتقا قايتىپ كەلگەنلىرىدىن سىلى خۇش بولمايۋاتامدىلا؟

—مەنمۇ خوش، بىراق مەن بۇ ئىككى ئەپەندىدەك ۋەتەندىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن بولغانلاردىن ئەمەستە. مەن سودا ئىشى بىلەن ھەمىشە كېلىپ بېرىپ تۇرىمەن. ماڭا ھەممە يەر "قوغۇنلۇقنىڭ يولى" بولۇپ كەتتى. مەمتىلى ئەپەندىگە ۋەتەندىن ئايرىلغىلى يەتتە يىلچە بولۇپ قالغانىدى. ئەخمەد ئەپەندىگە تېخىمۇ كۆپ بولدى.

—ئەمسە ئەخمەد ئەپەندى نېمىشكە جىملا مۈگدەپ ئولتۇرىدۇ؟

—بۇ دوستىمىز ھامان شۇنداق، — دەپ چاخچاق باشلىدى توختاجى، "بۇ ئالەمنى توپان باسسا ھوشۇقىغا ئالمايدىغان" لاردىن، "ئىچىدىن پىشقان سىر بەرمەس" دېگەن شۇ. مەمتىلى ئەپەندىنى ئادەم دورىيالامدىغان، ئۇ دېگەن بىر پارچە ئوت .

—توختاجى يېنىدىن سىگارت چىقىرىپ ئاۋۋال ئەخمەد ئەپەندىگە تۇتتى، — چەككىلىرى كەلگەندۇ؟ ئۆيىقۇلىرى قاچىدۇ، بىر تال چەكسىلە، — ئاندىن مەمتىلى ئەپەندىگە تەڭلىدى، — چېكىۋالسىلا، ئەپەندى، نىمانچىلا تۇگىمىگەن گەپ بۇ؟ — دېدى چاخچاق قىلىپ، ئارقىدىن مۇلازىم يىگىتلەرگە تەڭلىدى. ئۇلاردىن دوپپىلىق يىگىت ھازىرغىچە تارتىنىپ ئەپەندىلەرنىڭ چېكىدىغان نەرسىسنى ئالمىغان ئىدى، ئەمدى سىگارتنى ئېلىپ چەكتى.

—قالتىس نېمىكەن بۇ، شۇ بىر قاپچۇقى قانچە پۇل شۇنىڭ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ھەممىگە قىزىققۇچى كۆزلىرى بىلەن قاراپ.

توختاجى ئۇنىڭغا سىگارتنىڭ نەرقىنى قەشقەر پۇلغا سۇندۇرۇپ ئېيتىپ بېرىۋىدى، يىگىتنىڭ قاشلىرى ئويناپ كەتتى:

—ۋاھ، يېرىم چارەك قوناقنىڭ پۇلىكەن.

Unregistered

مەمتىلى ئەپەندى سىگارتنى ئېلىپ تۇتاشتۇرىۋالغاندىن كېيىن دوستىغا ئەدەپ بىلەن رەخمەت ئېيتىپ كۈلۈپ قويدى ۋە يەنە هارۋىكەش تەرەپكە قايرىلدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ نۇرلۇق چاقنىشى، قىزىللىق تەپكەن يۈزلىرىدىن دائىمي تەبەسسۇم يېغىپ تۇرىشى، ئۇنىڭغا بۇ ئۇزۇن سەپەرنىڭ هېچقانچە تەسىر قىلمىغانلىقنى بىلدۈرەتتى.

—شۇنداق قىلىپ، جەڭلەردىمۇ بولدۇم دەڭ، ـــ دېدى هارۋىكەشنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ يېقىملىق تەبەسسۇم بىلەن ئۇنىڭ گەپ سۆزلىرىدىكى ئاهاڭنىڭ يېقىملىقلىقى، چىرايىنىڭ ئىللىقلىقى هەر قانداق كىشىدە شۇئانلا بىر خىل يېقىنلىق تۇيغۇسى پەيدا قىلاتتى .كۈلۈمسىرىگەندە كۆزلىرى سەل پەل يۇمۇلۇپ، ئوڭ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدىكى بىلىنەر بىلىنمەس تاتۇق يۇمۇلۇشتىن هاسىل بولغان تالا تالا پۈرۈكلەر ئارىسىدا كۆرۈنمەي قالاتتى. بۇنداق كۈلۈمسىرىشى ۋە شۇ چاغدىكى كۆزلىرىنىڭ يۇمۇلۇش هالىتى بەكمۇ يېقىملىقدى.

—هە، ـــ دېدى هارۋىكەش،ـــ خوتەندىن قەشقەرگە قاراپ ماڭغان" ئىسلام قوشۇنى"[1] مېنى ئەسكەرلىككە ئېلىپ ماڭغانىدى. يەكەندە جەڭگە قاتناشتىم، دەسلەپ تازا قوقتۇم، كېيىنچە ئانچە قوقمايدىغان بولدۇم، ئەمما ـ زە، قىلغان ئەشۇمىزنىڭ هېچ تۇتامى يوقتەك، ئۇيان سېكىلدەپ، بۇيان سېكىلدەپلا يۈرىمىز، مۇشۇنداغلام تايىنى يوق ئۆلەپ كەتسەم، ئارماندا كەتمەي دەپ ئۆيگە كېتىشنىڭ ئېپىگە چۈشتۈم.

—قانداق قايتىپ كەلدىڭىز؟ قاچتىڭىزمۇ يە؟

—هەئە، قاچتىم، ـــ دېدى هارۋىكەش ۋە ئارقىدىنلا داۋام قىلىپ، ـــ بۇ يىل قىشتا خوجانىياز هاجى، مامۇت سىجاڭلار [2] قەشقەرگە كەلدى. بۇ چاغدا بىز، يېڭى هۆكۈمەتنىڭ[3] ئەسكەلىرى ئەمىر ساهىپ نۇرمۇهەممەتنىڭ باشچىلىقدا يېڭىشەهەردىكى "چولاق زىنخۇي[4]" بىلەن ئورىشۋاتقاندۇق. خوجانىياز هاجىلار كېلىپلا يېڭىشەر ئۇرىشىغا قاتناشتى . ماجەنسەڭلار ئاجىزلىشىپ بەل قويۋېتەي دېگەندە ئۇرۇسلاردىن يېڭىلىپ ئۇرۇمچى تەرەپتىن چېكىنىپ كېلىۋاتقان مافۇيۇەن، ماشىمىڭلار كېلىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن يېڭى هۆكۈمەتنىڭ

UnRegistered

ئەمەلدارلىرى ھەر تەرەپكە تىزىپ كەتتى. سابىت داموللا ئۆزىنىڭ سىپاھلىرى بىلەن يېڭىسارغا قاچتى، بىزدەك ئاددىي سولتەكلەرنىڭ بىرمۇنچىسى خوجانىياز ھاجىنىڭ قوشۇنىغا قېتىلىپ، پەيزاۋات، مارالۋېشى ئەتراپىدا ئۇرۇش قىلدۇق، ئاخىرى تۇڭگانلارنىڭ جىمى ئادىمى ئۇرۇمچى تەرەپتىن كېلىپ ئاۋۇپ كەتكەچكە، خوجنىياز ھاجى ئازراق ئەسكەر بىلەن ئاتۇش ئارقىلىق سايىزغا[5] كەتتى. بىلەرمەنلەرنىڭ ئېيتىشىچە سايىزدا توختاملىشىپ قويغان قورالىرى بارىكەنمىش، بىر قىسمىنى ئاقسۇدىكى ۋاقتىدا ئالغانىكەن؛ بەزىلەر ئۇنى تۇڭگانلاردىن قورقۇپ قېچىپ كەتتى دەيدۇ، ئىشقىلىپ، ئۇ سايىزغا كەتكەندىن كېيىن ئېپىنى كەلتۈرەلىگەنلىرىمىز خۇدانى بىردەپ جاننى ئېلىپ قاچتۇق. كەلسەم ئۆيۋاقامنى ھادىن قاچقان، يادىن قاچقان ئەسكەرلەر قۇرۇقداپ قويغانىكەن، شۇنىڭ بىلەن خەققە ياللىنىپ ئىشلەپ جان بېقىپ يۈردۇق، ئاكا.

—قايتىپ كەلگەندىن كېيىن نىمىلەرنى ئاڭلىدىڭىز؟

—ھەرخىل پاراڭلارنى ئاڭلاپ تۇردۇق...

—بىلگىنىڭىزنى سۆزلىگەچ ماڭمامسىز، تۇڭگانلار قەيەرگىچە كەلدى؟ يەكەندە بارمۇ؟

—بەزى خەقنىڭ پارىڭىغا قارىغاندا يېڭىساردا بار ئوخشايدۇ، يەنە بىر خىل كوچا پارىڭىدا يەكەنگىمۇ كەلدى دىيىشىدۇ. لېكىن، يېقىندا قەشقەرگە بېرىپ بانغان بىر يۇرتلۇقىمىز يېڭىشەردىن باشقا يەردە تۇڭگان كۆرمىدىم دەيدۇ، قايسى راستكىن تاڭ، ئىشقىلىپ يەكەنگە كىرىشمىسلە، چىمدۇدىن كاچۇڭغا ئۆتۈپ، كاچۇڭدىن ئوتتۇرلا كۆكراۋاتقا ئۆتۈپ كېتىشسىلە.

—— بولمىسا تۇڭگانلار ئەسكەرلىككە تۇتۇۋالىدۇ، دەپ ئويلامسىز؟ — دەپ سورىدى مەمتىلى ئەپەندى چاخچاق ئارىلاش.

—ھېچنىمە دەپ بولمايدۇ يا، — دېدى ھارۋىكەش ئەستايىدىللىق بىلەن، بۇ خەق بىر بالاكەن يا، ئىمانى بار دېگەن بىلەن، ئەجەپلا باغرى قاتتىق خەقكەن، ئاڭلىساق مۇشۇ ئىككىنچى ئايدا قەشقەردە شۇنداق قەتلىئام قىپتىمىشكى، ئادەملەرنىڭ قېنى بىلەن كوچىلار چىلىق - چىلىق بولۇپ كېتىپتۇ.

Unregistered

—ئىككىنچى ئايدا؟ نېمشكە؟

— مەلىي ئەھۋالنغۇ بىلمەيمەن، مېنىڭ ئاڭلىغىنىممۇ شۇنچىلىكلا.

”—“ كىشىنى جەڭگە ياراتقان “ دەيدىغان گەپ بولىدىغان، سىز ياش تۇرۇپلا ئەسكەرلىكتىن قېچىپسىزغۇ؟

—گەپلىرىنى قارىسىلا، بىكاردىن بىكار جاننى دوغا تىكىپ بېرىدىغان ساراڭمۇ مەن؟ بى كۈن بوسمۇ كۈننىڭ سېرىقنى كۆمەيلىمۇ، — هارۋىكەش دېھقانلارچە نادانلىق ۋە كۆزى كىچىكلىك بىلەن شۇنداق دېگەندىن كېيىن يەنە ئۆزىنى ئاقلاپ، —— دېدىم يا، بىز يا ئۇ خەقنىڭ قىلىۋاتقان ئىشنى بىلمىسەك، يا پايدىسنى كۆرمىسەك؛ بىردەم ئۇنىڭ بىلەن سوقۇشۇڭ، بىردەمدىلا بىرلىشك، تازىمۇ ئەنى مەتىن يوق ئىشقۇ ئۇ؟ بىھۇدە كەتمەمدۇ، كىشى.

مەمتىلى ئەپەندى ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن بىر ھەقىقەتنى چۈشەنگەندەك بولدى. دېھقان يىگىت ئۇنى ھەيران قالدۇردى. دېمەك، ئىنقىلاپ قىلغاندا بىر نەچچە ئادەم ئۆزلىرى بىلگىنچىلا ئىش كۆرىۋەرسە، ئاددىي ئەسكەرلەر ھېچنەرسىنى ئۇقمىسا، ئۇلاردا ئاكتىپ پوزىتسىيە، جان پىدالىق بىلەن جەڭ قىلىش روھى بولمايدىغانلىقنى ھېس قىلدى.

—ئەسكەرلىكتە يۈرۈپ خېلى كۆزىڭىز ئېچىلىپ قاپتۇ جۇمۇ، ئىنىم، —— دېدى مەمتىلى ئەپەندى دوستانە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

—قالسىلا، يەكەن دەرياسىغا كېلىپ قالدۇق، ئالدىمىزدىكى يۇرت چىمەن. چىمەننىڭ ئارقىسىدا يەكەن دەرياسى. ھەربىرلىرى بىلەن مۇشۇ يەردە خوشلىشىمىز. مۇشۇ يۇرتتىن قېيىقچى تېپىپ كاچۇڭ تەرەپكە كەتكىلى بولىدۇ، چېغىمدا، — دېدى هارۋىكەش بىر كوچۇم مەھەللىگە يېقىنلاشقاندا.

—ھوي، ئەپەندىلەر، —— دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، —— مەنزىلگە كېلىپ قالدۇق، ئۇخلاپ قالمىغانسىلەر؟

—ئۇخلىمىدۇق،—— دەپ ئاۋۋال جاۋاب بەردى ئارقىدىكى يىگىتلەردىن بىرى .

—ھاجىم، ئۆزىڭىزنى قانداقراق ھېس قىلىۋاتسىز؟ سېمىز ئادەمنىڭ ئىشى تەسقۇ دەيمەن؟ —

UnRegistered

دەپ چاچاق قىلدى مەمتىلى ئەپەندى توختاجىغا قاراپ، ئاندىن ئەخمەد ئەپەندىگە بۇرۇلۇپ،ـــ سىزچۇ، دوستۇم؟ خىياللىرىڭىز بىلەن ئوبداق مۇڭدىشىۋالغانسىز؟

—شۇنداق، تەۋپىق، ـــ دېدى ئەخمەد ئەپەندى ئۆزىگە خاس غەمكىن كۈلۈمسىرىشى بىلەن مەمتىلى ئەپەندىگە، ئاندىن يەنە شۈكلەپ كەتتى.

—سىلىزە، كەلمەي تۇرۇپلا نۇرغۇن ئەھۋال بىلەن تونۇشۇۋاللا ـــ ھە؟ ـــ دېدى توختاجى، ـــ ئەمدى قەشقەرگە بارغىچە بىزگە سۆزلەپ بېرىلا جۇمۇ .

—ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ دە، ئۇنىڭسىزمۇ يول تۈگمەيدۇ .

—ۋو! ۋو! –- دېدى ھارۋىكەش ئاتلارغا خىتاپ قىلىپ، مەھەللىنىڭ دەسلەپكى ئۆيلىرىگە كەلگەندىلا ئاتنى ئاستىلىتىشقا باشلاپ.

—چۈشىمىزمۇ، ئىنىم؟

” —بىلمىگەن يەرنىڭ ئويى چوڭقۇرى تولا“ دەپتىكەن يا، يەنە كېلىپ بۇ دېگەن تازىمۇ ئەنسىز يىللار ـ دە، مۇشۇ يەردە خوشلىشىمىز. مەن بۇ يەردە بىرەسىنىڭ ئۆيىدە ئاتلىرىمنى چالدۇرۇپ، ئارقامغا ياناي، بولسىغۇ قەشقەرگىچە بىللە بارسام ياخشى بولاتتى، كۆنشىپ قاپتىكەنمىز،

— ....ھارۋىكەش راستىنلا يېقىن قېرىنداشلىرى بىلەن ۋىدالىشىش ئالدىدا تۇرغاندەك كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا دېدى، ـــ ھەربىرلىرىنىڭ خىزمىتىدە بولالمىدىم، خاپا بولۇشماي رازى قىلىشالا...

—سىزنى ئاۋارە قىلدۇق، ئىنىم، رەخمەت سىزگە، ـــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى ھارۋىدىن ئىرغىپ چۈشۈپ، — چۈشەيلى، ئەپەندىلەر، ياردەملىشەيمۇ، ھاجىم؟ ـــ دېدى ئۇ توختاجىغا، ھەم ئىتتىكلا ئۇنىڭ قولتۇقىدىن تۇتۇپ ھارۋىدىن چۈشۈشكە ياردەملەشتى.

مۇلازىم يىگىتلەر چامادانلارنى بىر بىرلەپ چۈشۈرۈپ، بىر تال بادرىنى بالداق قىلىپ تۇتقۇچلاردىن ئۆتكۈزۈپ كۆتۈرۈپ ماڭدى. ئەپەندىلەر قول سومكىلىرىنى ئېلىشىپ، ھارۋىكەش بىلەن خوشلاشتى. مەمتىلى ئەپەندى ھارۋىكەشنىڭ دوستانىلىق ۋە يېقىنلىق بىلەن قايتا قايتا ئېيتقان خوشلىشىش سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئۇنىڭغا ياخشى تىلەكلەرنى تىلگەندىن كېيىن ھېلال

ئاي سۇرتى چۈشۈرۈلگەن دورا سومكىسنى تاسمىسىدىن مۈرىسگە ئارتىپ، قول سومكىسنى بېلىكگە ئۆتكۈزۈۋېلىپ، ئۆزى گويا مۈشۈ يېزا كىششىسىدەك ئەڭ ئالدىدا يول باشلاپ، يىنىك قەدەملەر بىلەن يۈرۈپ كەتتى.

مەمتىلى ئەپەندى ئەمدىلا دۇنياغا كۆز ئاچقان بالىدەك ئەتراپقا تويماي قارايتتى. توختاجى مۇلازىم يىگىتلەر بىلەن پاراڭلاشقاچ كېلەتتى. ئەخمەد ئەپەندى بولسا ھېچقانداق مەۋجۇداتنى سەزمەيۋاتقاندەك ھېچ ياققا قارىماي، بېشىنى تۆۋەن سالغىنچە كېلەتتى. باھارنىڭ كېلىشى بىلەن يامغۇردىن كېيىنكى باغچىدەك گۈزەللەشكەن يېزىلارغا، ئەگرى بۈگرى يېزا يوللىغا، پاكار ئۆيلەرگە، سازلىقتا بۈلتۈردىن قالغان قۇرۇق ئوتلارنى قىدىرىپ ئوتلاپ يۈرگەن پادىلارغا قارىغانسېرى كىشىگە يېڭى ۋە راھەتبەخش تۇيۇلاتتى. ھاۋامۇ ئۆزگىچە ساپ، نەمخۇش ئىدى. يولۇچىلارغا ئەڭ ئەۋۋەل ئۇچرىغان ئادەم ئون نەچچە باشلاردىكى بىر ئوغۇل بالا بولدى. بالا غەلىتە كىينگەن مېھمانلارنى كۆرۈپ باللارغا خاس قىزىقىشى بىلەن بىردەم قاراپ تۇردى ۋە ئۆلارنىڭ يېقىنراق كېلىشىنى كۈتمەيلا ئارقىسغا بۇرالدى.

—قاچما، ئوغلۇم، — دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئاتىلارچە مېھرىۋانلىق بىلەن سۇغۇرۇلغان ئاھاڭدا، — بىز يامان ئادەم ئەمەس، سەندىن بىرسىنى سورىماقچىمىز.

—كىمنى ئىزدەيلا؟ — دېدى بالا ئارقىغا بۇرۇلۇپ مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىنى مېھمانلارغا تىكىپ، شۇنداقلا ئاستا يىراقلاشقاچ، ئۇنىڭ بېشىدا ياغلىشىپ كەتكەن شاپاق دوپپا، ئۇچىسىدا كۆك بويالغان ماتا كۆينەك، تامبال بارىدى، پۇتى يالڭاياقىدى.

—بىز دەريادىن ئۆتمەكچىدۇق. قېيىقچى بارمۇ؟ دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويسا پۇلنى جىق بېرەتتۇق .

بالىنىڭ سەبى قەلبى مېھمانلارنىڭ يامان ئادەملەر ئەمەسلىكىنى پەملەپ، قەدىمىنى توختىتاتتى.

مەمتىلى ئەپەندى بالىنىڭ يېنىغا كېلىپ، دورا سومكىسنى ئۇ مۈرىسىدىن بۇ مۈرىسىگە يۆتكىۋالغاندىن كېيىن، يانچۇقىدىن بىر نەچچە تال كەمپۈت چىقىرىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى .

UnRegistered

—مه، يگىن، تاتلىق نەرسە، — دېدى ئۇ كۆيۈمچان ئاتىلاردەك، — يەنە قورقۇۋاتامسەن؟

—ياق، مەن دېگەن ھېچنەرسىدىن قورقمايمەن ـ يا، — دېدى بالا مەغرۇرلۇق بىلەن، — مەن دېگەن بىر قېتىم پوسكامدىن بۇ يەرگە چېرىكلەر كەلگەندە تامنىڭ كەينىدە تۇرۇپ چاما ئاتقانتىم، تېخى!

—ھە بەللى! ئوغۇل بالا دېگەن مانا شۇنداق بولىشى كېرەك، شۇنداققۇ، ئەپەندىلەر؟ —— دېدى مەمتىلى ئەپەندى ھەمرالىرىغا قاراپ، ئاندىن يەنە بالىغا قاراپ، —— سەن باتۇر بالىكەنسەن، بىز تونۇشۇپ قويايلى، مېنىڭ ئىسمىم مەمتىلى، سېنىڭ ئىسمىڭ نېمە؟ سورىدى.

—ئېتىممۇ؟ ئېتىم سۇلايمان.

—ھە، مانا تونۇشۇپمۇ قالدۇق، —دېدى مەمتىلى ئەپەندى سۇلايماننىڭ بېشىنى سىلىغاچ كېتىۋېتىپ، — سۇلايمان، بىزگە قېيىقچىنى تېپىپ بېرەلەمسەن؟

—مېنىڭ دادامنىڭ قېيىقى بار ـ يا، ئاشەدە بىر قولتۇققا باغلاغلىق.

—شۇنداقمۇ؟ بىزنىڭ ئۈچرىششىمىز خاسىيەتلىك بولغان ئىكەن : ! سەپىرىمىزنىڭ ئالدى ياراشتى، بۇرادەرلەر، ئەمدى بۇ كىچىك دوستىمىز دادىسىغا تونۇشتۇرۇپ قويىدۇ، شۇنداقمۇ سۇلايمان؟

—ھەئە، —— دېدى سۇلايمان قەتئىيلىك بىلەن.

—داداڭنىڭ ئىسمى نېمە؟

—تۇداخۇن.

بالا بىردەمدىلا بۇ ئىللىق تاغىلىرى بىلەن چىقىشىپ قالدى. ئۇ ھەتتا تەۋپىقنىڭ دورا سومكىسىنى كۆتۈرۈۋشۇپ بەرمەكچىمۇ بولدى، بىراق مەمتىلى ئەپەندى ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ رەت قىلدى.

—سەن بۇنى كۆتۈرەلمەيسەن، ئوغلۇم، —— دېدى ئۇ مېھرىبانلىق بىلەن، ئاندىن بالىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن قول سومكىسىنى بەردى، بۇنى كۆتىرىۋالساڭمۇ چوڭ ياردەم قىلغان بولىسەن.

بالا سومكىنى ئېلىپ ئۆزىنى چوڭ بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلدى.

UnRegistered

بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقانلار مەتلى ئەپەندىنىڭ چىقىشقاقلىقىدىن ھەۋەسلەنگەندەك، بىر بىرىگە قاراپ كۈلۈشۈپ قويدى. توختاجى ئەخمەت ئەپەندىگە قاراپ:

—تەۋپىققە ھەم ھەۋەس قىلىمەن، ھەم ھەيران قالىمەن. ئۇ خۇددى ئۇن نەچچە بالىلىق ئائىلىنىڭ ئاتىسىدەك، يانچۇقىدىن تاتلىق تۇرمىلەرنى ئۈزمەيدۇ. خەق بىلەن بىردەمدىلا چىقىشىپ كېتىدۇ. ئەگەر مەنمۇ باللارغا تاتلىق تۇرۇملەرنى بەرسەم ئۇلار ئالىدۇ دە، قاچىدۇ، يەنىلا دوست بولۇپ قالالمايمەن. مەنغۇ ئاتىقى چىققان باينىڭ ئوغلىمەن، دەپ چوڭچىلىقمۇ قىلمايمەن، شۇنداقتىمۇ قىياسىمچە كىشىلەر مېنى تەكەببۇرراق كۆرىدىغان ئوخشايدۇ... تەۋپىق بولسا تامامەن باشقىچە ئادەمكەن دە، ئۇنى ماڭا قارىغاندا ئوبدانراق چۈشىنىلا ھەقچان، مەن دېگەن سىلەرگە تېخى يېقىندىلا قوشۇلۇپ قالغان ئادەم، بىراق مۇناسىۋىتىمىز ئادەتتىكى سەپەرداشلىقتىن ئۆتۈپ، نەچچە يىللىق قەدىناسلاردىن بولۇپ كەتتۇق، بۇمۇ مەتلى ئەپەندىنىڭ ئاللىقانداق سىرلىق كۈچىدىن بولغان گەپ، بۇ ئادەمدە نېمە خىسلەت باركى؟

ئەخمەد ئەپەندى ئويچان كۈلۈمسىرەپ، قويۇق قاشلىرىنى ھېمىرىپ قويۇپ:

—ئۇنىڭ قەلبى پاكىز، ناتلىقلىق سەنئىتى ھەممىدىن كارامەت، ئۇ كىمگە قانداق سۆزلەش كېرەكلىكىنى ناھايىتى ئوبدان بىلىدۇ، — دېدى. ئىككىسى دوستىغا ھەۋەس بىلەن قاراپ جىم مېڭىشتى. بۇ چاغدا مەتلى ئەپەندى سۇلايمان بىلەن پاراڭلىشىپ كېتىۋاتاتتى:

—مەكتەپتە ئوقۇمسەن؟

سۇلايمان بېشىنى چايقىدى.

—مەھەللەڭلاردا مەكتەپ يوقمۇ؟

—مىچىتنىڭ يېنىدا تاتۇق موللام بالا ئوقۇتىدۇ، مەن ئۇ يەرگە بارمەيمەن. دادام ئەۋەتمەيدۇ.

—ئۆيۈڭلاردا سەندىن چوڭلار بارمۇ؟

—يوق، ئۆلۈپ كېتىپتىكەن، ھازىر ھەممىسىدىن مەن چوڭ، ئىككى ئۇكام بار.

ھويلىلارنىڭ پاكار تاملىرىدىن يېزىلىقلار يات مېھمانلارغا قىزىقىش، قورقۇش، ھەيران قېلىش بىلەن

UnRegistered

تولغان كۆز نۇردا قارىشاتتى .كىچىك باللار بولسا مېھمانلار بىلەن بىللە كېلىشۋاتقان سۇلايماننى كۆرۈپ ئۇنىڭغا تارلىقى كەلگەندەك بولۇپ، ئانىلىرىنىڭ توسقىنىغا قارىماي ھويلىلاردىن يۈگرەپ چىقىپ، مېھمانلار بىلەن قاتارلىشىپ مېڭىشتى. سۇلايمان تەڭتۇشلىرىغا ۋە ھويلىلاردىن مارىشىۋاتقان چوڭلارغا قاراپ قويۇپ، مەغرۇر ماڭاتتى. ئۇ دوستلىرىنىڭ ئېخمۇ تارلىقىنى كەلتۈرۈش ئۈچۈن قولىدىكى خۇرۇم سومكىنى ئەتەي ئۇ قولىدىن بۇ قولغا يۆتكەپ قوياتتى. بەزىدە باللارغا قىزغىنىش تۇيغۇسىدا ھۆرپىيىپ قوياتتى.

—مەيلى، بىللە ماڭسۇن، ئوغلۇم،ــــ سىلەرنىڭ ئۆيگە بارغاندا مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى مېھمان قىلىمەن.

باشقا باللار بۇ چىرايلىق بۇرۇت قويغان مېھرىۋان كىشىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، يۈرەكلىنىپ تېخمۇ يېقىنراق مېڭىشتى. مۇلازىم يىگىتلەر باللار بىلەن چاخچاقلىشىپ ماڭدى. توختاجىمۇ ئۇلاردىن ئۇنى بۇنى سوراپ قوياتتى. پەقەت ئەخمەد ئەپەندىلا باللارنىڭ توپا چاڭ بىلەن باسقان يۈز كۆزىگە جۇل جۇل كىيىملىرىگە قاراپ، بەتتام بىرنەرسىنى يۇتىۋاتقاندەك تۈپرىكىنى يۇتۇپ قويۇپ جىم ماڭاتتى.

ئۇلار سۇلايماننىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلگەندە ئەگىشىپ كەلگەن باللار سۇلايماننىڭ باش ئېغىتىشى بىلەن دەرۋازا تۈۋىدە قېلىشتى. سۇلايمان مېھمانلارنى باشلاپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاۋۋال كۆرگىنى ھويلا سۇپىسىدا يىغلاۋاتقان بەش ياشلاردىكى قىز ۋە ئۇنى بەزلەۋاتقان ئايال بولدى. خوجايىن ئايال مېھمانلارنى كۆرۈپ ئېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ئۈچ يىللىق يېغىلىق كىشلەرنى خۇدۇكچان قىلىپ قويغانىدى. شۇڭا بۇ ئايالمۇ دەسلەپ يوچۇن مېھمانلارنىڭ كىرىپ كەلگىنىدىن قورقۇپ كەتتى. بىراق، مېھمانلارنىڭ ئالدىدا خۇشال خۇرام كېلىۋاتقان ئوغلىنى كۆرۈپ، كۆڭلى سەل ئارامغا چۈشتى. يىغلاۋاتقان قىزچاقمۇ يىغىسىنى توختۇتۇپ بولارغا 2 باشلىغانىدى.

—ئاشۇ يىغلاڭغۇ مېنىڭ كىچىك ئۇكام، ئېتى تەلەيقىز،ــــ دېدى سۇلايمان.

بۇ گەپ ئاڭنىمۇ، تەلەيقىزنىمۇ ھەيران قالدۇردى.

—ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، تۇققانلار ـــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى سۇپىغا يېقىن كەلگەندە ساھىپخانغا سالام قىلىپ.

بۇ مېھمانلاردىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشنى ياكى تۇرۇۋېرىشنى بىلمەي تېڭىرقاپ ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇپ قالغان ئايال سالامنى ئىلىك ئېلىپ باش لىڭشىتتى ۋە:

—ئۆيدە ئەكىشى يوق... ـــ دېدى، بىر خىل چەكلىگۈچى ئاھاڭدا.

—بىز سۇلايمان بىلەن يول ئۈستىدە دوستلىشىپ قالدۇق، يېڭىلىشمىسام يەڭگىمىز سۇلايماننىڭ ئانىسى بولسىڭىزمۇ دەيمەن؟ ـــ دەپ سورىدى مەمتىلى ئەپەندى قىلچە تارتىنماي تۇرماي، بىر خىل ئىشەنچكە تولغان تەلەپپۇزدا ئۆزىنى ئەركىن، ئازادە تۇتۇپ، — بىز تۇرداخۇنكامغا ھاجىتىمىز چۈشۈپ كېلىۋاتاتتۇق.

—ھە، ... ۋايەي، ئېسىم قۇرسۇن، ئۆيگە كىرىشسىلىيا، بىر پىيالا چاي قۇياي...

—رەخمەت يەڭگە، بىز مۇشۇ سۇپىدىلا ئولتۇرايلى. سۇلايمان بىزنى تۇرداخۇنكام بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويماقچى بولغانىدى. بىز كاچۇغىغا ئۆتمەكچىدۇق.

—ئوبدان بوپتۇ، دادىسى بىر ياققا كەتكەنىدى، كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى. خاپا بومماي بىردەم ئولتۇرۇشۇپ تۇرۇشسىلا،ـــ دېدى ئايال سۇپىغا كىگىز سېلىپ، ئاندىن مېھمانلارنىڭ ئۈنىمغىنىغا قويماي كۆرپە سېلىپ. بۇ چاغدا توختاجى مۇلازىم يىگىتلەرگە پىچىرلاپ:

—قانداق، مەمتىلى ئەپەندى بولسىلا بىزگە ھەر يەردە كۆرپە يېكەنداز ئۈستىدە ئورۇن بار. ئۇنىڭغا ھەممە ئادەمنىڭ ئۆيى ئۆزىنىڭكىدەك، —دېدى چاخچاق قىلىپ.

—راستىنلا، ئۇ قالتىس ئادەمكەن، نەچچە كۈننىڭياقى كۆرىۋاتىمىز ـ يا. ئاقتامدا[6] ئۇ نورۇز دەپ بىردەمدىلا يۇرتنى قىزىتىۋەتمىدىمۇ...

توختاجىمۇ ئاقتامدا بولغان نورۇز پائالىيىتىنى ئەسلەپ، ۋۇجۇدى قايتا ھاياجاندىن قىزىشىپ كەتتى. دەل نورۇز كۈنلىرىدە مۇشۇ يېزىغا يېتىپ كەلگەن يولۇچىلار، مەمتىلى ئەپەندىنىڭ تەشكىللەش

Unregistered

تالانتنى جانلىق ئەمەلىيەت ئۈستىدە كۆرۈپ ھەيران قالغانىدى: ئۇ بۇ ناتونۇش مۇھىتتا بىردەمدىلا كىشىلەر بىلەن تونۇشۇپلا قالماي، بىر قانچە سازەندىنى تاپتۇرۇپ كېلىپ، ئۆزى باشلامچىلىق بىلەن چېلىپ، بىر نەچچە يىللىق يىغلىقتىن كېيىن بۇ يەردە تۇنچى ۋە كىشىلەر ئۈزاققىچە ئۇنتالمىغۇدەك بىر نورۇز كېچىلىكى ئۇيۇشتۇرغانىدى. يېزىدىن خوشلىشىپ چىققانلىرىدا بىر مۇنچە باللار ۋە ياشلار كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا، خۇددى قەدىناس ئادىمىدىن ئايرىلىۋاتقاندەك ئۈزىتىپ قېلىشقانىدى...

ئۇلار ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى بايا ئۆزلىرىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقان باللارنى ئېسىگە ئالدى. ئۇ قارىشىسىغا كېلىپ ئولتۇرغان سۇلايمانغا:

—ئوغلۇم، بىز يالغانچى بولۇپ قالغىلى تاس قاپتۇق ئەمەسمۇ، بۇ يەردە باللارنىڭ ھەممىسنى مېھمان قىلىشقا ۋەدە بەرگەن ئەمەسمىدۇق. يۈگۈر، بېرىپ ئۇلارنىڭ ھەممىسنى باشلاپ كىر،—— دېدى.

باللارنىڭ جىمىسى دەرۋازا تۈۋىدە چۇۋۇلدىشىپ تۇرۇشقىنى ھويلىدىكىلەرگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇلار ھايال بولمايلا بىر بىرنى ئالدىغا ئىتتىرىشكەن ھالدا كىرىشتى. مەمتىلى ئەپەندى باللارغا قاراپ كۈلۈمسىرە تۇرۇپ:

—كەچۈرۈڭلار، باللىرىم، مەن سىلەرگە سۇلايماننىڭ ئۆيىگە بارغاندا مېھمان قىلىمەن، دەپ ۋەدە بېرىپ قويۇپ، ئېسىمدىن چىقىرىپ قويغىلى تاس قاپتىمەن، كېلىڭلار، يېقىنراق كېلىڭلار، يېقىنراق كېلىڭلار،— مەمتىلى ئەپەندى ئۇلارنىڭ ھەممىسگە كەمپۈت تارقىتىپ بەردى، — سىلەرنى مانا شۇنچىلىكلا مېھمان قىلىمەن، ئاز بولسىمۇ مېنىڭ كۆڭلۈم،— مەمتىلى ئەپەندى ئەستايىدىللىق بىلەن، گويا تەڭتۇشلىرى بىلەن سۆزلىشىۋاتقاندەك سۆزلەيتتى. باللار بولسا بۇ كىشىنى چاپسانلا ياقتۇرۇپ قېلىشقانىدى. بۇ چاغدا قاياقتىندۇر چوڭ ئۇكىسىنى تېپىپ كەلگەن سۇلايمان، ئۇنى مېھمانلارنىڭ ئالدىغا باشلاپ كەلدى.

—بۇ مېنىڭ چوڭ ئۇكام، ھەمراجان، —— دېدى سۇلايمان.

UnRegistered

مەمتىلى ئەپەندى 7 8 ياشلار چامىسىدىكى بۇ بالىغا قاراپ، نىمىشكىدۇر يۈرىكى "شۇر" قىلىپ قالدى. ئۇنىڭ خىيال ئېكرانىدا شەمەيدە قالغان ئوغلى ئابدۇسەمەد پەيدا بولغانىدى. ئوغلى ھەققىدىكى خىيال ئۇنى چۆچەككە، ئاندىن شەمەيگە ئېلىپ كېتىپ، ئايالى سەرۋەرنىڭ جاپاكەش، قەيسەر سىماسى كۆز ئالدىدا جانلىنىشقا باشلىدى... ئەمما ئۇ دەرھاللا ئازابلىق خىياللارنى ئۆزىدىن نېرى قىلىپ،كۆز ئالدىدىكى رىياللىققا قايتىپ كەلدى. ئۇ ھەمراجانغىمۇ كەمپۈت تۇتقۇزۇپ قويدى ۋە ئۇنىڭ قەيەردىدۇر تۇپىدا ئويناپ مەينەت قىلىۋەتكەن باش كۆزىنى كۆرستىپ:

—قارا، سېنى، تۇپىدا ئوينىساڭ كېسەل بولۇپ قالامسەن، كىيىم - كېچەكلىرىڭمۇ پاسكىنا بولۇپ كېتىپتۇ، چوڭ بولساڭ بالا تۇرۇپمۇ شۇنداق بەڭۋاشلىق قىلامسەن؟ — دېدى ۋە يەنە ئوغلى يادىغا يەتتى. "ئابدۇسەمەد توشقان يىلى تۇغۇلغان، بۇ دېمەك 1927 يىلى، ...ئەگەر ئۇ تىنچ ئامان بولغان بولسا مۇشۇ بالىچىلىك بولۇپ قالغاندۇر..." ئۇ يەنە خىيالىدىن ئۆزىنى تارتىپ،ھەمراجاننى يېنىغا يېقىنراق كەلتۈردى ۋە ئۇنىڭ باغلىشىپ كەتكەن شاپاق دوپپىسىنى ئالدى. بالا ياپما تاز ئىدى. بۇنى كۆرۈپ مەمتىلى ئەپەندىنىڭ قىزىللىق كەتمەيدىغان يۈزىدە بىر يېرى چىدىغۇسىز ئاغرىۋاتقاندەك ئىپادە پەيدا بولدى. ئۇ توختاجىغا قاراپ، — بىز بالىلارنى مۇشۇنداق تاشلىۋېتىمىز، مۇھىتىمىزمۇ مۇشۇنداق كېسەللەرگە مۇۋاپىق كېلىدۇ. قىسقىسى ھەممە نەرسە مەدەنىيەتكە باغلىق، مىللەتنى ھەم مەنىۋىي جەھەتتىن، ھەم جىسمانى جەھەتتىن ساپەتلىك قىلىشقا تىرىشماي بولمايدۇ، —— ئۇ توختاجى بىلەن ئەخمەد ئەپەندىگە قارىتىپ داۋام قىلدى، —— مانا مۇشۇنداق كېسەلنىڭ يۇرتىمىزدا كۆپلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ ئەڭ يېڭى رىتسىپلارنى ۋە دورىلارنى ئالغاچ كەلگەنىدىم. مانا قاراڭ، ھەر مەنزىلدە ماڭا خىزمەت چىقىپلا تۇرىۋاتىدۇ.

توختاجى بىلەن ئەخمەد ئەپەندىمۇ بالىنىڭ بېشىغا ئېچىنىش نەزەرىدە قاراپ قويدى. ئۇلار دوستىنىڭ قابىللىقىغا ھەۋىسى كەلگەندەك، مەمتىلى ئەپەندىگىمۇ قاراپ قويۇشتى.

—تەۋپىقنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشمۇ يوق، بار بولسىمۇ بەرىبىر ئۇزاق قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، —— دېدى توختاجى كۈلۈمسىرەپ.

UnRegistered

—ئەپەندى، مەن دېگەن تۆپىنىڭ بالىسى، چەتئەلگە چىقىشنىڭ ئالدىدا دادامغا ياردەملىشىپ تۆپىلىكمۇ قىلغان. مانا ئەمدى غەرپ تىبابىتى بىلەن ئازراق تونۇشۇم، شۇ، —— دېدى مەمتىلى ئەپەندى كۈلۈپ، ئاندىن سۇلايمانغا ، —— ئاپاڭ قېنى ئوغلۇم؟ —— دەپ سورىدى.

—ئانام سىلەرگە چاي قايناتىۋاتىدۇ، — دېدى سۇلايمان ماختىنىش ئاھاڭىدا.

—ئىھ، ئۇيغۇر مېھمان دوستلىقى! —— دېدى مەمتىلى ئەپەندى كۆڭلى ئېرىگەن ھالدا، —— ئۇنداق بولسا تېخىمۇ ياخشى بوپتۇ بار، ئوغلۇم، ئاپاڭ چوڭگۇننى كۆتۈرۈپلا چىقسۇن.

ساھىبخان ئايال چاپسانلا بوسۇغىدا پەيدا بولدى. ئۇ ھەيرانلىق بىلەن:

—ما بالا... چاي تېخى قايىنىمىغان ـ يا؟ —— دېدى.

—مەيلى ئېلىپ چىقىۋېرىڭ، دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئىللىقلىق بىلەن .ساھىبخان چوڭگۇننى ئېلىپ چىققاندىن كېيىن، —— بىز چاي ئىچمىسەكمۇ رەنجىمەيمىز، يەڭگە، سىز شۇ ئىسسىغان سۇ بىلەن ھەمراجاننىڭ بېشىنى يۇيۇۋەتسىڭىزكەن، —— دېدى.

ئايال يەنىلا ھېچنىمىنى چۈشەنمىگەن بولسىمۇ، لېكىن چاپچاپلا ئېلىپ چىقىپ، ھەمراجاننى ئېڭىشتۈرۈپ تۇرۇپ بېشىنى يۇيۇشقا باشلىدى ھەم بالىنىڭ تار بولۇپ قېلىشى قايسى بىر ساتىراچنىڭ ئەسكى ئۇستۇرسىدىن يۇققانلىقى، ساقايتىش ئۈچۈن قىلمىغان سەۋەبى قالمىغان بولسىمۇ يەنىلا بىر خىل تۈرىۋاتقانلىقىنى سۆزلىدى.

—بالىنى پاكىزە بېقىڭ، مەينەتچىلىك ھەرخىل كېسەللىكلەرنىڭ سەۋەبچىسى، —— دېدى مەمتىلى ئەپەندى دورا سومكىسىنى ئېچىپ، دېزىنفېكسىيە قىلىنغان پاختا ئېلىپ ھەمراجاننىڭ بېشىنى سۈرتتى. ئاندىن پاختا بىلەن پەلكۈچ ياساپ، دورا بوتۇلكىسىدىكى مەلھەم دورىغا مىلەپ چېپىشقا باشلىدى .

—ئەپكەلسىلە، مەن مىلەپ بېرەي، دېدى توختاجى بوتۇلكىنى ئېلىپ، — ياردەمچى بولالامدىمكىن.

ئۇلار بىرلىكتە ھەمراجاننىڭ بېشىغا قويۇقلىقى يۇقىرى بولغان ئاق رەڭلىك مەلھەمنى چېپىپ

Unregistered

بولغاندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى ئانىغا تاپىلاپ:

—بىزدە دورا ئاچچىق بولسا شىپالىق بولىدۇ، دەيدىغان ئېتىقاد بار، يەڭگە، بۇ دورىمۇ بالىنىڭ بېشىنى ئېچىشتۇرىدۇ، لېكىن شىپا قىلىدۇ. مەن سىزگە دورىدىن ئازراق بېرىپ كېتەي، سىز ئۆزىڭىز ئىسسىق سۇ بىلەن بالىنىڭ بېشىنى پات   پات يۇيۇپ بېرىڭ، پاكىز تۇتۇڭ، توپىدا ئويىنىمىسۇن، دېدى.

ھەمراجان چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈشكە باشلىۋىدى، مەمتىلى ئەپەندى ئۇنىڭ بېشى ئېچىشىۋاتقانلىقىنى بىلىپ مەدەت بەردى:

—ئوغۇل بالا دېگەن بۇنچىلىك ئاغرىققا چىدالامتى، قانداق، باللار؟ دورىنىڭ ئاچچىقىغا چىدىمىغان ئادەم ساقايمايدۇ، چىدىغىن، ئوغلۇم، —— دېدى. ئانىغا ئۇنىڭ دوپپىسىنى كۆرسىتىپ، بۇنى يۇيىۋېتىڭ، بەكلا كىرلىشىپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدا كېسەل مىكروبى بولىشى چوقۇم، بۇنىڭدىن كېيىن بېشىمۇ، دوپپىسىمۇ پاكىز بولسۇن. باللارنى ياخشى ئاسراش كېرەك، توق بېقىشلا كۇپايە قىلمايدۇ.

يۈز كۆزى پاكىز يۇيۇلغان ھەمراجان مەمتىلى ئەپەندىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرىۋالدى. ئۇ ئەڭ يېقىملىق كىشىنىڭ كۆيۈنۈشىگە بىۋاستە ئېرىشكىنى ئۈچۈن ئۆزىنى مەغرۇر تۇتاتتى. ئۇنىڭدا ساقىيىش ئۈستىكى كۈچلۈك بولغاچقا يېنىدىكى "خۇدا ئەۋەتكەن" ئادەمگە كۈچلۈك مۇھەببەتتى قوزغالغانىدى. چۈنكى ئۇنى تەڭتۇشلىرى "   " دېگەن ئەيىپنى تىلغا ئېلىپ تىللايتتى. بۇ ئۇنىڭ سەبى قەلبىدە ئازاپلىق جاراھەت پەيدا قىلغانىدى. ئۇ مەمتىلى ئەپەندىنىڭ يېنىغا جايلىشىپ ئولتۇرغان ھامان، قىزغىنىش تۇيغۇسى قوزغالغان تەلەيقىز ئەخمەد ئەپەندىنىڭ قۇچىقىدىن قوپۇپ كېلىپ توپ   توغرا ئاشۇ مېھرىبان تاغىسىنىڭ قۇچىقىدا ئولتۇرىۋالدى .

سۇپىنىڭ ئۇ تەرىپىدە تەڭتۇشلىرى بىلەن ئولتۇرغان سۇلايمان "دادام كەلدى "دەپ توۋلىۋەتتى. دېگەنىدەكلا، تالادىن 45 ياشلار چامىسىدىكى چاساقال، يۈزلىرى قىزىل، تەمبەل بىر ئادەم كىرىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئۆز ھويلىسىدا بىرمۇنچە باللار بىلەن بىللە ئولتۇرغان يوچۇن مېھمانلارنى كۆرۈپ

Unregistered

هەيران قالدى. قىزى تەلەيقىز كىچىك بۇرۇت قويغان مېھماننىڭ قۇچىقىدا ئولتۇراتتى. هەمراجان بولسا ئىككى مېھماننىڭ ئارىلىقىدا قىسىلىپ ئولتۇراتتى. باللارنىڭ بۇنداق ئولتۇرىشىدا ئەڭ يېقىن تۇغقانلىق باردى .مەھەللىنىڭ باللىرى بولسا باشقا مېھمانلار بىلەن ئارىلىشىپ كونا قەدىناسلاردەك ئولتۇرۇشاتتى. بۇنى كۆرگەن تۇداخۇن باللارنىڭ سەبى قەلبى تونىغاندىكىن بۇلار چوقۇم ياخشى ئادەملەركەن دېگەن ئىشەنچكە كەلگەندى.

سۇلايماننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپلا مېھمانلار ئۇ تەرەپكە قاراشتى ۋە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى. ئالدىراپ يېتىپ كەلگەن تۇداخۇن ئۇلارغا هۆرمەت بىلدۈرۈپ:

—قوزغىلىشمىسىلا، ئولتۇرىۋېرىشسىلە، دېدى ۋە ئۇلار بىلەن بىر بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئاندىن ئۆي ئىچىگە قاراپ توۋلىدى، ــــ ئانىسى، هوي، ئانىسى،ــــ سۇلايمانغا قاراپ ئاناڭ قاياققا يوقالدى ـ يا؟ ــــ دەپ سورىدى. بۇ چاغدا ساھىپخان ئايال ئاشخانا ئۆيدىن ئالدىراپ چىقىپ كەلدى، تۇداخۇن ئۇنىڭغا، ــــ مېھمانلارغا داستىخانا سالماي نىمە قىلىپ يۈرسەن؟ ــــ دېدى.

—سالاي دەپ چاي قۇيغان شۇ، — دېدى ئايال، ماۋۇ باللىنىڭ بېشىنى... — ئۇ مەمتىلى ئەپەندى بىلەن توختاجىنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرغان هەمراجانى كۆرسىتىپ توختاپ قالدى. ئاندىن، ــــ يەنە چاي قۇيدۇم، ئاز قالدى، ــــ دەپ قوشۇن قويدى.

تۇداخۇن ئوغلىنىڭ بېشىغا دورا چېپىلغانلىقىنى كۆرۈپ، كەلگەنلەرنى پەرەڭلەرنىڭ[7] دوختۇرى بولسا كېرەك دېگەن ئويغىمۇ كەلدى. ۇ چاغدا هەمراجانمۇ دادىسىغا قاراپ مەمنۇنىيەت بىلەن كۈلدى.

—هەر بىر لىرىنى قەيەردىن سورايمىز؟ — دەپ سورىدى تۇرداخۇن ئۆزىگە زور بېرىپ، سەل ئوڭايسىزلانغان هالدا .

—بۇ ئۈچىمىز تۈركىيەدىن كېلىۋاتىمىز، — دەپ جاۋاپ بەردى مەمتىلى ئەپەندى، — ئەسلىمىز مۇشۇ يەردىن — سىز بىلەن ۋەتەنداش، بۇ ئىككى يىگىت كۆكيەردىن كېلىۋاتىدۇ. بىزگە

Unregistered

يارده‌ملشسپ يۈك تاقلىرىمىزنى كۆتۈرۈشۈپ بېرىۋاتىدۇ. بايا بۇ مەھەللىگە كېلىپ سۇلايمان بىلەن تونۇشۇپ قالدۇق، ئۇ بىزنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدى .ئۆزلىرىنى مالال قىلىدىغان ھاجىتىمىز باردى.

تۇرداخۇن سۇلايمانغا قاراپ قويدى. سۇلايمان دادىسىنىڭ قارىشىغا جاۋابەن " مەن باشلاپ كەلدىم، مەن شۇنداق ئوبدان بالا" دېگەندەك كۆزلىرىنى ئوينىتاتتى.

—ئوبدان بوپتۇ، ئوبدان بوپتۇ، —— دېدى تۇرداخۇن دوستانىلىق بىلەن، خىزمەتلەرگە تەييارمەن. ئەمدى، مۇشۇ ئۆيدە قونۇپ، ھادىقلىرىنى ئېلىشسىلا، ئەتە سەھەردە ئۆتكۈزۈپ قوياي.

—يۇرتىمىزدىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن بولدى، بىر كۈن بولسىمۇ بۇرۇنراق ماڭايلى. "تۇرمىغان مېھمانىنىڭ كەتكىنى ياخشى" ئەمەسمۇ، — دېدى مەمتىلى ئەپەندى كۈلۈمسىرەپ.

—ئىلاجى قىلىپ بۈگۈن دەريادىن ئۆتۈپ كېتەيلى، ئاكا، —— دېدى توختاجىمۇ گەپ قىستۇرۇپ.

پەقەت ئەخمەد ئەپەندىلا بىر خىلدا جىم جىت ئولتۇرۇپ، قېشىدا ئولتۇرغان بىر كىچىك قىزچاقنىڭ بېشىنى سىلايتتى. ئەمما ئۇنىڭ خىيالى بۇ يەردە ئەمەسلىكى بىلىنىپلا تۇراتتى. مەمتىلى ئەپەندى ئەخمەد ئەپەندىنىڭ شۈكلەپ كەتكىنىگە قاراپ، ئۇنىڭ شۇتاپ نىملەرنى ئويلاپ كەتكىنىنى قىياس قىلدى.

—ھازىرچە كېتىشنىڭ گېپىنى قىلىشمىسىلا، ھازىرچە سىلەر مېنىڭ ئىختىيارىمدىكى مېھمان، — دېدى تۇراداخۇن داستىخان سېلىپ، چاي قويغاچ.

—بۇ ئۆيگە كېلىشكەن ئىكەنلا مەچىت بومىغاندىكىن قۇرۇقلا چىقساق سەت تۇرىدۇ. ئاۋۋا . ھاردۇقلىرىنى ئېلىشسىلا، ئۆيدىكىلەر ھاردۇق ئېشى ئەتسۇن، غورىگۈل بولسىمۇ ھەمداستىخان بوللى، ئاندىن بىر گەپ بولا.

—كۆردىڭلارمۇ، ئىنىلىرىم، — دېدى توختاجى كۆكيارلىق ئىككى يىگىتكە بۇرۇلۇپ، مەمتىلى ئەپەندى بىلەن چېقىشىپ، مەمتىلى ئەپەندى جان بېقىشنى بىلەمدىكەن؟ بىردەمدىلا تونۇشتى، ئەمدى مېھمان بولماقچى.

مەمتلى ئەپەندى كۈلۈپ، دوستىنىڭ مۈرىسىگە نوقۇپ تۇرۇپ:

—ئۆز مىللىتىڭىزنى چۈشەنمەمسىز، ئەپەندى، ئۇيغۇر دېگەن مېھماندوستلۇقى، رەھىمدىللىكى، ئاقكۆڭۈللىكى، ساددىلىقى بىلەن خاراكتېرلىنىدىغۇ؟

—دېمىسىمۇ، مەمتلى ئەپەندى بەك ئىسسىق چىراي ئادەمكەن يا، — دېدى مۇلازىم يىگىتلەردىن بىرى.

—نېمە دەيدىغاندۇ، ماۋۇ يىگىتلەر، ئۇغۇ ھازىر مېھماندوستلۇق، ئۇيغۇر دېگەن شۇنداق بولىمامتى، ۋاھاكازا، دېدى، ھىندىستاندىچۇ؟[8] — بۇ ئادەم ئوردۇلار، ھىندىلار ئارىسىدىمۇ ئوخشاشلا جان باقالايدۇ. قالتىس كىشى بۇ.

—توختاجىكام زە. مەمتلى ئەپەندى بىلەن بەك چىقىشىدىكەن جۇما، — دېدى دوپپىلىق يىگىت.

—بۇنى چىقىشقان دېگىلى بولامدۇ، — دەپ كۈلدى مەمتلى ئەپەندى چىرايىدىن يېقىملىق تەبەسسۇم ياغدۇرۇپ، —— قەشقەردە بىر قېرى دوختۇر بار، ئۆزى تۈركىيەلىك تۈرك، ئىككىمىز جان دوستلاردىن. ئۇ كىشى مېنى كۆرسە بولدى، بويۇشۇپلا ئالىدۇ. ئەگەر ھېلىمۇ ئېسەن بولسا ئۇ ماڭا "ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم" دېيىش ئورنىغا چاخچاق قىلىشنى باشلايدۇ.

ئۇلار ساھىپخانىنىڭ ئۆزلىرىنى قويۇۋەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىشقاندىن كېيىن توختاجى دوستىدىن سورىدى:

—ئەمدى تۇرداخۇن ئاكامغا تۇتۇلدۇق، بۇ كىشى بىزنى قويۇپ بەرگىچە نىمە قىلىمىز، ئەپەندى؟

—مەن سىلەرگە كونسېرت ئويۇشتۇرۇپ بەرسەم قانداق؟ — دېدى مەمتلى ئەپەندى قىزغىنلىق بىلەن. ئۇنىڭ كەيپى چاغلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، —— مەن كونسېرتنى مۇشۇ باللار بىلەن بىللە قويىمەن. بۇلاردىن شۇنداق بىر خور ئۆمىكى تەشكىللەيكى، ئۇلار بۇ خورنى ئۈزاققىچە ئوقۇپ يۈرىدىغان بولسۇن. دېسەم ـ دېمىسەم ئۇيغۇر دېگەننىڭ ئۆيىدىن بىرەر چالغۇدەك نەرسە تېپىلماي قالمايدۇ. تۇرداخۇنكامنىڭ ئۆيىدە چوقۇم بار، بولمىسا قوشنىسىگىدە بار، — مەمتلى ئەپەندى

Unregistered

ئشەنچ بلەن شۇنداق دېدى، — ئەگەر پیيانئوسمنى هندىستاندكى ئوردۇ دوستۇمغا تاشلاپ كەلمگەن بولسامغۇ هېچنەرسگە هاجتىم چۈشمەيتى.

—خوش؟ ... توختاجى سوئال نەزىردە ساهپخانىغا قارىدى.

—راستنلا خجىلمەن، دېدى تۇرادخۇن، —— ئۆيدە ساز يوق، ئەمما قوشنىمز تەمبۇرچى، سوراپ كرەي. ئۇ شۇنداق دەپلا بۇ چقشقاق مېهمانلارنىڭ كۆڭلنى ئالدىغان ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماي دېگەندەك ئىتتك چقىپ كەتتى.

—ئاقتامدا كۆردۇقۇ سلنىڭ كارامەتلرىنى، خور ئۆمكى تەشكللەش دېگەن سلگە ئانچە بەك تەس ئش ئەمەسكەن. سلى بايا پىئانىنونى هندىستاندا تاشلاپ كەلمگەن بولسام دەيلا، تۇۋا دېسلە، ئاشۇ تاغلاردىن قانداق ئۆتكۈزەتتىم دېمەيلا ـ هە؟ قاراقۇرۇم تاغلرى دېگەن جاهاننىڭ ئۆگزىسغۇ؟ شۇ كېلەڭسز نەرسلرنى ـ زە... — توختاجى گېپىنىڭ تېمىسنى ئۆزگەرتىپ سورىدى، —بزگە نىملەرنى ئورۇنلاپ بېرىلا، ئەپەندى؟ — دەپ سورىدى توختاجى ساهپخان كرگچە كۈنتەرتپنى بېكتشۋالماقچى بولغاندەك .

—مەن بۇ ئوماق باللارغا بر ناخشا ئۆگتىپ قويسامىكىن دەيمەن. قانداق، ئۆگنەمسلەر؟

—ئۆگنىمز — !دەپ چوقان سالدى باللار.

مەمتلى ئەپەندى ئۇلارغا قاراپ، بۇ باللارنىڭ ئۆسۈپ يېتلش شارائتنىڭ ناچارلقى، تەربىيلەشنىڭمۇ ئەقلغە مۇۋاپىق ئەمەسلكى هەققدە ئويلاپ كەتتى. ئۇ بۇ باللارغا ئۆگەتمەكچى بولۋاتقان ناخشسنىڭ ئاهاڭنى چېگرىدىن ئۆتكەندىلا تۈنجى تاغلق يېزىدىكى بر تۈپ بالىغا قاراپ ئىجاد قىلغاندى .كۆكياردا ئۇنى شۇ يەرلك باللارغا ئۆگىتىپ قويۇشنى ئويلغان بولسمۇ، مۇزىكسى پىشمىغانىدى. ئۇ بۇلارنىڭ مللەتنىڭ كەلگۈسى ئكەنلكنى ئويلغنىدا ۋۇجۇدى يېنىپ كېتەتتى. مانا ئىچكى هاياجان مۇزىكا تۇغدۇرۇپ، باللار ناخشسنىڭ مۇزىكسمۇ پىشىپ باردى.

مەمتلى ئەپەندى قويۇن دەپتىرنى ئېلىپ، تۇراداخۇن كرگچە بولغان ئارىلقتا نوتىغا قاراپ

UnRegistered

ئىچىدە ئوقۇپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ قوچقىدىكى تەلەيقىز، يېنىدىكى ھەمراجانلار ئۇنىڭ خاتىرىسىگە نېمە بارلىقىنى دېگەندەك بويۇنداپ قاراپ كەتتى.

تۇرداخۇن تەمبۇرنى ئېلىپ كىردى. مەمتىلى ئەپەندى تەلەيقىزنى قۇچىدىن ئېلىپ كىگىز ئۈستىگە ئولتۇرغۇپ قويۇپ، تەمبۇرنى قولىغا ئالدى:

—تۈركىيەدىن چىققاندىن تارتىپ تەمبۇرنى قولۇمغا ئالمىغانتىم، ئۈزۈممۇ بۇ ئۆلپىتىمنى بەك سېغىنىدىم، —— دېدى تەمبۇرنى سازلىغاچ، — ئەگەر تەمبۇر چېپىلمىغان بولسا سىلەردىن قانداق قۇتۇلاردىمكىن.

—ئاقتامدىكىدەك، راۋاپ چېپىلسىمۇ، دۇتار چېپىلسىمۇ بىر ئىش قىلىلىغۇ سىلى، سىلى بوش كېلىدىغان ئادەممۇ. ھېچ بولمىسا پەتنۇسنى چېلىپمۇ جاھاننى قىزىتىشقا يارايدىغان ئادەمغۇ سىلى، — دېدى توختاجى.

—مېنى مۇنچە شىلمىسىلىمۇ بولىدۇ، — دېدى تەۋپىق قاپىقىنى سۇنئىي تۈرۈپ.

ئۇ ئاۋۋال بالىلارغا ئۆگىتىدىغان ناخشىنىڭ ئاھاڭىنى تىرىڭشىتىپ چېلىپ كۆردى، ئاندىن غىڭشىپ ئوقىغاچ تەڭكەش قىلدى. ئارقىدىن بالىلارغا:

—ئاۋۋال مەن بىر قېتىم ئوقۇپ بېرەي، سىلەر ئاڭلاپ بېقىڭلار، ئاندىن بىرلىكتە ئۆگىنىمىز، قانداق؟ — دېدى ـ دە، ئوقۇشقا باشلىدى :

مەن ئۇيغۇر بالىسى — ۋەتەن غۇنچىسى،
زەرەپشان، تارىمنىڭ سۈزۈك ئۈنچىسى.
كۆزۈمدە ئازاد تاڭ نۇرى —— بەلگۈسى،
مەنسۇپتۇر بىزلەرگە ۋەتەن كەلگۈسى.
نەقرات: تۆرەلدىم قانلاردا، ئۆستۈم قانلاردا،
بارىمەن ئەجداتلار باسقان يوللاردا.

ناخشا جەڭگىۋار مارش ئاھاڭىدا بولۇپ، ھەم بالىلارنىڭ چاپسانراق ئۆگىنىۋېلىشى ئۈچۈن باشقا

UnRegistered

كۆبلتلىرنى قىسقارتىۋەتكەندى. مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئاۋازى ناھايىتى ساز بولغاچقا مۇشۇ ئاددى بالىلار ناخشىسىنمۇ ناھايىتى ھېسسىياتلىق ئوقىدى. ھويلا ئىچى جانلىنىپ كەتتى. ئۆز بالىلىرىنى ئىزلەپ كەلگەن ئاتا ئانىلار تۇرداخۇننىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ۋە پاكارتام چىتلاقلار كەينىدە مارىشىپ تۇراتتى.

ئەمدى مەمتىلى ئەپەندى بالىلارغا مىسرامۇ مىسرا ئۆگىتىشكە باشلىدى. بالىلارنىڭ زىل ۋە چىقىراق ئاۋازلىرى مىسرالارنى تەكرارلايتتى. ئۇلارنىڭ غۇبارسىز لەپىزىدىن چىققان كۈمۈش قوڭغۇراقتەك ئاۋاز چىمەنزۇنىڭ ئاسمان بوشلۇقىدا يىراقلارغا تارقالماقتىدى. باھارنىڭ قوينىغا قايتىپ كېلىشكە باشلىغان قۇشلار بۇ ئاۋازغا مەھلىيا بولغاندەك، پوتلا تاشلاۋاتقان شاخلار ئۈستىدە ئولتۇرۇشۇپ ئۆز ئارا نەسراپ سۆزلىشىۋاتقاندەك چۇرۇقلىشاتتى.

ـــ ئاڭلىمىغانلا ناخشىكەن يا. ـــ دېدى دوپپىلىق يىگىت شېرىككە، تۇماق كىيگەن يىگىت جاۋابەن دولىسىنى چىقىرىپ قويدى. تۇختاخۇن ئۇلارغا قاراپ:

ـــ بۇنداق ناخشىلار تەۋپىقنىڭ قورسىقىدىن چىقىدۇ. ئۇ دېگەن ھەم قوشاق توقۇيدۇ، ھەم ئاھاڭ ئىجاد قىلىدۇ. دېسەم دېمىسەم بۇ ناخشىنى ئۇ ھازىرلا قورسىقىدىن چىقاردىغۇ، ـــ دېدى.

ـــ ئاجايىپلا ئادەمكەن يا، بۇ مەمتىلى ئەپەندى، ـــ دېدى مۇلازىم يىگىتلەرنىڭ بىرى.

ئەخمەت ئەپەندى ئۇنچىقماستىن ھەممىنى ئاڭلاپ تۇراتتى. ئۇ يىگىتلەرنىڭ مەمتىلى ئەپەندى توغرىسىدىكى مۇلاھىزىلىرىنى ئاڭلاپ، "تۈرك گەنچلەر بىرلىكى"[9 [دىكى بىر دوستىنىڭ مەمتىلى ئەپەندى ھەققىدىكى باھاسى ئېسىگە كەلدى. ئۇ سىياسىيون شۇنداق دېگەندى: "تەۋپىق كۆيۈپ تۇرغان بىر پارچە چوغ. ئۇ ھەم كۆپ ھارارەت بېرەلەيدۇ، ھەم شۇنىڭ ئۈچۈنلا ھەممىدىن بۇرۇن كۆيۈپ تۈگەيدۇ. بۇنىسى بولسا ھەقىقەتەنمۇ شانلىق ھايات، ئارمانسىز ھايات."

"شۇنداق، ـــ دەپ ئويلىدى ئەخمەد ئەپەندى، ـــ ئۇ ھەقىقەتەنمۇ بىر پارچە چوغ."

بالىلارنىڭ غۇبارسىز زېھنىگە ناخشا ئورۇنلىشىپ قالدى. قانداقلا بولمىسۇن "تىلى چىققان ھامانلا ناخشا ئېيتىيالايدىغان، ئايىقى چىققان ھامانلا ئۇسسۇل ئوينىيالايدىغان" ئۇيغۇر بالىلىرى ئۈچۈن

Unregistered

بۇنداق قسقا ناخشنى ئۆگنىۋېلىش ئانچە قيىن ئەمەسدى. قايسڭلار ئۆگنىپ بولدۇڭلار؟ ـــــ دەپ سورىدى مەمتىلى ئەپەندى باللارغا قاراپ جددىي تەلەپپۇزدا ، گويا تەڭتۇشلىرى بىلەن رەسمى ئىشلار ئۇستىدە سۆزلىشۋاتقاندەك.

—مەن!

—مەن!

— ...

بىر قانچە بالا تەڭلا چوقان سالدى. مەمتىلى ئەپەندى رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈمسرەپ:

ـــــ ياخشى. لېكىن، تەرتپلىكراق بولۇش كېرەك، چوقان سېلىش ياخشى ئەمەس، يېقىن ئارىدا سلەرمۇ مەكتەپلەرگە كىرىپ ئوقۇشۇڭلار مۇمكىن، شۇ چاغدىمۇ مۇشۇنداق غەلۋچى بولساڭلار ياخشى ئەمەس، مەقسەتنى ئېيتىش ئۈچۈن تەلەبەلەر[1] قانداق قىلىدۇ، بىلەمسىلەر؟ مانا مۇنداق قول كۆتۈرۈش كېرەك، — ئۇ زەخىمەك تۇتقان قولىنى كۆتۈرۈپ باللارغا ئۈلگە كۆرسەتتى.

باللارمۇ ئۇنى دوراپ قوللىرىنى كۆتۈرۈپ بېقىشتى.

—قايسڭلار ئوقۇپ   مسلەر؟

باللارنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى قول كۆتۈردى .

—قىزىم، سەن ئوقۇپ باق، ـــــ دېدى تەۋپىق، ھەم قىزغا ئۆزى ناخشىنى باشلاپ بەردى. قىز ئاساسەن ئۆگنىپ بولغاندى. ئۇ ئوقۇپ باققاندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى رازىمەنلىك بىلەن

لىڭشتتى ۋە قىزچاقنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇنى ئەركىلىتىپ تۇرۇپ پىشانىسگە سۆيۈپ قويدى.

—ئەمدى ئاخرقى قېتىم يەنە بىر تەكرارلايمىز ئاندىن سلەر بۇ ناخشنى ئېيتىپ ئاپاڭلارنىڭ، ئاتاڭلارنىڭ ئالدىغا قايتسىلەر، ئۇلار سلەرنى ئىزلەپ ئاۋارە بولۇپ قالسا ياخشى ئەمەس، شۇنداق قىلايلىمۇ؟ — دېدى ئۇ.

يەنە بىر قېتىم مسرامۇ   مسرا تەكرارلىغاندىن كېيىن، مەمتىلى ئەپەندى ئۇلارغا ناخشنى باشلاپ بەردى. باللار بىر ئاز ئىگىز ـ پەس بولۇشقان بولسمۇ، ياخشى ئۆگەنگەنلەرگە ئەگىشىپ ئۆزلىرىنى

UnRegistered

تۇزىتىپ، جۇر بولۇپ كېتىشتى. شۇنىڭ بىلەن قاچاندۇر بىر كۈنى بۇ يەردىن ئۆتكەن ئەسكەرلەرگە

تەقلىد قىلىپ، پۇتلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ، ئىگىز 195 چىقىپ كېتىشى.

ئەخمەد ئەپەندى باللارنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنسىز قاراپ، دوستىنىڭ متودىغا زوقلاندى.

توختاجى گويا ”قانداق، يىگىتلەر، بىزنىڭ دوستىمىز تەۋپىق مانا قانداق كىشىكەن؟“ دېگەندەك

قىلىپ، مۇلازىم يىگىتلەرگە ۋە تۇراداخۇنغا قاراپ قويدى.

مەمتىلى ئەپەندى باللارنىڭ ئارقىسىدىن مەمنۇنىيەت، مېھرىۋانلىق، زوقلىنىش، شۇنداقلا ئېچىنىش

ئارىلاشقان سۇس كۈلۈمسىرىشى بىلەن قاراپ تۇرۇپ ئۇزىتىۋەتكەندىن كېيىن، دوستلىرىغا قارىدى:

—كەچۈرسىلەر، زېرىكتۇرۇپ قويمىغاندىمەن؟ —— دېدى ئۇ.

—ياق، ئەپەندى، ئەكسىچە، بەك ياخشى بولدى، —دېدى ئەخمەد ئەپەندى خىيالچانلىق

بىلەن. مەمتىلى ئەپەندى ”ئۇنىڭ دېگىنى راستمۇ؟ “دېگەندەك توختاجىغا قارىدى ۋە :

—ئەمدى نۆۋەت سىلەرگە، دوستلار، بىردەم مۇقاملاردىن مۇڭ قىلايلىمۇ؟ —— دېدى.

—قوللىرى دەرت كۆرمىسۇن، شۇنداق قىلساق، — دېدى توختاجى جانلىنىپ.

تەۋپىق تارلارنى تىرىڭشىتىپ تىڭشاپ، ئاندىن قايتىدىن سازلىدى، تەمبۇر غەمكىن تىرىڭلاپ،

ئارقىدىن شوخ كۈيلەرنى، شاد خوراملىقنى ھكايە قىلىشقا باشلىدى. تەۋپىق راكنىڭ بىرىنچى

داستانىنى ناھايىتى بەلەن ئاۋازدا ئوقۇدى :

ئەي دىلا گۈل ۋاقتىدا گۈلزارىدىن ئەندىشە قىل،

ئۆزمگىل بىھۇدە گۈلنى كارىدىن ئەندىشە قىل.

كىمكى كىردى بۇ چىمەنگە تا گۈلنى ئۈزمەي يانمىدى،

ئارى ئارى گۈل ئۈزەرسەن خارىدىن[11 [ئەندىشە قىل.

پاشا كىم بىدارلىقىدىن ئىچتى ئادەم قېنىنى،

بەزى بەزى مەردۇمى[12] بىدارىدىن ئەندىشە قىل.

راست گېپىڭنى ئېيتمىغىل ھەركىمنى سەن مەھرەم بىلىپ،

UnRegistered

ئاقىل ئەرسەڭ مەھرەمۇ ئەسرارىدىن[13] ئەندىشى قىل.

گەنجى گەنجى، زاھىر[14] ئەتمە، تۇت ناھان[15] ئەلدىن نېرى،

تاپسا شەھۋەت زالىمى بەتكارىدىن ئەنشدە قىل.

تۇرداخۇن تاماقنىڭ تەييار بولغانلىقىنى خەۋەر قىلىش بىلەن ناخشىنى ئۈزۈپ قويۇپ، مېھمانلارنىڭ كەيپىنى بۇزىۋېتىشتىن خىجىل بولۇپ تەمترەپ تۇراتتى، توختاجى بۇنى سېزىپ، مەمتىلى ئەپەندى بىر ناخشىنى تۈگىتىپ، بىرنى باشلىغىچىلا ئۇنى نوقۇپ :

—رەخمەت، ئەپەندىم، سەپەرنىڭ هاردۇقىنى چىقاردىلا، ئەمدى ساھىپخاننى ساقلىتىپ قويمايلى، — دېدى.

مەمتىلى ئەپەندى تەسبىھنى تۇرداخۇنغا سۇنۇپ:

—ئارزۇلىرىمىزنى يەردە قويمىغىنىڭىز ئۈچۈن رەخمەت ئېيتىشقا تىلىمىز ئاجىز، — دېدى كۈلۈپ.

—يوغسۇ، يوغسۇ،....   دېدى. تۇرداخۇن، مۇشۇنداق ياخشى مېھمانلارغا دېگەندەك ئىش قىلىپ بېرەلمىگەنلىكىگە ئۆكۈنۈپ، —— قول چايقاشسىلا، —— ئۇ چاققان ھەركەتلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ قولىغا سۇ بەردى ... تاماق يەپ بولۇشقاندىن كېيىن، بىر ھازا پاراڭ سېلىپ ئولتۇرۇشتى .تۇرداخۇننىڭ ئۆيىنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ كۆرۈشتى، شۇنداق قىلىپ ساھىبخانلارنىڭ خاھىشىغا بويسۇنۇپ، قونۇپ قالدى.

ئەتىسى ئۆپۆق سۆزلىگەندە مېھمانلار كېتىش ئۈچۈن تەييارلىنىشتى. مەمتىلى ئەپەندى دورا سومكىسىنى ئېچىپ، ئۇنىڭدىن چاپىدىغان مەلھەم دورا ئېلىپ ساھىپخان ئايالىغا بېرىشنى ۋە بالىنىڭ بېشىغا قانداق پەرۋىش قىلىش ھەققىدە تاپىلاشنى ئۆتۈنۈپ تاپىلىدى. . شۇقا باللار ھەققىدىمۇ بىر مۇنچە تاپىلىدى.

بۇ چاغدا باللارنىڭ ھەممىسىلا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشكەنىدى. چۈنكى ئۇلار تۈنۈگۈنلا مېھمانلارنىڭ ماڭىدىغان ۋاقتىنى ئۇقۇۋالغاچقا، ئىنتايىن سەگەك يېتىشقانىدى. مەمتىلى ئەپەندى باللارنىڭ ھەممىسىنى بىر بىرلەپ سۆيۈپ خوشلاشتى .بىراق، باللار دەريا بويىغىچە بىللە بارىمىز

Unregistered

دەپ تۇرىۋېلىشتى. تۇداخۇن باللارغا كايىدى. لېكىن، مەمتىلى ئەپەندى گەپنى ئۇزارتماسلىق ئۈچۈن گەپ سۆزسىزلا تەلەيقىزنى كۆتىرىۋالدى، ئاندىن مەڭدەپ قالغان قىيىقچىغا:

—مەيلى، بارسا بارسۇن، بىز شۇ يەردە خوشلىشايلى،— دېدى.

تۇرداخۇن ئامالسىز قالغاندەك ئايالىغا قاراپ بېشىنى ئېغىپ قويۇپ، تەۋپىقنىڭ مۇرىسىدىكى دورا سومكىسىنى ئالدى دە، مېھمانلارنى باشلاپ يۇرۇپ كەتتى.

كوچىدا تونۇگۇن ناخشا ئۆگەنگەن باللارنىڭ ھەممىسى ۋە تونۇگونكى قىزىق مۇراسىمغا قاتنىشالماي قالغان باللارمۇ كۈتۈپ تۇرىشاتتى. ئۇلار ئاخشام سۇلايماندىن مېھمانلارنىڭ تاڭ سەھەردە يولغا چىقىدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى .مېھمانلار ۋە ئاساسەن ئۇششاق باللاردىن ئىبارەت بولغان ئۇزاتقۇچىلار قۇملۇق ساھىلىنى بويلاپ، نەم قىرغاقتا روشەن ئىزلارنى قالدۇرۇپ، كىچىككە قاراپ كېتىشتى .باھارنىڭ قوياشى شەرق ئۇپۇقىنى قىزارتىۋەتكەن، ھاۋا نەم ۋە سوغۇق ئىدى. سەھەرنىڭ جىملىقىدا دەريانىڭ شاۋقۇنى ئالاھىدە ئاڭلىناتتى. ئۇلار كىچىككە يېتىپ كەلدى . مۇلازىم يىگىتلەر چۆمۈدانلارنى قېيىققا سالدى. مەمتىلى ئەپەندى ئۇلارنىڭ خىزمىتى ئاخىرلىشىپ قايتىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ سەل يەل كۆڭلى يېرىم بولدى:

—خەير، ئۇكىلار، سىلەرنى تازا ئاۋارە قىلدۇق ـــ دېدى ئۇ ئەسرنىڭ ئاھاڭدا.

—ئانداغ دېمىسلىيا، بولسىغۇ قەشقەرگىچە ئاپىرىشىپ بەرسەك بولاتتى، ئەمما زە بەك يىراققا كېتىپ قالىدىكەنىمىز، ھېلىمۇ سىلىگە چىدىماي شۇ، قاغىلىقتىن يانىمىز، پوسكامدىن يانىمىز دەپ مۇشۇ يەرگىچە كەپتۇق. . . ـــ دېدى. ئۇلار يىغلامسىرىغاندەك ئاھاڭدا. كۆڭلىدە بولسا دەسلەپ ياللانغاندا مېھمانلاردىن پۇل ئالغىنى ئۈچۈن خىجىل بولۇپ قېلىشقاندەك قىلاتتى.

توختاجى بىلەن ئەخمەد ئەپەندىلەرمۇ بىر مككى ئېغىزدىن تەكەللۇپ ئېيتىپ، ئۇلار بىلەن خوشلاشتى.

تۇرداخۇن قېيىقنى يەشكىچە تەۋپىق تەلەيقىزنى يەرگە قويۇپ پىشانىسىدىن سۆيدى ۋە:

—خەير، قىزىم، ـــ دەپ خوشلاشتى، دە قېيىققا سەكرەپ چىقىۋالدى.

Unregistered

—ئۇكاڭلارنى ئېلىپ ئۆيگە كېتىڭلار، بالام، ـــ دېدى تۇرداخۇن سۇلايمانغا، قېيىقنى سايازدىن ئىتتىرىپ چىقىرىۋېتىپ.

ـــ ياق، كەتمەيمىز، سەن كەلگىچە تۇرىمىز، ـــ دېدى ئوغلى خاتىرجەملىك بىلەن.

تۇرداخۇن قېيىقنى سايازدىن ئىتتىرىپ چىقارغىچە مەمتىلى ئەپەندى قىرغاقتا تۇرغان باللارغا:

—ئاخشام ئۆگەنگەن ناخشىنى ئۇنتۇپ قالمىغان بولساڭلار سۇلايمان، ئوغلۇم، سەن باشلاپ بەرگىن، ـــ دېدى.

سۇلايماندا باللارغا خاس ماختىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولۇپ، تەڭتۇشلىرىغا ئىشەشسىزلىك بىلەن بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن گېلىنى قىردى ۋە ناخشىنى باشلىدى.

ئالدىراپ قالغان باللار دەرمەھەل ناخشىغا جۆر بولۇپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ، بىر ـ ئىككىدىن باشلاپ، ئاندىن ئومۇمىي خورغا ئايلاندۇرۇشتى. مەمتىلى ئەپەندى دولقۇنلار ئىچىدە ئېقىم يۆنىلىشى بىلەن قىيپاش تۆۋەنگە سۈرۈلۈپ كېتىۋاتقان قېيىق ئۈستىدە تۇرۇپ، باللارنىڭ ساھىلنى زىل زىلگە كەلتۈرىۋاتقان ساداسىغا قۇلاق سېلىپ، تەختىماي قول بولاڭشىتتى .شەرقتىن كۆتۈرۈلگەن قوياشنىڭ نۇرى تارام تارام بولۇپ، غەرب تەرەپ ئاسمىنىدىكى بۇلۇتلارنى قىزارتقان، شۇنداقلا دولقۇن يۈزىدە جىلۋە قىلىپ جىمىرلايتتى.

مەمتىلى ئەپەندى ئۇ قاتتا قالغان باللارغا قاراپ گويا ياخشى كۆرگەن كىشىسى بىلەن ئەبەدىلىككە خوشلىشىۋاتقاندەك قىياسلىق تۇيغۇسىدا يۈرىكى" شۇر" قىلىپ ئېغىپ كەتتى. ئۇنىڭ خىيالى تۈركىيىگە كېتىش ئالدىدا شەمەيدە قالغان ئايالى سەرۋەر ۋە ئوغلى ئابدۇسەمەت تەرەپكە كەتكەندى... ئارقىدىن تۈركىيىدىن يولغا چىقىش ئالدىدا شەپقەتچىسى ئابدۇللا ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ يالغۇز قىزى ئەدىبە بىلەن خوشلاشقان چاغلىرىمۇ كۆز ئالدىدىن ئۆچۈپ ئۆتۈپ، ئېغىر، مۇڭلۇق ۋە تەسىرلىك مىسرالارغا ئايلىنىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا ئەخمەد ئەپەندىمۇ تۈركىيىدىن يولغا چىقىش ئالدىدا ئايالى ۋە ئوغلى بىلەن خوشلاشقان چاغلىرىنى ئەسلىمەكتىدى ... ئۇلار شىمالىي قىرغاققا يېتىپ كەلدى. تۇرداخۇن مېھمانلارنىڭ يۈك تاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ قۇرۇق يەرگىچە

UnRegistered

ئاپىرىپ بەردى. توختاجى ئۆنىڭغا پۇل تەڭلىۋىدى، ئۇ خاپا بولۇپ:

—نېمە قىلىۋاتىلا، ئەپەندىم؟ كەمبەغەل بولسامۇ ئادىمەتچىلىكنى ئۇنتۇپ قالمىدىم ـ يا، ـــــ دېدى.

—سىزنى دىسەكقۇ بەرمىسەكمۇ بولاتتى، ـــــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى توختاجىغا بولۇشۇپ،ــــــ لېكىن باللارغا كۆڭۈلدىكىدەك سوۋغا قالدۇرالمىدۇق، شۇڭا بۇ بىزنىڭ باللارغا تۇتقان سوۋغىمىز بولسۇن ـــــ تەۋپىق كۆلۈمسىرەپ گەپ قىلىۋاتقان بولسىمۇ ئۇنىڭ ئاۋازىدا ئۆزگىلا خاس بولغان، ملىۋېتىش قىيىن بولغان بىرخىل كۆچ بار ئىدى.

تۇرداخۇن ھېچنېمە دېيەلمىدى. پۇلنى ئالغاندىن كېيىن ئاۋازى تىترىگەن ھالدا:

—خەير خوش، ئامىيول بولسۇن، خۇدايىمغا ئامانەت! ـــــ دېدى ۋە بوش ئاۋازدا قوشۇپ قويدى، ـــــ يىمىسەكمۇ ئىچمىسەكمۇ باللارنى ئوقىتىمىز، خۇدا بۇيرىسا... يەكەنگە ئاپىرىپ قويىمەن، ئۇ يەردە تاغىسى ... — ئۇ بۇ گەپلەرنى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ باللارنى ئوقۇتۇش ھەققىدىكى تاپىلاشلىرىغا قارىتا ئېيتىۋاتاتتى.

ئۇلار خوشلاشتى. تۇرداخۇننىڭ قېيىقى دولقۇنلار ئۈستىدە لەپىڭشىتىپ ئارقىغا قاراپ ئۈزۈپ كەتتى. يولۇچىلارنىڭ ئالدىدا كاچۇڭ يېزىسى سەھەر قوياشىنىڭ نۇرىغا پۈركىنىپ ياتاتتى. ئۇلار بۇ يەردىن يەنە ئىككى ئادەم ياللاپ، سەپىرىنى داۋام قىلاتتى.

توختاجى دوستىغا چاقچاق قىلىپ:

—ئەپەندى، ئەرەپلەرمۇ، ھىندىلارمۇ، ئوردۇلارمۇ سىلى بىلەن بىردەمدىلا چىقىشىپ قالىدىكەن ھەم تېخى ئايرىلىشقا كۆز قىيماي كۆزلىرىگە ياش ئالىدىكەن، سىلىدە نېمە خاسىيەت بار؟ ـــــ دېدى.

تەۋپىق جاۋابەن ئېچىلىپ يېيىلىپ كۆلۈش بىلەن چەكلەندى.

ئۈچــىنچى بــاب

1.مارتنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى .

Unregistered

بۇندىن سەل ئىلگىرى قەشقەر ئەتراپىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان خوجانىياز ھاجى باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇنلار بىلەن يېڭىشەھەرگە بېكىنىۋالغان ما جەنسىڭ قوشۇنلىرى ئارىسىدىكى ئۇزۇنغا سوزۇلغان مۇھاسىرە ئۇرۇشى ئاياقلىشىپ، نىسپىي تىنچلىق شەكىللەنگەنىدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئاساسىي قىسمى مەھمۇد مۇھىتى باشلامچىلىقىدا يەكەنگە كەتكەن؛ "شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى" نىڭ شامەنسۇر، ئەمىر ساھىپ نۇرمۇھەممەت باشچىلىقىدىكى ئەسكەرلىرى يېڭىسارغا جايلاشقان ئىدى. بۇ چاغدا خوجانىياز ھاجى ئۈرۈمچىدىن كېلىۋاتقان مافۇيۈەن قىسىملىرىنى توسۇش ئۈچۈن مارالبېشىغا بىر بۆلۈك ئەسكەر ئەۋەتىپ، ئۆزى ئاققاش ئەتراپىدا تۇراتتى .

مارالبېشىدىكى توسۇپ زەربە بېرىشنىڭ مۇۋەپپىقىيەتسىز بولغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ئاتۇش ئاغۇ بىلەن تەڭگە تار تەرەپكە چېكىندى. مافۇيۈەن قىسىملىرى ئارقىدىن قوغلاپ تەڭگە تارغا كەلگەندە خوجانىياز ھاجى ئەپلىك يەر شارائىتىدىن پايدىلىنىپ دۈشمەننى چېكىندۈرىۋېتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن توختاپ قالغان ئەركەشتام سۆھبىتىنى داۋام قىلىش ئۈچۈن كەتكەنىدى.

مافۇيۈەن قىسىملىرى قەشقەرگە كېلىپ ماجەنسىڭ قوشۇنلىرىغا قوشۇلغاندىن كېيىن، 27 مارت تاڭ سەھەردە يېڭىسارغا ھۇجۇم باشلىدى .شۇنىڭ بىلەن نىسپىي تىنچلىق بۇزۇپ تاشلاندى. ئەمىر ساھىپ نۇرمۇھەممەت بەرداشلىق بېرەلمەي، سېپىل دەرۋازىلىرىنى تاقاپ مۇداپىئە كۆرىشى قىلىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ چاغدا مەھمۇد مۇھىتلار يەكەندە ئىدى. ئۇلار بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ دەرھال يېڭىسارغا قاراپ ئاتلاندى .

*

"مامۇت سىجاڭ ئەسكەر باشلاپ يېڭىسار بازىرىغا كىرىۋاتىغۇ " دېگەن خەۋەر ھايت ھۇيت دېگىچە پۈتۈن بازارغا پۇر كەتتى. ھەربىيلەرنى كۆرسە قورقىدىغان توخۇ يۈرەكلەردىن باشقا كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كوچىلارغا چىقىپ يەكەن دەرۋازا تەرەپتىن كېلىۋاتقان جەڭچىلەرنى زور ھۆرمەت ۋە ئىشەنچ ئىچىدە كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزەتتى.

ئالدىدا 45 ياشلار چامىسىدىكى ئوتتۇرا بويلۇق، گەۋدىلىك كەلگەن، كالتە سېرىق ساقال، كەڭ يۈزلۈك، بۇغداي ئۆڭلۈك، قىلىچ ھەم تاپانچىلار بىلەن قوراللانغان ئىنتايىن سۈرلۈك، يوغان

كۆزلىرىدىن كىشنى تىترىتىدىغان ئاللىقانداق نۇر چېچىپ تۇرغان كىشى كېلەتتى. ئۇنىڭ قېشىدا قوش تاپانچا ۋە قىلىچ ئېسىۋالغان چەبدەس بىر يىگىت ياندىشىپ كېلەتتى .

—ئاشۇ سۇرلۇك ئادەم مامۇت سىجاڭ دېگەن شۇ! ـــ دېدى ھەممىدىن خەۋەردار، پاراڭچى سارايۋەن ئۆزىنىڭ ھەممىنى سوراپ تۇرغۇچى مېھمىنىغا ھېلىقى ئورتا بويلۇق، كالتە سېرىق ساقال كىشىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ـــ قېشىدىكىسى ئۇنىڭ نەۋكىرى ئىلياس، ئۇ يىگىت مامۇت سىجاڭنىڭ قوروۇقچىلىرىغا باشلىق.

سارايۋەننىڭ قېشىدا قورشاۋدىن بۇرۇن يېڭىسارغا كېلىپ، سارايۋەنگە مېھمان بولۇپ تۇرۇپ قالغان مەمتىلى ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى تۇراتتى. سارايۋەن قېرىندىشىدەكلا بولۇپ قالغان كىچىك بۇرۇتلۇق بۇ ئەپەندىگە بۇ يەرنىڭ ۋەزىيىتى ھەققىدە كۆپ سۆزلەپ بەرگەن، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭغا مۇشۇ يىللاردىكى زور ۋەقەلەرنىڭ ئاساسلىق قەھرىمانلىرىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى.

—ئاينا ئاۋۇسى قۇربان نىياز،... ئاۋۇ قۇربان سەئىدى، ـــ سارايۋەن ھەر بىر بۆلۈمنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان ئوفىتسىرلارنى تونۇشتۇراتتى، ـــ ئاۋۇ مەمتاجى، ئاۋۇسى غوپۇر، بۇلار تەنجاڭلار[1.]

—تاغا، سىز ئۇلارنىڭ ھەممىسنى ئوبدان بىلىدىكەنسىزغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى مەمتىلى ئەپەندى قوشۇنلار ئۆتۈپ بولۇپ، ئۇلار سارايغا قايتىپ كېتىۋاتقاندا.

—ئۇلار بۇندىن ئىلگىرى يەكەنگە ئۆتكىچە چوڭلىرىنى تونۇۋالغان گەپ بولامدۇ. ھەم ئۆزۈمنىڭمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر تونۇشۇم بار، ئۆزى چوڭ كاتتىۋاش ئەمەس، ئەسكەر باشلىقى، يۈز بېشى چېغىمدا، ئۇنىڭ ئېتى ئابدۇنىياز، ئۆزى مامۇت سىجاڭ بىلەن تۇرپاندىن تاتىپ بىللە كەلگەن يىگىت. ئۇنىڭ بىلەن خېلى ئوبدان تونۇشلارىدىنىبىز. ئەگەر چولىسى تەگسە مېنى ئىزدەپ كېلىپمۇ قالىدۇ، چېغىمدا، — دېدى سارايۋەن ئىشەنچ بىلەن.

سارايغا قايتىپ كىرىشكەندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى ھامان ئۇرۇش ھەققىدە باشقىلارنىڭ پىكرىنى بىلىشكە تىرىشىپ گەپ كوچىلىدى. باشقىلارمۇ ئۇرۇشنىڭ چاپسانراق ئاياقلىشىپ ئۆيگە پاتراق يېتىۋېلىشنى ئارزۇ قىلىشاتتى. شۇڭا ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا ئۇرۇش ھەققىدە گەپ بولىۋاتاتتى.

UnRegistered

مەھمۇد مۇھتى يېڭسارغا كېلىپلا ئەسكەرلىرىنى تەرتىپكە سېلىپ، ئەمىر ساھىپ نۇرمۇھەممەت ئەسكەرلىرىدىن سەپنى ئۆتكۈزىۋالدى. تۇڭگانلار ماڭشىن تەرەپتىن سېپىلغا يېقىنلىششقا تىرىشاتتى. سېپىل ئۈستىدىكىلەر ئۇلارغا يېقىنلىشىش ئىمكانىيتى بەرمەيتتى. ئۇرۇشتا شامەنسۇرنىڭ پۇتىغا ئوق تېگىپ، ئەمىر ساھىپ نۇرمۇھەممەدنىڭ ئەسكەرلىرى پۈتۈنلەي سەپتىن چىكىنىپ چىقتى .جەڭگاھتا پەقەت مەھمۇد مۇھتى قوشۇنلىرىلا قالدى.

2. ۇلكە شۇنچىلىك قۇدرەتلىككى، ئۇنىڭغا جاھاندىكى ھەر قانداق مەن ـ مەن دېگەن كىشلەرمۇ بوي سۇندۇ .

ـــــ ئېمىل زورلا

بۇ چاغدا سارايدىكى مېھمانلار كېچە جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ئاندا ساندا ئېتىلىۋاتقان ئوق ئاۋازلىرىغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ، مۇشۇ ۋەزىيەت ھەققىدە سۆزلىشەتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئازدۇر كۆپتۇر تەشۋىش بار ئىدى. تەۋپىقنىڭ ھەمراھلىرىدىن باشقا سارايدا يەنە بىر قانچە سودىگەر ۋە ھەر خىل يولۇچىلارمۇ باردى. سودىگەرلەرنىڭ قولىدا پۇللۇق مال بولغاچقا ھەممىدىن بەك تەشۋىشلىنەتتى .ھەتتا بەزىلەر خوتۇن باللىرىنى كۆزدىن ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ يىغلاشقا باشلىغانىدى.

—ۋەتەنداشلار، ئۇرۇشقا ئاز پاز بولسىمۇ پايدىمىز تەگسە، غەمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ھەسسىمىزنى قوشساق ياخشى بولاتتى، ـــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى تىت تىت بولۇپ.

ـــ نېمە دەيدىغانلا، ئەپەندى؟ زېرىكىپ قېلىۋاتقان ئوخشىماملا؟ ـــ دېدى توختاجى بېشىنى چايقاپ، ـــ بىز ئۆزىمىزنىڭ جېنى بىلەن ھەلەك، سىلى تېخى... يوق گەپنى قىلماي ئىچلىرى پۇشقان بولسا ساز چېلىپ بەرسىلە، ئۇمۇغۇ كۆڭۈل خاتىرجەم بولسا تېتىيدىغان نېمە...

—شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇرۇشنى پاتراق تۈگىتىش ئۈچۈن بىر كىشىلىك ھەسسە قوشساق دەيمەن ـ دە، قولىمىزغا قورال ئالايلى، مەھمۇد مۇھتى ئالدىغا بارساق بىزگە قورال بەرمەسمۇ؟

شۇ چاغدا سارايۋەن خوشال ھالدا كىرىپ كەلدى .

UnRegistered

—مەن دېمىدىمىۇ، ئابدىنىياز بىلەن بىز ئانداق ـ مۇنداق تونۇشلاردىن ئەمەس، ئۇ چوقۇم مەن بىلەن كۆرۈشكىلى كېلىدۇ، دېمەيمىدىم. مانا، دېگىنىمدەك ئۇ مېنى ئىزلەپ كەپتۇ، ـــ دېدى ئۇ ۋە ئارقىسىدىكى بەستلىك ئادەمنى كۆرسەتتى، ـــ مانا ئۇلار، مەن بۇ كىشىگە سىلەرنىڭ گېپىڭلارنى قىلىپ بېرىۋىدىم، ئۇ كۆرۈشۈشكە قىزىقىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن بىردەم ـ يېرىمدەم گەپلىشىپ ئولتۇرىمىز دەپ باشلاپ كەلدىم.

سارايۋەن ئۇنى تونۇشتۇردى. مەمتىلى ئەپەندى ئۇنىڭدىن ئۇرۇش ۋەزىيىتى ھەققىدە سوراشقا بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ خوشال بولدى. ئۇلار ئولتۇرۇپ بولۇشقاندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى ئابدىنىيازدىن سورىدى:

—ئۇ گەپلىرىنى قويسىلا، ئەپەندى، — دېدى سودىگەرلەردىن بىرى، — بىز قاچانغىچە تۆشۈككە بېكىنگەن چاشقاندەك ئولتۇرىمىز. دەپ سورايلى ئاۋۋال.

—تۆڭگانلار بىزنى چاشقان تۆشۈكىگە كىرىۋېلىشقا مەجبۇر قىلغاندىكىن ئۇستۇنلۇك ئەلۋەتتە شۇلار تەرەپتە بولىدۇ ـ دە! — ئابدىنىيازنىڭ ئاۋازىدا نارازىلىق سېزىلەرلىك جاراڭلاپ تۇراتتى.

—بۇ ھالەت قاچانغىچە داۋاملىشار؟

—بىزنىڭ ئوقمىز تۈگەپ تۆڭگانلارغا تەسلىم بولغىچە! يا بولمىسا يېڭىسارنى تاشلاپ قاچقىنىمىزغىچە داۋاملىشىدۇ!

مەمتىلى ئەپەندى ئابدىنىيازنىڭ كۆڭلىدە يوشۇرۇن بىر نەرسە بارلىقىنى ھېس قىلدى. ھەمدە ئۇنىڭ يۈرەكلىك، دادىل ئادەم ئىكەنلىكىنى جەزىملەشتۈردى.

—قارىغاندا، كۆڭلىڭىزدە غۇمىڭىز باردەك تۇرىدۇ، ئويلىغانلىرىڭىزنى دەپ باقمامسىز، ھېچ بولمىسا قورسىقىڭىز بوشاپ قالار، ـــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى دوستانىلىق بىلەن، ـــ كىم بىلىدۇ "ھەر سۆڭەكتە يىلىك بار، ھەر كۆينەكتە بىر ئەركەك"[2] دېگەندەك تېخى سىزگە ياردىمىمىز تېگىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس .

ئابدىنىياز بۇ يېقىملىق كۆلۈمسىرەپ تۇرىدىغان، چىقىشقاق ئادەمگە لەپپىدە قاردى. ئارقىدىن

UnRegistered

ئەخمەد ئەپەندى، توختاجىلارغىمۇ بىر بىرلەپ قاراپ گويا "سىلەرنىڭ قولۇڭلاردىن نېمە كېلەر" دېگەندەك باش چايقاپ قويدى.

—دوستۇم، قارىغاندا بىزنى مەسلىھەتكە يارىمايدۇ، دەپ ئويلاۋاتقاندەك تۇرىسىز، مەن سىزگە شەيخ سەئىدىنىڭ مۇنۇ مىسرالىرىنى ئوقۇپ بېرەي:

بەزىدە كاللىسى ئۆتكۈر دانادىن
چىقمايدۇ دۇرۇسراق تەدبىر مەسلىھەت.
بەزىدە ئۇقۇشماي بىر گۆدەك نادان ——
ئوق ئاتسا، نىشانغا تېگىدۇ ھەيۋەت.

—بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟

ئابدىنىيازنىڭ چېگىشىپ تۇرغان كۆڭلى بىردىنلا ئېچىلدى. ئۇ سۆھبەتداشلىرىنىڭ ئاددىي ئادەملەر ئەمەسلىكىنى، ئۇلار ئالدىدا كۆرەڭلەپ قىلىپ، قويغىنىنى ھېس قىلىپ، كۆڭلىدىكى نارازىلىقنى، قارىغۇلارچە قىلىنىۋاتقان ئۇرۇشنى بىر بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ پىلانىنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى.

—مەنچە بولسا سېپىل ئىچىگە سولۇنۇپ يېتىپ مۆكۈشمەك ئويناپ، سىرتقا چىقىپ ئۇرۇشاتتىم! ھاڭگىتلىق تەرەپتىن بىر بۆلۈك ئەسكەر چىقىرىپ، چولانئېرىق، قوشمە تەرەپلەر بىلەن ئايلىنىپ ستلىگە[3] — تۇڭگانلارنىڭ ئارقىسىدىن كېلىدىغان بولسا لومودى چولاقنىڭ[4] كۆرگۈلىكىنى كۆرسەتكىلى بولاتتى!

—ئۆزىڭىزنىڭ تەدبىرنى نىمشكە باشلىقىڭىزغا ئېيتمايسىز؟ —— دەپ سورىدى مەمتىلى ئەپەندى.

—شۇنى دەيمەن، — دەپ لوقما سالدى توختاجى، — تەدبىرلىرىڭىز خېلى جايىدا تۇرىدۇ. نىمشكە سىناپ بېقىش ئۈچۈن باشلىقلىرىغا دېمەيلا؟

—دېسەم ئاڭلىسىغۇ، بىر نۆرى، ئاڭلىماي قالسا، تېخىمۇ چاتاق يېرى "ماڭا ئاقساقاللىق قىلىپ ئەقىل ئۆگەتمەكچىمۇ "دەپ يامان كۆرۈپ قالسا پايدىسى يوق - تە.

UnRegistered

—ئىنقىلاپچىلار ئەگەر بىر نىيەتكە كەلمىسە، توغرا پىكىرنى قوبۇل قىلىپ، خاتانى تۈزەتمىسە قانداقمۇ غەلىبە قىلغىلى بولىدۇ؟ قارىغاندا بۇ ئىش بەك مۇھىم ئىكەن، مەن بۇ ئىشقا بەك دەققەت بولىۋاتىمەن .ئەگەر سىز ئېيتىشنى خالىمىسىڭىز مانا مەن ئېيتىمەن. توپ توغرا مەھمۇد مۇھىتىنىڭ ئۆزىگە ئېيتىمەن. شۇنداق قىلسام بولامدۇ؟

—سىجاڭنىڭ ئۆزىگە؟...!

—ھەئە، بولمامدۇ؟ ئۇ كىشى ئىنقىلاپ باشچىلىرىدىن بىرى بولغاندىكىن ئەلۋەتتە بۇنىڭغا توغرا قارار؟ بولمىسا ئىنتايىن خاتا قىلغان بولىدىغۇ؟

—ئۇ كىشىغۇ توغرا پىكىرلىك ئادەم، بىراق... ـــ ئابدىنىياز توختاپ قالدى.

—ئۇ دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم ئىشتىن بىرى مۇشۇنداق ئىشلار تۇرسا، ئۇ بۇنىڭغا بىر نېمە دېمەس؟ ھازىرلا بېرىپ ئېيتسام بولارمۇ؟

—بۇ چاغ بولغاندا بەك ئەپسىز بولار، ئەتە بارالا، — دېدى سارايۋەن گەپ قىستۇرۇپ.

—سىز بۇ ئىشقا راستىنلا بەك كۆڭۈل بۆلۈپ كەتتىڭىزغۇ؟ ـــ ھەيران بولۇپ سورىدى ئابدىنىياز :

—نىمىشكە كۆڭۈل بۆلمەيدىكەنمەن؟ ئىنقىلاپ يالغۇز ھەربىيلەرنىڭلا ۋەزىپىسىمۇ؟ ئۇ پۈتۈن خەلقنىڭ، ھەر بىر پۇخرانىڭ مەنپەئەتىگە مۇناسىۋەتلىك تۇرسا كۆڭۈل بۆلمىسەم بولامدۇ؟ قانداق، ئەپەندىلەر؟ ـــ ئۇ ھەمراھلىرىغا قارىۋىدى، ئۇلار باش لىڭشىتىشتى.

مەمتىلى ئەپەندى كۆپچىلىكنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئەتىسى ئەتىگەندە مەھمۇد مۇھىتى بىلەن كۆرۈشۈشكە نىيەت قىلدى. ئابدىنىياز ئەتىسى ئەتىگەندە ۋەزىپە ئۆتەيدىغان بولغاچقا بالدۇرراق ئارام ئېلىش ئۈچۈن مېھمانلار بىلەن خوشلاشتى .

—يەنە كۆرۈشۈپ قالارمىز، — دېدى ئۇ بۇ يېڭى تونۇشلىرىغا ئەمدىلا كۆڭلى چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئاشكارىلاپ، ـــ بىزنىڭ دوستلىقىمىز مۇشۇ يەردىن باشلانسۇن.

—بەلكىم ئەتىلا مەھمۇد مۇھىتى ئالدىدا ئۇچرىشىپ قالامدۇق، تېخى .مەن سىزنى ئۇ كىشىنىڭ دىققىتىگە ھاۋالە قىلماقچىمەن. تەدبىرلىك سۇبايلار[5]نى بايقاش قوماندان دىققەت قىلىشقا

Unregistered

تىگىشلىك مۇھىم ئىشلارنىڭ بىرى ـ دە!

—رەھمەت ، ئەپەندىم، ـــ ئابدىنىياز ئۇلار بىلەن قول ئېلىشىپ خوشلىشىپ سارايدىن چىقىپ كەتتى.

—مەممەم! مەممەم![6] نېمە ئادەمسىلەر؟ بۇ يەردە توي بولۋاتمايدۇ، ئۇرۇش! ! ئادەم ئۆلدىغان گەپ! — سېپىلغا چىقىپ كېتىۋاتقان مەمتىلى ئەپەندى، توختاجى، ئەخمەد ئەپەندىلەرنى قاۋۇل بىر ئەسكەر توسۇۋېلىپ شۇنداق دېدى:

ئۇلار مەھمۇد مۇھتىنى ئۇچرىتالماي، جەڭ مەيدانىغىلا كېلىشكەنىدى. سېپىل ئۈستىدە ۋە سېپىلنىڭ ئۇ تەرىپىدە ھېلىدىن ھېلىغا ئوق ئاۋازلىرى، گۇمبۇلىگەن پارتلاش سادالىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھاۋا بوشلۇقىدىن سېپىل ئىچىگە قاراپ ئوقلار ئۇچۇپ ئۆتەتتى.

—بىزمۇ تويغا ئەمەس، سوقۇشقا كېلىۋاتىمىز، ئىنىم! نېمە، بىزنى ملتىق تۇتالمايدۇ دەمسىز؟ ـــ دېدى مەمتىلى ئەپەندى كۈلۈپ.

—بولمايدۇ، بۇياققا چىقماڭلار! — جەڭچى بىردە ئۇلاردىن گۇمانلانسا بىردە ئۇلارنى بىھۇدە ئۆلۈمدىن توسايتتى، — جېنىڭلارغا ئۇگىلانىماسىلەر[7]!

—قارىغاندا تۇرپانلىقتەك قىلىسىلەر، بۇ دېمەك، مەھمۇد مۇھتىنىڭ كونا يولداشلىرى دېگەن سۆز ـ دە، بىزمۇ مەھمۇد مۇھتى بىلەن كۆرۈشمەكچىدۇق، ئۇ كىشى سېپىلدىكەن .

—سىجاڭ بىلەن؟ ئۇ ئادەم بېشىنى قولتۇقىغا قىسىپ قويۇپ ئوقنىڭ ئارىسىدا يۈرىسە، بۇلار ئۇنىڭغا مېھمان بولغىلى كەلگەن ئوخشايدۇ، تېخى! — جەڭچى نارازى بولغاندەك ئۇياقتا دۈشمەن تەرەپكە قورال بەتلەپ ياتقان ھەمرىيىنى تۇۋلىدى، ـــ ھاي، نىمتۇللا، بۇ يەردە بىزگە مېھمان كەپتۇ.

—نىمە مېھمان؟ ئاياللارمۇ؟ ـــ سېپىل ئۈستىدىن سوئال ئاڭلاندى .ئۇلارنىڭ تۇرغان يېرى ھاڭگىتلىق تەرەپ بولۇپ، ئۇلار بۇ يەردە پەقەت تاسادىپىيلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن كۆزەتتە تۇراتتى. ئۇرۇشنىڭ قايناۋاتقان يېرى ماڭشىن تەرەپتە ئىدى.

—ياق، سون سون[8] ئەپەندىلەركەن، سىجاڭ بىلەن كۆرىشىمىز دەيدۇ.

UnRegistered

—نېمە؟ توختا، مەن قاراپ باقاي، ـــ نىمتۇللا بۇ تەرەپكە كېلىپ ئەپەندىلەرگە بىر بىرلەپ قاراپ چىقىپ، ـــ سىجاڭنى نىمە قىلىسلەر؟ بۇ يەر بەك خەتەرلىك، سىجاڭ بىلەن جاھان تىنچىغاندا كۆرۈشەرسىلەر،ـــ دېدى.

—ھوي، ئىنىم، بىز بالا ئەمەسقۇ؟ بىزمۇ جەڭ قىلىمىز دەپ كەلدۇق، نېمە، بىز تۆشۈكتە ئولتۇرىدىغانلاردىنمىدۇق؟

نىمتۇللا ھەمرىيىغا:

—مەڭلىك، سەن قاراپ تۇر، ئۇلار سېپىلغا چىقماي تۇرسۇن، كىم بىلىدۇ، ئادەم دېگەننىڭ ئالىسى ئىچىدە نېمە، مەن باشلىقلاردىن بىرسىگە ئېيتىپ باقاي، — دېدى ۋە كېتىپ قالدى .

ـــ كۆپ ئۆتمەي ئۇ قايتىپ كەلدى.

ـــ لەنجاڭغا [9] دېسەم جۇشەنمېي . جۇشەنمەيلا " قىلىدىغان ئادەم بولسا كەلسۇن، قولىغا قورال بېرىڭلار" دەۋاتىدۇ. مەيلى، ئۇ دېگەندەكمۇ بولار چىقىپ كۆرۈپ باقمىسۇنمۇ، جېنىغا ئۆگىلانسا كېتىپ قالار. ھەر ھالدا ئېھتىيات ئۈچۈن بۇلارنى داشۇ [1] ياققا ماڭدۇرىۋېتىلى، ـــ دېدى نىمتۇللا.

مەمتىلى ئەپەندى ھەمراھلىرى بىلەن سېپىلغا چىقتى.

—سىجاڭغا قەيەردە يولۇققىلى بولىدۇ، يىگىت؟ سورىدى تەۋپىق.

—ھەر ھالدا پەسراق تۇرۇپ گەپ قىلىڭ، باشنىڭ لازىمى بولسا، كىم بىلىدۇ بۇ ئەتراپتىمۇ تۇڭگانلارنىڭ پىسترمىسى بارمۇ، چىڭ قىلىپ بىر ئوق كەلسە بېشىڭىز يوق! سىجاڭنى دەمسىز؟ ئۇ ئادەم ئەمىر نۇرمۇھەممەد بىلەن بىر يەردە بولسا كېرەك، ئۇ كىشىنى بىلىدىغانسىز؟

—نۇرمۇھەممەدىڭىزنى كىم بىلسۇن، قىزىقكەنسىز، بىز چەتئەلدىن كېلىۋاتىمىز.

—بوپتۇ، مېنى گەپكە تۇتماڭلار، داشۇ قاينىغان يېرىگە بېرىڭلار، تەلىيىڭلار بولسا كەچتە كۆرۈشۈپ قالارمىز، مەڭلىكاخۇن شۇنداق دەپلا ئۆز ئورنىغا بېرىپ، سېپىلنىڭ سىرتىنى كۆزىتىشكە باشلىدى ۋە نىمتۇللاغا، ـــ بۇلار ئۆزى زانانە[11] سارىيىدا ئولتۇرماي ئۆزگە جاپا سېلىپ نېمە قىلىتىكىن؟ —

UnRegistered

دېدى.

—دوستلۇققا يارايدىغان ئادەملەردەك قىلىدۇ، بىراق، ھازىر ۋاقتى ئەمەس بولۇپ قالدى ـ] .

ئۇچەيلەن جەڭنىڭ بارغانسىرى جىددىيلىشىپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، دەرھال مەڭلىكاخۇن كۆرسەتكەن تەرەپكە بېرىپ روتا كوماندىرىدىن قورال تەلەپ قىلدى ۋە ئۇ كۆرسەتكەن جايغا بېرىپ مىلتىقلىرنى تۆۋەنگە قارىتىپ بەتلەشتى.

توختاجى بىمەھەل يېڭىسارغا كېلىپ بۇنداق ئۇشۇقچە دەدىسەرگە چۈشۈپ قالغىنىدىن بىزارلىق ھېس قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ قورال تۇتقان قوللىرى بىلىنەر بىلىنمەس تىترەيتتى .قاپاقلىرى سېلىنىپ كەتكەن، ھەرىكەتلىرى ئانچە قولاشماي تۇرۇشلىرىدىن خورلىقى كېلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئەخمەد ئەپەندى ئارتۇقچە قىزىشىپ كەتكەن بولۇپ، بارلىق جىمغۇر، ئەمما ھېسياتچان ئادەملەرگە خاس ئىپادىلەر رەڭگى روھىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

مەمتىلى ئەپەندى توختاجىنىڭ روھىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، زاتۇۋرنى تاتىپ مىشەك چىقىرىۋاتقان پۇرسەتتە چېقىشىپ دېدى:

—ئادەتتە باي ئادەملەرنى ئۆلۈمدىن بەك قورقىدۇ، دېيىشىدىغان، سىزنىڭ ھازىرقى ھالىڭىزغا قاراپ، بۇگۈن ئىشەندىم.

توختاجى خاھلار خاھلىماس كۈلۈپ قويۇپ:

—توۋا قىلدىم، ما ئادەمنى! جان بىلەن ئويناشقاندەك، مۇشۇ يەردىمۇ شۇ مىجەزى بىلەنلا! ئەپەندىم، سىلىدىن ئايرىلىپ قالغۇم كەلمىگەچكىلا ئارقىلىرىدىن كەلدىم، بولمىسا ئاتمەن دېسىمۇ كەلمەيتتىم.... بەلكىم بىر سائەت ئىچىدە ئەجەل كېلەر، يەنە نېمە ئانچە خاتىرجەم سىلى؟ قانداقمۇ كۈلگىلىرى، چاقچاق قىلغىلىرى كېلىۋاتىدۇ؟

—بۇ گەپلىرى بىلەن، «قۇرئانى كەرىم»دىن شۇنداق بىر ئايەتنى ئوقۇغىنىم ئېسىمگە كېچىۋاتىدۇ: «.... كەلگەندە نەدە بولساڭلارمۇ ئۇ سىلەرنى ئىزدەپ تاپىدۇ، ھەتتا مۇستەھكەم قەلئەلەردە بولغان تەقدىردىمۇ». مانا قارىسىلا، ئەجەل كېلىدىغان بولسا كۈلمىسەممۇ كېلىۋېرىدۇ، ئەپەندىم.

UnRegistered

ئۇلار تاكى دۆۋېزىيە ئىشتاۋىنىڭ ئالاقىچىسىغا يولۇققىچە جەڭ قىلىپ تۇرۇشتى. جەڭ مەيدانىغىلا ئېلىپ كېلىنىپ تارقىتىپ بېرىلگەن ”ئەسكەر تامىقى“دىن تېگىشلىكىنى ئالدى. گەرچە بۇ بىر ۋاقلىق قۇرۇق نان بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارغا بەكمۇ تاتلىق تېتىدى. ئەخمەد ئەپەندى ئۆزىنى ھەقىقي جەڭچىگە ئايلاندىم دەپ ئويلىدىمىكىن، خېلى شوخلىشىپ قالغاندەك بولدى. ئۇ مەمتىلى ئەپەندىگە قەلبىدىكىنى ئاشكارىلاپ ”ھايات مانا مۇشۇنداق جىددىيلىك ئىچىدە ئۆتسە دەيمەن، كىشى ئارتۇقچە غەملەرنى ئويلاشقا ۋاقت تاپالمىسا...“ دېدى. بۇ بىر ئازاپلىق ئىڭراشقا، ئېغىر تاتقۇچىنىڭ ئۆز ئۆزىگە ئۆلۈم تىلىگىنىگە ئوخشاش سۆز ئىدى. تەۋپىق ئۇنى چۈشىنەتتى .شۇڭا ئۇ كۆز چاناقلىرىنىڭ ئېچىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇنداق، مەمتىلى ئەپەندىمۇ مۇشۇنداق جەڭگىۋار ھاياتنى ياخشى كۆرەتتى. شۇ تاپ ئۇمۇ ئۆزىنى ھەقىقي جەڭچىدەك ھېس قىلماقتا. توختاجىلا بۇنداق جىددىلىككە، ئېغىرچىلىققا كۆنەلمەيتتى. چۈنكى ئۇ ئۆمرىدە بۇنداق رىيازەتلەرنى چېكىپ باقمىغان، ئاۋۇ ئىككىسىنىڭ بولسا سەرسانلىق سەرگەردانلىقتا كۆرمىگىنى قالمىغانىدى.

دۆۋېزىيە ئىشتابىنىڭ ئالاقىچىسى ئەتىسى چۈشتىن كېيىن بۇيرۇق ئېلىپ پولكوۋنىكلار بىلەن كۆرۈشكىلى كېتىۋاتقاندا مەمتىلى ئەپەندى ئۇنىڭغا سىجاڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

بۇ چاغقىچە ئەجەبسىلەرگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئۈچ ئەپەندىنىڭ ئۆزلىكىدىن كېلىپ جەڭگە قاتنىشىۋاتقانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر پۈتۈن لىنىيە بويلاپ تارقىلىپ كەتكەنىدى.

—سىلەرنىڭ جەڭگە قاتنىشىۋاتقانلىقىڭلارنى سىجاڭمۇ ئاڭلىدى، —دېدى ئىشتاپ ئالاقىچىسى، — ئۇ جەزمەن سىلەرنى چاقىرىدۇ.

.3كەچقۇرۇن، مەھمۇد مۇھىتى ئىشتابىدا ئۆزلىكىدىن ئۇرۇشقا ئىشتىراك قىلغان يوچۇن ئادەملەرنى كۈتۈپ ئابدۇللا داموللا نەئىمى بىلەن ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ يوغان كۆزلىرىدە جىددىيلىك، ئاق سېرىق كەلگەن چىرايىدا غەمكىنلىك بىلىنىپ تۇراتتى. تاشقىرقى بۆلۈمدە مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى

Unregistered

ئىلياس مېھمانلارنى كۈتۈپ تۇراتتى. سەلدىن كېيىن ئىلياس ئىچكىرىگە كىرىپ چاس بەردى:

—مېھمانلار كەلدى، كىرسۇنمۇ؟

—چاقىر، ـــــ مەھمۇد مۇھتى ھاياجانلىنىۋاتقاندەك ئالقانلىرىنى بىر ـىرىگە سۈركەپ قويدى .

ئىلياسنىڭ ئىشك ئېچىپ بېرىشى بىلەن مېھمانلار بۆلۈمگە كىرىپ كەلدى. مەمتىلى ئەپەندى

ئۆزىگە خاس جاراڭلىق، ئىشەنچكە تولغان ئاۋازدا سالام بەردى. ئارقىدىن توختاجى ۋە ئەھمەد

ئەپەندىلەرمۇ شلەپىلىرىنى قوللىرىغا ئېلىشتى .

—ۋەئەلەيكۇم ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، رەھمىتۇللاھى ۋەبەركاتاھۇ، ـــــ مەھمۇد مۇھتىنىڭ روشەن ۋە

تولۇق باس ئاۋازى جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ ئەستايىدىل سالىمى مېھمانلاردا ئىشەنچ پەيدا قىلدى .

ئارقىدىن ھەربىيلەرچە پېشقان قوللىرىنى ئۇزۇتۇپ كۈچلۈك ـ كۈچلۈك قول سقىشىپ كۆرۈشتى.

—كۆرۈپ تۇرۇپسىز ، ئاغا، قوللىرىمىز خېلى يىرىكلىشىپ قالدى. ئەسلى قەلەم تۇتۇپ كۆنگەن قوللار

ئەلەم تۇتۇش بىلەن خېلى پىشتى، -- دېدى تەۋىبىق ئۇچۇق يورۇقلۇق بىلەن.

توختاجى دوستىغا ھاي بەرمەكچى بولغاندەك پېشىنى بىلىندۈرمەي تاتىپ قويدى. ئۇ ”سجاك

سېنىڭ تەگتۇشۇڭ ئەمەس، ھۆرمەتتە تۇرغىن“ دېمەكچىدى. بىراق، مەمتىلى ئەپەندى ھەر قانداق

ئورۇدا ساراي ياكى مەشھۇر ئەرباپ ئالدىدىمۇ ئۆزىنى ئەركىن تۇتۇپ، تارتىنمايدىغان كۆنۈپ

قالغاچقا، ئومۇمەن ھېچ كىشى ئالدىدا قورۇنۇپ تۇرمايتتى، ئۆزى ياخشى دەپ بىلگەن ئادەملەر

ئالدىدا گەپ ياساپ ئولتۇرمايتتى .

—ئاڭلىدىم، ئاڭلىدىم، جەڭگە قاتنىشىپسىلەر، — دېدى مەھمۇت مۇھتى كۈلۈمسىرەپ، —

خوش ئۆزۈڭلار كىم؟ نېمە ئۈچۈن جەڭگە قاتناشماقنى ئىختىيار قىلىپ قالدىڭلار؟

—بىزمۇ مۇشۇ قان ياشقا تولغان زېمىننىڭ پەرزەنتلىرى. ئەسلىمىز قەشقەردىن. بۇ كىشىنىڭ

ئىسمى توختاجى، قەشقەر قىزىل دۆۋىدىكى تۇداخۇنبايىنىڭ ئوغلى، ئۆزى ھەم سودىگەر، ھەم

سەيياھ؛ ئىلىم ئەھلىنىڭ دوستى، ئازادلىق جەڭچىلىرىنىڭ ھامىسى. بىز چەتئەلدە تونۇشقان، ماۋۇ

دوستىمىز ئەخمەد ئەپەندى. ئەسلى قەشقەر شەھىرىدىن. ۋەتەننىڭ تەقدىرى، مىللەتنىڭ

Unregistered

ئىستىقبالىنى دەپ سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ، ئەل كېزىپ، ئاخىر تۈركىيىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئالدىدا، «خەقنىڭ ئالتۇن ئۆيىگە سەرگەردان بولغاندىن، ئۆز ئانا يۇرتۇمدا قۇمغا ياتقان ياخشى» دەيدىغان ئارزۇ بار ئىدى.

ۋەتەندە ئاقارتىش ئېلىپ بېرىش، ئىنقىلاپقا ئىشتىراك قىلىش ئۈچۈن كېلىۋاتىدۇ. كەمىنىڭىز مەتلى ئەپەندى، لەقىمى تەۋپىق، قەشقەر ئاتۇشتىن. مېنىڭ كەچمىش ـ كەچۈرمىشلىرىمنى ئەخمەد ئەپەندىنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدۇ، مەنمۇ شۇنداق مەقسەتتە ۋەتەنگە قايتتىم. قورشاۋدىن بىر كۈن ئاۋۋال يېڭىسارغا كېلىپ چۈشكەندۇق، تەقدىرى قىسمەتتە بىزنىڭ قورشاۋدا قېلىشىمىز پۈتۈلگەنمۇ قانداق، بۇ يەردە جەڭلەردىمۇ بولدۇق. دوستلىرىمغا ۋاكالىتەن ئاخىرقى سوئالىڭىزغا جاۋابىم شۇكى، ۋەتەن ھەممىمىزنىڭ، ئىنقىلاپ ھەربىر ۋىجدان ئىگىسىنىڭ بۇرچى، شۇڭا گېزى كەلگەندە ئەلەم تۇتۇشمۇ، قەلەم تۇتۇشمۇ بىزنىڭ كۆزلىگەن مەقسىدىمىزگە ئۇيغۇن.

—ئولتۇرۇڭلار، بۇرادەرلەر، نېمىشقا تۇرىمىز، ئولتۇرۇپ سۆزلىشەيلى، ـــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى كۈلۈمسىرەپ. ئۇ مېھمانلارغا ئەمدىلا ئىشەنچ قىلغاندەك ئۆزىنى تونۇشتۇردى، ئاندىن كاتىبى ئابدۇللا داموللىنى تونۇشتۇردى .ھەممەيلە بەھۇزۇر ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن، ـــ تۈركىيىدىن كېلىۋاتقان بولساڭلار قەشقەردىكى يۇسۇپ زىيا، مەجىددىن ئەپەندىلەرنى تونۇيدىكەنسىلەر ئۇلارمۇ تۈركىيىدىن كەلگەنلەرىكەن، ـــ ئۇ تەۋپىقنىڭ ئالدىقانداق بىر يەرلىرىنى ئاكسى مەخسۇد، مۇھىتىغا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرغا ئوخشىتىپ يۈرىكى دۈپۈلدەپ كەتتى. "ئۇلارنىڭ سۆزلىرى نەقەدەر ئوخشايدۇ ھە؟" دەپ ئويلىدى ئۇ.

—شۇنداق، ئۇ ئەپەندىلەر بىلەن ئوبدان بىلىشىمىز، ئۇلار ئىلگىرىرەك كېلىشكەن. دېمەك، ئۇلار سالامەت ئىكەن ـ دە؟

—بۇ يەردە ۋەزىيەت شۇنداقلا بولسا قانداق قىلىسىلەر؟ جەڭگە قاتنىشۋېرەمسىلەر؟

—بىز شۇبھىسىز ئىنقىلاپنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ قالدۇق .ئەمما سىزگە بەزى پىكىر تەكلىپلەرنىمۇ بەرمەكچىمىز.

—خوش؟ مەنمۇ سىلەرنىڭ كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلغىنىڭلارغا قاراپ شۇنداق ئويلىغانىدىم، ئەمسە ئويلىغانلىرىڭلارنى قالدۇرماي ئېيتىپ بېقىڭلار.

Unregistered

مەمتلى ئەپەندى يوشۇرۇن هالدا سىپىلدىن چىقىپ، تۇڭگانلارنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈش ھەققىدىكى چارىنى سۆزلەپ بەردى.

—بولىدىغان مەسلىھەتكەن، سىناپ باقساق بولىدۇ. قارىغاندا سىزلەرنى ھەربىي بىلىمدىنمۇ خەۋىرىڭلار بارىكەن ـ دە؟

—ياق، بىز بۇ ئىشقا ساۋاتسىز، بىراق، قوشۇنىمىزدا ھەربىي ئىقتىدارى بار ئادەملەرنى ئۇچراتتۇق، ئەگەر ئۇلار مۇۋاپىق ئىشقا قويۇلۇپ، رولىنى جارى قىلدۇرسا ئىنقىلاپ ئۈچۈن بەكمۇ پايدىلىق بولاتتى. ئەپسۇسكى، قوشۇن ئىچىدە مەسىلە ئېغىردەك قىلىدۇ، — تەۋپىق سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە توختىغاچىنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. توختاجى ئۇنىڭغا بولدى قىل دېگەندەك ئىشارە قىلاتتى.

—بىزنىڭ قوشۇندىكى كىمنىڭ ئۇيالغان چارىسىكەن بۇ؟

—ئابدۇنىياز، دېگەن ئەسكەر باشلىقىنىڭ. ئۇ ئۆزىنى يۇز بېشى دېدىغۇ دەيمەن.

—ئابدۇنىياز؟ — مەھمۇد مۇھىتى شۇنداق بىر سوئال قويۇپ سەل تۇرىۋالغاندىن كېيىن ئىلياسنى چاقىردى، — ئابدىنىيازنى دەرھال بۇ يەرگە ھازىر قىل!

—خوپ! ئۇ غوپۇر تەنجاڭنىڭ قولىدا، ھازىرلا باشلاپ كېلەي.

ئىلياس چىقىپ كەتتى.

ئابدىنىياز چاپسانلا چاقىرتىپ كېلىندى .ئۇ ئۆزىنى دادىل تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ تەكلىپىنى كونكېرت ئوتتۇرىغا قويدى. مەھمۇد مۇھىتى ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى يېقىن ئارىدا سىناپ كۆرۈشكە ۋەدە قىلدى.

—قوشۇنىمىزدا يەنە قانداق مەسىلە ئېغىركەن؟ — سورىدى سىجاڭ.

—ھەربى ئىنتىزام ياخشى ئەمەس، ھەربى ئىنتىزامنىڭ ياخشى بولماسلىقى جەڭگىۋارلىقىنىڭ سۇسلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. جەڭگىۋارلىق بولمىسا ئۇرۇشتا ئۇستۇنلۇك قازانغىلى بولمايدۇ .

—يەنچۇ؟ — مەھمۇد مۇھىتى تەۋپىقتىن كۆزىنى ئۈزمەي ئولتۇرۇپ، يەنە بىر قېتىم ئاكىسىنى ۋە ئابدۇخالىقنى ئەسلىدى.

UnRegistered

—يەنە ئەسكەرلەردە ئاڭلىق جەڭ قىلىش روھى كەم، ھەتتا يوق. كوماندىرلاردىمۇ شۇنداق. ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە نېمە ئۈچۈن كۆرەش قىلىدىغانلىقى ئېنىق بولسىمۇ، بارا بارا ئۇ نىشان سۇسلىشىپ كەتكەندەك، پەقەت باشلىقلىرى ئۈچۈن "ھاشار" غا جەڭ قىلىدىغان بولۇپ قېلىشقان. ئەمەلدارلاردا بولسا شەخسىي مەقسەت ئۈچۈن شۇنچە كۆپ ئادەمنى قۇربانلىق قىلىشتىن يانمايدىغاندەك بىر خىل...

—مەسلەن؟ —— مەھمۇد مۇھتى بۇ سۆزلەرنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلىپ تۇرغاچقا سۆز ئارىلىقۇەتكۈسى كەلمەي پەقەت قىسقا سوئاللارنى سوراش بىلەن چەكلەندى.

—تەۋپىق ئەپەندى شامەنسۇرنىڭ پۇتىغا ئوق تېگىشى بىلەنلا ئۇنىڭ پۇتكۈل قوشۇنى سەپنى تاشلاپ، ئۇنى كۆتۈرۈپ چېكىنىپ چىققانلىقىنى نەزەردە تۇتۇۋاتىدىغۇ، دەيمەن، —— دېدى ئەخمەد ئەپەندى سۆز قىستۇرۇپ. ئۇ بۇ ئىشقا تەۋپىقتىن كەم كۆڭۈل بۆلمەيتتى. شۇڭا تارتىنىشنى قويۇپ، قاراشلىرىنى سۆزلەشتىن ئۆزىنى تۇتۇپ قالالمىدى، —ئۇغۇ سىزنىڭ قوشۇنىڭىز ئەمەس، ئىشقىلىپ شۇنداق ئىشلار سىلەردىمۇ يوق ئەمەستەك تۇرىدۇ. بىر باشلىققا ئوق تەككىنى ئۈچۈنلا پۈتۈن قوشۇن سەپنى تاشلاپ كەتسە بۇ قانداق كۆرەش؟ ئەگەر ئۇ ئۆلۈپ كەتسە كۆرەشنى پۈتۈنلەي توختۇتۇپ، قوشۇننى تارقىتىۋېتىش كېرەكمۇ؟

—شۇنداق، —— دەپ تەستىقلىدى تەۋپىق، —— شۇڭغا ئوخشاش ئەھۋاللار سىلەرنىڭ قوشۇنىڭلاردىمۇ خېلى باردەك قىلىدۇ .قوشۇندا بىرى، ھەربىي تەلىم - تەربىيىنى چىڭ تۇتقۇلۇق، ھەربى مەشقنى ھەر ۋاقىت تاشلاپ قويماسلىق كېرەك. ئىككىنچى ھەربىيلەردە ئاڭنى ئويغۇتۇ ئۇلارغا سىياسىي دەرس بېرىش كېرەك. ئۇلار قارىسىغا ئۇرۇش قىلىدىغان ئەمەس، ئاخىرقى نىشاننى بىلىپ ئۇرۇش قىلىدىغان بولىشى كېرەك!

مەھمۇد مۇھتى بۇ سۆھبەتكە بەكمۇ ئېتىۋار بىلەن قارىدى. شۇنداقلا سۆھبەتداشلىرىنى ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇ ئەپەندىلەرنىڭ پات كېلىپ، مەسلىھەت بېرىپ تۇرىشىنى ئىلتىماس قىلدى. ئۇ مېھمانلارنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئابلا داموللىغا:

UnRegistered

—مېنىڭچە، بۇلار بىزنىڭ قوشۇنغا تازا كېرەكلىك ئادەملەركەن. ئۇلارنى ئەسكەرلەرنىڭ سىياسىي تەلىم تەربىيە ئىشلىرىغا قويسا بەك ياخشى ئىش بولغۇدەك، —— دېدى.

—بولمىسا ئۇلارنى بىللە ئىشلەشكە تەكلىپ قىلايلى، —— دېدى ئابدۇللا داموللا نەئىمى.

—كېيىنچە بىر نېمە دەرمىسىز، —— دېدى قوماندان ۋە ئابدۇنىيازنىڭ تەكلىپىنى سىناپ كۆرۈش ئۈچۈن كۆڭلىدە كونكرېت لايىھە ئويلىنىشقا باشلىدى.

4.غەربىي شىمال تەرەپتىن دۈشمەن ئارقىسىغا ئۆتۈش چارىسى سىناپ كۆرۈلدى. شۇ كۈنى زەربىدارلار ئەترىتىگە ئۆزىنى مەلۇم قىلغان تەۋپىق، رازۋېتكىچىلار بىلەن بىللە بارماقچى بولغانىدى. بىراق مەھمۇد مۇھىتى ئۇنىڭ بۇ خەتەرلىك ئىشقا قاتنىششىغا قوشۇلمىدى. زاپاستىكى قىسىملارغا سىياسىي دەرس بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئاڭلىغان تەۋپىق ھەمراھلىرىغا:

—ماھمۇد مۇھىتى بىلەن تونۇشقىنىمىز زىيان بولدى، —— دېدى، توختاجىنى تېرىكتۈرۈپ، —— تونۇشمىغان بولساق جەڭچى دېگەن شەرەپلىك نامىمىز بولاتتى، ئەلەم تۇتاتتۇق. سېپىلدىن چىقىدىغانلار بىلەن بارالمىغان تەقدىردىمۇ سېپىل ئۈستىدە ملىكە ئۇرۇشىغا قاتنىشاتتۇق. مانا ئەمدى ئەپەندىلىك قىلىدىغان بولدۇق، توختاجى دوستىمىزنىڭ بىر ئۇھ دەپ تىنىۋالىدىغان بولدى، جېنى تاتلىق ئادەمكەن ئەمەسمۇ.

مەھمۇد مۇھىتى جاۋابەن سالاپەتلىك قىياپەتتە كۈلۈمسىرەپلا قويدى.

شۇنداق بولسىمۇ تەۋپىق زەربىدارلار ھەققىدە ھەر ۋاقىت سۈرۈشتە قىلىپ تۇردى. بۇ چارە ئوبدانلا ئۈنۈم بەرگەن بولۇپ، ماجەنسالڭ قوشۇنلىرى زور تالاپەتكە ئۇچرىتىلدى. بىراق، ئۇرۇمچى تەرەپتىن چېكىنىپ كېلىۋاتقان ماجوڭيىڭنىڭ قىسىملىرى ماجەنسالڭ تەرەپىنى تولۇقلاپ كۈچلىنىپ كەتكەچكە كۈچ سېلىشتۇرمىسى جەھەتتە تەڭ كېلىشكە بولمىدى. مەھمۇد مۇھىتى بۇ چارىنى بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى سىناپ كۆرگەندە ناھايىتى ياخشى ئۈنۈم بېرىدىغانلىقنى ئويلاپ قالدى.

7ـ ئاپرېل كۈنى ئەركاشتامدا سوۋېت تەرەپ بىلەن سۆھبەتلىشىپ قايتقان خوجىنىياز ھاجى يېڭىسارغا يېتىپ كەلدى. ئۇ كېلىپلا مەھمۇت مۇھىتى بىلەن مەخپىي مۇزاكىرە ئۆتكۈزدى.

UnRegistered

مۇزاكىرىدىن كېيىنلا ئۆزىنىڭ خادىملىرى، خاس قوْرۇقچىلىرىنى ئېلىپ ئالدىن يەكەنگە يۈرۈپ كەتتى. مەھمۇد مۇھىتى بۇ يەردىكى ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ئارقىدىن ماڭىدىغان بولدى .
ئۇ ئاۋۋال ئەمىر نۇرمۇھەمەدنى چاقىرتىپ، ئۆزىنىڭ قوشۇنىنى ئېلىپ يەكەنگە كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى .ئىككىسى ھەربى ئىشلار ھەققىدە ئۇزاق سۆھبەتلەشتى. ئاندىن ئىلياسنى ئەۋەتىپ مەمتىلى ئەپەندىلەرنى چاقىرىپ كەلدى.

—ئەپەندىلەر، ھاجىمنىڭ بۇيرىقى بىلەن مەن ئەسكەرلەرنى ئېلىپ يەكەنگە ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرىمەن. ئەمىر نۇرمۇھەممەد يېڭىساردا قالىدۇ. بۇلار بۇ يەرنى ئۇزاق تۇتۇپ تۇرالمايدۇ. ئاگۋاچۇن[12] مەن سىلەرنى بۇنداق تا شلاپ كېتەلەيمەن، ـــــ دېدى مەھمۇد مۇھىتى ئالىلقانداق ئېچكى ئازاپ بىلەن جىرايى پۈرۈشكەن ھالدا ـــــ ئەسلىدە مەن سىلەرنى بىز بىلەن قېلىشقا تەكلىپ قىلىش خىيالىدا بولۇپ يۈرگەنىدىم. شۇنداق قىلسام، سىلەر قوشۇندا بىزگە مەسلىھەتچى، ئەسكەرلەرگە ئۇستاز بولساڭلار پايدىلىق بولاتتى. ئەمدىكى ئەھۋال بۇ نىيىتىمنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ. قوشۇن بىلەن بولىدىغان ئىشلارنىڭ قۇيرىقىنى قۇم باستى، ھاجىمنىڭ بۇيرىقىدىن بۇ نەرسە ئاشكارىلاندى. ئاگۋاچۇن، سىلەرنىڭ تېنچراق مۇھىتقا ئېرىشىپ مەكتەپ ئاچمىقىڭلار دۇرۇستراق تۇرىدۇ. ساۋاتسىز خەق بىلەن قاتناشقان ئىنقىلابنىڭ قانچىلىك نەتىجە بېرىدىغانلىقىنى ئەمەلىيەتتىن كۆردۇم، تويدۇم. ئىنقىلاپ ئۈچۈن بۇ نەرسە ئولىمۇ مۇھىم ئىكەن. . .
مەن سىلەرنى بۈگۈن كېچە مۇھاسىردىن چىقىرىپ، لومپا، ئاتۇشباغ تەرەپ بىلەن يولغا سېلىپ قويماقچىمەن، تاشلىقتا قاسىمبەگنىڭ ھوزۇرىغا كىرىڭلار. مەھمۇت مۇھىتى ئەۋەتكەن كىشلەرمىز دەڭلار، ئۇ سىلەرنىڭ خىزمىتىڭلاردا بولىدۇ. قەشقەرگە تېنچ ئامان يېتىپ بارساڭلار مەجىددىن ئەپەندى، يۇسۇپ زىيا . پەندىلەرگە مەندىن سالام ئېيتىپ قويارسىلەر.
مەمتىلى ئەپەندىنىڭ بىر نەرسىلەرنى كوچىلاپ سورىغۇسى بار ئىدىيۇ، بىراق، بۇ چاغدا مەھمۇد مۇھىتىنىڭ قوڭۇر ساقاللىق كەڭ يۈزىدە ھەربىيلەرگە خاس جىددىلىك، سۈرلۈك قىياپەت ئېپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ھەر قانداق سۆھبەت ئۈچۈن ۋاقتى ۋە ھەپلىسى يوقتەك قىلاتتى.

Unregistered

—ئىلياس! ـــ مەھمۇد مۇھىتى جىددىي بۇيرۇق قىلدى، ـــ ئابدىنىياز ئۆزىنىڭ ئىشەنچىلىك ئادەملىرىدىن يىگىرمىنى ئېلىپ دەرھال ھازىر بولسۇن،— ئۇ ئىلياس چىقىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ئەپەندىلەرنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ، بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە تۇرۇۋەردى. بۆلۈمدە سۈرلۈك جىم ـ جىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. پەقەت سىرتتا ئەسكەرلەرنىڭ قەدەم تىۋىشلىرى ئاڭلانغاندىلا، — ئەپەندىلەر، بىز دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق. بىز داستىخان ئۈستىدە تونۇشقان دوستلارغا ئوخشىمايمىز. جەڭ مەيداندا تونۇشتۇق. مۇشۇ دوستلۇقنىڭ يۈز خاتىرىسى ئۈچۈن سىلەردىن سورايدىغىنىم، ھەر قانداق ئىككىلىنىشلەردە بولماي، خەلقنى ئوقۇتۇڭلار. ئامان بولساق كۆرىشەرمىز! ـــ ئۇ كۈچلۈك قوللىرى بىلەن ئەپەندىلەرنىڭ قوللىرىنى ئاغرىغىدەك سىقتى. ئەپەندىلەر بولسا ئۇنىڭ ئەلبەتتە نېمىلەر ھۆكۈم سۈرىۋاتقانلىقىنى بىلىش كويىغا چۈشكەندەك زۇۋان سۈرۈشمىدى. پەقەت ئاخىرقى مىنۇتلاردىلا:

—خەيىر، خوش! خۇدايىمغا ئامانەت!. . . --- دېيىشتى.

ئابدىنىياز ئۇلارنى ھاڭگىتلىق تەرەپ بىلەن ئېلىپ چىقىپ، ئۆزىتىپ قويۇش ئۈچۈن لومپا تەرەپكە ئېلىپ كەتتى.

تەۋپىق ئىنقىلاپ تەقدىرى ھەققىدە ئويلاپ، كۆڭلى مەيۈسلىنەتتى. چۈنكى ئۇ مەھمۇد مۇھىتنىڭ تەلەپپۇزىدىن خوجا نىياز ھاجىمنىڭ يامان خەۋەر بىلەن كەلگەنلىكىنى، قوراللىق كۈرەشنىڭ توختايدىغانلىقىنى، . . . ئىنقىلاپنىڭ ئاللا كىملەر تەرىپىدىن شىڭ شىسەيگە سېتىۋېتىلگەنلىكىنى ھېس قىلغانىدى. . .

تاڭ سەھەرنىڭ نەمخۇش، سوغۇق ھاۋاسى ئادەمنىڭ تېنىنى شۈركەندۈرەتتى. چېچەككە پۈركەنگەن باغلار گىرىمسەن كۆرۈنەتتى. كائىنات "ئانا ئۇيقۇسى" غا چۆككەن بولۇپ، قۇلاقنى ئېتىۋالغاندەك جىملىق ھۆكۈم سۈرەتتى.

ئابدۇنىياز نىمتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇنلارنى ئالدىن رازۋېتكا قىلىپ مېڭىشقا بۇيرۇپ، ئارقىدىن ئۆزى مۇھاپىزەت قىلىپ، ئەپەندىلەرنى ئېلىپ كېتىۋاتاتتى. مەمتىلى ئەپەندى ئاللىقانداق قىممەتلىك

Unregistered

نەرسنى تاشلاپ كېلۋاتقاندەك كۆڭلى قيمغان هالدا يېڭسار بازىرى تەرەپكە ئۆرۈلۈپ قوياتتى. ئۇلار ئارىلىقتىكى سايدىن شەپسىز هەرىكەتلەر بىلەن ئۆتۈپ لومپىغا يېقىنلاشقاندا ئالدىدىكى چارلىغۇچىلاردىن ”دېققەت“ سىگنالى كەلدى. ئابدۇنىياز ئەسكەرلەرنى دەرهال مۆكۈنۈپ كۈزىتىشكە بۇيرىدى هەم بىردەم تىڭشاپ تۇرغاندىن كېيىن:

—پاپىلاپ[13] مېڭىڭلار! — دېدى.

هەممىنىڭ كۆڭلىنى ۋەهىمە ئەسىر قىلىۋالدى. ئۇلار لومپا تەۋەلىكىدىكى بىر باغنىڭ ئارقىسىدا گۇمانلىق بىر نەچچەيلەننى قورشىۋېلىشتى. نىمتۇللا ئابدۇنىيازغا دوكلات قىلىپ:

—ئۇلار قورالىق ئادەملەر، بۇنىڭدا شەك يوق. ئەمما كىملىكىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، ـــ دېدى. قورشاۋدىكىلەرگە خىتاب قىلىندى:

—قورالنى تاشلاپ تەسلىم بولۇڭلار!

—ئاناڭنى! . . . ”تازغا تاڭاتقان نەدە بار“ دېگەندەك، تەلىيىمىز تازىمۇ كاژ كەلدىغۇ. . . يەنە قولغا چۈشۈپتۇق!. . . — قارشى تەرەپتىكىلەرنىڭ سۆزلىرى كېچە جىملىقىدا ئۈزۈك ئۈزۈك ئاڭلاندى.

—هوي، ئۇلار تۇڭگانلار ئەمەس ئوخشايدۇ. شامەنسۇرنىڭ ئادەملىرى، يا بولمىسا خوجانىياز هاجىنىڭ ئادەملىرى. . . . . . گۇمانلىق كۆلەڭگىلەر تەرەپتىن پىچىرلاش ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

—ياق، تۇڭگانلار !بىز خەقنى ئالدىغا سېلىپ كەلگەن بولسا نېمە دېگۈلۈك؟ قاراپ تۇرۇپ دامغا چۈشكىچە ئېتىشىپ ئۆلەيلى، هەقچان تەسلىم بولساقمۇ بىزنى ئاتىدۇ. . .

—هوي! بىز خوجانىياز هاجىنىڭ ئەسكەرلىرى!

—مامۇت سىجاڭنىڭ! تىزرەك بۇ تەرەپكە كېلىڭلار!

—بىزنى ئىشەندۈرىدىغان دەلىلڭلار بارمۇ؟ بولمىسا ئېتىشىمىز!

—بۇ لومۇدىلار بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ تۇرغاندا تۇڭگانلار هازىرلا يېتىپ كېلىدۇ، ئاتايلى، ـــ دېدى مەڭلىكاخۇن.

—توختاڭلار، ـــ دېدى تەۋپىق سۆزگە ئارىلىشىپ، ـــ ئوق چىقىرىپ جىملىقنى بۇزۇش تېخىمۇ

Unregistered

پايدىسىز. يەنە كېلىپ ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرلىقى ئېنىق تۇرسا ئۆز مىللىتىمىزنى قىرىمىزمۇ؟ مەن ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇلارنى ئىشەندۈرۈپ ئېلىپ كېلەي، ـــ شۇنداق دەپ ئۇ بەخرامان ھالدا تام تۈۋىدىكى قېرىمدا قورال بەتلەپ ياتقانلار تەرەپكە قاراپ كەتتى.

—توختا !ئاتمەن!ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇياقتىكىلەر.

—ئەپەندىم، قايتىپ كېلىڭ، داۋۇ [14] تەلۋىلەر ئېتىپ سالمىسۇن! سىجاڭ مېنىڭ بېشىمنى تېنىمدىن جۇدا قىلىدۇ!

—مەندە سىلەرنى ئىشەندۈرىدىغان دەلىل بار. ئوق چىقىرىشىپ نېمە قىلىمىز؟ ئۇلارمۇ ئوق چىقارمايدۇ ،ـــ تەۋپىق شۇنداق دېدى كېتىۋېتىپ، ـــ بىز ھەممىمىز بىر مىللەت تۇرۇپ، كىم ئۇچۇن بىر ـ بىرىمىزنى ئاتىمىز؟ بۇنچىلىك ئىشنى ئويلىغۇدەك ئەقلىڭلار باردۇر؟ ـــ ئۇ كېتىۋېتىپ شۇنداق دەيتى. ئارىلىقمۇ ئانچە يىراق بولمىغاچقا ئىككى تەرەپتىكىلەرگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى .

—سىلەر بىزنى تۇڭگانلارغا تۇتۇپ بېرىسىلەر ...

—ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇلار تۇڭگان قوشۇنىدىن قاچقانلاركەن، ـــ ئابدىنىياز شۇنداق پەرەز قىلدى. مەمتىلى ئەپەندى ئۇلارغا يېقىن بېرىپ:

—مانا مېنىڭ جېنىم بىزنىڭ دۈشمەن ئەمەسلىكىمىزنىڭ دەلىلى، ئەمدى قوراللىڭلارنى ماڭا بەتلەپ، ئارقامدىن مېڭىڭلار ئەگەر بىزنىڭ تەرەپتە تۇڭگانلار بولسا يېقىن بارغاندا قاراپ بېقىپ، ئاندىن مېنى ئېۋەتسەڭلار بولىدۇ، —دېدى.

بۇ گەپ بىلەن قاچاقلار ئىككىلىنىپ قالدى. تەۋپىق ئۆزلىرىنىڭ . مىمىيتىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۇلارنى شۇنداق قىلىشقا ئۈندىدى. ئۇلار تەۋپىقنىڭ ئارقىسىدىن بۇ تەرەپكە كېلىشتى. يېقىن كەلگەندە توختاپ ئەھۋالنى كۆزەتتى .ۋە سەل ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ تېخىمۇ يېقىن كەلدى.

—بىز ماجەنساڭنىڭ قولىدىن قاچتۇق قوراللىرىمىزنى ئېلىۋېلىپ، بىزگە ئۆيلىرىمىزگە كېتىش ئۈچۈن ئىجازەت بەرسەڭلار بولدى، — دېيىشتى ئۇلار. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەمدىلا 17 — 18 ياشلارغا كىرگەن بىر يىگىتمۇ باردى. تۇڭگانلار ئۇنى مەجبۇرىي ئەسكەرلىككە تۇتىۋالغان بولسا كېرەك،

UnRegistered

مەمتىلى ئەپەندى ئۆنىڭغا دىققەت قىلىپ قالدى.

نىمتۇللا بىلەن مەڭلىكاخۇن ئۇلارنىڭ قوراللىرىنى يىغىۋالماقچى بولغانىدى، تەۋپىق ئۇلارنى توستى.

—بۇلار يەنە نى نى پالاكەتلەرگە يولۇقىشى مۇمكىن، قوراللىرى ئۆزىدە قالسۇن، قورال دېگەن ئىشەنچلىك ھەمراھ، — دېدى ئۇ، ئاندىن بىر ئاز خاتىرجەملىككە ئېرىشكەن قاچاقلارغا

— مېنىڭ ئىسمىم مەمتىلى، قەشقەر ئاتۇشتىن، ... — ئۇ ئۆزىنى تونۇشتۇردى، — تونۇشۇپ قويايلى، بۇ تار دۇنيادا بىر كۈنى يەنە كۆرۈشۈپ قالارمىز، —ئاندىن قاچاقلارنىڭ ئىسمىنى سورىدى، ھېلىقى بالا چىراي يىگىتكە قىزىقىپ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئالاھىدە سورىدى.

—ئېتىم رېھىم، ئاراللىن، مۇشۇ يەرگە يېقىن، مېنى تېخى ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا تۇتىۋالغان، — دېدى يىگىت.

—يۇرتىڭىز بۇ يەرگە يېقىن بولسا ئۆيگە بارماڭ، ئۇ يەرلەردە تېخى تۇڭگانلار بولىشى كېرەك، ياخشىسى قەشقەرگە كېتىپ بىر زامان شۇ يەردە پاناھلىنىپ تۇرۇڭ، — دېدى تەۋپىق ئەنسىرەپ .

—قەشقەردە ھېچكىمىم يوق، شە دېگەندە ئېنىپ قالسا يامان، — دېدى رېھىم.

—مانا بۇ ئاكىڭىز چوڭ باي، قىزىلدۆۋىلىك، ئىسمى توختاجى، ئۇنى ئىزدەڭ، بولمىسا قەشقەر نوۋپىشىغا بارسىڭىز ئۇ يەردە يۇسۇپ دېگەن بۇرادىرىمىز بار، ئۇنى تاپسىڭىزمۇ بولىدۇ، ئۇ مۇئەللىم، سىز تېخى بالىكەنسىز، بەلكىم ئوقۇپ قالارسىز.

بۇ گەپ بىلەن گۇماندىن پۈتۈنلەي خالاس بولغان قاچاقلار چىن كۆڭلىدىن:

—بولدى بىزگە بۇ كۆسەيلەرنىڭ كېرىكى يوق، زېرىكتۇق، زادى ... !— دېيىشتى.

—خاتا دەۋاتسىز، ئىنىم، بىزنىڭ جىمى بەختسىزلىكىمىز قولىمىزدا مۇشۇ ”كۆسەي“ لەرنىڭ بولماي كەلگەنلىكىدە. ئۇنىڭ خەتىرى — سىز ئۇنىڭ ئالدىغا روبىرو بولۇپ قالسىڭىز بولىدۇ. ئۆزىڭىزنىڭ قولىدىكى قورالدىن سىزگە زىيان يەتمەيدۇ. ئۇ خاتىرجەملىك ۋە بەخت كەلتۈرگۈچى.

ھەدىستىمۇ ”جەننەت قىلىچنىڭ سايىسىدا“ دېيىلگەن. دېمەك، مۇشۇ كۆسەي دېگىنىڭىز ئەنە شۇ

قىلىچ. ئۇ قولىمىزدا بولسا جەننەتنى قولغا كەلتۈرۈشكە ۋاستە بولىدۇ. ئالغاچ كېتىڭلار. بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويساڭلار ئاخىرى بىر كۈنى ئەسقاتىدىغان ۋاقتى كېلىدۇ.

تەۋپىق رىھىمگە ئېچىنىش، ئىچ ئاغرىتىش ھىسسىياتىدا بېقىپ، ئۇنىڭ قورالنى تاشلىماي بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇشنى تاپىلىدى ۋە قەشقەرگە بېرىشنى يەنە بىر قېتىم ئەسكەرتتى.

—سىلەرگە ئىجازەت! —— دېدى ئابدىننىياز، —— يولۇڭلارغا مېڭىڭلار.قاچاقلار تاڭ سۈبھىسىنىڭ گىرىمسەن يورۇقىدا يىراقلاپ كەتكەندىن كېيىن بۇلارمۇ يولنى داۋام

قىلدى، ئابدىننىيازلار مېھمانلارنى لومپىدىن ئۆتكۈزۈپ قويۇپ قايتىپ كەتتى.

تـۆرتـــــنچـــى بــاب

لومپىدىن چىققاندىن كېيىن يەنە كەڭ دائىرىلىق سايلىق باشلىناتتى. غىلاڭ تاشلىق سايلىقنىڭ غەربى جەنۇپ تەرىپىدىن شەرقى شىمال تەرەپكە قاراپ ئىككى ئۈچ تاشلىقچە تاغ سۈيى ساينى كېسىپ ئېقىپ تۇراتتى. سايلىقنىڭ ئەتراپىنى بېرىلار يىراقتىن ئوراپ ئالغان، غەربى جەنۇپ ۋە جەنۇپ تەرەپتە پەس تاغلار گىرمسەن كۆرىنەتتى، تاڭ سەھەرنىڭ تۇمانىدا ئۇ خۇددى دەرپەردە ئارقىسىدا تۇرغاندەك بىلىنەتتى.

ساي غەرب تەرەپتە كىچىككىنە يېشىل بەلۋاغ بىلەن ئۈزۈلۈپ، ئارقىدىن يەنە ساي باشلىناتتى. بۇ كىچىككىنە يېشىل بەلۋاغ تۈن دەپ ئاتىلاتتى. تۈندىن كېيىنكى سايمۇ شىمال ۋە شەرق تەرەپلىرى يىراقتىن يېشىل سىزىق بىلەن؛ جەنۇپ ۋە غەربى جەنۇپ تەرەپلىرى سۇس كۆك رەڭدىكى تاغلار بىلەن ئورالغاندى. بۇ ساي بولسا غەرپ تەرەپتە يەنە يېشىل بەلۋاغ بىلەن ئۈزۈلەتتى. بۇ يەرنى موغۇل دەپ ئاتىشاتتى.

موغۇلدىن چىققاندىن كېيىن يول 3 °لۇق يانتۇلۇق بىلەن داۋاملىق يوقۇرى ئۆرلەپ، ئۇپۇق سىزىقىدا غايىپ بولاتتى. يولنىڭ سول تەرىپىدە خۇددى گۈزەل سۈرەتلەرنىڭ ئارقا مەنزىرىسىدەك غۇۋا تاغلار كۆرىنىپ تۇرىدۇ. ئوڭ تەرەپ چېكى يوقتەك بىلىنىدىغان يانتۇ سايلىق، يول بولسا مانا شۇ بۇلۇڭتىنىڭ سايىسى چۈشۈپ تۇرغاندەك قارا ساينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاقۇش

UnRegistered

لېنتىدەك سۇزۇلۇپ ياتاتتى. بىراق بۇ نەپىس لېنتا ئەمەس، كىشىلەر ئاياقلىرى بىلەن پەيدا قىلغان، توپا ئۆرلەپ تۇرغان ئاياغ يولى ئىدى.

يولۇچىلار موغۇلدىن ئۆتكەندىن كېيىن شەرق ئۇپۇقى قىزىرىپ قوياش كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى، غەرب تەرەپ ئاسمىنىنىڭ يىراق بىر يېرىدە لەيلەپ يۈرگەن بىر پارچە ئاق بۇلۇت قوياشنىڭ دەسلەپكى نۇرلىرىدا شەلپەر ئاسقاندەك نۇرلىنىپ كەتتى. بۇ 1934 يىل 8 ئاپرېلنىڭ سەھەرى ئىدى.

—بۇ قېتىمقى سەپىرىم ھەقىقەتەنمۇ پالاكەتلىك بولدى، ـــ دەپ غۇدۇڭشىدى توختاجى تەقدىردىن ئاغرىنغان ھالدا. ئۇ ھېرىپ قالغانىدى .

—خۇداغا شۈكرى دېيىشىڭىز كېرەكىدى، خەير...، سىز قانداق ئويلايسىز، ئەخمەد ئەپەندى؟ — سورىدى نەۋپىق ئەمەك ئۇچۇن گەپنى ئۇزارتىشنى كۆزلەپ.

—ھەر ھالدا ئانچە خاپا ئەمەسمەن.

—مەن ئەكسىچە ئىنتايىن خوشالمەن. چۈنكى بۇ يەردە ئىنقىلاپنىڭ مۇھىم بىر يولباشچىسى بىلەن دوستلىشىپ قالدۇق. بۇ تەقدىردىن يەنە نېمە ئۈچۈن ئاغرىنغۇدەكمىز؟

—ئەگەر قەشقەرگە بارغىچە مۇشۇنداقلا ماڭىدىغان ئىش بولسا سىلىنىڭ خوشاللىقلىرى تۈتۈندەك . يىپ بولۇپ كېتەرمىكىن.

—نىمشكە بۇنداقلا ماڭاتتۇق؟ ئەمدى ھەر ھالدا تېنچ مۇھىتقا ئېرىشتۇق. ئالدىمىزدىكى يېزىدىن ھارۋا كىرا قىلىمىز، كىراغا ھارۋا تېپىلمىسا بىر ئىككى يىگىتنى ياللاپ ئالىمىز. تاشملىققا بارغاندىغۇ ھارۋا تېپىلار؟

—ھارۋا بولمىسا ئۇلاق تېپىلسىمۇ بولاتتى.

—ئۈمىدۋار بولۇڭ، ئەپەندى.

يۇقىرى ئۆرلەپ كېتىۋاتقان ساي يولىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى تۈگىگەندە 3° گرادۇسلۇق يانتۇلۇق بىر ئاز تۈزلىنىپ 2° گرادۇسلۇق يانتۇلۇققا ئايلاندى. بۇ يەردىن ئەمدى ئاتۇشاغ يېزىسىنىڭ دەرەخلىرىنى كۆرگىلى بولاتتى.

UnRegistered

ئاتۇشباغ كۆسەن دەرياسىنىڭ شەرقى قىرغىقىغا جايلاشقان، تەخمىنەن ئەللىك تۇتۇنلۇك يېزا بولۇپ، بۇ يەردىن هارۋا تېپىلمىدى. بەكمۇ كەمبىغەل ۋە ئىپتىدائىي تۇرمۇش كەچۈرىدىغان بۇ يېزىدىن ئاتمۇ تېپىلمىدى. هەر هالدا يامان ئەمەس ئېشەكلەردىن تېپىپ مىنىشكە مۇۋەپپەق بولۇشتى. بىراق، ئۇلاق ئىگىلىرى ئۇلارنى تاشمىلىققا ئاپىرىپ قويۇشقىلا رازى بولدى. مېھمانلار ئاتۇشباغدا چۈشلۈك ئازراق بىر نېمە يەۋالغاندىن كېيىنلا يولغا راۋان بولۇشتى.

ئۇلار ئاتۇشباغنىڭ غەربى جەنۇپ تەرىپى — ئالتۇنلۇق مەھەللىسىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ كۆسەن دەريا قېشىغا چۈشۈشكە باشلىدى. دەريا بويلىرىدىكى سايازلاردا ئۇششاق ئاچ قىزىل مۇلەيدىغان چاتقاللار باراقسان ئۆسۈپ كەتكەندى. شاخلاردا ئۆتكەن يىلدىن قالغان مۇلەرمۇ باردى .

دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدە گۈلباغ يېزىسىنىڭ دەرەخلىرى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. دەريا قېنى تولىمۇ كەڭ بولۇپ، ئازغىنە سۇ بۇ كەڭ ساي ئىچىدە يېيىلىپ ۋە تارماقلارغا بۆلىنىپ ئاقاتتى. دەريانىڭ ئاخىرى شەرقى شىمال ئۇپۇقىدا غايىپ بولاتتى.

يولۇچىلار تارماقلاردىن كېچىپ ئۆتۈپ، قارشى قىرغاقتىكى تاغ باغرىغا جايلاشقان گۈلباغقا يېتىپ كېلىشتى. گۈلباغ يېزىسىنىڭ يېرى قۇمساز، سۇيى مول بولغاچقا ئورمان ياخشى ئايىنىيتى. گۈلباغ ۋە ئۇنىڭ غەربىدىكى يەلگەن يېزىلىرىدا توغراق كۆپ ئۆسەتتى. دەريا سۈيى تاشقان چاغلاردا هەر دائىم نۇرغۇن مىقداردا قۇم ئېقىتىپ كېلىپ بۇ يەرلەرنى قۇم بېسىپ تۇرىدىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. يولۇچىلار ئېشەكلىك بولغاچقا ئانچە هارغىنلىق هېس قىلمىدى. ئەكسىچە، چۈشتىن ئاۋالقى هارغىنلىقى بىر ئاز تارقىغاندەك بولۇپ قېلىشتى. ئۇلاق ئىگىلىرىنى يول بويى پاراڭغا سېلىپ ماڭغاچقا زېرىكىشمۇ هېس قىلمىدى.

ئۇلار كەچقۇرۇن تاشمىلىققا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە ئۇلار قاسىمبەگنى تېپىپ، ئۇنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدى. تەۋپىق بۇ يەردىمۇ ئۆزىنىڭ ئاجايىپ سېھرى بىلەن خۇددى ماگنىتتەك جەلپ قىلىپ، بىرمۇنچە دوست تېپىۋالدى .هەتتا ئۇلارنىڭ ئەتىسىلا كەتمەكچى بولىشى ساهىپخانلارنى تولىمۇ مەيۈسلەندۈردى .

Unregistered

مېھمانلارغا گەز دەرياسىدىن ئۆتتۈشكە توغرا كېلىدىغان بولغاچقا ھارۋا ياللاشقا قولايسىزىدى. ۋەئا قاسىمبەگ ئۇلارغا ئات تېپىپ بەردى. ئۇلار ئوپالغىچە ئاتلىق بېرىشى كېرەكىدى.

ئۇلار سەھەردىلا ئاتلىق يولغا چىقتى. بۇ يەردە گەز دەرياسى تەرەپتىن سالقىن ئۇرۇلۇپ، دىماققا نەم ھاۋانىڭ ئۆزىگە خاس پۇرىقى ۋە ئاللىقانداق كۆكاتلارنىڭ پۇرىقى بىلىنەتتى. ئۇلار 3 4 مېتىرچە ئېگىزلىكتىكى قاشقا چىققاندىن كېيىن دەريا تەرەپتىن تېخىمۇ كۈچلۈك نەملىك بىلىندى .

دەرياسىنىڭ قىنى بۇ يەردە مىڭ مېتىردىن ئارتۇقراق كېلەتتى. بۆلۈنۈپ بۆلۈنۈپ، ئاشۇ كەڭلىك ئىچىدە ئەركىن بالدىنىڭ قىيغىتىپ ئاقاتتى.

گەزنىڭ سۈيى بىر قەدەر مول بولغاچقا ھەربىر تارامىلىرىمۇ كىشىنى ئەيمەندۈرگىدەك ھەيۋەت بىلەن ئاقاتتى. دەريا قىنىنىڭ سۇسىز يەرلىرىدە ياۋا چاتقال، زىرىق، ژۇلغۇن قاتارلىق ئۆسۈملۈكلەر ، باراقسان ئۆسكەن، دەريانىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا بىر يېشىل نۇقتا كۆزىگە تاشلىناتتى. بۇ ئارال كەنت ئىدى. بۇ يەردىن غەربى قىرغاقتىكى چامغۇرلۇق كەنتى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. توۋەن ئېقىم تەرەپتە بىر كىچىك تاغ دەريا قىنىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا چوقچىيىپ تۇراتتى.

ئۇلار ھەيۋەتلىك، شوخ ۋە تارام تارام تاغ سۈيىنى بىر بىرلەپ كېچىپ ئۆتۈپ چامبىرىققا چىقىشتى. ئۇ يەردىن جۇلۇقباشقا قاراپ ئاتلىنىشتى .بۇ ئارىنى ئىدىرلىق ساي ئۇزۇپ تۇراتتى. ساي يولىنى كېسىپ ئۆتكەندىن كېيىن بىر تۆپىلىكنىڭ يانباغرىغا جايلاشقان قىرغىز يېزىسى جۇلۇقباشنى ئارقىغا تاشلاپ دۆلەتبۇلىقىغا[1] كېلىشتى. بۇ يېڭى ئۆزلەشتۈرۈلگەن سازلىق بولۇپ، ئوپاللىق سۇلايمان قازىھاجىمغا قارايتتى. بۇيەرنى ئۇنىڭ قىرغىز ئوتاقچىسى مۇساق باشقۇراتتى.

UnRegistered

يولۇچىلار بۇ يەردە ئاتلارنى دەم ئالدۇرۇپ، ئۆزلىرى ئۇسسۇلۇق ئىچىپ مېڭىش ئۈچۈن توختاشتى. سۇلايمان قازى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرى مۇناسىۋىتى بىلەن مۇشۇ يەردە ئىكەن. ئۇ توختاجى بىلەن ھەم ئۇنىڭ ئاتىسى بىلەن يېقىن تونۇشلاردىن بولغاچقا مېھمانلارغا ئۆزىنىڭ مېھماندۇستلىقىنى كۆرسەتتى.

مۇشۇ قىسقىغىنە پۇرسەتتە مەمتىلى تەۋپىقنىڭ چىقىشقاق مىجەزى بۇ مۆتىۋەر ئادەمنى ئۆزىگە رام قىلىپلا ئالدى. ئۇ ھەتتا مېھمانلار كېتىش ئۈچۈن قوزغالغاندا قىيالماسلىق بىلەن .

—ئەگەر ئالدىراش بولمىسام سىلەرنى قەشقەرگىچە ئۇزىتىپ باراتتىم، — ئۆكۈنۈپ قالدى.

ئۇلار مېھماندۇست ساھىپخان بىلەن خوشلىشىپ ئۇپالنىڭ تېرەك، شوتا، دۆڭئۆستەڭ، قۇمباغ كەنتلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ ئۇپال بازىرىغا كەلدى. بۇ يەردە ئاتلارنى ئېگىسگە بېرىۋەتكەندىن كېيىن ھارۋا ياللاپ دەرھال سەپىرىنى داۋام قىلىشتى.

ھارۋىغا جايلىشىۋالغاندىن كېيىن ئۇلار ئۆزلىرىنى خېلى يېنىك ھېس قىلىشتى. كەيپى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن مەمتىلى ئەپەندى ھارۋىكەشنى پاراڭغا سېلىشقا باشلىدى. بۇنىڭسىز زېرىكىپمۇ قېلىشاتتى. ھارۋىكەش ئەسكەر بولۇپ بىر نەچچە قېتىم جەڭلەرگە ئىشتىراك قىلغان يىگىت بولۇپ چىقتى. ئۇ ئۆزى قاتناشقان جەڭلەر ھەققىدە تولىمۇ جانلىق، تەسىرلىك سۆزلەپ بەردى. ئارقىدىن قەشقەردە يۈز بەرگەن" فېۋرال پاجىئەسى"[2] ۋە شۇ ئايدا تۇڭگانلار بىلەن خوتەن قوزغىلاڭچىلىرى ئارىسىدا ھىمىتنىڭ سېپىدا بولغان قانلىق جەڭ ۋە قوزغىلاڭچىلارنىڭ پاجىئەلىك ھالاكىتى ھەققىدە ئاڭلىغانلىرىنى ھىكايە قىلىپ ماڭدى.

ـــــ بۇ تۇڭگان دېگەن بەك رەھىمسىز خەقكەن، بىز خەقنى چامغۇرنىڭ كۆكىنى يۇلغاندەكلا،

UnRegistered

كاللىسىنى ئېلىپ تاشلاۋېرىدىكەن، خۇدايا! ئىگىسى يوق جاھانمىدۇ بۇ؟ پاشچىلىكمۇ قەدرىمىز يوق ! قىكەنمىز...

ـــ ئۆز مىللىتىڭىز ھەققىدە نېمشكە بۇنداق يامان گەپلەرنى قىلىسىز، ئىنىم؟ ـــ دېدى تەۋپىق جىددىيلىك بىلەن ئۇنىڭ ئاۋازىدا نارازىلىقمۇ، چېكىپ بېقىشمۇ بارىدى، ـــ سىز بۇ مىللەتنىڭ "پاشچىلىكمۇ قەدرى يوق" ئىكەنلىكىنى ئوبدان چۈشىنىپسىز، بۇ ياخشى ئەھۋال، لېكىن بۇ چۈشىنىش ئۆز ئۆزۈمىزنى مەسخىرە قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، مىللەتنى "ئالتۇندەك قەدرى" قىلىش ئۈچۈن بولسا تېخىمۇ ياخشى بولاتتى.

ھارۋىكەش بۇ سۆزلەرنىڭ ۋەزنىنى دەڭسەپ كۆرۈش ئۈچۈن ئويلاشقا باشلىدى. مەمتىلى ئەپەندى يەنە ئۇنىڭغا نادانلىق، ئاپىنى ھەققىدە، ھۆرلۈكنىڭ بىردىن بىر يولى خۇراپاتلىقتىن قۇتۇلۇپ، ئىلمگە يۈرۈش قىلىش ئىكەنلىكى ھەققىدە ئاددىي قىلىپ سۆزلەپ ماڭدى.

تەۋپىقنىڭ شۇنچە ئەستايىدىللىقىدىن كۆلگىسى كەلگەن توختاجى ئۇنى بېقىنلاپ:

—ئەپەندى، قىزىق قىزىق لەتىپە ئېيتىپ ماڭساڭچۇ، بەرىبىر ئۇ بولارنى چۈشەنمەيدۇ، — دېدى.

—مەن ئۇنداق بولىشىغا ئىشەنمەيمەن، ھەر ھالدا بىر ئادەم بالىسى ياخشى گەپ دېگەننى روھى بىلەنمۇ بىر ئاز سېزىدۇ. ھېچ بولمىسا ئازراق مەنپەئەتى بولىدۇ.

بىر خىلدا سوزۇلۇپ ياتقان يولدىن زېرىككەن توختاجى يەنە:

—ئەگەر شۇ تاپ بۇ يولنى پايېزدا ماڭغان بولساق، سىلى تەمبۇر چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ ماڭسىلىرى، بىلىنمەيلا يول تۈگەپ قالاتتى، — دېدى .

—نېمە، سىز پەقەت مەمتىلى ناخشا ئوقۇيدۇ دەپ ئويلامسىز؟ — دېدى تەۋپىق كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، چېقىشىش تەلەپپۇزىدا، ـــ خەلق ناخشىلىرىدىن بىر نەچچىنى ئاڭلىساق نېمىسى يامان؟ مانا بۇ ئىنىمىز بىزگە بىر نەچچە يىلدىن بېرى ئاڭلىيالمىغان ناخشىلارنى ئوقۇپ بېرىدۇ، ـــ دېدى.

UnRegistered

ئۇلار هارۋىكەشنىڭ تۇرۇت قىلغىنىغا قويماي ئۇنى ناخشا ئوقۇپ بېرىشكە ئۈندىدى. يىگىت ئاخىر:
ــــ قاملاشتۇرۇرالمىسام زاڭلىق قىلىشمايلا، ــــ دەپ گېلىنى قىرىپ، سەل تۇرىۋالغاندىن كېيىن بىردىنلا جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن ناخشا باشلىدى.
هارۋىكەش يىگىتنىڭ ناخشىسى سۈكۈتكە چۆمگەن دالىدا يىراقلارغىچە دولقۇن تارتىپ كەتتى. ناخشىنىڭ ئاهاڭىدا ئۆزگىچە بىر خىل كۈچ يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى. ناخشىنىڭ مۇڭى هەربىر ئادەمنى خىيال سەهراسىغا باشلاپ كېتەتتى.
شۇ تاپ مەمتىلى ئەپەندى ناخشىنىڭ مۇڭىدىن ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى ۋاراقلىغاندەك بولدى:
يۇرتىدىن ئايرىلىپ ”تاغ ئارقىسى“ غا كەتكىنى، يېڭى مەدەنىيەت بىخلىرى بىلەن تونۇشقىنى، سەرۋەرگە ئۆيلەنگىنى،... ”ئىسيانچى“ دەپ قارىلىپ تەقىپ قىلىنغىنى ۋە ئىلاجسىزلىقتىن سوۋېت كېتىپ شەمەيدە تۇرۇپ قالغىنى،.... ئوغلى ئابدۇسەمەتنىڭ تۇغۇلىشى،.... ”هەيي، ئۇلار هازىر قانداقراق تۇرىۋاتىدىكىن! “...ئوقۇش ئارزۇسى بىلەن تۈركىيەگە كەتكىنى، دەسلەپكى سەرسان سەرگەردانلىقتا ئۆتكەن هايات، ... دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇش، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش، تىرىشىپ سىرتتىن ئۆگىنىش،... گۈزەل ئەدىبە، ئۇنىڭ بابىاشا، ئائىلىسىنىڭ ياردىمى، ئابدۇللا ئەپەندىنىڭ مېهرىبانلىقى،... ۋەتەندىكى ئىنقىلاپ خەۋىرى... قاتارلىقلار بىر بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتەتتى.
ئەخمەد ئەپەندىمۇ ئۆزىنىڭ غەمسىز باللىق دەۋرىدىن تارتىپ ئويلاشقا كىرىشىپ كەتكەنىدى...
ئويلا ئويلا تۈركىيەدىكى هاياتى يادىغا كەلدى .سادىق رەپىقىسى ــــ تۈرك قىزى سارماشىق[3] ئوغلى ئىستىقلال كۆز ئالدىغا كېلىش بىلەن سېغىنىش پىراقىنىڭ هۆججىمى ئاستىدا قالدى... توختاجىمۇ ئالىقاندىكى ئەسلىمىلەر قوينىغا چۆمگەنىدى. هارۋىكەش بۇلارنىڭ هەممىسىنىڭ كەچمىش دەپتىرىنى ۋاراقلىغاندەك قىلاتتى.
لەڭگەرنىڭ دەرەخلىرى كۆرۈنۈپ تەدرىجي يېقىنلاپ، ئاندىن ئارقىدا قالدى. سايۋاغنىڭ يوللىرى ئۇلارنى كۈتىۋالدى.
UnRegistered

ئۇلار پاختەكلىدىن ئۆتۈپ قىزىل دەرياسىغا يېقىنلاشقاندا ھەممەيلەننىڭ قەلبىنى ئاجايىپ بىر ھېسياتقا ئۆز قوچىقىغا ئالدى. بۇ شۇنداق ھېسياتىدىكى، ئاشىق ئۆز مەشۇقىدىن ئايرىلىپ، جەڭگە كەتكەن ئوغۇلمۇ ئۆز ئۆيىنىڭ بوسۇغىسى ئالدىغا كەلگەندە ئەنە شۇنداق ھېسياتقا كېلەتتى. بۇ چاغدىكى ئىنتىزارلىق شۇ قەدەر تەخىرسىز بولاتتىكى، ئۆتكەن نەچچە يىل، نەچچە ئون يىلمۇ مۇشۇ ئاخىرقى سائەتلەردەك ئۇزۇن بىلىنمەيتى. ھەممەيلەن ئالدى تەرەپكە — شاۋقۇنلىنىپ ئېقىۋاتقان دەريا دولقۇنلىرىغا ۋە ئۇ قاتتىكى شامالباغ، قىزىل دۆۋە تەرەپلەرگە خۇددى كۆتۈپ تۇرىۋاتقان مەشۇقلىرىنى كۆرمەكچى بولغاندەك بويۇنداپ قاراشتى. قانداقراق بولۇپ قالدىكىن؟ ئاخىرقى يىللاردا بۇ قەدىمي شەھەر نۇرغۇن پاجىئەلەرنى باشتىن كەچۈردى، بۇ يەردە قانلار دەريا بولدى؛ بۇ يەردىن كۆتۈرۈپ چىقىلغان جەسەتلەر بىلەن يېڭىدىن يېڭى قەۋرىستانلىقلار پەيدا بولدى... شەھەر ئۆزىچۇ؟ ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى.

تەۋپىقنىڭ قەشقەر ھەققىدىكى خىياللىرى قاناتلىنىشى بىلەنلا شائىرانە ھېسلار قەلبىنى تولدۇردى. ئۇ ئىتىيارسىز ھالدا گۇمنامىنىڭ مۇنۇ مىسرالىرىنى شائىرانە ئاھاڭدا دېكلىماتسىيە قىلدى:

مەزرەئى لۇتفى ئىلاھدۇر دىيارى كاشغەر،

ئىشق ئېلىنىڭ قىبلەگاھدۇر مەزارى كاشغەر.

ئىشقۇ ئۇلفەت چەشمەسىدىن دەردۇ مېھنەت جۇش ئېتەر،

تۇفراغى ھەسرەت بىلەن پۈتكەن ھىسارى كاشغەر.

دىلرەبالەر باغرىنى لەئىلە بەدەخشان ئەيلەگەي،

بىر نىگاھى غەمزەسىدىن گۇلئۇزارى كاشغەر.

ئەيش ئېلىگە خارىدىن كەلگەي ئىشرەت ئېسى،

چۇن سۇلەيمان دەۋلەتىدۇر خارۇ زارى كاشغەر.

ئۇدۇ ئەنبەر تۇفراغىدۇر، ئابى كەۋسەردۇر سۈيى،

دۇررى مەرجان تاشلارىدۇر كوھسارى كاشغەر.

UnRegistered

....

مەمتلى ئەپەندى ئۇ قىرغاقتىكى يېشىللىققا پۈركەنگەن يېزىلارغا تىكىلگىنىچە جىمىپ قالدى.

سەلدىن كېيىن ئەخمەد ئەپەندى قوشۇپ قويدى:

يا پەرى، يا ھۆر، يا باغى ـ ئېرەم ياد ئەيلەمەس،

شەھرىنى ئۆنتار، بولۇر ھەركىم دۇچارى كاشغەر.

ئۇلار ئالىلقاندىاق ھەيۋەتلىك گۈمبۈرلەشنى كۈتۈپ، دېمىنى ئىچىگە ئالغاندەك جىمىپ كېتىشتى. ھارۋىنىڭ غىچىرلىشى بىلەن تاراقلىشى، دەريانىڭ شارقىرىشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى...

ئۇلار ئالدى بىلەن قىزىل دۆۋىگە بېرىپ تۇداخۇنباينىڭ قەدەم جايىغا ـــــ توختاجىنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ئۇ يەردە توختاجىنىڭ ئىنىسى ئابدېكرىماخۇن، ساھىپخانلىق قىلدى.

بـەشـىـنـچـى بـاب

1.ئۇلار شۇ كۈنىلا توختاجىنىڭ ئاكىسى ئىمىنھاجى، ئىنىسى ئابدېكرىماخۇنلاردىن قەشقەر شەھرىنىڭ ئەھۋالىنى ئوقۇشتى. مەمتلى ئەپەندى كونا تونۇشلىرىنى ـــ يۈسۈپ زىيا ۋە مەجىددىن دوختۇرنى سورىدى. ئۇ يۈسۈپ ئەپەندى بىلەن ئىكساقتىكى "ھۆسەينىيە" مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان چاغدىن تارتىپلا تونۇشاتتى، گەرچە ئۇلار تەڭ قۇراملىق بولمىسىمۇ بۇ ئۇلارنىڭ دوستلىقىغا توسقۇن بولالمىغانىدى. كېيىن ئۇلار تۈركىيىدىمۇ بىللە بولۇشقانىدى. مەجىددىن ئەپەندى بىلەن تۈركىيەدىكى تونۇشلۇق مەزگىلى ناھايىتى قىسقا بولغان بولسىمۇ، بىر بىرىگە بەك ئامراق بولۇپ قېلىشقانىدى.

يۈسۈپ زىيا ئوردا ئىشكىدە ئولتۇردىكەن، نۆۋېشى مەكتەپكە دەرس بېرىدىكەن، مەجىدىن ئەپەندى" ھىلال ئەھمەر"[1] دە ئىشلەيدىكەن ھەم شۇ يەردە ئولتۇرىدىكەن. ئۇلار يەنە يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ توي قىلىۋالغانلىقىنى ئوقتى. بارلىق ئىشقى مۇھەببىتىنى مىللەتنى ئاقارتىش ئىشىغا بېغىشلىغان بۇ كىشى ئوتتۇرا ياشقا بارغاندىلا ئۆزىنىڭ تۇرمۇشى ھەققىدە ئويلاشقا ئېرىشىنغانىدى. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي خاراكتېرى ۋە ئادەتلىرىدىن ئېيتقاندا ئاددىي مەسلە ئەمەس، كىچىك قۇربان بېرىش ئەمەسدى. ئۇلار يەنە مەجىددىن ئەپەندىنىڭمۇ ئۆيلەنمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىشتى. بوۋاي شامالباغلىق ئىبادەتخان دىگەن ئايال بىلەن توي

UnRegistered

قىلىش ئالدىدىكەن.

يۇقارقى سۆھبەتلەر بولۇپ ئۆتكەن پۇرسەتتە ئازراق دەم ئېلىۋالغان ئەخمەد ئەپەندى تەۋپىقنى شەھەردە كۆتىدىغان، نوۋېشى مەكتەپتە ئۇچرىشىدىغان بولۇپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى، توختاجى ۋە باشقا ساھىبخانلار ئۇنى ئېلىپ قېلىشقا خېلى تىرىشقان بولسىمۇ، دوستىنى ھەممىدىن بەك چۈشىنىدىغان تەۋپىق ئۇنىڭغا ئىجازەت بېرىش ئەڭ ئاقىلانىلىق دەپ قارىدى. ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىغا كەلگەندە كىم بۇنداق ئالدىرىمىسۇن؟ تەۋپىق ئۆزى توختاجىنىڭ ئۆيدە قوناق بولۇپ قالدى.

تەۋپىق سەپەر چاڭلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇزاق يۇيۇندى. ئادەتتە ئۇ ئاۋال ئىسسىق سۇ بىلەن ئۇزاق يۇيۇنۇپ ئارقىدىن مۇزدەك سوغوق سۇدا چايقايتتى. بۇنداق قىلىش بەدەننىڭ كېسەلگە قارشى كۈچىنى ئاشۇرىدۇ، دەپ چۈشەندۈرەتتى ئۇ.

ئەتىسى ئەتتىگەندە ئۇ ھەممىدىن بالدۇر تۇردى، ئۇزاق گىمناستىكا ئوينىغاندىن كېيىن يۈز كۆزىنى يۇيدى .ئاندىن بىر بۇردا قاتتىق نان يېدى. بۇمۇ ئۇنىڭ ئۇزاقتىن بېرى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادىتى بولۇپ، دادىسى ـــ تېۋىپ موللا توختاجىنىڭ قارىشىچە قاتتىق نان كېچىسى ئاشقازاندا پەيدا بولىدىغان ۋە زەردىنى قايىنىتىدىغان ئاچچىق سۇيۇقلۇقنى شۈمۈرۈپ، ئاشقازاننىڭ پائالىيىتىنى ياخشىلاشقا پايدىسى باركەن، ئۇ دادىسىنىڭ شۇ نەزەرىيىسىگە ئىزچىل ئەمەل قىلىپ كېلەتتى. تەۋپىق تاكى ساھىپخان ئەتتىگەنلىك چايغا تەكلىپ قىلغۇچە قىزىل دۆۋىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ ئايلىنىپ يۈردى.

ئەتتىگەنلىك ناشتىدىن كېيىنلا مەمتىلى ئەپەندى شەھەرگە كىرىشكە ئالدىرىدى.

ـــقەشقەر بىر ياقىقا قاچمايدۇ، ئەپەندىم، بىر ئىككى كۈن، ھېچ بولمىسا بۈگۈن بىر كۈن دەم ئالسىلا ئاندىن كىرەيلى، ـــ دەپ توستى توختاجى.

ـــشۇنداقمۇ؟ ـــ دېدى تەۋپىق كۈلۈمسىرەپ، ـــ دوستۇم، دۇنيادا بىرمۇنچە قاچمايدىغان نەرسىلەر بار، لېكىن ئىنسان ۋاقتى كەلگەندە ھامان ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايدۇ. ئەگەر سىزنى بىر گۈزەل كۈتىۋاتقان ۋلسا، ئۇنىڭ بەربىر كېتىپ قالمايدىغانلىقىنى بىلسىڭىزمۇ ئالدىرايسىزغۇ؟

ـــئۇغۇ راست.

Unregistered

—شۇنداقتمۇ مىللىتىمىزنىڭ يۈرىكى بولغان بۇ دىيارنى كۆرمىگىلى ئۇن نەچچە يىل بولغانلىقىنى نىمىشكە نەزەردىن ساقىت قىلىۋېتىسىز؟

—يائاللا، نىمانچە ھاياجانلىنىپ كېتىلا، ئەپەندىم؟ ئۇنداق بولسا جۇرسىلە مەن تېخى مەمتىلى ئەپەندى بىر پارچە چوغ دېسە، نېمە دەيدىغاندۇ دەپتىكەنمەن، ئەمدى قارىسام سىلى كۆيۈپ تۇرغىنىدىن ئىكەنلىغۇ، — توختاجى كۈلۈپ كېتىپ، دوستىغا ئىجازەت بەردى ۋە ئۆزىمۇ بىللە كېرىشكە تەييارلاندى.

مەمتىلى ئەپەندى يۈك تاقلىرىنى ئېلىپلا كەتمەكچى بولىۋېدى، توختاجى ئۇنى توسۇپ:

—يۈك تاقلىرىنى ئالمىسلىمۇ بولىدۇ، يەنە كېلىمىز. بۈگۈن قايتىپ كېلىمىز، بىزنىڭكىدە قونىلا. ئەتتىگەندە نەگە بارىمەن دېسىلە، يول بولسۇن دەيمەن، —— دېدى.

تەۋپىق ئۇنىڭ سۆزىنى يىراقلىدى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى توختاجىنىڭ پوچتىسىغا ئولتۇرۇپ شەھەرگە ماڭدى. شەھەر سىپىلىغا يېقىنلاشقانسېرى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ كۆكرەكلىرى تېز تېز كۆتۈرۈلۈپ ـ پەسىيىشكە باشلىدى. ئۇ ئۆزۈن يىل ئايرىلىپ كەتكەن ئەزىز ۋە مۇقەددەس جايىنى قايتا كۆرۈش شاتلىقىدا مەست ئىدى .

ئۇلار قۇم دەرۋازىسى بىلەن شەھەرگە كىرگەندىن باشلاپ مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئەتراپتىكى بارلىققا قاراشلىرىدا چوڭقۇر ۋەتەن سۆيگۈسى بىلەن سېغىنىشنىڭ ئوتى يالقۇن چېچىپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا زىچ جايلاشقان ئۆيلەرنىڭ قەدىمىيلىقى، ئۇستى يېپىق كوچىلار ئېگىز ئېگىز سىرەج تاملار، سالاسۇنلار . . . ئومۇمەن شەرق ئۇسلۇبىدىكى بۇ شەھەرنىڭ تۈركى مىللەتلىرىگە خاس ئۆزگىچىلىكى قىزىق ۋە يېقىن تۇيىلاتتى. ئۇنىڭغا ھەتتا چىرمىشىپ كەتكەن، ئادەم ئېزىپ قالغۇدەك مۇرەككەپ كىچىك كوچىلىرىمۇ ئاجايىپ زوق بېغىشلايتتى. قەشقەر بازىرىغا يېتىدىغان بازار يوقىدى.

ئۇلار ئۆستەڭ بويى كوچىسى بىلەن ھېيتگاھ ئالدىغا چىققاندا مەمتىلى ئەپەندى بۇ ھەيۋەتلىك قۇرۇلۇشقا بالىلىق مېھرى بىلەن ئۆزاققىچە تىكىلدى. ئۇنىڭ شائىرغا خاس قەلبى ھاياجانغا، تەسەۋۋۇرغا باي مېڭىسى ئاجايىپ خىياللارغا چۆمدى. ئۇ خىيالدا قۇش بولۇپ ئۇچتى ۋە قۇببە ئۇستىدىكى ھىلال ئاينى سۆيدى. ئۇ خىيالدا غايەت زور بىر كىشىگە ئايلىنىپ مۇنارىنى قۇچاقلىدى. ئاخىردا ئۇنىڭ خىيالى ئۆزىنى ئاشۇ مۇنارغا

UnRegistered

ئايلاندۇرىۋەتتى. بۇ مۇناره بولسا تەدرىجىي بەھەتۋەت نەيزىگە ئايلىنىپ جاھالەتكە روبىرو بولدى...

توختاجى ئۇنى ئۇنىسىز بېقىنلىغاندى، ئۇ شۇندىلا خيالى مۇھتتىن ئايرىلىپ ھېيتگاھ ئالدىغا — رېئاللىققا قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ مېڭىسىدە ھېيتگاھ ھەققىدە بىر شېئىر پۇتۇپ قالغاندى. ئۇ ئىچىدە ئاشۇ يېڭىلا دۇنياغا كەلگەن مىسرالارنى تەكرالىغاچ نوۋېشى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

توختاجى ئەسلىدىمۇ كۆپ گەپ قىلمايتتى، ئەمدىلىكتە ئۇ تەۋپىقنىڭ كۆڭلىدە ئاجايىپ كارتىنىلارنىڭ پەيدا بولۇپ ۋە يېڭىلىنىپ تۇرىۋاتقانلىقىنى بىلگەچكە تېخىمۇ شۈك ماڭدى. ئۇ شائىرلارنىڭ خيالغا پاتقان ھامان كۆڭلىدە سۆھبەت، مۇشائىره باشلايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

—ئەپەندىم، نېمىشكە گەپ قىلمايسىز؟ —— دەپ سورىدى تەۋپىق دوستىدىن، ئۇ خيالدىن باش كۆتۈرگەندى.

—سىلىنىڭ خيالىرىنى بۆلىۋەتمەي دېدىم .

—شۇنداقمۇ؟ مېنىڭ خيال سۇرىۋاتقانلىقىمنى قانداق بىلدىڭىز؟

—شائىر دېگەن جىم بولغاندىكىنلا ئىچىدە بىر نېمە توقۇشقا باشلايدۇ دەپ ئۇققانتىم.

—— شۇنداقمۇ، مېنىڭچە ھەمىشىمۇ ئۇنداق بولىۋەرمەيدۇ. ئەمما مەن ھېلىراقتا ھېيتگاھ توغرۇلۇق خيال قىلغاندىم، بۇنى نەزەردە تۇتقاندا پەرىزىڭىز ھەقىقەتەنمۇ توغرا.

ئۇلار نوۋېشى مەكتەپكە بۇرىلىدىغان دوقمۇشتا تۇرغان ئەخمەد ئەپەندى بىلەن ئۇچراشتى.

—خەيرلىك كۈن، ئەپەندى، — دەپ سالام قىلدى، تەۋپىق ئاۋال ئېغىز ئېچىپ، — قانداق، تۇققانلار بىلەن تېپىشتىڭىزمۇ؟ ھەممىسى تېچلىقمىكەن؟ خۇداغا شۈكرى.

—ھە، يامان ئەمەسكەن، —غەمكىن جاۋاب بەردى ئەخمەد ئەپەندى.

ئۇلار نوۋېشى مەكتەپكە يېتىپ كەلدى .مەكتەپ ئورنىدا ئىنقىلاپتىن ئىلگىرى بۇتخانا بولۇپ، ئىنقىلاپتا بۇتخانا چېقىپ تاشلىنىپ، ئورنىغا مەكتەپ سېلىنغاندى. ئۇلار مەكتەپ ھويلىسىغاكىرىپ كەلگەندە چۈشكە يېقىنلاشقاندى. شۇڭا ئۇزاق كۈتۈشكە توغرا كەلمەيلا ئەپەندىلەر دەرستىن چۈشتى .مەمتىلى ئەپەندى سىنىپتىن چىقىۋاتقان يۈسۈپ زىيانىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى. يۈسۈپ ئەپەندى قىرىق ياشلاردىكى

UnRegistered

قارا مۇتۇق، ئۇرۇق، سوزۇنچاق يۈزلۈك كىشىدى. ئۇ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان كىچىك بۇرۇتلۇق، كېلىشكەن ئادەمنى كۆرگىنىدە قولتۇقىدىكى كىتاب دەپتەرلەرنىڭ چۈشۈپ قالغىنىنىمۇ تۇيماي قۇچىقىنى ئاچتى. ئۇلار شۇ يوسۇن ئۇنسىز قۇچاقلىشىپ تۇرۇشتى. ئارقىدىن بىر بىرىنى نېرى ئىتتىرىپ ئۇزاق تىكىلىشتى .ئاندىن قوللىرى ئاغرىپ كەتكۈدەك قول قىسىشىپ تۇرۇپ:

—سالام... — دېيىشتى ۋە ئۆز ئارا هال ئەهۋال سورىشىپ كەتتى.

بۇ كەيپىياتنى جىددىيلەشتۈرىدىغان مۇراسىم تۈگىگەندىن كېيىن مەمتىلى ئەپەندى يەرگە چۈشۈپ كەتكەن كىتاب دەپتەرلەرنى ئېلىپ، ئەستايىدىل قېقىشتۇرۇپ، قاراپ چىققاندىن كېيىن ئۇنى يۈسۈپ ئەپەندىگە سۇندى — .نەبرىكالەيمەن، مەرىپەتنىڭ زىياسنى[2] چېچىشنى باشلاپسىلەر، دېدى ئۇ.

—تېخى يېقىندىلا... ئاسان بولمىدى، ئەپەندىم.

بۇ چاغدا نوۋېشى مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچىلاردىن تۇرغۇن ئەپەندى، ساۋۇت ئەپەندىلەر ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلدى. يۈسۈپ زىيا ئۇلارنى تەۋپىق بىلەن ئەخمەد ئەپەندىگە تونۇشتۇردى، تەۋپىق بولسا ئەخمەد ئەپەندىنى ۋە ئۆز ئۆزىنى تونۇشتۇردى.

—يۇرۇڭلار، ئاۋۋال بىزگە مېهمان بولۇڭلار، چۈشتىن كېيىن مەجىددىن ئەپەندىنىڭ قېشىغا بارىمىز، — دېدى يۈسۈ زىيا.

—ياق، دوستۇم، ئاۋۋال بوۋاي بىلەن كۆرىشەيلى، تاماقنى شۇ يەردە يەيلى، — دەپ ئۇنىمىدى تەۋپىق، ئۇ مەجىددىن ئەپەندى بىلەن دائىم چېقىشىپ تۇرۇشقا ئامراق، سىرداش دوستلاردىندى. شۇڭا ئۇ قېرى دوستىنىڭ هوزۇرىغا بېرىشقا بەك ئالدىرىغانىدى.

يۈسۈپ ئەپەندى ئۆزىمۇ خېلىدىن بېرى مەجىدىن ئەپەندى بىلەن كۆرۈشمىگەنىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇزۇن بىر جۇدالىقتىن كېيىن ئەمدىلا كۆرۈشۈپ تۇرغان دوستىنىڭ كۆڭلىگە بارماي بولمايتتى. شۇڭا ئۇ دەرهال قوشۇلدى.

—جۈرۈڭلار، هەممىمىز بىللە بارايلى،— دەپ تەكلىپ قىلدى تەۋپىق ئوچۇق يۈرۈقلۇق بىلەن هېلىلا تونۇشقان تۇرغۇن ئەپەندى ۋە ساۋۇت ئەپەندىگە.

UnRegistered

ئۇ ئىككەيلەنمۇ بۇ كىشىنىڭ سەممىيلىك، دوستانىلىق يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ ئۇنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلىشقا ئاجىز كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى بىلەن ياۋاغقا — "ھىلال ئەھمەر" 2 كېتىشتى.

2. ئۇلار "ھىلال ئەھمەر" گە بارغاندا مەجىددىن ئەپەندى ئىشخانىسىدا ئىكەن، ئۇ 55 ياشلار ئەتراپىدىكى، ساقاللىرىغا ئاق كىرگەن بوۋاي بولۇپ، قولىدا ئەگرى ساپلىق ھاسا بارىدى .

ئۆزى ئورۇق، ۋىجىك، ئويناپ تۇرغان كۆزلىرىدىن چاققانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ تەۋپىقنى ئۇزاق قۇچاقلىدى. كىچىك كۆزلىرىنىڭ چانىقى ياش بىلەن پارقىراپ كەتتى.

—خوش گېلدىڭىز، سەفا گېلدىڭىز، ئەپەندى؟ — دېدى ئۇ قويۇق ئىستانبۇل شىۋىسىدە، گەرچە ئۇ ھازىر تولۇق قەشقەر شىۋىسىدە سۆزلەيدىغان بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، دوستلىرى يېڭىدىن تۈركىيەدىن كەلگىنى ئۈچۈن نېزىقىغاندەك قىلىپ شۇنداق سۆزلىمەكتىدى.

—سالامەت، ئۆزىڭىز ئوبدان تۇرغانسىز؟ ئوبدان بولمىسىڭىز تويىڭىزنى قانداق ئويناىمىز؟

تەۋپىق ئۇنىڭ ئۆيلەنمەكچى بولغىنىنى ئاڭلىۋالغاچقا چاقچاق قىلدى.

—مەنمۇ مانا شۇنچىلىك، — دېدى ئۇ مۇرىسىنى بۇقىرى كۆتۈرۈپ ئىنتايىن چاققان ھەرىكەت بىلەن ئۆزىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى نامايەن قىلىپ، — تىرىك يۈرۈۋېتىمەن، ئىستىخبارات[3] سىستېمىلىرىڭىزنىڭ سەزگۈرلىكىدىن سۆيۈندۈم، مېنىڭ جىمى ئەھۋالىمنى سىزگە مەلۇم قىلىپ بولغان چېغى؟

تەۋپىق كۈلۈپ قويۇپ:

—تىرىك بولۇڭ، دوستلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى سالام ئېيتىشتى، — دېدى.

—سالامەت بولسۇن ، بۇ ھەقتە ماڭا كېيىن سۆزلەپ بېرىسىز، ھازىر يېمەك ۋار، سوفرايا گېلىڭىز، — دېدى ئۇ يەنە ئاغزى ئىستانبۇل شىۋىسىگە كېتىپ، ھاسىسىنى يىپ ئەشكەندەك بىر پىرقىرىتىپ قويۇپ، مېھمانلارنىڭ ئالدىدا يول باشلاپ ماڭدى، — بىز سىزنىڭ ۋەتىنىڭىزدە نۇرغۇن بوران چاپقۇنىنى باشتىن كەچۈردۇق. بۇلار ھەققىدىمۇ كېيىن سۆزلىشىمىز،— ئۇ كېتىۋېتىپ شۇنداق دەيتتى .ئۇ توختاجىنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ پەس ئاۋازدا دېدى، — مەن سىزنى بىلمەن.

—مەنمۇ شۇنداق، سىلىنى تونۇيمەن، — دېدى توختاجى قىسقىلا.

UnRegistered

هويلدا ئۆلارغا بىر كىشى ئۆچرىغاندى، مەجىددىن ئۇ كىشىنى يېڭى كەلگەن مېھمانلارغا تونۇشتۇرۇپ:

—بۇ كىشى نامان ئەپەندى بولىدۇ، تەۋپىق بىلەن يۇرتداش، ”ھىلال ئەھمەر“ نىڭ قۇرغۇچىلىرىدىن، —

دېدى ئاندىن نامان ئەپەندىگە،— يۇرۇڭ، سىزمۇ بىز بىلەن بىللە مېڭىڭ، بۇلار بىلەن تونۇشۇپ قېلىڭ، ھەر ھالدا ئۆلپەتچىلىككە يارايدىغان ئادەملەر،— دېدى.

نامان ئەپەندى تەۋپىقنىڭ يۇرتىشى،”ھىلال ئەھمەر“ نىڭ قۇرغۇچىسى دېگەن گەپلەرگە قىزىقىپ قالغان مەمتىلى ئەپەندى مەجىددىن دوختۇرنىڭ ئۆيىگە كىرگىچىلا نامان ئەپەندى بىلەن تونۇشۇۋالدى ھەم ئۇنىڭ ئاتۇش ئوقۇغۇچىلىرىدىن ئىكەنلىكىنى، تىبابەت ساھەسىدە ۋە پەننىڭ باشقا ساھەلىرىدە خېلى كۆزگە كۆرۈنگەن زىيالى، شۇنداقلا جامائەت ئەربابى ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىشقا ئۈلگۈردى.

ئۆلار مەجىدىن ئەپەندىنىڭ ياتاقخانىسىغا كىرگەندىن كېيىن ساھىپخاننىڭ پارىڭى تۈگىمەيلا كەتتى.

ئۇنىڭ سۆز ھەرىكىتىدىن تەۋپىقنى ئۆز بالىسىدىنمۇ يېقىن كۆرىدىغانلىقى، شۇڭا ھازىر خوشاللىقىدىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي مەڭدەپ كېتىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى .ئۇ قولىدىكى ھاسىسىنى پات پات يىپ ئەشكەندەك پىرقىرتىپ قويۇپ، گاھ تەۋپىققە چاخچاق قىلاتتى؛ گاھ سوئال سورايتتى، ئارقىدىنلا ئۆزىنىڭ قەشقەرگە كەلگەندىن كېيىنكى كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ كېتەتتى. ئىنقىلاپ ھەققىدە سۆزلىگەندە ئالاھىدە جانلىنىپ كېتەتتى. كېيىن روي بەرگەن پاجىئەلەر، تېرورلۇق ھەرىكەتلەر -- يوشۇرۇن تۇتۇپ كېتىش، يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈش... لەر ھەققىدە سۆزلىگەندە غەمكىنلىشىپ قالاتتى. ئۇ ئۆلار باشتىن كەچۈرگەن بارلىق بەختسىزلىككە ئىچ ئاغرىتىپ سۆزلىدى.

تۇرغۇن ئەپەندى، ساۋۇت ئەپەندىلەرنىڭ چۈشتىن كېيىن دەرسى بولغاچقا مەكتەپكە قايتىپ كەتتى. قالغانلار يەنە بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى.

—ئەمدى، ئەپەندىلەر، بىزگە ھەمرا بولساڭلار، قەشقەرنى ئايلانساق، ھەممە يەرنى كۆرۈپ سېغىنچىلىرىمىزنى باسساق، — دېدى مەمتىلى ئەپەندى.

—ئۈلگۈرسىز، ئەپەندى ھەممىگە ئۈلگىرىسىز، نېمە ئانچە ئالدىرايسىز؟ — دېدى مەجىددىن ئەپەندى، — ئاۋۋال بىز سىلەرگە بولغان سېغىنچىمىزنى باسمايلىمۇ.

—ھەممىمىز بىللە چىقساق، پاراڭلىرىمىزنى كوچا ئايلانغاچ داۋاملاشتۇرساق بولىدىغۇ، — دېدى تەۋپىق ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ، باشقىلارمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

ئۇلار ”ھىلال ئەھمەر“ دىن چىقىپ ھېيگاھ تەرەپكە قاراپ مېڭىشتى. شۇ چاغدا مەمتىلى ئەپەندى قېرى دوختۇردىن سورىدى:

—ئەپەندىم، ئۇيغۇرلارنىڭ يۈرىكى بولغان، ”شەرقنىڭ يۇلتۇزى“ لىغان قەشقەر شەھىرى سىزگە قانداق تەسىرات بەردى؟ ياقتىمۇ؟

—ھەقىقەتەنمۇ قايناق شەھەر ئىكەن، قەشقەرنىڭ بازىرىدىن ياۋروپادىكى چوڭ شەھەرلەردىمۇ ئاسانلىقچە تاپقىلى بولمايدىغان نەرسىلەرنى تاپقىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم، — دېدى دوختۇر چىن قەلبىدىن ماخ .

” —قەشقەرنىڭ بازىرىدا توخۇ سۈتىدىن باشقىسى تېپىلىدۇ “دېگەن گەپ بىكار ئېيتىلمىغان ـ دە! — دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئىپتىخار بىلەن.

—بىراق،... — دەپ توختاپ قالدى دوختۇر.

مەمتىلى ئەپەندى ئۇنى قولتۇقلىۋالدى ۋە ئۇنىڭ دېمەكچى بولغان، ئەمما دېيەلمىگەن سۆزىنى بىلىۋالغاندەك سۆزلەشكە باشلىدى:

—بىراق، مۇشۇ بىر قەدىمىي شەھەر تەرەققىي قىلماي ئوتتۇرا ئەسىر قالاقلىقىدا، مەڭگۈلۈك ئاسارە ئەتىقە بولۇپ تۇرۇپتۇ، دەپ ئېچىنىۋاتىسىزغۇ دەيمەن، شۇنداقمۇ؟ — دېدى ئۇ نۇرلۇق كۆزلىرىنى ئالدى تەرەپتىن ئۈزمەستىن كېلىۋېتىپ، — بىز بۇ شەھەرنى گۈزەل قىلىپ قۇرۇشنى، تەرەققىي قىلدۇرۇشنى خالايتتۇق . ئالدىنقىلارمۇ خالايتتى. لېكىن، بەختسىز ئۇيغۇر خەلقى ئاسارەت زەنجىرىدىن قۇتۇلالمىدى. جاھانگىرلار، مۇستەملىكچىلەر ھەرخىل چىرايلىق نىقاپلارغا ئورۇنۇپ بىزنىڭ بېشىمىزنى سىلىغۇچى ”ماشايىخ“ لار سۈپىتىدە كېلىشىپ، مىللىي مۇناپىقلار، ۋەتەن ساتقۇچىلار، ئاخماق ۋە قىزىلكۆز موللىلار بىلەن بىرلىشىپ ۋەتىنىمىزنىڭ بايلىقىنى گويا بىر بۈيۈك تەندىن قان شورىغاندەك شوراشتى. ئامىتىگە شېرىك بولدى، ئاپىتىگە ئىگە بولمىدى — پايدا بولغاندا ھەممىگە ئىگە بولىۋېلىپ، ھەقىقىي ئىگىلىرىنى يىقىن كەلتۈرۈشمىدى؛ بىراق

UnRegistered

زىيان بولغاندا مەزلۇم ئەلنىڭ ئۆزىگە ئىتتىرىپ قويۇپ، ئۆزلىرى چەتكە چىقىۋېلىشتى. ئەنە شۇنداق قىلىپ بايلىقلارنى توشۇپ كېتىپ ئۆز شەھەرلىرىنى ھەشەمەتلىك قىلىپ قۇرۇشتى. بۇ يەر بولسا خۇددى سۈت بەرگەن كالىدەك باشقىلارنى ئوزۇقلۇق بىلەن تەمىن ئەتتى ـ يۇ، ئۆزى بېقىش تاپمىدى — .توختاجى، ئەخمەد ئەپەندى، يۇسۇپ زىيالار پاراڭ قىلماي مېڭىشتى. ھەممەيلەن تەۋپىقنىڭ ھاياجان بىلەن ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىگە قۇلاق سالاتتى، — لېكىن، بىز ئەمدى ئەسىرلىك ئۇيقۇدىن ئويغىنىمىز، ۋەتىنىمىزدە تەبئىي بايلىق مول، ھەرخىل "تەييارغا ھەييار" "دوست" لارنى بىزگە "ماشايىخ" بولىۋالغان ئالدامچىلارنى قوغلىۋەتسەكلا ناھايىتى تېز پۇرسەتتە ھەر قانداق مەدەنىيەتلىك ئەل بىلەن تەڭلىشىپ قالىمىز. مانا بۇ جانلىق ئەتىقىنىمۇ پارىژدەك، بېرلىندەك، لوندوندەك قىلىپ قۇرۇپ چىقىمىز. چۈنكى بىز ئويغۇز ئەۋلادى! بىز ئىنسانىيەتكە قەغەزنى، مەنبەنى ۋە يەنە نۇرغۇن نەرسىلەرنى تەقدىم قىلغان خەلقمىز!

ئۇلار قىززىق پاراڭ بىلەن ھېيتگاھ جامەسى ئالدىغا يېقىنلاشقاندا ئۇلارنىڭ قارشىسىدىن 45 ياشلار چامىسىدىكى دۇپچەك، قاڭشار بۇرۇن، ئاق سىبىر، بۇرۇت قويغان، ساقالسىز بىر كىشى چىقىپ كەلدى ۋە ئۇلارغا گۇمان ھەم دۈشمەنلىك نەزىرىدە قاراپ قويدى. ئۇنىڭ چېھرىسىدىن بىر خىل سوغۇق، رەھىمسىز نۇر تارقىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئۇ ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن يۇسۇپ ئەپەندى:

—بۇ . ى باشلىقى قادىر ھاجى دېگەن كىشى بولىدۇ، ئۆزى قازىرىقلىق[4] ھاشىمباي دېگەننىڭ ئوغلىكەن. ئىلگىرى دادىسى بىلەن ھەجگە بېرىش سەپىرىدە سوۋېت يېرىدە قېلىپ بولدىن چىققان، ئەتكەسچىلىك، قىمارۋازلىق قاتارلىق بولمىغۇر ئىشلارنى قىلغانىكەن، شۇڭا ھاشىمباي ئۆلۈش ئالدىدا "كاپىرغا مىراس قالدۇرۇش دۇرۇس ئەمەس، قادىر كاپىر بولۇپ كەتتى، ئۇنىڭغا ھېچنىمە بەرمەڭلار" دەپ ۋەسىيەت قىلغانىكەن. بىراق، قادىر ھاجى سوۋېتتىن كەلگەندىن كېيىن ئەمەلدار بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بىر تۇغقانلىرى ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ مال مۈلۈكنىڭ كۆپرەك بىر قىسمىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇمىش، — " تونۇشتۇردى.

—بۇ كىشىدە راسا جاللاتلىق تەبئىتى باردەك قىلىدۇ، — دېدى تەۋپىق

—شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ مۇشۇ خىل ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىش مەقسىتىدە مۇشۇ خىزمەتكە قويۇلغان ـ

Unregistered

— دېدى يۈسۈپ زىيا.

—نېمە گەپ بۇ، ھازىر بۇ يەردە سوۋېتتە ئوقۇغانلار ئىش بېشىغا چىقىۋاتقان ئوخشىمامدۇ؟

—ھازىرچە تېخى بەك ئاشكارىلانمىدى، ھەرھالدا كېلىشمىلەرنىڭ مەزمۇنلىرى شۇنداق بولىشى كېرەك، ئاستا ـ ئاستا كومۇنىستلار ھاكىمىيەت قاتلاملىرىغا چىقىۋاتقاندەك قىلىدۇ .ئاقسۇ ساقچى ئىدارىسىغمۇ سوۋېتتىن كەلگەن بىرنى قويۇپتىمىش، يېقىندا يەنە بىر بولشۇنىك ختاي كەپتۇ دېيىشىدۇ، قەشقەرگە ۋالى بولارمىش. ئەمما تېخى ئاشكارىلانمىدى.

ئۇلار جامە ئىچىگە كىرىپ زىيارەت قىلىشتى. ئىككى رەكئەت تەھىييەتۇل مەسجىد[5] نامىزى ئوقۇپ، ئۇ يەردىن قايتىپ چىقىپ ئۆستەڭ بويى كوچىسىنى، ئاندىن ئايلىنىپ يان دەرۋازا، قوناق بازىرى، ئوردا ئالدى كوچىلىرىنى زىيارەت قىلىشتى. ھەممە يەردە پۈتكۈل شەرق بازارلىرىنىڭ ئومۇمىي خۇسۇسىيىتى چىقىپ تۇراتتى.

—مەن دەيمەن، — دەپ سۆز باشلىدى مەجىددىن ئەپەندى، — ئۇيغۇرلار بەك ئاقكۆڭۈل خەلق بولۇش بىلەن بىللە، يەنە ئىنتايىن قىزغىن مىجەزلىك خەلق ئىكەن .دىققەت قىلدىڭلارمىكىن، بىز ئايلىنىپ ئۆتكەن كوچىلاردىلا نەچچە يەردە توپلىشىۋالغانلارنى كۆردۇق، ئۇلارنىڭ قىزغىنلىق بىلەن ئولىشىۋالغانلىقىغا قاراپ ئۇ يەردە قىزىق بىر ئىش بولغان ئوخشايدۇ،دەپ قالىسىز. ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇنچىۋالا ئىش يوق. يا بىر چەتئەللىك مال ئېلىۋاتقان بولىدۇ، يا ئىككى ئادەم قىزىرىشىپ قالغان بولىدۇ. . ئىشقىلىپ شۇنچىلىكلا بىر ئىش.

مەمتىلى ئەپەندىنىڭ چىرايىغا قويۇق قىزىللىق تەپتى. ئۇ بۇ گەپتىن ئۆزى ياكى يېقىن كىشىسى ھاقارەتكە ئۇچرىغاندەك نومۇسى كەلدى. لېكىن ئۇ مەجىددىن ئەپەندىدىن رەنجىمىدى، دوختۇرنىڭ ھاقارەت مەخسىتىدە دېمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ گەپلەر ھەقىقەتەنمۇ راستىدى .شۇڭا ئۇ يۈرىكىنىڭ شىددەت بىلەن تېپىشىنى سەل تىزگىنلىۋېلىپ دېدى:

—ئومۇمەن، ھاياتتىن لەززەت تاپالمايدىغان، تۇرمۇشنى ھايۋانلاردىن سەللا يۇقىرى سەۋىيىدە ئورۇنلاشتۇرۇۋېلىپ شۇنىڭدىن قانائەتلىنىدىغان، بەلكى بۇنىڭدىن يۇقىرىراق تۇرمۇشنىڭ بولىشىنى تەسەۋۋۇر

UnRegistered

قىلالمايدىغان، مەنۋىي دۇنياسى قۇرۇق بولغان ئادەملەر ھەربىر ئۇششاق ئىشلارغىمۇ قىزىقىپ، ھېچنەرسە كۆرمىگەن كىشىدەك ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرىدۇ .ئەسلىدە بۇ ئادەملەر ھاياتنىڭ باشقا قىزىقچىلىقلىرىنى، ھەقىقىي لەززەتنى تېتىپ كۆرمىگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەنۋىي دۇنياسى تېخىمۇ كەمبىغەل بولىدۇ. بەزىلىرى ماددىي جەھەتتىن ئالاھىدە باي بولسىمۇ، يەنىلا مۇشۇ قالاق مۇھىت ئىچىدە ياشاپ تۇرغىنىچۇن مەنىۋى جەھەتتىن ئوخشاشلا گاداي بولىدۇ. چۈنكى بايلىقىا تايىنىپ، تۇرمۇشى ئۈچۈن مەنۋى بايلىق يارىتىشنى بىلمەيدۇ. روھى لەززەت ئېلىشنى بىلمەيدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بۇنداق تەلەپمۇ بولمايدۇ. مانا شۇنداق كەڭ دائىرىلىك مەنىۋى گادايلار مۇھىتىدىكى بۇ ئادەملەر يولدا بىرسى يىقىلىپ چۈشسىمۇ گويا كەم ئۇچرايدىغان قىزىق تاماشا تېپىلغاندەك ئەتراپىغا ئولىشىۋالىدۇ. مۇشۇنداق ئەرزىمىگەن نەرسىلەرنى ئەمەك قىلىپ ئۆمرىنى ئۆتكۈزىدۇ، مەنىۋى ئاچلىقنى بېسىشقا تىرىشىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ زادى نىمىگە تەشنا بولىۋاتقانلىقىنى، كۆڭلىدىكى ئاچلىقنىڭ ئوزۇقى نىمە ئىكەنلىكىنى ئۆزلىرىمۇ چۈشەنمىگەچكە بىرسىنىڭ دوپپىسى چۈشۈپ كەتكەنگىمۇ، بىرسىنىڭ تېيىلىپ كەتكىنىگىمۇ ”ھو!...“ توۋلىشىپ دىۋەيلىشىدۇ، — تەۋپىق ئازاپ ۋە ئېچىنىشقا تولغان ئاۋازدا سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە بىر ئاز زەردىلىك ئاھاڭدا قوشۇپ قويدى، — بىز ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى ياخشىمۇ ئازان ئون مىليوندىكەن[6]، ئاز بولغىنىمىز بىلەن بىز توۋلىشىپ، قىستىلىپلا يۈرىمىز. بىزگە تەرتىپ، قائىدە قانۇنىمۇ ئاساسلىقچە ئۆزلىشىپ كەتمەيدۇ. بۇنداق چېچىلاڭغۇلۇقتا يۇرتۋازلىق ئىللىتى قوشۇلۇپ، جاھاگىرلارنىڭ بىزنى كولدۇرلىتىشى ئۈچۈن پايدىلىق شەرت ھازىرلايدۇ. بىزدىكى يۇرتۋازلىق شۇ دەرىجىگە يېتىپ بارىدۇكى، يۇرت بىلەن يۇرت ئارىسىدىكى ئىت !.. زىدىيەتتە ئۆز مىللىي قېرىندىشىمىز ئۈستىدىن غەلبە قىلىش ئۈچۈن ئورتاق دۈشمىنىمىزنى ئىتتىپاقچى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىشتىن يانمايىز. ئۆز ئىچىمىزدىن بىرى يۇرت سورىسا ھېچكىم ئۇنى قوللىمايدۇ، ياراتمايدۇ — يا ئۇنىڭ يۇرتىنى پەس كۆرىدۇ، يا ئۇرۇقىنى پەس كۆرىدۇ. ئەمما چەتتىن كەلگەن بىرى شىللىمىزگە مىنىۋالسا ھېچكىم ئۇنىڭ نەسەبىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرمايدۇ .ئەكسىنچە ئۇنىڭ بىلەن كارى يوق، ئۇنىڭ ياردىمى ۋە يەل بېرىشى بىلەن ئۆز ئارا نىزاھ ماڭجال قىلىشنى توختاتمايدۇ... ھېلىقى چەتتىن كەلگەن كەلگىندى بولسا ئەسكەر، يالاقچى ۋە باشقا زۆرۈر خادىملارنى ئۆزىمىزدىن ئېلىپ، ئۆزى

UnRegistered

يالغۇزمۇ جاھان سوراپ كېتىۋېرىدۇ...

تەۋپىقنىڭ ھەمرالىرى باشلىرىنى سىلىپ جىم مېڭىشتى. ئۇلارمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئاجىزلىقلىرى ھەققىدە مەمتىلى ئەپەندى ئوموملاشتۇرۇپ ئېيتقان باھاغا قوشۇلاتتى. بۇ مىللەتنىكى ئىللەتلەر ھەققىدە ئەڭ ئەۋەل دىموكرات ئابدۇقادىر داموللا دىئاگنوز قويغان، شۇنداقلا داۋالاشقا جىددى كىرىشكەنىدى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى يا كېسەلنى داۋالاشقا جىددىي ئۇرۇنۇلمىغانىدى، يا كېسەل يوشۇرۇلغانىدى. كېسەلنى يوشۇرۇشنىڭ ئىنتايىن پايدىسىز ئىكەنلىكى ھەر بىر زىيالىغا ئايان بولغىنىدەك سۆھبەتداشلارنىڭ ھەممىسىگىمۇ ئايان بولغاچقا بۇ نۇقتىنى چۈشىنەتتى. مەجىددىن ئەپەندى بولسا مەمتىلى ئەپەندىنىڭ ئازاپلىق ئىقرارىدىن يۈرىكى ئېچىشقان ھالدا يەر ئاستىدىن ئۇنىڭغا قاراپ قويدى. بۇ چاغدا مەمتىلى ئەپەندىنىڭ يۈرىكى ئۆزى بايا دىئاگنوز قويغان كېسەلنى ساقايتىش ئىستىكى بىلەن تولغانىدى. مەجىددىن ئەپەندى ئۇنىڭغا تەسەللى ئېيتماقچى بولغاندەك:

—بۇ ئىللەتلەر يالغۇز ئۇيغۇرلارنىڭ ئاجىزلىقى ئەمەس، ئومۇمەن تۈركى خەلقلەرنىڭ ھەممىسىگىلا ئورتاق، ئەپەندىم، —دېدى.

—بىراق، بۇ بىر ئۇلۇغ ئانا، قېرى ئانا... ئۇنى ئەيىپلەش ھەددىمىز ئەمەس، — دېدى تەۋپىق خىيالچان ھالدا.

ئۇلار ئوردا ئالدى كوچىسى بىلەن يەنە ھېيتگاھ ئالدىغا چىققاندا قوياش غەربكە قىشايغان بولۇپ، ھېيتگاھ مۇنارىسىنىڭ سايىسى ئۇزىراپ كەتكەنىدى.

بۇ يەردە بىر نەچچە ساقچى ئۇلارنى توسۇپ، مەمتىلى ئەپەندى بىلەن ئەخمەد ئەپەندىنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈردى.

ساقچىلار كەتكەندىن كېيىن يۈسۈپ ئەپەندى:

—بايىقى قادىر ھاجى ئەۋەتكەن ئادەملەر ئوخشايدۇ، —دېدى،— ئۇلار ھەربىر ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەرگە، يەنە بىرگە، باي ئادەمگە ئەنە شۇنداق دىققەت قىلىدۇ، ئۇلاردا ھەربىرىمىزنىڭ تەپسىلى ئارخىپىمىز بولۇشىمۇ مۇمكىن ...ئاجايىپ ئەنسىز جاھان بولۇپ كەتتىغۇ... — يۈسۈپ ئەپەندى كۆڭلىنى خىرە قىلغۇچى سۆزلەرنى ئانچە ئۇزۇنغا سوزمىغان بولسىمۇ بەزى مۇھىم ھالقىلىرىنى سۆزلەپ ئۆتتى.

UnRegistered

كەيپى خېلىلا بۇزۇلغان زىيارەتچىلەر مۇشۇ مەنزىلدە توختاپ، ھەر قايسى ھەر تەرەپكە تارقاشماقچى بولۇشتى.

—ئەپەندىم، قەيەرگە بارماقچىسىز؟ — . . سورىدى مەجدىدىن ئەپەندى، — مېنىڭ ئۇۋامغا كېتەمدۇق ياكى ئوردا ئىشكىگە كېتەمسىز؟ سىزنىڭ نەغمە ـ ناۋالىرىڭىزنى خويمۇ سېغىنىۋېدىم. . .

يۇسۇپ ئەپەندىمۇ ئۇنى" قانداق قىلسەن؟" دېگەندەك قارىدى.

—مېنىڭ نەرسە كېرەكلىرىم قىزىل دۆۋەدە، ھازىر توختاجى بىلەن كېتىمەن. ئەتە نەرسە كېرەكلىرىمنى ئېلىپ ئۇزاپ كېلىمەن. ئاۋۋال ئوردا ئىشكىگە ـ زىيانىڭ ئاستانىسىگە چۈشىمەن، ئۆگۈنلۈككە سىزگە قوناق بولىمەن، لېكىن شۇندىمۇ نەغمە ناۋادىن تامادا بولمىغايسىز. بۇ گەپنى ئېچىپ خاپىلىقىمنى قوزغاپ قويىدىڭىز. بىلەمسىز، پىئانىنوسىمنى ھىندىستاندا تاشلاپ كېلىشكە توغرا كەلدى.

—بۇ كىشى ئۇ يەردە مېھمانخانا خوجايىنى بىلەن دوستلىشىپ قېلىپ، ئايرىلىدىغان چاغدا ئاغىنىدارچىلىقنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ھىسسىياتقا بېرىلىپ كېتىپ پىئانىنوسىنى قالدۇرۇپ كەلگەندى، ئەمدى چىدىمايۋاتىدۇ،— دېدى توختاجى كۈلۈپ.

—ئۇ چاغدىكى ئەھۋالدا ئۇنى ئاپاپ ئولتۇرۇشقا بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېلىقى ئاجايىپ داۋانلاردىن ئۇنى ئېلىپ ماڭماقمۇ مۇمكىن بولماسىكەن، قالدۇرغىنىمىزمۇ توغرا بولغانىكەن، دەپ ئويلاۋاتاتتىم. بىراق، ئەمدى ماڭا پىئانىنو بەكمۇ لازىم بولىدىغانلىقىنى ھىس قىلىۋاتىمەن .

—غەم قىلماڭ، دوستۇم، ئۇنىڭسىزمۇ قەشقەر دېگەن دۇتار تەمبۇرنىڭ كانىغۇ، بىز شۇلار بىلەن قىلىدىغىنىمىزنى قىلىۋېرىمىز.

—بىراق پىئانىنومۇ ئۆز نۆۋىتىدە لازىم ـ دە، بۇ ئىشتىن كۆڭلۈم بەكمۇ يېرىم.

تەۋپىقنىڭ راستىنلا كۆڭلى يېرىم بولغىنىنى چۈشەنگەن دوختۇر تەسەللى ئېيتىپ:

—ئالدىرىماڭ، كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماي تۇرۇڭ. مېنىڭ شۋېد دوختۇرخانىسىدا بىر تونۇشۇم بار، ئۇنىڭكىدە بىر پىئانىنونىڭ بارلىقىنى كۆرەتتىم، ئەمما بىر قېتىممۇ چالغىنىنى كۆرگىنىم يوق، يا ئۇ ئاۋالقى دوختۇر قالدۇرۇپ كەتكەن نىمە، بولمىسا بۇزۇق مال.

UnRegistered

—قېنى سىز سۆزلىشىپ كۆرۈڭ، بۇزۇق بولسىمۇ مەيلى، ئوڭشىۋالىمەن، سېتىپ بېرىشكە ئۇنىسلا بولغىنى.

ئۇلار شۇ يەردە خوشلىشىپ ھەر قايسى ھەر تەرەپكە تارقاشتى.

3

تۇن نىسبىدىن ئاشقان بولسىمۇ مەمتىلى ئەپەندى ئويقۇسىنى قوغلاپ تۇتالماستىن ئۇيان بۇيانغا ئۆرلەتتى. ئۇنىڭ خىيالىدىن نۇرغۇن ئىشلار تىزىلىپ ئۆتەتتى.

قەشقەر ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىدىن يامانراق بولۇپ چىقتى. ئەسلىدە ئۇ ئۆزى چەتتە يۈرگەن يىللار ئىچىدە قەشقەردە مەلۇم تەرەققىياتلار بولدىغۇ دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن قەشقەر جاھالەتنىڭ تۇمانىدا غۇۋۇلىشىپ تۇرغان، يەنە كېلىپ ئالدىنقى ئۈچ يىللىق يېغىلىق خەلقنى تېخىمۇ نامراتلاشتۇرىۋەتكەنىدى. نامراتلىق ھەر قاچان خۇراپات ياخشى كۆكلەيدىغان تۇپراقىدى .خۇراپات بولسا قاشقا بېدىگە ئوخشاش ئۆزى ئۆسكەن تۇپراقنى” ياخشلايتتى.“

”نامراتلىق — خۇراپاتلىق — نامراتلىق“ دەۋر قىلىپ بۇ قەدىمي مىللەتنىڭ قەدىمى شەھرىنى ئۆزىنىڭ ئۇۋىسىغا ئايلاندۇرىۋالغانىدى. بازىردىكى تەرتىپسىزلىك، بىكارچىلىك، نامراتلىق، جىدەل ماجرا مەمتىلى ئەپەندىنىڭ يۈرىكىنى سانسىز خەنجەردەك ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغانىدى.

ھەممىدىن يامىنى شۇ ئىدىكى، خەلقنىڭ نادانلىقىدىن پايدا ئېلىپ ئۈگەنگەن ھۆكۈمران گوروھ ئىلغار پىكىرلىك كىشلەرنى يوق قىلىۋېتىش كويىدا ئىدى. ئىلگىرى ئابدىقادىر داموللىنى قانداق يوق قىلىشقانلىقلىرى ھەققىدىكى خاتىرە كۆڭۈل ئېكرانىدىن ئۆتمەكتىدى. ئۇقمىشلاردىن قارىغاندا ھازىرقى ۋەزىيەتكە ئىشەنچ قىلغىلى بولمايتتى. سوۋېت بولشۇىكلىرى شىڭ شىسەينىڭ ھاكىمىيەتنى چاڭگىلىغا ئېلىۋېلىشى ئۈچۈن ياردەملىشىپ، بۇ تۇپراقلاردا ئىمتىياز قازانماقتا، ئاشكارە يوشۇرۇن شەكىللەر بىلەن ئۆز ئادەملىرىنى بۇ يەرلەردىكى ھاكىمىيەت قاتلاملىرىغا تىقماقتىدى. بۇ ھالدا كېتىۋەرسە تەبىئىيكى، بۇ يەردىمۇ بولشۇىكلارنىڭ تازىلاش سىياسەتلىرى، رەھىمسىز سىنىپىي كۆرەشلەر ئەۋج ئېلىپ كېتىشى مۆلچەردىن تاشقىرى ئەمەسىدى. بۇ ۋاقىتلىق تېنچلىق بۇزۇلغان ھامان ئىشپىيونلار تەرىپىدىن ئاللىقاچان رويخەتكە تۈزىلىپ تەييارلىنىپ بولغان ئادەملەر ھەرخىل شەكىلدە يوقىلىشقا باشلايتتى.

Unregistered

مەمتىلى ئەپەندى بېشى تەرەپتىكى ئېچۋېتىلگەن دەرىزىدىن يولتۇزلۇق ئاسمانغا قاراپ ياتاتتى. نەدىدۇر بىر يەردە پاقا كۇكىرىدى. قىزىل دۆۋىنىڭ شىمالىي تەرىپىدە بىر سازلىق ئېرىق، جەنۇبىدا قىزىل دەرياسى بارىدى، شۇڭا بۇ يەردە پاشلارمۇ يېتەرلىكىدى. مەمتىلى ئەپەندى ئۇچ چېكى يوق خىيالدىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن شامنى ياقتى. (ئۇ ھەر قانداق جايدا ياتسا ياستۇقى يېنىغا چىراق، سەرەڭگە ۋە يانچۇق دەپتىرىنى قويۇپ ياتاتتى) ئاندىن بۇگۇن ھېيتگاھ ھەققىدە كۆڭلىگە تىزىۋالغان شېئىرنى خاتىرلەپ قويدى. ئاندىن يەنە چىراقنى ئۆچۈرۈپ، ئۇخلاش ئۇچۇن ئۆز ئۆزىنى مەجبۇرلىدى.

لېكىن ئويلا ئويلا، ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇخلىيالمىغانسېرى خىيال باستى ئاخىرى ئۇنىڭدا ھەممىدىن بىزار بولۇش تۇيغۇسى پەيدا بولدى. ئۇ بۇ يەرگە كېلىشتە بىرمۇنچە زىيان تارتقانىدى. ئۇنىڭ ئوبدان خىزمەت ئورنى بارىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئەدىبە ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسى بىلەن بولغان باغلىنىشى تېخىمۇ ئاجايىپىدى. ئەگەر ئۇ ئەدىبەگە ئۆيلىنىشنى خاھلايدىغانلا بولسا كاتتا بىر بايغا مىراسخور بولۇپ قالاتتى. بۇنچە كۆپ مال مۈلۈك بىلەن ئۇ غەمسىز ياشيالايتى. ئەدىبەدەك تېپىك ئۇيغۇر گۈزىلى ئۇنىڭ ھاياتىغا بەخت ۋە خوشاللىق بەخش ئېتەلەيتى. . . ئۇنىڭغا ئىككىلىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولدى. نىمشكە ئىككىلىنىش پەيدا بولمسۇن؟ ئۇ شۇنچە كۆپ قۇربان بېرىپ -- ئاۋۋال يۇرتىدىن ئايرىلىپ، ئاندىن ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ خوتۇن، بالا چاقىسنى تاشلاپ ئۇقىغان، كېيىن ئەدىبەدەك گۈزەلنى ۋە ئۇنىڭ نۇرغۇن مال مۈلكىنى تەرك ئېتىپ، شۇنچە ئۇزاق مۇساپىنى بېسىپ كەلسە بۇ يەردە ئۇنى دار كۈنۈپ تۇرسا. . . جاھاننىڭ تېنچ ۋاقتىدا قايتىپ كەتكەن تۈزۈكمۇ، قانداق؟

تەۋپىق بىر قارارغا كېلەلمىدى. ئاخىر ئۇ ئالدى بىلەن قەشقەردىكى دوست بۇرادەرلەر بىلەن كۆرۈشۈپ، پىكىرلىشىپ، ئاندىن ئاتۇشقا بېرىپ ئۇرۇق تۇغقانلار بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن بۇ ھەقتە بىر قارارغا كەلمەكچى بولدى. شۇنىڭ بىلەن سەل پەل يىنىكلەشكەندەك بولدى.

ئۇ ئۇيغۇغا كەتكەندە باش توخۇ چىللىغانىدى.

ئالتىنچى باب

Unregistered

تـۇن پەردىسى ئالەمنى قاپلىغان، ئەتراپ جىمجىت...

...نىزامىددىن بىلەن مەمتىلى ئەپەندى قەھرلىك ئۆركەشلەۋاتقان، شاقىراشلىرى كىچە جىمىلىقىغا سۇر بېغىشلايدىغان بىر دەريانىڭ ساھىلىدا ئۇچراشتى. سەل ئىلگىرى ئىككىسى دەريانىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ قول پۇلاڭلىتىشقان، ھېلىراقتا مەمتىلى ئەپەندى بۇ تەرەپكە ئۆتكەنىدى.

دەريا بويى بۇلۇتلار ئارىسىدا ماراپ چىققان ھىلال ئاي نۇرىدا سۇس يورىغان، سۇ يۈزىدە ئاي شولىسى ئەلەڭلەپ تۇراتتى. ئۇلار بىربىرىنىڭ قولىنى سىقىشقان چاغدا نىزامىددىنىنىڭ سوزۇنچاقراق، گۆشلۈك، كەڭ يۈزى ۋە قېلىن كالپۇكلىرى دىرىلدەپ كەتتى. مەمتىلى ئەپەندىنىڭ پىشقان ئالمىدەك يۈزىدىن نۇر تۆكۈلۈپ تۇراتتى. نۇرلۇق كۆزلىرىدە كۈلۈمسىرەش،... سۇس يورۇقلۇقتا ئۇلارنىڭ رەڭگى ـ روھىدا ئىپادىلىنىۋاتقان تېخىمۇ نازۇك ئىپادىلەرنى بايقىغىلى بولمايتتى.

—ئاخىرى قايتىپ كەپسەن ـ دە؟ -- دېدى نىزامىددىن، ئىككىسى بىر بىرىگە قارىشىپ بىر ھازا ئۈنسىز بېقىشىپ تۇرۇشقاندىن كېيىن، — ئەمدى ئىككىمىز ئايرىلمايلى، مېنىڭ سەندىن باشقا قېرىندىشىم يوق ئەمەسمۇ...

—مېنىڭ تۇرىشىم قانداق بولاركىن، ئاكا، — دېدى مەمتىلى ئەپەندى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە بىلىنەر بىلىنمەس مەيۈسلۈك چاقناپ ئۆتكەن بولسىمۇ ئىللىق كۈلۈمسىرىشنى داۋام قىلىپ، ئۇ پات پات دەرياغا گويا سۇ ئۈلگىسىپ دولقۇن كۆتىرىلىۋاتامدۇ قانداق دېگەندەك قاراپ قوياتتى.

—نېمىشكە؟ نىمىشكە تۇرمايسەن؟ ئەجەبا ئۇن نەچچە يىللىق جۇدالىق ساڭا يەتمىدىمۇ؟ ئۆز ۋەتىنىڭدىن زېرىكتىڭمۇ؟ بىزدىن زېرىكتىڭمۇ؟

—ياق، ئاكا، ئۇنداق ئەمەس، لېكىن، ... مەن بەك كېچىكىپ قاپتىمەن، بەك كېيىن كەپتىمەن ئەگەر بۇرۇنراق كەلگەن بولسام بەك ياخشى بولاتتى... ئىنقىلاپنىڭ راسا قىزىغان ۋاقتىغا ئۈلگۈرۈپ كېلەلمەپتىمەن...

—مەيلى، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، كۆڭۈلدىكىدەك ياشاپ كېتەلەيسەن. ساڭا ئوخشاش چەتتە ئوقۇغان ئادەمگە ھەر قانداق مەھكىمىلەردە خىزمەت تېپىلىدۇ.

UnRegistered

مەمتىلى ئەپەندى ئىستىھزا بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

— ”پادىشاغا خىزمەت قىلىشنىڭ ئىككى تەرىپى بار. ھەم نان ئۈمىدى، ھەم جان قورقۇنچىسى“[1]. شۇڭا ئاشۇ ئۈمىدنى دەپ قورقۇنچقا چۈشۈپ قېلىش ئاقىللارنىڭ پىكرىگە خىلاپ،— دېدى ئۇ ئىلگىرىكىدەكلا سالماق قىياپىتىنى بۇزماي.

—ئۇنداق بولسا تېخى ياخشى، ئۆيدە ھۈنەر قىلساقمۇ بەخۇدۇك جان بېقىپ كېتىمىز. بىلەمسەن، مەن خېلىدىن بۇيان ئۆيدە بوياقچىلىق دوكىنى ئېچىپ كېلىۋاتىمەن، ئالدىراش بولغاندا ئۇنچە نىمكار سالىمەن، ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا ئىككى نىمكار ئىشلەيدۇ. دەسلەپ بىر مەزگىل ئاخۇن دادامغا ۋەكىل بولۇپ ئورۇس كونسۇلخانىسىدا تۇردۇم، ئىشنىڭ تەقەززارىسىدىن شۇ يەردە ئاشۇ خەقنىڭ تىلىنىمۇ ۋگىنىپ كەتتىم دېگىنە... كېيىن ئاخۇن دادامنىڭ سودا ئىشى توختىغان ھامانلا بوياقچىلىقمىنى قىلغىلى تۇردۇم، ئىككى نىمكارنى دائىمىي ياللىۋالدىم،... مېنىڭ ئەھۋالىم ئەنە شۇنداق، سەن ئەمدى تېۋىپچىلىك قىلساڭمۇ بولىدۇ، ئىشقىلىپ قولۇڭدىن ھېچ ھۈنەر قېچىپ قۇتۇلالمايدىغۇ؟...

—ھۈنەر بولىدىغان گەپ،... مەن ماۋۇ لايقا سۇدىن ئەنسىرەيمەن،...— مەمتىلى ئەپەندى كۆڭلىدىكىنى ئېيتىشتىن ئەنسىرەۋاتقاندەك جىمىپ قالدى. ئۇ يەنە دەرياغا قاراپ قويدى. تاشقىن بولۇش ئېھتىمالى باردەك قىلاتتى. ئۇ ئاي پېتىپ كەتسە مۇشۇ گىرىمسەن يورۇقلۇقنىمۇ مەھرۇم قالارمەنمۇ دەپ ئەنسىرىگەندەك باش كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قاراپ قويدى .

—بولمىغۇر گەپلەرنى قويۇپ يۇر ئۆيگە!

—مۇشۇ ئۆي بولماي قەيەر؟

نىزامىددىن ھەيران بولۇپ ئەتراپىغا قارىۋىدى، راستىنلا ئۇلار ھويلىغا كېلىپ قېلىشقانىكەن، خۇلۇم خوشنا، ئۇرۇق تۇققانلار ھويلىنى بىر ئالغانىدى، ھەممىسى مەمتىلى ئەپەندىگە ئېھتىرام بىلدۈرەتتى، مەمتىلى ئەپەندى بولسا ئۇلارغا تېخىمۇ تۆۋەنچىلىك بىلەن تازىم قايتۇراتتى .

ئۆز ئۆزىدىن مەرىكىلەرمۇ پەيدا بولدى. مېھماننىڭ شەرىپىگە نەغمە ناۋا قىلىنىشقا باشلىدى. مەمتىلى ئەپەندى سۇپىنىڭ لۆدە نىزامىددىننىڭ كىچىك قىزى پاتىمەنى قۇچىقىغا ئېلىۋالغان بولۇپ ”ئانام،

Unregistered

ئانام“ دەپ ئەركىلىتەتتى. بۇ قىز مومىسى بىلەن ئىسىمداش ئىدى.

بىرەمدىلا ئۇنىڭ ئالدىدا چوڭ جىيەنى غېنى پەيدا بولدى. تەۋپىق ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

—يەكەن دەرياسى بويىدا سەن بىلەن تەڭ بىر دوستۇم قالدى...

—ماللىكامنىڭ قىزىقلىقىنى، — دەيتى باللارنىڭ ئەڭ چوڭى ئايىمگۈل، — غېنى بىلەن تەڭ بالا ماللىكامنىڭ دوستىكەن...!

نەبى بىر چەتتە تۇرۇپ بۇ ئاجايىپ كېلىشكەن ئادەمنىڭ ئۆز تاغىسى ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيۋاتقاندەك قىزىقىش بىلەن قارايتتى.

—كىچىك بولسا دوست بولالمامدىكەن؟ دوستلۇق دېگەن چوڭ كىچىك دەپ چەكلەنمەيدۇ، گەپ كۆڭۈلدە،.... — دەپ چۈشەندۈرەتتى تەۋپىق جىيەنلىرىگە، ئۆزىگە خاس ئەستايىدىللىق، زېرىكمەيدىغان پوزىتسىيە بىلەن، — سىلەر ھەممىڭلار ماڭا يېقىن كېلىڭلار، نېمىشكە ئۇنداق قاراپ تۇرىسىلەر، مولۇندەك — دەيتى ئۇ چەتتىراق يېتىرقاپ تۇرغان رەجەپ بىلەن خانگۈل ۋە نەبىلەرگە قاراپ.

زورىخان قېينى ئىنىسىگە ئۇلىشىۋالغان باللىرىغا قاراپ ھەم سۆيۈنگەن ھەم چېچىلغان ھالدا:

—ماللىكاڭلارنىڭ ئارامىنى بۇزۇپ ھەممىڭلار يامىشىۋاپسىلەرغۇ؟ — دەيتى. نىزامىددىن ئىنىسىنىڭ قىزىق مىجەزىگە قىزىقىپ قاراپ تۇراتتى... مېھمانلار كۆپەيمەكتىدى. ھەممە ئادەم مەمتىلى ئەپەندىگە ئېھتىرام بىلدۈرەتتى...

...نىزامىددىن ئېغىر خىيالغا پېتىپ ئۆزىگە كەلگەندەك ئەتراپقا قارىغان چاغدا ئاكا ئۇكا تېخىچە ھېلىقى سۇرلۇك دەريانىڭ ساھىلىدا تۇرىشاتتى. گۈگۈم پەردىسى كۆكنىڭ يۈزىنى يېپىپ، ئەتراپ قاراڭغۇلاشقان بولۇپ،دولقۇنلارنىڭ ئۆرلىشى ۋە قايناملارنىڭ سۇرلۇك تولغۇنىشلىرىنى كۆرگىلى بولمىسىمۇ شاۋقۇنىنىڭ ۋەھىملىك ئاۋازىدىن ھەممىنى ھېس قىلغىلى بولاتتى .دەريانىڭ باش ئايىقى بولسا ئاسماننىڭ قارا رەڭگى بىلەن پۈتۈنلەي قوشۇلۇپ كەتكەنىدى.

نىزامىددىن ئىنىسى بىلەن بىللە بولغان قىسقا، تاتلىق دەملەرنىڭ پەيزىدە مەست بولغاندەك، ھېچنىمىنى ئاڭقىرالماي ئەتراپقا قارايتتى، قەلبى ۋىسال شارابىغا قانمىغان ئىدى. بىراق، ئۇ ئىنىسىنى تۇتۇپ قېلىشقا

UnRegistered

ئاجسز كەلدى.

مەمتلى ئەپەندى نېمشكدۇر خوشلاشماستىن جم جتلا گۇگۇم قۇچقىدا ئىگراۋاتقان دەريا تەرەپكە مېڭىپ كەتتى. ئۇ شۇنچىلىك تۇيۇقسز كەتتىكى، ھەممە گويا ئەسلىمدەك تويۇلۇپ كەتتى .

—توختاپتۇر، نەگە بارسەن؟ مەنمۇ بىللە باراي!.... — نىزامىددىن قول پۇلاڭشتىپ ۋارقىرايتى.

مەمتلى قول ھەركىتى بىلەن ئاكىسىنىڭ بىللە مېڭىشنى خالىمىغاندەك ئىپادىنى بىلدۈردى ۋە دولقۇنلار باغرىدا كۆرۈنمەي قالدى. نىزامىددىن تېڭىرقىغانچە ساھىلدا تۇرۇپ قالدى. ئاۋالقىدەك جىمىپ قالغان بولۇپ، سۈكۈتكە چۆمگەن كائىنات رىۋايەتلەردىكى ئابى ھايات يوشۇرۇنغان زۇلمەتتەك چەكسز ۋە چوڭقۇر بىلىنەتتى، نىزامىددىننىڭ ئەتراپىدا يۇرتداشلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى ۋە ئۇنى ئورىۋالدى، ئۇلارنىڭ ئېغىر نەپەسلىرىنى ئاڭلىغاندىلا ئۇزىگە كەلگەندەك بولدى ـ دە، دەريا تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ قەھرى بىلەن نەرە تاتتى، ئارقىدىن ساھىلدا تۇرغانلار ئىچىدىكى بىر مۇنچە كىشى ھەم دولقۇنلار باغرىغا ئۆزلىرىنى ئېتىپ غايىپ بولدى. گەرچە بۇ مۇدھىش قىسمەتنى سېزىپ تۇرسىمۇ نىزامىددىندا ئۆزىمۇ ئۆلۈپ بولغاندەك تۇيغۇ بولغىنى قىزىق ئىدى. ئۇ ھەم ئەندىكىپ ھەم بوغۇلۇپ تېپچەكلەيتى...

...ئۇ سوغۇق تەرلەپ كەتكەن بولۇپ، ئۆزىنىڭ چۈش كۆرگەنلىكىنى بىلىپ خۇداغا شۈكرى ـ سانا ئېيتتى ۋە تۈننىڭ قالغان قىسمىدا ئىنىسىنى ئويلاپ ئۇخلىيالماي تولغىنىپ ياتتى...

ئۇ ئەتتىگەنلىك چاي ئۈستىدە بۇ چۈشنى زورىخانغا ئېيتتى. باللارمۇ داستىخاندا جەم ئىدى.

—خەيردۇ، ئىنشائالله،خۇدا نىسىپ قىلسا پات يېقىن دىدارلاشساق ئەجەپ ئەمەس، كۆڭلۇمدە ئۇ كېلىپ قالىدىغاندەكلا قىلىپ تۇراتتى، — دەپ ئۇن قاتتى زورىخان چوڭقۇر تىنىپ.

—دادا، ماللىكام قانداق ئادەم؟ — دەپ سورىدى نەبى ھەمشە ئۆيدە تەرپى بولۇپ تۇرىدىغان، ئەمما ئۆزى كۆرۈپ باقمىغان تاغىسىنى بىلگۈسى كېلىپ.

—مەن بىلمەن، ماللىكام ئوتتۇرا بوي، ئاق سېرىق، چىرايلىق ئادەم، چاخچاقچى، باللارغا ئامراق، ھە، يانا، يانا... — دەپ چوڭقان سالدى غېنى.

—بىكار گەپ، —دېدى ئايىمگۈل ئىنىسىنى رەت قىلىپ، ھەممىگىنىڭ ئاچىسى تۇرۇپ مەنمۇ تازا

Unregistered

ئەسلىيەلمەۋاتسام، سەن قانداق بىلىتتىڭ؟

—ئىشەنمىسەڭ دادامدىن سوراپ باق، مېنىڭ دېگەنلىرىم راستمۇ قانداق؟ مەن دېگەن بەك كىچىك ۋاقتىمدىكى ئىشلارنىمۇ ئېسىمگە ئالالايمەن.

—دېگەنلىرىڭغۇ راست. لېكىن ھەممىسى دادام ئېيتىپ بەرگەن گەپلەر. ئۇنداق گەپنى دېسەڭ سەن تۇگۇل پاتىمەممۇ بىلىدۇ.

—سەن نىمىشكە بىلمەيسەن، ئايىمگۇل، دېدى زورىخان،— ماللىكاڭ تاغ ئارقىسىغا چىقىپ كەتكەندە سەن نەبىجانچىلىك بارىدىڭغۇ دەيمەن .

—چۈشۈمدىكىدەك بىلىمەن، تازا ئاڭقىرىپ كېتەلمەيمەن.

—بۇ كالۋا، مەن بولسا بىلىمەن — دېدى غېنى.

— — دېدى نەبى، ماللىكام نىمىشكە تاغ ئارقىسىغا چىقىپ كەتكەن؟

—بۇ ئىشلارنى سەن چوڭ بولغاندا ئېيتىپ بېرىمەن. ھازىر بۇنى دېسەممۇ چۈشەنمەيسەن، — دېدى نىزامىددىن قېلىن كالپۇكنى بىلىنەر بىلىنمەس تىترىتىپ.

دۇئادىن كېيىن ئۇ بۇياقخانىغا كىرىپ كەتتى.

2

نىزامىددىن قويلارغا ھەلەپ ئېتىپ بولۇپ ئوقۇرنىڭ تۆشۈكىدىن باشلىرىنى چىقىرىپ، ھەلەپنى تۈمشۇقى بىلەن ئۆرۈپ كېپەكلىك يېرىنى تاپماقچى بولۇپ ئۇرۇنۇۋاتقان قويلارغا قاراپ، ئۇلارنىڭ بىر خىلدا" گىرت گىرت" قىلىپ ھەلەپ چايناشلىرىغا قۇلاق سېلىپ، خىيالچان تۇرۇپ قالدى. ئۇ دېھقانچىلىق ۋە بوياقچىلىقتىن تاشقىرى ئۇلاق بېقىش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ئۇ ئۇلاقنى بىرخىل ئەرمەك دەپ بىلەتتى، ئىچى پۇشقاندا ئۇلار بىلەن ملىكە بولاتتى.

ئۇ ئاشۇ ھالەتتە يەنە قانچىلىك تۇراتتىكىن، بىراق بىرمۇنچە كىشىنىڭ يېقىنلا جايدىن ئاڭلانغان، سۆزلىشىش ئاۋازى ۋە ئۇششاق باللارنىڭ ۋاراڭ چۇرۇڭى بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ دەرۋازىسى غىچىرلاپ ئېچىلدى. مانا شۇندىلا نىزامىددىن خىيال ئەسرلىكىدىن قۇتۇلۇپ ئارقىسىغا ئىتتىك ئۆرۈلۈۋىدى، جەنۇب

قاراپ تۇرىدىغان دەرۋازىنىڭ بوسۇغىسىدا ئۈستى بېشىغا سەپەر چاڭ توزاڭلىرى قونغان، كاستيۇم بۇرۇلكا، بېشىغا بېرى[2] كىيگەن، كىچىك بۇرۇت قويغان، نۇرلۇق يۈزلىرىدىن تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان ئوتتۇرا بويلۇق بىر كىشى تۇراتتى. نىزامىددىن ئۆز كۆزىگە ئىشەنمىگەندەك كۆزىنى چىمچىقلىتىپ بىر نەچچە سىكونت مەڭدەپ قالدى. بۇ ۋاقىت ئىچىدە مېھمانمۇ نىزامىددىننىڭ ئېگىز بويلۇق، بەستلىك قامىتىگە كۆز تىكىپ ئۇنى باشتىن ئاياق كۆزىتىپ چىقىشقا ئۈلگۈردى. مېھمانغا ئەگىشىپ كەلگەن مەھەللە ـ كويلار ۋە كەپسىز باللارمۇ بۇ ئاجايىپ ھاياجانلىق مىنوتلارنىڭ كەيپىنى بوزۇۋېتىشنىڭ ياخشى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ئالدىن كېلىشىۋالغاندەك تاپىسدا ۋە بوسۇغىدا تۇرۇپ قېلىشتى. ئۇلار مېھماننىڭ يۇك تاقلىرىنى كۆتىرىۋېلىشقاندى.

—ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئاكا! ... — دېدى ئاخىرى مېھمان تىترەڭگۈ ئاۋازدا. ئۇ ”مېنى تونۇمىدىڭمۇ؟“ دېمەكچىدى، لېكىن ھاباجاندىن بوغۇلغان تىلغا بۇ گەپلەر دەرمەھەل كەلمىگەچكە ئۇنداق دېيىشكە ئۈلگۈرمىدى، ئاڭغىچە نىزامىددىنمۇ ئېسىنى يىغىپ:

—ۋەئەلەيكـ...مەمتىلى! ... — دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كەلدى، نىزامىددىننىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ كەتكەن بولۇپ، نېمىلەرنى دېگىنىنى ئاڭقىرىپ بولمايتى.

ئۇلار ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇچاقلاشتى. نىزامىددىن بەك ھاياجانلىنىپ كەتكەچكە ھېلى سىغىنچىلىرى ھەققىدە بىر نەچچە ئېغىز پىچىرلايتتى. كۆز يۇمۇپ ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا ھويلىدا قىيا چىيا باشلاندى. ئارقىدىنلا يېتىپ كەلگەن ئۇرۇق تۇغقانلار ۋە يېقىن خۇلۇم قوشنىلار خۇددى بىر-سى قازا قىلغاندەكلا يىغا كۆتۈرۈشتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى مەمتىلى ئەپەندىگە ئېسىلىپ يىغلىشاتتى. مومايلارنىڭ ئىچىدىن بەزىلىرى مۇڭلۇق قوشاقلارنى قوشۇپ يىغلىشاتتى. گاھ ئۇنىڭغا، گاھ بۇنىڭغا ئېسىلىشىپ، ھويلا سەيناسىدا دەۋر قىلىپ ئايلىنىشاتتى. قوشنا خۇلۇملار، ئۇرۇق تۇغقانلار، كىچىك باللار ھويلىغا سانجاق سانجاق تولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى مويسىپىتلىرى پىشايۋان سوپىسىدا ئولتۇرۇشۇپ، ئۇزۇن يىل ئايرىلىپ كەتكەن قېرىنداشلارنىڭ مەرھۇملارغا ھازا تۇتۇپ ھەمدە قايتا دىدارلىشىش خۇشاللىقىدىن يېرىلىپ يىغلاشلىرىغا قاراپ، ئۆز قاراشلىرىنى، تەقدىرنىڭ سىرلىق يازمىشلىرى بولىدىغانلىقىنى سۆزلىشەتتى. ئورۇن

Unregistered

تەگمىگەنلەر تام بويلاپ تىزىلىشىپ ئۆرە تۇرىشاتتى. بۇ ئاجايىپ قاينام — تاشقىنلىقنىڭ چۈش ئەمەسلىكىگە ئىشىنىش نىزامىددىن ئۈچۈن ئاسان بولمىدى.

يىغا زارە قوشاقلىرىدا مەرھۇم موللا توختاجى ۋە پاتىمەملەر يادلىناتتى. ئۇلار ھايات بولسا، بارسا كەلمەس يولدىن قايتىپ كەلگەن ئوغلىنى كۆرسە نېمە بولۇپ كېتەردى، دېگەندەك ئارمانلار بايان قىلىناتتى.

جامائەت ئىچىدىن يۇرت ئاقساقاللىرىدىن چىقىپ يىغا قىلىشىۋاتقانلارنى سەۋرگە ئۈندىدى، خۇدانىڭ ھىممىتىگە شۈكرى سانا ئېيتىشقا دەۋەت قىلدى.

يىغا ـ زارە بېسىققاندىن كېيىن مەمتىلى ئۇيغۇر ئادىتى بويىچە ئۇزۇن يىللىق جۇدالىقتىن كېيىن ھەربىرەيلەن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، تېنچلىق سورىشىپ چىقتى. شۇ پۇرسەتتە كىشىلەرنى ئىنىسىگە تونۇشتۇرىۋاتقان نىزامىددىن بۇ سورۇندىكى مويسىپىت بىر ئادەمنى بوۋىمەتنىڭ ئىمامى مۇھەممەد ئىمام دەپ ئىنىسىگە ئاستىلا كەرتتى ۋە ئىنىسىگە باشقىچىلا قاراپ قويدى. بۇ مويسىپىت تەۋپىققا بىر خىل شۈبھىلىك نەزەردە قاراپ سوغۇقلا كۆرۈشۈپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇق تۇغقانلار، يۇرت مۆتىۋەرلىرىدىن باشقىلار بىر ئىككىدىن تارقاشتى.

قالغانلار پېشايۋان سۇپىسىدا بەداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇشۇپ، سۇنچاي ئىچكەچ ھەر خىل تېمىلاردا پاراڭغا چۈشتى. مەمتىلى ئەپەندى ئۇلاردىن يۇرتنىڭ ئەھۋالىنى سورىسا، ئۇلار ئۇنىڭدىن چەتئەلدە كۆرگەن ئاڭلىغانلىرىنى سورايتتى.

بۇ سورۇنمۇ ئۇزاققا بارمىدى .قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۆي ئىگىلىرى بىلەن ئەڭ يېقىن تۇققانلاردىن بىر نەچچىسى قېلىپ، باشقىلار خوشلىشىپ:

—مېھمان ئۇزۇن يولدىن كەلدى، بالدۇرراق ھاردۇق ئالسۇن، —دەپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

نىزامىددىن ئۇلارنى ئۇزىتىپ دەرۋازىنى تاقاپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تېخىچە ئۇخلىماي كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئولتۇرۇشقان باللارغا تاتلىق ـ تۈرۈملەرنى بېرىپ، پەپىلەپ ئولتۇرغان ئىنىسىگە قاراپ:

—ئانامنىمۇ، دادامنىمۇ سەنسىز ئۇزىتىپ قويدۇق، ئۇكام،... دېدى غەمكىنلىك بىلەن، —ئۇلار سېنىڭ كەلگىنىڭنى بىر كۆرگەن بولسا نېمە بولۇپ كېتەردى...

Unregistered

—ئىننا لىللاھى ۋە ئىننا ئىلەيھى راجىئۇن[3] ، ئاللاھ جايىنى جەننەتتىن قىلغاي،— مەمتىلى ئەپەندى ئۆزىنىڭ ۋە ئاكىسىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن تەسەللى ئېيتتى. قايغۇلۇق سۆزلەردىن پەيدا بولغان سۈكۈت ئارىدا بىردەم ھۆكۈم سۈردى. جىم جىتلىقنى يامان كۆرىدىغان تەۋپىق باللار بىلەن پاراڭ قىلىش ئارقىلىق ئارىدىكى سۈكۈناتنى قوغلىۋېتىش ئۈچۈن باللارنىڭ چوڭى بولغان ئايىمگۈل بىلەن غېنىغا:

—ۋۇي، ئايىمگۈل، غېنى، ئىككىڭلار ماڭا ئۇكىلىرىڭلارنى تونۇشتۇرۇپ قويمامسىلەر؟ — دېدى.

15ياشلار چامىسىدىكى ئايىمگۈل تاغىسى يۇرتتىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن تۇغۇلغان ئۇكىلىرىنى تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى:

—بۇ رەجەپ، غېنىنىڭ ئارقىسىدىكى، بۇنىڭ ئارقىسىدىن ماۋۇ، خانگۈل، توققۇز ياشقا چىدى؛ بۇنىڭ كەينىدىن بىر ئۇكام ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىكىسى ماۋۇ نەبى، بەش ياشقا چىدى؛ بۇنىڭ كەينىدىن پاتىمەم، يەنە تېخى روشەنگۈلىمۇ بار. ئۇ بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتىدۇ .

—شۇنداقمۇ؟ — دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئادەت سۆزىنى ئىختىيارسىز تەكرارلاپ،— ۋۇي، بۇ مېنىڭ ئانام ئىكەنغۇ، — دېدى ئۇ يېتىرقاپ تۇرغان پاتىمەنى قۇچىقىغا ئېلىپ، — قانداق، ئانىجان؟ — چېقىشتى ئۇ.

—ئانامنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن بۇنىڭغا ئانامنىڭ ئىسمىنى قويۇپ قويدۇق، —دېدى نىزامىددىن.

مەمتىلى ئەپەندى باللارنىڭ بۇرۇنراق ئۇخلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ ئۇلار بىلەن خوشلاشتى:

—شۇنداق قىلىپ سىلەر بىلەن تونۇشۇپ قالدۇققۇ؟ —دېدى باللارنى بىر بىرلەپ سۆيۈپ، — ئەمدى ئەتە يەنە كۆرۈشىمىز، بىللە ئوينايمىز، قانداق؟ ئەمسە ھازىر بېرىپ ئۇخلاڭلار، ياخشى باللارنىڭ ياخشى يېرى، گەپ ئاڭلايدۇ، شۇنداققۇ؟ — باللار گەرچە بەك گەپ ئاڭلايدىغانلاردىن بولمىسىمۇ، نىمىشكىدۇر تاغىسى شۇنداق دېگەن ھامانلا سېھرىلەنگەندەك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئانىسىغا قاراپ قويۇشتى .ئۇلارنىڭ قەلبىدە تاغىسىنىڭ نوپۇزى يۈكسەك ئورۇنغا چىققانىدى.

—بۇلارنى ئۇخلىتىڭ، يەڭگە، — دېدى مەمتىلى ئەپەندى زورىخانغا.

زورىخان پاتىمەنى كۆتۈرۈپ، باللارنى باشلاپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇكا ئىككەيلەن يۇرتتىكى

UnRegistered

ئۆزگىرىشلەر، خەلق قوزغىلىڭى، تۆڭگان يېغىلىقى، ھازىرقى ئەھۋاللار ئۈستىدە پاراڭلاشتى نىزامىددىن ئىنىسى يۈرتتىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىنكى كەچمىشلىرىنى ۋە يۇرت ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى.

—ما دوتەي ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن ئاخۇن دادام قايتىپ كېلىپ سوۋېت بىلەن سودا توختامى تۈزدى. مېنى ئۆزىگە ۋەكىل قىلىپ كونسۇلخانىغا ئەۋەتتى. بۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك سودا بولماقچىدى. شۇڭا مەن ئىشىنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن كونسۇلخانىدا تۇرۇپ روسچە ئۆگەندىم. سودىمىز يېغىلىق يىللىرىغىچە داۋام قىلغانىدى. كېيىن ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقىدا ھەممە ئىش ئاستىن ئۈستۈن بولۇپ كەتتى. خەلق قوزغىلىڭىدىن كۈتكەن ئۈمىدىمىز يوققا چىقتى.

شۇنىڭ بىلەن ئۆيدىكى بوياقخانىنى يۈرگۈزۈشكە باشلىدىم. .. ئەمدى سەن كەلدىڭ، يۈرىكىم توق بولدى .ھەر نىمە قىلساقمۇ بىللە قىلىمىز.

—مەن ۋەتەنگە قايتىشتا زور بىر ئىسلاھات قايىنىمىغا چۆمۈشنى ئويلاپ كەلگەنىدىم، بۇنداق دېيىشىمدە مەنمۇ قوزغىلاڭغا ئۈمىد باغلىغانىدىم. خەلق قوزغىلىڭىنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئەسىرلىك زەنجىر كىشەنلەرنى چېقىپ تاشلاپ، يېڭى دۇنيا قۇرۇشنىڭ دولقۇنىدا ئۈزۈشنى ئارمان قىلغانىدىم. بۇنداق ئارزۇدىكىلەر ئاز ئەمەسىدۇق. ئەپسۇسكى، كۆپ كېچىكىپ قاپتىمەن ... بۇنىڭ ئۈستىگە ۋەزىيەت ئىنتايىن قالايمىقان بولغاچقا چەتئەلدىن كېلىدىغانلار قاتتىق كونترول قىلىنىۋاتقانىكەن، ھىندىستاندا ھايال بولۇپ قالدۇق... قوزغىلاڭ ئىنتايىن مەككار ئادەملەر تەرىپىدىن بۇرمىلىنىپ كېتىپتۇ، ... ئاڭسىزلىقى ئۆزىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىپتۇ، شىر كۈچلۈك بولغىنى بىلەن ئاڭسىز بولغىنىچۇن قاپقانغا دەسسىگەندەك ئىش بوپتۇ... ئەمدى ۋەزىيەت بىزنىڭ خاھىشىمىزغا ئىستەك ـ ئارزۇيىمىزغا، غايىمىزگە يارىشا بولامدۇ يوق، كۈزىتىپ بېقىپ، نېمە قىلىش توغرىسىدا بىر نېمە دېيىشەرمىز — ...دېدى مەمتىلى ئەپەندى.

—ئەگەر بالدۇر كەلگەن بولساڭلارمۇ بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقىش قىيىندى. بۇ ئىشقا ھەددىگەندە چەتئەل كۈچلىرى، چەتئەل قولچوماقلىرى ئارىلىشىپ ئىشنى مۇرەككەپلەشتۈرىۋەتتى، دەسلەپ بىرى ئارىلاشقان بولسا، كېيىن قالغانلارمۇ تەسىر دائىرە تالىشىش ئۈچۈن تەرەپ تەرەپتىن كېلىپ ئارىلىشىۋالدى .شۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭ رەھبەرلىرى گاڭگىراپ قالدى. بۇنداق ئەھۋالدا نېمە قىلغىلى

UnRegistered

بولدۇ؟

—ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ قوزغىلاڭ پارتلىغان غەزەپنىڭ مەھسۇلى، ئويغانغان ئاڭنىڭ مەھسۇلى ئەمەس، دەڭا!

—شۇ،... بىزنىڭ ۋەتىنىمىز باشقىلار تالىشىپ ئوينايدىغان ئىگىسىز نەرسىدەك بولۇپ قالغانىكەن...

—ئاڭلىسام، سوۋېت تەرەپ دەسلەپتە قوزغىلاڭچىلارنى قوللىغانىكەن، كېيىن ھۆكۈمەت تەرەپكە ياردەم بېرىپتۇ،[4] سىز بۇنىڭغا نىمە دەپ قارايسىز؟

—ھەي، ئۇكام، ”جانىمۇ جان ئۆزىنىڭ جېنى، كىشىنىڭ جېنى ـ ئىتنىڭ جېنى“ دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. دۇنيادا خالىس ياردەمچىنىڭ بولىشىغا ئىشەنمەيمەن. سوۋېتنىڭ دەسلەپ قوزغىلاڭچىلارنى قوللىشى، كېيىن شىڭ ھۆكۈمىتىگە ياردەم بېرىشى ئوخشاشلا بىر مەقسەتنى ئاساس قىلغان — ئۆزلىرىنىڭ مىللىي مەنپەئەتى. قوزغىلاڭچىلارنى قوللاپ، ئۇلارنىڭ غەلبىسىدىن كېيىن بولىدىغان ئىمتىيازدىن كۆرە، مەۋجۇت ھۆكۈمەتنى قوللاپ، نەخنى نېسىغا تېگىشمىسە پايدىلىقراق ئەمەسمۇ؟ بۇنىڭدا ھەم ئۆزلىرىگە پايدىسىز ئاقىبەتلەرنىڭ ئالدىنى ئالغانمۇ بولىدۇ،” ئىنەكنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن موزاينىڭ بېشىغىمۇ كېلىدۇ“ دېگەندەك، خىتايلارنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈننىڭ ئۆز بېشىغىمۇ كېلىشىنى ئويلىماي قالامدۇ،— نىزامىددىن بىردەم شۈكلەپ كەتكەندىن كېيىن پەس، ئەمما ۋەتىنى ئاۋازدا قوشۇپ قويدى، — ھەركىم ئۆز غېمىنى ئۆزى يېيىشى كېرەك! ... ئاخىر زامان بولۇپ ئىسانىڭ ئاسماندىن چۈشۈشىنى، ئاخىر زامان پادىشاھى ئىمامھەسەننىڭ بەنت بولۇپ كەتكەن تاغدىن چىقىپ بىز ئۈچۈن غازات قىلىشىنى كۈتۈش ھاماقەتلىك، ئەلۋەتتە.

مەمتىلى ئەپەندى جىم جىت قۇلاق سالدى.

—سىنىڭ قارىشىڭ قانداق؟— دەپ سورىدى نىزامىددىن.

... —شۇ، شۇنداق، خەقتىن ياكى غايىپ روھلاردىن ئۈمىد كۈتۈش ئەخمەقلىق! ھەركىمنىڭ چىرىقىنىڭ يورۇقى ئۆزىگە چۈشىدۇ، شۇڭا ھەر كىم ئۆزىگىلا ئىشەنچ قىلىشى كېرەك!... — ئۇ بۇ سۆزلەرنى ئۆرە تۇرۇپ قىلدى ۋە پەگادا ئاستا ماڭغاچ داۋام قىلىپ، باغ تەرەپكە كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكىنى نىمدۇر بىر نەرسە قاماللىۋالغاندەك بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا كۆك ئاسمانغا قاراپ بىردەم نېرۋىسىنى ئاچماقچى

Unregistered

بولدى ھەم بىر تال "سۇرناي" نى تۇتاشتۇرۇۋېلىپ، تۇتۇننى كۆك ئاسمانغا قارىتىپ پۈۋلەشكە باشلىدى .

ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەن نىزامىددىن ئىنىسىنى مەيلىگە قويۇپ، زورىخاننى چاقىردى:

—ئىسسىق سۇيىڭ بارمۇ؟ مەمتىلى ھەقچان نەچچە ھەپتىدىن بېرى يۇيۇنمىدى، يۇيۇنۇۋالسۇن، ئوبدانىراق ھاردۇقى چىقىدۇ، — دېدى.

—ئىسسىق سۇنى راسلاپ قويدۇم.

باغدىن قايتىپ چىققان تەۋپىق، ئاكىسىنىڭ يۇيۇنۇۋېلىش تەكلىپىنى ئاڭلاپ يەڭگىسىگە:

—يەڭگە، خاپا بولماي ئايرىم بىر چۆگۈن سوغۇق سۇمۇ بېرىڭ، ئاچيارىدىكى بۇلاقنىڭ مۇزدەك سۈيىدىن بولسا تېخىمۇ ياخشى، —دېدى.

نىزامىددىن ئىنىسىنىڭ دادىسىدىنىڭ تېبىي قاراشلىرى بىلەن شەكىللەنگەن ئادەتلىرىنى ھازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتقىنىغا قاراپ كۈلگىسى كەلدى. ھەم ئاللىقانداق روھى تەسىرلەر بىلەن يۈرىكى لەرزىگە كەلگەندەكمۇ بولدى.

تەۋپىق قازناقتىكى ئەۋرەزدە ئىسسىق سۇ بىلەن ئۇزاق يۇيۇنۇپ بولغاندىن كېيىن، سوغۇق سۇ بىلەن بەدىنىنى چايقاپ، تازا راھەتلەنگەندەك بولدى، ئۆزىنى يېنىكلەپ، قالغاندەك ھېس قىلدى. ئۇ شۇنداق كەيپى چاغ بولۇپ قازناقتىن چىقىپ نىزامىددىننىڭ يېنىغا سېلىنغان ئورۇنغا كىرىپ ياتتى. ئۇكا ئىككەيلەن يەنە ئۇزۇنغىچە ئۇيقۇلىرى كەلمىگەچكە پاراڭلاشتى.

ئەتىسى تەۋپىق ئاكىسىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تۇپراق بېشىغا چىقتى. قەۋرىستانلىق بوياماتنىڭ غەربىي جەنۇپ تەرىپىدە، ئاچيارنىڭ شىمالى قىرغىقىغا يېقىن جايدا— تېتىر يېزىسىغا كېتىدىغان يولنىڭ شەرق تەرىپىدە ئىدى. بۇ بىر پارچە ئاپپاق ئاقىرىپ تۇرغان قاغجىراق يەر بولۇپ، ئاندا ساندا شاپ ۋە كۆك يانتاقلار ئۈنگەنىدى. قەۋرە ئۈستىدىكى جىم جىتلىق ۋە قۇرغاقچىلىق كىشىگە ئىختىيارسىز بىچارىلىك بېغىشلايتتى. ھاياتنىڭ ئاخىرقى مەنزىلى بولغان بۇ جايدىمۇ جەمئىيەتتىكى تەكشىسىزلىك بىلىنىپ تۇراتتى؛ ئېگىز ياسىلىپ پۇختا سۇۋالغان قەۋرىلەر بايلاردەك، سانسىز توپا دۆۋىلىرى بولسا ئاۋامدەك تۇيۇلاتتى. بىراق، بۇ يەر جەمئىيەتتەك قىزىق ۋە قىزغىن ئەمەسدى. بىر چاغلاردا ھەيۋەتلىك بولغان گۈمبەز

Unregistered

ۋە قەۋرىلەرنىڭ شامال ھەم يامغۇر زەربىسىدىن — يىللار دەھشىتىدىن ئۆپراپ، ئۆۋۈلۈپ چۈشكەن ھالەتلىرى گويا بىر چاغلاردا جاھانغا پاتماي قالغان شوخ ۋە ساياق قىزنىڭ ئاخىرىدا ئىگە چاقسىز بىچارە مومايغا ئايلىنىپ، دوڭغاقلاپ قالغىنىدەك ئۈمىسە بىلىنەتتى. ئومۇمەن بۇ سۆزلىيەلمەيدىغان، مىدىرلىيالمايدىغان، قىسقىسى، تاۋۇش چىقىرالمايدىغانلار ماكانى شۇ قەدەر سۈرلۈك سۈكۈنات باسقاندىكى، خۇددى جىنازا نامىزى ئالدىدىكى مۇسىبەت جىمجىتلىقنى ئۆزگە سىڭدۈرىۋالغاندەك ھەربىر كۆرۈنۈشىدىن مۇڭ ۋە ھەسرەت تۆكۈپ تۇراتتى.

بۇ جىمجىتلىقنى بۇزغۇسى كەلمىگەندەك ئۇلارمۇ جىمجىت تۇرۇپ ئۈنسىز دۇئا قىلدى. ئەسلىدە نىزامىددىن ئىنىسىنى قۇرئان ئوقۇمىدىكىن دېگەندەك بىر ھازا كۈتكەن بولسىمۇ، تەۋپىق دۇئاغا قولىنى كۆتۈرۈپ پەقەت رەسۇلۇللاھ قەۋرىستانلىقتا ئوقۇغان دۇئانى ئوقۇش بىلەن چەكلەندى. ئارقىدىن ئۆزىنىڭ تىلەك ئىلتىجالىرىنى بىلدۈرۈپ، ئاتا ـ ئانىسىغا جەننەت تىلىدى.

—نېمىشكە قۇرئان ئوقۇمىدۇڭ؟ — دەپ سوراپ، قويدى نىزامىددىن قەۋرىستانلىقتىن يولغا چىقىۋاتقىچە.

—بىدئەت، پەقەت دۇئا قىلىش كېرەك، رەسۇلۇللاھ قەبرىلەرنى زىيارەت قىلغاندا "ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، يا ئەھلەل قۇبۇر ۋە ئىننا ئىنشائاللاھۇ بىكۇم لەلاھىقۇن"[5] دېگەن دۇئانى ئوقۇغان، قۇرئان ئوقۇمىغان، — : جاۋاپ بەردى تەۋپىق.

يەتتىنچى باپ

1

ئۆچىنچى كۈنى نىزامىددىن ئىنىسىنىڭ تېنچ ـ ئامان قايتىپ كەلگىنى ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئەرۋاھلارغا : ياغ پۇرىتىش ئۈچۈن تۇز[1] قۇيۇشقا تۇتۇندى. بۇ تۇز ئەينى ۋاقىتتا يەنە مەمتىلى ئەپەندىنىڭ يۇرتتىكىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشۈش مۇراسىمى بولاتتى. ئۆزۈن يىللىق سەپەردىن كەلگەنلەرنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن نەزرە بېرىش قەدىمدىن داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ئادەتىدى.

ھويلا يىراق ـ يېقىندىن كەلگەن ئۇرۇق تۇغقان، دوست بۇرادەرلەر بىلەن تولۇپ، بوشاپ تۇراتتى. نىزامىددىن ئاتۇشنىڭ ئاتاغلىق كىشىلىرىدىن بولغان تاشاخۇنۇمنىڭ جيەنى بولغاچقىمۇ، ھەم ئۆزى

UnRegistered

هۇنەرۋەن — ئەلنىڭ مۇلازىمەتچىسى بولغاچقىمۇ ئۇنىڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت دائىرىسى خېلى كەڭ ئىدى.

مەرھۇم تاغىسى تاشاخۇنۇمنىڭ كىچىك خوتۇنى سارىخېنىم ئوغۇللىرى سەيپىددىن ۋە لۋاھىددىنلارنى ئېلىپ ئەتتىگەندىلا كەلگەنىدى. تەۋپىق ئاخۇن دادىسىنىڭ ئوغۇللىرىنى چاپسانلا ياقتۇرۇپ قالدى. يىگىتلەرنىڭ تەسراتىمۇ ئۇنىڭدىن باشقىچە ئەمەسىدى، ئۇلارنىڭ بىر نەۋرە ئاكىسىنى ياقتۇرماسلىقى مۇمكىن ئەمەسىدى، ئەلۋەتتە. سەيپىددىن بىلەن لۋاھىددىن ئىككىسى ئاق قارىنى پەرق ئېتىدىغان، ئوقۇمۇشلۇق يىگىتلەرىدى. چوڭى سەيپىددىن ھازىر قەشقەر ۋالىي مەھكىمىسىدە كاتىپلىق قىلىپ يۈرەتتى. ئىنىسى لۋاھىددىن بولسا ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىدىكى مەكتەپتە تاتار مۇئەللىم سالاھىددىن بىلەن ئۇنىڭ ئايالى مۇشپىقە خانىمنىڭ ھەم ئوقۇغۇچىسى، ھەم ياردەمچىسىدى. ئۇ يول يۈرگەندە ئازراق ئاقسايدىغان ئەيىبى بولىشىغا قارىماي، تولىمۇ چىرايلىق، كېلىشتەكەن، چېچەن يىگىت ئىدى.

تەۋپىقنىڭ بىر نەۋرە ئىنىلىرى ئۇنىڭغا يۈرۈشۈپلا قالدى. ئۇلارنىڭ ھەممىنى بىلىشكە تەشنا قەلبى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ سۆزلىرىدىن لەززەت ۋە ئارام تاپقاندەك بولاتتى. شۇڭا سوئال سوراپ ھارمايتتى.

نەزىرگە ئاتۇش قازىلىرىدىن تېجەنلىك موللا ئېزىز داموللا ئوغلى ئەمەت مەخسۇم بىلەن قەدەم تەشرىپ قىلىشقانىدى .موللا ئېزىز داموللام تۆرت قازىنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ئادالەتپەرۋەر كۆڭلى يۇمشاق كىشى بولغىنىچۇن، ئاۋام خەلق ئىچىدە ھۆرمىتى چوڭ ئىدى. ئۇ كىشى ئاددىي يۇقىرىلارنىڭ ھەرخىل مەرىكىلىرىگىمۇ كۆڭۈل ئاياپ قەدەم تەشرىپ قىلاتتى. ئۇ قازىلىق قىلغاندىن تاشقىرى ئۆڭرۈقتىكى موللا تۇداجى، ئىمنھاجى ئۇكىلار سالدۇرغان مەدرىستە مۇددەرىسلىك قىلاتتى. ئوغلى ئەمەت مەخسۇممۇ شۇ مەدرىستە ئوقۇيتتى. ئۇلارنىڭ جامائەتتە يەنە تېجەن بايلىرىدىن قۇناجىممۇ بارىدى. ئۇنىڭ بىلەن ئوغلى ئابدىغوپۇر بىللىدى. ئابدىغوپۇرمۇ ئوكۈرۈقتىكى مەدرىستە موللا ئېزىز داموللام ۋە مەمتىمىن سوپىزادىلەردىن دەرس ئالدىدىغان تەلەبىلەردىن بولغاچقا ياش يىگىتلەر بىر بىرلىرىگە يات ئەمەسىدى. بەزىدە مەدرىسكە كېلىپ تەلىم ئېلىپ تۇرىدىغان لۋاھىددىن بىلەن تونۇشاتتى. شۇڭلاشقا ئابدىغوپۇر بىلەن ئەمەت مەخسۇممۇ مېھمانىنى ئورىۋېلىشقان ياشلارنىڭ توپىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

ھايال ئۆتمەي نىزامىددىن ئۆزى بىلەن قۇرداش، ئورۇق بىر كىشىنى ئىنىسگە تونۇشتۇرۇش ئۈچۈن باشلاپ

كەلدى. مېھماننىڭ ئارقىسىدا يەنە بىر ياش يىگىت باردى.

—بۇ مېنىڭ دوستۇم تاھىر خەلپىتىم، —دېدى. نىزامىددىن، — شورۇقتىن. بۇخارا، ھىندىستانلاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان. بۇ يىگىت ئۇنىڭ ئىنىسى ئابلىمىت قارى، مانا بۇ شائىر ئىنىمىز سابىت، بىز تېخى يېقىندا، مۇشۇ نورۇزدا تونۇشقانتۇق، مۇھەممەد قارىنى ئالغاچ كەلمەپسىلەر ـ دە؟ — دەپ ئېسىگە ئالدى نىزامىددىن، — بۇلار مۇشۇ يىگىتلەر بىلەن تونۇشىدىغۇ، دەيمەن، ...

تاھىر خەلپەت مەمتىلى ئەپەندى بىلەن بىردەم پاراڭلاشتى. ئاندىن خوشلىشىپ قايتماقچى بولۇپ، ئىنىسىگە قارىۋىدى، ئىنىسى بۇ چاغدا ياشلارنىڭ توپىغا قوشۇلۇپ، سۆھبەتكە شۇڭغۇپ كەتكەنىدى، شۇڭا نىزامىددىنغا قاراپ ئۇنىڭ ۋاقتى چاغ تۇرۇپتۇ، زېرىككەندە كەتسۇن“ دېگەندەك ئىشارە قىلىپ ئۆزى نىزامىددىننىڭ ئۇزۇتىشى بىلەن چىقىپ كەتتى .

ياشلار ئۆزلىرىنى ئاتۇشنىڭ ئەڭ ئىلغار پىكىردىكى يېڭى ئەۋلادى دەپ ھېس قىلىشقاچقا ناگان ناگاندا ئوڭۇرۇقتىكى مەدرىستە بىرىيەرگە توپلىنىپ قېلىشسا مەسىلىلەرنى مۇتائىلە قىلىشىپ، ئۆز ئارا پىكىرلىشىپ كېتىشەتتى. مۇشۇ بىر ئەۋلاد پىكىرداشلارنىڭ ئىچىدە ئۇستاچىلىق ئابدىراخمان بىلىم ۋە ھۆرمەتتە ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگىنىدى... يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ ئىپتىخارى بولغان بۇ يىگىتنى تۇشمۇ تۇشتىن تەرىپلەپ، مەمتىلى ئەپەندىگە تونۇشتۇرۇپ كەتتى. ئابدۇراخماننىڭ دادىسى چوڭاخۇنباي ئىشتاچىنىڭ چوڭ بايلىرىدىن بولۇپ، مەرىپەتلىك كىشى ئىدى. ئۇنىڭ تەسرى ۋە تەربىيىسى بىلەن بالىلىرىمۇ ئوقۇمۇشلۇق بولۇپ ئۆسكەنىدى .ئابدۇراخماننىڭ چوڭ ئاكىسى ئابدۇكېرىماخۇنمۇ شېئىر يازاتتى. ئىككىنچى ئاكىسى ئابدۇرېيىماخۇنمۇ كىلاسسىكلارنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشلۇقىدى. چوڭاخۇنباينىڭ قارا شەھەردە قۇراجاي، يەر زېمىنلىرى بولغاچقا ئۇلار قاراشەھەردە بەزەن يىللاپ تۇرۇپ قالاتتى. قارا شەھەر بىلەن ئاتۇش ئارلىقىدا قاتناپ سودىگەرچىلىك قىلىشاتتى.

تەۋپىقنىڭ ياش ئىخلاسمەنلىرىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇلارنى سۆھبىتىمۇ قىزىپ كەتتى. تەۋپىق بۇ ياش دوستلىرىنى ياقتۇرۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا ئېچىلىپ يېيىلىپ جاۋاب بەرگەندىن باشقا، ياشلارنى قىزىقتۇرىدىغان يەن يېڭىلىقلىرىنى سۆزلەپ بەردى. كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە

UnRegistered

بولسا كەلگۈسى ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆزىگە كېرەكلىك قابىل ۋە ساداقەتلىك ياردەمچىلەرنىڭ تېپىلىدىغانلىقىغا سۆيۈنمەكتىدى. شۇنداقلا بىر كۈن ۋاقت چىقىرىپ ئوڭۇرۇققا مەدرىسكە بېرىپ، مەدرىسنى كۆرگەچ، ياش يىگىتلەر بىلەن تونۇشۇپ كېلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. بۇندىن باشقا مەدرىسمۇ ئۇنىڭ مەلۇم پىلانلىرىغا مۇناسىۋەتلىكتەك قىلاتتى.

نەزىرگە كېلىپ ـ كېتىۋاتقان مېھمانلاردىن بىرەر يېرىم ياش ئايرىلىپ كېلىپ، تەۋپىقنىڭ ئەتراپىدىكىلەرگە قوشۇلۇپ تۇراتتى... گەرچە تەكلىپ قىلىنمىغان بولسىمۇ، ئەنئەنىمىزدىكى "تۈزغا بېشچە بولسىمۇ بارغۇلۇق" دېگەن قاراشتىن پايدىلىنىپ، مەشھەتنىڭ جامائىتىگە قوشۇلۇپ، ئاتۇشنىڭ ئامانلىق مەسئۇلى توختى زۇنۇنمۇ كەلدى. بەلكى قەشقەردىن يولىيورۇق تاپشۇرۇپ ئالغان بولسا، "ئوۋ"نى تونۇپ قويۇش ئۈچۈن كەلگەندۇ. ھەرھالدا ۋەزىيەتنى بەك سىلىق بېجىرىشنى بىلىدىغان كىشىدى؛ ئاممۋى مۇناسىۋەتكە بەك دىققەت قىلاتتى، توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراقلاردىن قالمايتى، كۆلۈمسىرەپلا تۇرىدىغان سىلىق، سىپايە ئادەم ئىدى، شۇڭا، ساددە ئادەملەر ئۇنى بەك ئادىمگەرچىلىكى بار، دەپ باھالىشاتتى. نىزامىددىن ئىنىسىگە ئۇنى تونۇشتۇرغاندا ئىسمىنىلا ئاتاپ:

—كۆپنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىغان ئاقكۆڭۈل ئاغىمىز، توختى زۇنۇن، مەشھەتتىن، — دەپلا تونۇشتۇرغان بولسىمۇ، ئۇ داستىخان تەرەپكە كېتىۋاتقاندا ئىنىسىنىڭ قۇلىقىغا شىۋىرلاپ ئۇنىڭ سالاھىيىتىنى ئېيتىپ قويدى. ھە، دېگەندە بۇ ئادەمنىڭ "ئادىمگەرچىلىك"نى ئىپادىلەپ تۇرغىدا كېلىپ ئولتۇرىشى نېمىشكىدۇر نىزامىددىننىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىپ قويدى. چۈنكى ئۇ تاغىسىنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىش تۈپەيلىدىن ئىجتىمائى مۇناسىۋەتلەرگە خېلى ساۋاتلىق بولۇپ قالغاچقا خەلق سىپايە، ئوبدان ئادەم كۆرىۋاتقان توختى زۇنۇننى بىر ئاز بىلگەندەك قىلاتتى.

يىگىتلەر بىلەن تەۋپىقنىڭ سۆھبىتى تاكى مېھمانلارنىڭ ئايىقى ئۈزۈلگىچە داۋام قىلدى. تەۋپىق ئۇلارنىڭ باشقا دوستلىرى بىلەن مەدرىستە بىركۈن ۋاقت چىقىرىپ كۆرۈشمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتۇدى، ياشلار تۇشمۇ ـ تۇشتىن ئۇنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى ۋە ئەڭ كۆپ توپلىشىدىغان كۈنى بازار ئەتىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى، شۇنداقلا باشقا ياشلار بىلەن خەۋەرلىشىپ، ئالغاچ بارىدىغان بولۇشتى. شۇندىن

Unregistered

كېيىنمۇ ئۇلار چەتئەلدىن كەلگەن ئەپەندىنىڭ يېقىملىق چىرايىغا قاراپ، ئۇنىڭ كىشىنى جەلپ قىلىدىغان سۆزلىرىگە بولغان ئەسىرلىكنى يوشۇرالمىغان هالدا قىيماستىن خوشلاشتى.

ئۇلار كوچىغا چىققاندىن كېيىنمۇ ئاڭلىغانلىرى هەققىدە قىزغىن تالاش تارتىش قىلىشتى، هەيرانلىقىنى، مەپتۇنلۇقىنى ئىزهار قىلىشتى. ئاخىردا هەر بىرى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ شەخسىي سۇپەتلىرى ۋە ئۇ سۆزلەپ بەرگەن يېڭىلىقلار هەققىدىكى ئاخباراتنى ئېلىپ كەنتلەرگە تاراپ كەتتى. تەۋپىق ناهايىتى چاپسانلا سۆهبەتلەرنىڭ تېمىسىغا ئايلىنىپ، نۇرغۇن كۆڭۈللەردە قىزىقىش پەيدا قىلدى.

2

ئابلىمىت قارى بىلەن سابىت خېلى كەچ قايتتى. ئۇلار تالىپ ئاتالغىنى بىلەن ئىزچىل ئوقۇش يوق، بەزەن بېرىپ، بەزەن بارماي ئوقۇپ يۈرۈشەتتى. بەزىدە بارسىمۇ دەرس بېرىدىغان ئادەم يوق، قايتىپ كېلىشەتتى. چىلىڭ تۇتمىغان ئوقۇشنىڭ تايىنى بولامتىمۇ؟ بەزىدە ئوگۇرۇق مەدرىسكە بارسا، بەزىدە تاشاخۇنۇمنىڭ هويلىسىدىكى سالاهىددىن ئەپەندىگە بېرىشاتتى. هېچبىرىدە ئىزچىللىق يوقىدى.

ئۇلار بۈگۈن هاياتنىڭ ئەڭ هاياجانلىق بىر كۈنىنى ياشىغاندەك بولۇشتى. قانداق ئادەم ـ هە؟ مۇشۇنداق ئۇستازىڭ بولسا... دېگەنلەر كۆڭۈللىرىدىن كېچەتتى.

—مۇهەممەد قارىنى بىللە ئېلىۋالغان بولساقچۇ، ئېست، — دېدى ئابلىمىت قارى، — ئەمدى بۇ يېڭىلىقلارنى ئۇقسا ئۇ چېچاڭلاپ كېتىدىغان بولدى ـ دە، تاپا ـ تەنىسىدىن قۇتۇلالمامىز تەس.

سابىت جاۋاپ بەرمىدى. ئۇنىڭ خىيالى بۈگۈن ئاڭلىغان دۇنيا يېڭىلىقلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. تەپەككۇرى ئاللىقاچان ئاشۇ ئاجايىپ شەهەرلەرگە پەرۋاز قىلىپ كەتكەنىدى.

ئۇلار مەشهەدتىن ئۆتكەندە ئوتتۇراق بىلەن مەشهەد ئارىسىدىكى سايلىق بىلەن ئاق بوز توپىلىق قاغجىرىغان ئۆزۈك ئارىلىقتىن ئۆتەتتى. بوزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىگىز پەخشى تام بىلەن قورشالغان بىر قورغانچە بارىدى. ئۇنىڭ ئىچىدىمۇ بۇ قەدەر ئىگىز تام سوقۇپ مۇهاپىزەت قىلغۇدەك هېچنېمە يوق، ئوخشاشلا ئاق بوز ئىدى. بۇ قورۇقنى «تاشاخۇنۇمنىڭ قورىقى» دېيىشەتتى .بۇ تېنىمسىز يېڭىلىقپەرۋەر ئادەمنىڭ بۇ قورۇقنى چۆرۈشتە قانداق پىلانلىرى بارىدىكىن، ئەمما ئۇ مەلۇم بولۇشقا ئۈلگۈرمىگەچكە، بۇ قورۇق خۇددى

UnRegistered

چۆچەكلەردىكى غايىپ غەزنىلەر يوشۇرۇلغان سىرلىق يەردەك بىر تۇرلۇك سۇر بېغىشلاپ قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

ياشلار ئوتتۇراقنى ئارىلاپ ياقىۋاغىنىڭ بوستان مەھەللىسگە يېقىنلاشقاندا ئابلىمىت قارى دوستىغا چاخچاق باشلىدى:

—ئاستانەڭگە كېلىپ قالدۇق، — دېدى ۋە ناۋايى غەزەللىرىدىن بىر بېيت ئوقۇدى:

ئاستانەڭگە بېرىپ مەنزىلدە ياتماق ئارزۇ،

سەگلىرىڭنىڭ[2] سانىغا ئۆزۈمنى قوشماق ئارزۇ.

سابىت بۇ چاخچاقلارغا كۈلۈمسىرەپلا قويدى. بوستاندا ئۇنىڭ مەشۇقى باردى. شۇڭا دوستى ئۇنىڭغا شۇنداق چاخچاق قىلاتتى.

سابىتنىڭ مىجەزى قانداق ئېغىر بولسا ئۇ باشتىن كەچۈرگەن كەچمىشلەرمۇ شۇنداق ئېغىردى. بەلكىم ئاشۇ كەچمىشلەر ئەنە شۇنداق خاراكتېرنى ياراتقاندۇر .

سابىت ئانىسىنىڭ قانداق ئايال ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇ ئېسىگە كەلمەستە ئانىسى ئالەمدىن ئۆتكەنىكەن يېتىم سابىتنى شۇندىن كېيىن بوستاندىكى ھاممىسى بېقىۋالدى. دادىسى ئۇنى تاھىر خەلپەتتە ئوقۇتتى، كېيىن ۋاقىۋاغىقا بېرىپ تاشاخۇنۇمنىڭ ھويلىسىدا سالاھىددىن ئەپەندىدىنمۇ دەرس ئالدى، مۇشۇ جەريانىدىمۇ ئۇ يەنىلا ھاممىسىنىڭ ئۆيىدە تۇراتتى. بۇ ھال دادىسى قازا قىلغانغا قەدەر داۋام قىلدى. بوۋاي ئاخىرقى يىللاردا كېسەلچان بولۇپ قالغىنچۇن تاھارىتىگە سۇ بەرگۈدەك بىر كىشىگە مۇھتاج بولۇپ، "سابىتنىڭ مىراسىغا شېرىك كۆپەيتمەيمەن" دېگەن ۋەدىسىنى بۇزۇپ ئۇرۇق تۇققان، يار بۇرادەرلىرىنىڭ سالاسى بىلەن بىر تۇغماس ئايالغا ئۆيلەنگەندى. بۇ ئىنتايىن ھازازۇل خوتۇن بولۇپ، ئۇنىڭ ئەجلىنى تېزلىتىشتىن باشقىغا كېرەككە كەلمىدى. بوۋاي قازا قىلىش ئالدىدا قىيامەتلىك قەرز بولۇپ قالمىسۇن دەپ، بۇ ئايالنىڭ ئەسكىلىكلىرنى ئەپۇ قىلىپ ئۇنىڭغا لايىقىدا مىراس قالدۇرغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ دەۋاسى تۈگىمىگەنىدى، سابىت يېتىملىكتە چەككەن رىيازەتلىرى ئاز كەلگەندەك ئەمدى ئۆگەي ئانىسى بىلەن بولغان مىراس دەۋاسىدىن بىر مۇنچە كۆڭۈلسىزلىك تېپىۋالغانىدى.شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، ئۇ تېخىمۇ شۈكلەپ قالغانىدى.

—ناۋايىنىڭ دىۋانىنى ئوقۇپ بولدۇڭمۇ؟ — دەپ سورىدى ئابلىمىت قارى دوستىنىڭ دىققىتىنى تارتىش

Unregistered

ئۈچۈن.

سابىت بۇ سۆزنى خىيال ئىچىدە ئاڭلاپ، ناۋايى دېگەن ئىسمغا ئاۋۇ باغلارنىڭ تېمىدىن چىقىپ تۇرغان چېچەككە پۈركەنگەن شاخلارنى بىرلەشتۈرۈپ ئويلىدى:

"باغ ئىچرە ماڭا ساچتى گۈل ئاۋۇ ـ قىزىل ياپىر ...“

باھار پۇراقلىرىغا، توي تاماشانىڭ خۇشال خۇراملىقىغا تولغان بۇ مىسرالار ئۇنىڭ كۆڭلىگە يۇرۇقلۇق بەخش ئەتكەندەك بولۇپ، خىيالدىن باش كۆتۈردى ۋە دوستىغا قاراپ باش لىڭشىتىپ قويىدى.

—ئوقۇپ بولغان بولساڭ "دىۋان زەللى“ نى ئۇقۇغىن كەچتە ئۆيۈڭگە ئالغىلى كىرىمەن، ئالماشتۇرۇپ ئوقۇيلى. ئاكامنىڭ كىتابىدا بىز كۆرمىگەن كىتابلار تېخى نۇرغۇن، تاھىر خەلپەتنىڭ سەككىز كۆزلۈك بىر كاتتا لىق كىتىپى بار دىيىشكىنىنى ئاڭلىماپمىدىڭ.

سابىتنىڭ كۆزلىرى كوچا بويىدىكى باغ تېمىنىڭ ئۆرۈلۈپ چۈشكەن، كېيىن جىگدە شاخچىلىرى بىلەن قاشالاپ قويۇلغان جايغا تىكىلگەنىدى.

سابىتنىڭ يۈرىكى تۇيۇقسىزلا قاتتىق دۈپۈلدەپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى چىتلاق كەينىدىن غىل كۆرۈنۈپلا پەخشى تام كەينىگە ئۆتۈپ كەتكەن ئادەم كۆلەڭگۈسىگە چۈشكەنىدى.سابىت ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ مېڭىشنى قارار قىلدى.

" —يار دوستلىرى بىلەن كەلسە جاپا قىلىش ئۈچۈن كەلگەندۇر، بۇنىڭ مەۋەبى شۇكى، بۇنداق ئۇچرىشىش رەشىك ۋە ھەسەتتىن دېرەك بېرىدۇ[3] “ دېگەندەك، گۈلزادەم شۇنداق ئويلاپ قالمىسۇن، ئاغىنە، — دېدى ئابلىمىت قارى، — مەن كەتتىم، گېپىڭنى پاتراق تۈگۈتىپ قايتارسەن، كەچتە ئۆيۈڭدە ئولتۇرماقچى بولغىنىمىز ئېسىڭدە بولسۇن، ھېلىقى چاپلاشقاق ئاغىنەڭ بىتاقەت بولۇپ كۈتىۋاتىدۇ ھەقچان، ئۇنى ئاڭلىغانلىرىمىز بىلەن ھەيران قالدۇرىۋېتىمىز.

3

سابىت مەيۈسلۈك، مىننەتدارلىق ئارىلىشىپ كەتكەن غەمكىن كۈلۈمسىرىشى بىلەن دوستىنىڭ ئارقىسىدىن ئۈنسىز قاراپ، ئۇ ئەگرى بۈگرى يېزا يولىدا ئۈزاپ كەتكۈچە جايىدا تۇرۇپ، ئاندىن قاشا تەرەپكە

UnRegistered

ماڭدى .

كوچىدا تۇرۇپ قىز بىلەن سۆزلىشىش بىئەپ ئىدى. شۇڭا ئۇياق بۇياققا قارىۋېتىپ چاقچاقلىق بىلەن قاشادىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، باغ ئىچىدىكى كۆكۈرۈشكە باشلىغان بىدىلىككە چۈشتى ۋە چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ، تام تۈۋىدە يۈتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ تۇرغان 16 15 ياشلاردىكى، بويالغان ماتا كۆينەك، يۈتىغا نىمكەش كۆن ئۆتۈك كىيگەن ۋىجىككىنە قىزغا ھەۋەسلىنىپ قارىدى. قىز تامغا ئارقىسىنى قىلىپ بىر خىل ھالىتىنى ساقلاپ تۇرىۋەردى .

گۈگۈم پەردىسى كائىناتقا ئېتەك يېيىۋاتقان بولسىمۇ سابىت مەشۇقىنىڭ تەڭداشسىز گۈزەللىكىنى پۈتۈن بەدىنى بىلەن كۆرۈپ تۇرغاندەك ئىدى. ئۇنىڭ ئاشۇ قىزىقش، سۆيۈنۈش ۋە ھاياجان ئارىلىشىپ كەتكەن قارىشىدا ئاجايىپ مەستانىلىك بىلىنىپ تۇراتتى. ئاشۇ تەقلىدتە بىر نەچچە سىكونتلا تۇرغان بولسىمۇ، مۇشۇ سۇكۇتتە ئۆتكەن بىر لەھزە ئۇنىڭغا بىر ئۆمۈردەك ئۇزۇن بىلىنىپ كەتتى. ئارقىدىن ئۆزىنىڭ قوپال بەستىگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان بىرخىل نازۇكلۇق بىلەن ھاياجانغا تولغان تىترەڭگۈ ئاۋازدا:

—گۈلزادە!... — دەپ خىتاب قىلدى.

بۇئاۋاز ھېلىقى ئاددىي "تاغ گۈلى" نىڭ ۋۇجۇدىنى تىترىتىۋەتتى.

—كەلدىڭىزمۇ؟ ...

—بۇ يەردىن قاراپ تۇرۇۋېتىكەنسەن....

—بايا ئۆگزىگە تېزەك يايغىلى چىققانىدىم، يولغا قارىسام ئابلىمىت قارىكام بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتىدىكەنسىز، ...يانسا .... پات قاراپ تۇرغانىتىم ...

—بىز بويامەتكە نەزىرگە بارغانتۇق، ...— سابىت توختاپ قالدى، ھەممە گەپنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىش ھاجەتسىز دەپ قارىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىزنىڭ ئالدىدا ئەپلەشتۈرۈپ سۆزلىيەلمەسلىكىدىن ئەنسىرىدى . ئۇلارنىڭ ئۇچرىشىشلىرى ھەمىشە شۇنداق بولاتتى. كۆرۈشۈش ئالدىدا گويا ئۆزىنى كۆڭۈللۈك ئىشلار، قىزىق تاماشا كۈتۈپ تۇرغاندەك ئالدىراش تەشنالىق، ھاياجان ئىلكىدە ئازابلانسا، كۆرۈشكەندىن كېيىن پاراڭنىڭ تايىنى بولماي يۈرەكلىرى سىقىلاتتى. شۇنىسى تېخىمۇ قىزىق ئىدىكى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھازىرغىچە

UnRegistered

مۇھەببەت ھەققىدە سۆز بولمىغانىدى. شۇنداق تۇرۇپمۇ ئۇچرىشىپ تۇرۇشاتتى ۋە ئۇچرىشىش ھەققىدە پۈتۈشۈپ قويۇشاتتى. ئۇلارنىڭ تونۇشلۇقى ناھايىتى بۇرۇن — بالىلىق ۋاقىتلىرىدىن باشلانغان بولسىمۇ، ئۇلار ئارىسىدىكى ئۆزگىچە مۇناسىۋەت يۇلتۇز كۆزدىن باشلانغانىدى .

سابىت ھاممىسى بىلەن بىللە تۇرۇشقا باشلىغاندىن تارتىپلا ئۇلار بىللە ئوينايتتى. سابىتنىڭ ھاممىسى بىلەن گۈلزادىلەر قوشنا ئىدى. ھەر ئىككىسى ئانىسىز يېتىملەردى. گۈلزادە ئۆگەي ئانىسىدىن تاياق يېسىلا بۇ ئۆيگە كىرەتتى. مۇشۇ ئۆيدىلا تەسەللىگە ئېرىشەتتى. سابىت ئۇنىڭدىن ئۈچ ياشچە چوڭدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ كۈچلۈك، قاۋۇل بالا بولغاچقا ھەممىشە قىزغا ياردەم قىلىپ تۇراتتى. كېيىن ئۇلار گالدا ئۇلاغ باقتى. بىللە تېزەك تېرىشتى، ئۇلار تولا ئۇرۇشۇپ قالاتتى. لېكىن بىردەمدىن كېيىنلا بۇنى ئۇنتۇپ قېلىشاتتى...

كېيىن سابىتنى مەكتەپكە بەردى. سابىت توغۇلغان مەھەللىسىگە بېرىپ تاھىر خەلپەتتە ئوقىدى. ئارقىدىن ۋاقۋاغدا ئوقىدى .شۇ جەرياندا ئىككىسى يىراقتىن كۆرۈشكەننى ھېسابقا ئالمىغاندا ئايرىم ئۇچرىشالمىدى ...

كۆپ ئۆتمەي تەقدىر سابىتنىڭ دادىسىنىمۇ ئارىدىن ئېلىپ كەتتى. قاراقسىز قالغان ئۆيگە دادىسىنىڭ چىرىقىنى ياندۇرۇش ئۈچۈن قايتتى. بۇ مەزگىلدە ئۇلار تېخىمۇ ئۇچراشمىدى. يۇلتۇز كۆزدىن باشلاپ سابىت ۋاقۋاقتا بېرىشنى توختۇتۇپ، ھەپتىدە بىرەر كۈن ئوقۇرۇقتا بېرىپ ساۋاق ئېلىپ كەلگەندىن باشقا، ئۆز تېرىكچىلىكى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشقا باشلىدى. ئۇ يەنە جاڭگالغا باردى. مانا شۇ چاغدا ئۇلار قايتا ئۇچراشتى .

بۇ چاغدا ئۇلار ئۆزلىرىنى باشقىچە ھېس قىلىشتى .ئارىدا يېتىرقاش ۋە يەنە ئاللىقانداق نازۇك تۇيغۇلار پەيدا بولۇپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ قەلبىدە نېمىدۇر پىشىپ يېتىلگەنىدى. گۈلزادە سابىتنى "سىز" لەپ .. قىلىشقا باشلىدى. چۈنكى ئايال كىشى ئەر كىشىنى شۇنداق ئاتىشى كېرەكىدى. بىرىنچى كۈنىلا ئۇلار جاڭگالدىن قايتىدىغان چاغدا زەيكەشتىن ئۆتكىچە سابىت گۈلزادىنىڭ قېپىنى سۇنۇۋېلىش ئۈچۈن قول ئۇزاتقىنىدا ئىككىسىنىڭ قوللىرى بىر بىرىگە تېگىپ كېتىپ، ھەر ئىككىسىنىڭ ۋۇجۇدىغا ئىلگىرى كۆرۈلۈپ

UnRegistered

باقمغان بىر خىل ئىسسىق ئېقىم تاراپ كەتتى. بۇرۇن ئۇلار ھەمىشە دېگۈدەك سۈركىشىپ يۈرسىمۇ بۇنداق سېزىم بولمىغانىدى. مانا شۇ ئىش ئۇلارنىڭ كېيىنكى مۇناسىۋەتلىرىنىڭ باشلىنىشى بولۇپ قالدى. ئەمما ئۇلار ئۇچراشقاندا "يۈرەك سۆزلىرى" نى تۆكۈشۈپ، سېغىنىشلىرى، چۈشلىرى، خىياللىرى ھەققىدە سۆزلىشىپ كەتمەيتتى. ئۈنسىز سۈكۈت ئىچىدە تۇرۇپ، ئاخىردا خوشلىشاتتى .

—خاپا بولماڭ... ھېلىقى ھازازۇلنىڭ ئاھانىتىگە قالماي يەنە...

سابىت ئۇنىڭ ئۆگەي ئانىسىدىن قورقۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ ئۇنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇرماسلىق ئۈچۈن:

—ياق نېمىگە خاپا بولىمەن، كىرىپ كېتىۋەر، —دېدى خوشلىشىپ،— كېلەر قېتىم مەن ساڭا ئاجايىپ غارايىپ گەپلەرنى سۆزلەپ بېرىمەن، —دەۋەتتى ئۇ ساددا ئادەملەرگە خاس خۇشۇسيەت بىلەن قورسىقىدىكىنى يوشۇرالماي.

—ئاجايىپ گەپ؟

—ھەئە. بۈگۈن بويامەتكە بېرىپ ئەپەندىمدىن ئاڭلاپ كەلدۇق... — ھەمىشە خىجىل بولغاندەك بۇرنىنىڭ ئۇچى تەرلەپ تۇراتتى، قولىدا ھەمىشە ستەمدۇۋالىدىغان بىر غاڭزا بولاتتى ۋە قىلغىلى قىلىق تاپالمىغان، خىجالەتتىن قوللىرىنى نەگە قويۇشنى بىلمىگەن چاغلىرىدا غاڭزىنى ئويناپ خىجاللىتىنى يوشۇرماقچى بولغاندەك قىلاتتى. بۇ غاڭزىنى بۇلتۇر قەشقەرگە ئوتۇن ساتقىلى كىرگەندە دوتەي يامۇل ئالدىدىن تېپىۋالغانىدى.

—ھە،... — دېدى قىز ھېچنېمىنى ئاڭقىرالمىسىمۇ، — ماقۇل ياخشى چۈش كۆرۈڭ...

—خوش...

سابىت قاشادىن كوچىغا ئاتلاپ ئۆتۈپ، گۈلزادىنى بارمۇ، كىرىپ كەتتىمۇ دېگەندەك كەينىگە قاراپ قويۇپ، ئاندىن يولغا يۈرۈپ كەتتى.

سەككىزىنچى باب

1

نەزىرىدىن كېيىن نىزامىددىن ئىنىسىنى تۇققانلارنىڭ ئۆيلىرىگە پاتىھە قىلدۇردى. ئۇلار ئەڭ ئەۋۋەل

ۋاقۋاقغا — تاغسى تاشاخۇنۇمنىڭ ئۈيگە پاتىھە قىلىشتىن باشلاپ، ئاخىرىدا يېقىن ئۆتۈشكەن باشقا ئادەملەرنىڭ ئۆيلىرىگە باش ئۇرۇشتى. بۇ رەسمىيەتلەر ئاخىرلاشقاندا بازار كۈنىمۇ كېلىپ قالغانىدى.

—ئەمدى ئاتۇشنىڭ بازىرىنىمۇ كۆرۈپ قوي، بەلكى ئېسىڭدىنىمۇ چىقىپ قالغاندۇر، — دېدى نىزامىددىن دۇشەنبە[1] كۈنى ئەتىگەندە .

تەۋپىق بوگۈن چەتئەلدىن كېيىپ كەلگەن غەلتە " ئۇستۋاش"تا ئەمەس، (نىزامىددىننىڭ زورى بىلەن) شۇ مۇھىتنىكى يىگىتلەرنىڭ چەكمەن توننى كېيىۋالغان، شايى بەلۋىغنى باغلىۋالغان ئىدى .

بۇ يەرنىڭ مۇھىتىغا ئۇيغۇنراق يۇرمىگەندە ياخشى بولمىشنى بىلگەن توختاجى ئۇنىڭغا ئۆيدىن ئۇزايدىغاندا باي، باللىرى كېيدىغان قەشقەرنىڭ مۇھىتىغا كۆرە ئالىي ھېساپلىنىدىغان ئىككى قۇر كىيىم كېچەكنى تەۋپىقنىڭ دومكىسىغا سېلىپ بەرگەنىدى. ئۇ چاغدا ئۇ بىر تېرەجىگەن، ئالماسلىققا ھەركەت قىلىپ كۆلگەن بولسىمۇ، ئەمدى ئاكىسى ۋە بەڭگىسىنىڭمۇ ئوخشاش تەۋسىيەدە بولىشى ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويغانىدى. دېمەك، دوستى بىر ئىشلارنى ئالدىن پەملەپ بولارنى بېرىپتىكەن ـ دە !

تونىنىڭ ئوچۇق ياقىسىدىن ئىچىدىكى كۆينەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى، شىمى، خىرۇم پەتىنكىسى، بېشىدىكى تۇرك بېرىسىمۇ ئۇنى يەنىلا مۇھىتقا كۆرە باشقىچە كۆرسىتىپ تۇرۇۋاتقا يېتەتتى.شۇڭا ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ ھەممىسى قىزىقسىنىپ قارىشاتتى؛ بەزىلەر مىش ـ مىشلاردىن ئاڭلىغانلىرىغا كۆرە قىزىقىپ قارىسا، بەزىلەر شۇ ئاندىكى تۇرقىغا قىزىقىپ قارايتى.

) مەشھەد) بىلەن بويامەتنى تېجەن يېزىسى ئايرىپ تۇراتتى. تېجەن قىران دەريا ئېتىكىدىكى يوپۇرماق شەكىللىك ئارال بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە قۇرۇق دەريا ئېقىنى بارىدى. بەزى چاغلاردا بۇ قۇرۇق سايغا ھەيۋەتلىك كەلكۈن كېلىپ دەريانىڭ ساھىلىغا جايلاشقان يېزا خەلقىگە بالايى قازامۇ كەلتۈرەتتى. بۇ خىل بالا قازالاردىن يالداما بولۇپ قالغان بىرمۇنچە خەلق قوشاقلىرى شۇئانغا قەدەر يادلىناتتى. ساينىڭ شىمال ئېتىكىدىكى ئازغان كەنتنى يالاپ، سايغا يېقىن ئۆيلەرنى ئېلىپ كەتكەن كەلكۈندە كەتكەن نەۋجۇۋانلار ھەققىدە شۇنداق قوشاقلار بارىدى:

ئامىنەمۇ ـ ئامىنەم،

لايدا ياتقان ئامىنەم.

لاينىڭ تېگىدە يېتىپ

»خۇدا!» دېگەن ئامىنەم!

ئاخشام كەلگەن بەش ئاتلىق،

بەشلىسى قاراتلىق[2]

ئامىنەمنى ئەپقاچقان

مەمتىمىن قاناتلىق. . . .

سايدىن چىققاندىلا ئۇ قاتتىكى بازار كۆرۈندى.

—يېغلىقلاردىن كېيىن بازار قىممەتچىلىك بولۇپ كەتتى، نىمشكە دېسەڭ گا سىلىڭنىڭ[3 [ئەسكەرلىرى خەلقنىڭ بىر قەۋەت تېرىسىنى شۇلۇۋالا ئالدى، — دەپ پاراڭ سېلىپ كېلەتتى نىزامىددىن.

مەمتىلى ئەپەندى بولسا ئۇنىڭ سۆزلىرىگە جىم حىتلا قۇلاق سېلىپ يولدىن ئۆتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ چىرايىدىن ئەنە شۇ يېغلىق قالدۇرغان ئازاپ، جاراھەتنىڭ ئىزناسىنى تاپماقچى بولغاندەك قاراپ باراتتى. ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ يۈرىكى تېنىمسىز دۈپۈلدەپ، ئالىلقانداق تۇيغۇلار كەلكۈنى قەلبىدە مەۋج ئۇرۇپ، ئۇنى چەكسىز ھىسسىيات دېڭىزىغا غەرق قىلماقتىدى. ئۇ كەچلىرى شېئىر يازاتتى، ئويلايتتى، تەسەۋۋۇر قىلاتتى. . . يۇرتلارنى ئارىلاپ يۈرگەندە ھەممە نەرسىگە سوئالغا تولغان كۆزى بىلەن ئۇزاق تىكىلەتتى. . . ”ئىھ، مەن بۇ مىسكىنلىك يېغىپ“ تۇرغان زېمىننى قانچىلىك سېغىنغاندىم ـ ھە؟“ . . . ئويلىدى ئۇ. ئارقىدىن ئاكىسىنىڭ سۆزلىرىگە . ۋابەن:

—شۈكرى قىلىپ كۆنگەن خەلققۇ بىز، ئاكا — دېدى ئويچانلىق بىلەن، —بۇ كۈنلەرنىمۇ سەۋر بىلەن ئۆتكۈزۈۋېتىمىز. بۇ كۈنلەرمۇ پايدىسىز ئەمەس، قاتتىق سوغۇق كىشلەرنى قېلىن كېيىنىشكە مەجبۇر قىلىدۇ؛ قاتتىق ئۇخلىغان ئادەم بېشى يېرىلغاندا ياكى تۇمشىقى قانىغاندا كۆز ئۆچماي قالمايدۇ. ئەلۋەتتە.

—چالا ئويغانغان كىشلەرنىڭ ئوبدانىراق كۆز ئېچىۋېلىشىغا ئىمكان بەرمەي يەنە ئەللەيلەيدىغان ئادەملەر، تېخىمۇ قاتتىق ئۇخلىتىدىغان دورىلارمۇ تەييارلا ـ دە!

UnRegistered

— يوغان قەپەزدىكى ئىمكانىيەتمۇ پەقەت قەپەزگە چۇشلۇقلا بولىدۇ. ئۇزۇ كىيسل هۆرلۈككە ئىرىشش ئۈچۈن قەپەزنىڭ كەڭلىكىگە ئالدانماسلىق كېرەك. قەپەزنى سۇندۇرۇپ گۈلزارلار ئۈچۈن قاشا ياساش كېرەك. تۈركىيەدىكى ئىسلاھاتنى ئاڭلىغانسىز؟ ئەنە شۇنداق، ھەم ھۆكۈمران گورۇھنى، ھەم جاھالەتلىك مۇھىتنى يىمىرىۋەتمىگىچە بىرسى يەنە بىرسىنى پەيدا قىلىپ، بىزەڭ چۈشىن بىلەن پاسكىنا مۇھىتتەك دەۋر قىلىۋېرىدۇ .تۈركلەردە مۇنداق بىر تەمسىل بار " y ı ı ış h ı y " ئەنە شۇنداق قوزغىلاڭ قىلدۇق دېگەن بىلەن ئاڭ بولمىغاچقا "جامەنى يىقىتىۋەتكەن بىلەن مىھرابى جايىدا" تۇرۇۋېرىدۇ ـ دە! شۇڭا "جامە" نىمۇ، "مىھراپ" نىمۇ يىقىتىپ، ھەممىنى قايتىدىن ياساپ چىقىش كېرەك! ... ئەڭ مۇھىمى ئويغانغان ئاڭنىڭ بولىشى، قارا غەزەپ دېگەن يىرتقۇچتىمۇ بولىدۇ.

ئۇلار پاراڭلىشىپ بازارغىمۇ كېلىپ قالدى. ئۇلار ئاۋۋال مەشھەدكە كىرىپ ھەزرەت سۇلتان جامەسىنى، سۇلتان سۇتۇق قەبرىسىنى زىيارەت قىلدى. ئۇلارنىڭ زىيارىتى ئاخىرلاشقاندا ۋاقت چۈشكە تايىن بولۇپ قالغانىدى .نىزامىددىن غىزالنىپ ئاددىن بىردەم ئايلىنىشنى تەكلىپ قىلدى. ئىككىسى يەنە ساي بويىدىكى بازارغا كەلدى.

شەرقنىڭ جىمى بازارلىرىدىكىگە ئوخشاش ئاتۇش بازىرىمۇ ئۆزگىچە مىللي ئالاھىدىلىككە ئىگە مەھسۇلاتلار، چەتئەل ماللىرى، جۇڭگو تاۋارلىرى، خوتەننىڭ يىپەك توقۇلمىلىرى بىلەن تولغان بولۇپ، سېتىقچىلار دۇنيادىكى جىمى ياخشى سۈپەتلەر بىلەن ئۆز مېلىنى ماختاپ چوقان سېلىپ تۇراتتى.

ئومۇمي تەرتىپسىزلىك ھۆكۈم سۈرەتتى. مىغ مىغ بازاردا پات پاتلا جىدەللىشىۋاتقانلارنى ئۇچراتقىلى بولاتتى. بازارلىقلار ھەمىشە ئۇششۇقلۇق، جىدەلخورلۇق بىلەن يىراق ـ يېقىندىن كەلگەنلەرنى بوزەك قىلىشقا تىرىشاتتى. سىرتتىن كەلگەنلەرمۇ بازارلىق بىلەن بىر يېرى سوگىشىپ كېتىشتىن ھەزەر ئەيلەيتى. چۈنكى ھەممە ئادەم ئۇلارنىڭ خۇي پەيلىنى بىلگەچكە "بۇدۇشقاقلارنى ياماشتۇرىۋالغاندىن كۆرە، سېنىڭ راست دەپ قۇتۇلغىنىم ياخشىراق" دەپ ئويلىشاتتى. بەشكېرەم، پەيزاۋات قاتارلىق يىراق جايلاردىن ئەمەس، ئاتۇش تەۋەلىكىدىكى باشقا كەنتلەردىن بىر نەرسە ساتقىلى كەلگەن بىچارىلەرنىڭمۇ مېلىنى ئۆز ئەركى بويىچە سېتىش ئىمكانىيىتى يوقىدى، بازارلىقلار بىشەملىك بىلەن ئۇرۇشۇپ ئەرزان

Unregistered

ئېلىۋېلىپ ئۆزلىرى ساتاتتى. ئۇلار قارشى تەرەپ مەندىن قورقتى دەپ ئويلاتتى. گويا ئەڭ ياۋۇز دۈشمىنىنى يېڭىۋالغاندەك غەلبە ئېيتىخارى بىلەن گۆكرەپ كېتەتتى، بۇ كىشىلەرنىڭ نادانلىقى، ئاڭسىزلىقى ئۆزلىرى ئۆرنىشۋاتقان، ئۇرۇۋاتقان كىشىلەرنىڭ يەنىلا بىردەريانىڭ سۈيىنى ئىچىدىغان قېرىنداشلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىشكە ئىمكان بەرمەيتى. يۇرتلار ئارا ئۆچمەنلىك، ئىشەنمەسلىك چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن بولۇپ، بۇنداق ئۆچمەنلىك ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىنى پەردىلەپ، ئۇلارنىڭ ھەقىقى دۈشمەنلىرىنى تونۇۋېلىشقا كاشىلا بولاتتى .خەلقنىڭ ئىناقسىز بولىشىنى خالايدىغان ھۆكۈمرانلار بۇنداق "ئۇششۇق نوچى" لاردىن تولىمۇ ئۇنۇملۇك پايدىلىناتتى: بۇ ئىناقلىقنى بۇزغۇچى قورالنى قوغدايتى، ئاسرايتى، دەي دەيگە سالاتتى، شۇلاردىن گۇناھ ئۆتسىمۇ سورىمايتى. ھەر قانداق يولسىزلىق قىلسىمۇ ئۇلارغا گۇناھ قويۇلمىغاچقا باشقىلارنىڭ ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلىمەي ئىلاجى يوق ئىدى...

بازارنىڭ بىر دوقمۇشىدا راخمان ئاشىق ئۆتكەن كەچكەنلەرگە قاراپ بىر ئوڭدىن، بىر سولدىن سۆزلەۋاتاتتى:

—ھەر قايسىڭنى مۇشۇنچىلىك ئادەم قىلىپ قويدۇم، بولمىسا نېنىڭنى تېپىپ يېيىشەلمەيسەن! ئەمدى مېنى كۆزۈڭگە ئىلىشمەيسەن! مەن كىم؟ ھەممەڭنىڭ ئاتىسى! ھەربىر يۇرتتىن يەتتىدىن ئادەم بوغۇزغا سۇغا چىقىڭلار، چىقمىغانلارغا سۇ يوق! قېنى شۇ چاغدا سۇ دەپ بېقىشە، كەتمەن بىلەن سالىمەن...!

ئاتۇشنىڭ بازىرى ئانچە چوڭ ئەمەس، بىردەمدىلا بىر چېتىگە بېرىپ قالىدىغان، بۇ كىچىككىنە بازار بىرلا چۆرگىلىسە تۈگەپ قالىدىغان بازارچاق بولغاچقا تونۇش ـ بىلىشلەر ئۇچراپ تۇراتتى. قاقاس ساي بويىدا بولغاچقا توپا چاڭ توزۇپ تۇرغاندىن تاشقىرى، ئاۋازلارمۇ مۇھىت تەرىپىدىن شۈمۈرۈلمەيتى. ۋىڭا بىر بىرىگە قوشۇلۇپ كەتكەن ئومۇمىي شاۋقۇن ئۇزاقلارغا كېتەتتى. يىپ بازىرىدىكى ئاياللارنىڭ ئاۋازى بىلەن دوپپا بازىرىدىكىلەرنىڭ تۈۋلاشلىرى بىرىكىپ كەتسە، ناۋاي بىلەن سامسىپەزنىڭ ئاۋازىمۇ بىر كىشىنىڭكىدەك ئىشتىلەتتى.پەقەت ئومۇمىي شاۋقۇن ئىچىدە راخمان ئاشىقنىڭ ئالىجوقى سۆزلىرى روشەن بىلىنىپ تۇراتتى .

—سايغا شۇنداق بىر سەلەپ كېلىدۇكى، ھەممەڭنىڭ سېتىۋاتقان نەرسىلىرىڭنى ئېقىتىپ كېتىدۇ.

قايسىڭنىڭ كۆچى يېتىدۇ؟ خۇدانىڭ ئىشى شۇنداق! ھەر بىر يۇرت ماڭا تۆرتتىن ئەركەك بېرىڭلار، سۇنى

Unregistered

ئۆزەم ياقلاپ بېرەي، قانداق دەيسلەر؟ ساقلى بولسلا ئەركەك بولمايدۇ، " باغلىغان بىلەن ئەر ئەمەس، چاچ تارىغان بىلەن خوتۇن" دەپتىكەن،... "ئېتىڭ بەكمۇ چىرايلىق ئابدىقادىر ئەمەسمۇ؟ ... ئاي تۇتۇلماس دەپتىمىز، كۈن تۇتۇلماس دەپتىمىز، داموللامغا دە يۈزلەر قەست قىلالماس دەپتىمىز..." جىنىنىڭ گېپىنى قىلسا جىن كېلىدۇ .دېگەندەك، دامولالمنىڭ غەزىلىنى ئوقۇۋاتسام مەيەردىنمۇ موللا ـ ئۆلىمالار كېلىپ قالدىغۇ؟ خوش تەخسىر،...

راخمان سۆزلەۋاتقان تەرەپتىن راست دېگەندەك يەڭدەك يوغان سەللىلەرنى يۆگىگەن بىر نەچچەيلەن ۋە ئۆلارنىڭ ئارقىسىدىن بىرمۇنچە سالىكلار ھەزرەت سۇلتان جامەسى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەستلىك، تويۇق ساقاللىق، كۆزلىرىدە قېرىلارغا خاس بولمىغان ئۆتكۈر نۇر چاقناپ تۇرغان بىرسى سالاپەت بىلەن كېلەتتى. ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشلىرىدا، قاراشلىرىدا بىر خىل مەغرۇرلۇق، ئارزۇلۇق چوڭ بولغان، توغما ھۆكۈمرانلاردىلا بولىدىغان خۇسۇسىيەتلەر ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يېنىدا ئانچە مۇنچە خوشامەتچىلىك قولىدىن كېلىدىغانلىقى، ئورنىنى تاپسا كاتتىۋاللىقنىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلالايدىغانلىقى بىلىنىپ تۇرغان يەنە بىر ھۆرمەتلىك شەخس كېلەتتى.

نىزامىددىن ئۇلار ئۆتۈپ كەتكىچە كەپسىز بالىغا ھېزى بولغاندەك ئىنىسىنىڭ يېڭىدىن تارتىپ يولنىڭ چېتىگىرەك سۈرۈلۈپ قول باغلاپ ھۆرمەت ئېھتىرام بىلەن تۇردى. ئۇلار ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن تەۋپىق تەخىرسىز سورىدى:

—كىملەر ئۇ؟

—كۆزى چاقناپ تۇرىدىغىنى قازى ھابۇلھاجىم، ئۇنى يەنە "ھابۇل شەيتان"مۇ دېيىشىدۇ، بۇندىن باشقىمۇ بىرمۇنچە لەقەملىرى باركەن، شۇ لەقەملەر بىكار قويۇلمىغان بولسا كېرەك، «لەقەمنى خىزىر قويىدۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. «ھابۇل خىتاي». «ھابۇل زىناخور» دېگەندەك؛ ئۇنىڭ قېشىدىكى كەنجى قازاخۇنۇم، ئارقىسىدىكىلەر ئۇلارنىڭ ئىخلاسمەنلىرى، ئۇلار ناماز ئەسرىنى ئوقۇش ئۈچۈن مەسچىتكە ماڭدىغۇ دەيمەن، — دېدى نىزامىددىن.

— ئۇگەنگەن ئادەملىكى مانا مەن دەپ تۇرىدۇ.

Unregistered

—شۇنداقراق، ئۇ ئاغزىدىن چىققان سۆزنى راست قىلىشقا ئۈگىنىپ قالغان، تەرسا ئادەم، — نىزامىددىن سەل جىم تۇرغاندىن كېيىن، — ۋىلمىسا بىزمۇ ناماز ئەسرنى ئەسسۇلتۇنۇمدا ئوقۇۋالمايلىمۇ — دېدى.

ئۇلار قازىلارنىڭ ئارقىسىدىنلا جامەگە قاراپ ماڭدى.

نامازدا ھۆرمەتلىك قازى ـ ئۆلىمالار مىھراپ تەرەپتە بولغاچقا تەۋپىق ئۇلارنى كۆرەلمىدى .قايتىپ چىققاندىن كېيىن چاقناپ تۇرغان ھەرىكەتچان كۆزلەر بىلەن مۆرەككەپ ئىپادىلىك كۆزلەرنى يەنە بىر قېتىم ئۇچراتتى. بۇ چاغدا ھابۇلھاجىم كەنجى قازاخۇنۇمنى باشلاپ ئۆيى تەرەپكە ماڭغانىدى. مەمتىلى ئەپەندى بۇ مەغرۇر ۋە مۇتەكەببىر كىشىلەرنىڭ پەقەت توختى زۇنۇنغا ئىلتىپات بىلەن سالام قىلغانلىقىنى كۆرۈپ تۇردى.

2

كىچىككىنە ئاتۇشتا تەۋپىقنىڭ پەيدا بولىشىدەك يېڭىلىق بىردەمدىلا بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلارغىچە يۇر كەتتى. كۆتۈلگىنىدەك، ئۇنىڭ ئېلىپ كەلگەن يېڭىلىقلىرى ھەممىگە قىزىقتۇقچى، يېڭىلىققا ئەڭ ئاسان مايىل بولىدىغان ياشلار ئارىسىدا قىزىقىش، يېقىنلىشىش تۇيغۇسى ئويغاتقان بولسا، بىرمۇنچىلاردا گۇمان، شۈبھە، ھەتتا دۈشمەنلىك پەيدا قىلىشقىمۇ ئۈلگۈردى.

ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچىكى، چېچى ھەققىدە مۇلاھىزىلەر باراتتى: ئۇنىڭ مۇرتەد بولۇپ كەتكەن بولۇش ئېھتىمالى ھەققىدىكى پەرەزلەر ئوتتۇرىغا قويۇلۇش بىلەن، ئارقىدىن چالا ئاڭلىغان بىرەسىنىڭ گەپ توشۇشى ئارقىسىدا ئۇنى ئاللىقاچان مۇرتەد بولۇپ بولغانمىش دېگەن گەپكە ئايلىنىپ ئەتراپقا تارىدى. لېكىن، قانداقلا بولمىسۇن ھازىرچە ئۇ ھېچكىمنىڭ بىرەر مەنپەئەتىگە زىيان سالمىغىنى ئەمەلىيەت بولغاچقا، يامان كۆرۈش، دۈشمەنلىك تۇيغۇلىرى كونكرېت تۈس ئالمىغان، پەقەت قىزىقىش ئۈستۈنلۈكتە ئىدى.

بازار ئەتىسى ئوڭكۆرۈقتىكى مەدرىسكە ساۋاغ بەرگىلى، يېڭى تاپشۇرۇقلىرىنى ئالغىلى بارىدىغانلار كۆپ بولاتتى. بۇ كۈنى ياشلار بىلەن شۇ يەردە ئۇچراشماقچى بولغان تەۋپىق، ئاكىسىدىن مەدرىس ھەققىدە ئانچە ـ مۇنچە ئاخبارات ئىگىلەپمۇ باقتى.

—سىزنىڭچە مالتۇداجى، ئىمىھاجىلار قانداقراق ئادەملەر؟ سوپىلاردىنمۇ؟ يا بولمىسا ھەشەمەتچىلەردىنمۇ؟ تەقۋادارلاردىنمۇ ياكى رىياكارلاردىنمۇ؟

UnRegistered

—مېنىڭچە ئاكا   ئۇكا ئىككىسى خېلى يامان ئەمەس ئادەملەر. شە كۆرگەن، چەتكىمۇ چىققان ئادەملەر. ئابدۇقادىر دامولىنىڭ بىر نەچچە كىتېپنى ئاشۇلار پۇل چىقىرىپ قازاندا باستۇردى. مەدرىسنىمۇ ياشلار ئىلىم ئالسۇن دەپ سالدۇرغان ـ دە.

—ئەمىسە، ئۇلارنى تەرەققىيپەرۋەرلەردىن دېيىشكە بولىدىكەن. دېمەك ئۇمىد توقسان بەش پىرسەنت، — مەمتىلى سەل تۇرۇپ بىر نېمىنى ئويلاۋاتقاندەك قىلىپ ئاندىن، — رەنجىمەيسىز، ئاكا، ئىشلىرىڭىزغا قارىشىپ بېرەلمەيۋاتىمەن، بۈگۈن بەلكىم كەچرەك كېلەرمەن دېدى.

—نېمە دەيسەنۇي؟ ئۇمىد توقسەن بەش پىرسەنت، دەيسەن، كەچ كېلىمەن دەيسەن، نەگە بارماقچىسەن؟

—بۈگۈن ئوڭۇرۇقتىكى مەدرىستە ئاتۇشنىڭ تەلەبە ياشلىرى بىلەن ئۇچراشماقچىدۇق، بىر بېرىپ، جاھاننىڭ رەپتايىنى دەڭسەپ كۆرەي، نېمە قىلىمەن، نېملەر قىلغىلى بولىدۇ، مۆلچەرلەپ باقاي دەيمەن، — تەۋپىق شۇنداق دەپ، چوشكە يېقىن ئۆيدىن چىقتى.

غەرپ تەرەپتىن شەرققە سوزۇلغان يول مەدرىس هويلىسىنىڭ جەنۇبى تېمى ۋە شىمالى تېمىنى ياقىلاپ يەنە شەرققە كېتەتتى. ئاشۇ يول بىلەن يانداش غەرپتىن شەرققە ئاقىدىغان ئۆستەڭ ئۇدۇل مەدرىس دەۋازىسىنىڭ شىمالى تەرىپىدىكى سۇڭگۇچتىن ئۆتۈپ قورا ئىچىگە كىرەتتى. غەرپ تەرەپكە قاراپ تۇرىدىغان دەرۋازىدىن كىرگەندە ئوڭ تەرەپتە ھەشەمەتلىك جامە قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. جامەنىڭ رىشاتكا بىلەن ئايرىپ قويۇلغان هويلىسى مەدرىس قوراسى ئىچىدە بولۇپ جامەنىڭ دەرۋازىسى مەدرىس هويلىسىدا — شىمالغا قاراپ تۇراتتى. سول تەرەپتە تالىپلارنىڭ هوجرىسى بولۇپ دەرۋازا تۈۋىدىن شىمالى تامغىچە بەش ئېغىر شىمالى تامنى بويلاپ ئوقۇتۇش بىناسىغىچە ئون ئېغىز جەمئىي ئون بەش ئېغىزلىق هوجرا بارىدى. يول بويىدىن ئايرىلىپ كىرگەن ئۆستەڭ جامەنىڭ شەرق تەرىپىدىكى رىشاتكىنى بويلاپ جەنۇپقا بۇرۇلۇپ مەدرىس هويلىسىدىن چىقىپ كېتەتتى .ئۆستەڭنىڭ هويلا ئىچىدە جەنۇپقا بۇرالغان دوقمۇشىدىن تاتىپ مەدرىس مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە چوڭ كۆل بارىدى. هويلىنىڭ شەرق تەرىپىدە ئوقۇتۇش بىناسى بولۇپ بۇ بىنا ”لـــا“ شەكلىدە غەرپ تەرەپكە — مەيدانغا قاراپ تۇراتتى. هوجرىلار بىلەن ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ

UnRegistered

ئاربلىقغا يەنە بىر كىچىك دەرۋازا جايلاشتۇرۇلغانىدى ئوقۇتۇش بىناسىدا تۆرت سىنىپ (قوش دەرىزىلىك). ئىككى ئىشخانا، بىر ئامبار، ئىككى دالان ئۆي بولۇپ بىنانىڭ ئالدى تەرىپى نەقىشلىك پىشايۋان ئىدى. مەمتىلى ئەپەندى مەدرىسىنىڭ ھەممە يېرىنى كۆزدىن كەچۈردى كۆل بويىدىكى دەرەخلەر مال ۋاران ۋە ئۇششاق باللارنىڭ دەخلىسى تۇپەيلى قۇرۇپ كەتكەن دەرىزىلەرنىڭ ئەينەكلىرى چېقىۋېتىلگەنىدى.

ئۇ ئوبدان كۆرۈپ بولۇپ، كۆل بويىغا كېلىپ سۆگەت سايىسىدا ئېسىنى ئېلىپ تۇرغاندا ياشلار دەرسخانىدىن چۇۋۇلىشىپ چىقتى. بۇلار ئاتۇشنىڭ خەت - ساۋادى بار ياشلىرىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكىلىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ئۇستازى موللائېزىز دامولالاممۇ چىقىۋاتاتتى. تەۋپىق ئۇلار بىلەن ئامانلىشىپ، تونۇ بولمىغانلار بىلەن ئۆزئارا تونۇشقاندىن كېيىن، دامولالام قايتىشقا ئىجازەت سورىدى .

—دامولالام، دەرس تۈگىمىگەن بولسا مەن مالال قىلىپ قويمىغاندىمەن؟ — دېدى تەۋپىق مۇلايىملىق بىلەن.

—يوغسۇ، بىمالال پاراڭلىشىۋېرىڭ، ئەپەندىم، دەرس تۈگىدى، دەرس دېگىدەك نېمە ئىش دەيسىز؟ شۇ، تاپشۇرۇقنى ئاڭلايمەن، يېڭىسىنى بېرىمەن شۇ، ئىش جىق، سىجىل دەرس بەرگىدەك ئەھۋالىم يوق، باللار ئۆزىمۇ يېڭى - يېڭى ئىلىم تەلەپ قىلىدىغان بولغان باللا بولغاچقا، مەندە بۇلارنىڭ تەلىپىگە لايىق بىر يوق، مانا شۇنداق. خوش ئەمىسە، ماڭا ئىجازەت بولسا، سىلەرگىمۇ دەخلى بولماي، ئەمىسە، — دېدى دامولالام.

موللا ئېزىز دامولالام كەتكەندىن كېيىن تەۋپىق سىنىپنىڭ ئىچىنى كۆرۈپ بېقىش نىيىتىنى بىلدۈردى. ئۇلار بىلەن بىللە دەرسخانىغا كىردى ۋە تەۋپىقنىڭ مىجەز - خۇلقى ئوچۇق - يورۇق بولغاچقا تۇزۇت تەكەللۇپلارغا ئورۇن قالمايدىغان بولغاچقا، تېزلا پاراڭلىرى قىزىپ كەتتى.

بۈگۈن دوستلىرىنىڭ دەۋىتى بىلەن ئابدىراھمانمۇ كەلگەنىدى. ئۇندىن باشقا تېجەندىن ئەمەت مەخسۇم، ئابدىغوپۇر قۇناجى، بىر نەۋرە ئىنىلىرى سەيپىددىن، لىۋاھىددىن، شورۇقتىن مۇھەممەت قارى، ئابلىمىت قارى، سابىتلار، سۇنتاغدىن ئىككى مۇھەممەت قارى، ...كېلىشكەنىدى.

تەۋپىق بۇ سۆھبەتلەردىن نېمىندۇر كۆڭلىگە پۈكەتتى. ياشلار بولسا پۈتۈنلەي ئۇنىڭغا ئەسىر بولغان ئىدى.

UnRegistered

ياشلار ئۇنىڭ رەسمىيەتچىلىككە ئايلانغان قۇرۇق تەكەللۇپلارنى قىلماسلىقى، سۇنئىيلىكتىن خالى بىر خىل چىن يېقىنلىق بىلەن تۇغرىدىن تۇغرى ھەمدە دوستانە مۇئامىلىسىدىن يېنىكلىك ھىس قىلىشتى. بۇ ھال ھەممە ئادەمنىڭ قورۇنۇشلىرىنى تارقىتىۋېتىپ، نېمە بولسا شۇنى دەلەيدىغان كەيپىيات يارىتاتتى. ئۇ مۇشۇ سورۇندىلا مۇھەممەت قارى ئىسىملىك يىگىتتىن ئۇچى بارلىقىنى بىلگىنىدە ياشلارنى كۆلدۈرۈپ كۆڭۈللۈك چاخچاقلارنى قىلدى.

—بىز تېز پۇرسەتتىلا ئۇچىڭلارنى ئاربلاشتۇرىۋەتمەسلىكىنىڭ ئۇبدان چارىسىنى تاپىمىز، — دېدى ئۇ.

ئۇ ياشلارغا ھەم چەتئەللەردىكى تەرەققىياتلار توغرىسىدا سۆزلەپ بەرسە، ھەم ياشلارنىڭ روھى دۇنياسىنى ئىگىلەپ، ئۇلارنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقىشقا مۇۋەپپەق بولدى.

بۇ سورۇندىن تارقىغاندىن كېيىن ياشلار ئاڭلىغان ئاجايىپ غارايىپ يېڭىلىقلار ھەققىدە ھەرقايسى يۇرتلاردا كىشىلەرگە سۆزلەپ بەرگەنلىرىدە ئۆزلىرىنىڭ قىزىقىش ۋە ئىخلاسىنى يوشۇرالمىدى.

تەۋپىق ياشلاردىن ئايرىلىپ، مەدرىسىنىڭ فۇرغۇچىلىرى بولغان موللاتۇداجى، ئېمىنھاجى ئاكا ـ ئۇكىلار بىلەن تونۇشۇپ قويۇش نىيىتىدە ئۇلارنى ئىزدەپ كەتتى.

3

سابىت بويىتاق ھەم يەككە يىگانە بولغاچقا، كەچقۇرۇنلىرى دوستلىرى ۋە باشقا قوشنا قۇلۇملار ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ تۈن يېرىمىگىچە ئولتۇرۇشۇپ كېتىشەتتى. سابىت كىرگەنلەرگە جۆچەك، جەڭنامىلەرنى ئوقۇپ بېرەتتى.

سابىت ئوچۇرۇقتىن قايتىپ كېلىپ ئازراق غىزالاندى. ئاندىن قولىغا بىر پارچە كىتاب ئېلىپ تۇراتتى، مۇھەممەد قارى بىلەن ئابلىمىت قارى كىرىپ كېلىشتى .ئۇلار سابىتنى مەشۇقى ھەققىدە گەپ قىلىشقا قىستاپ، چېقىشىپ بىردەم ئولتۇراتتى، سابىتنىڭ قوشنىلىرىدىن ئەبەيدۇللا ئوغلى ئابلەقنى يېتىلەپ كىرىپ كەلدى. ئابلەق سەككىز ياشلاردا بولۇپ، ئانىسى ئۆگەي بولغاچقا ھامان يىغلاپلا يۈرەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە تەڭتۇشلىرىمۇ " "دەپ ئارام بەرمەيتتى. بولتۇر سابىت بوستاندىن قايتىپ كېلىپ، بۇ ئۆيدە تۇرۇشقا اشلىغاندىن كېيىن، ئابلەق ئۇنىڭغا ئۆگىنىپ قالغاندى .بىچارە يېتىم ئوغۇل سابىتتىنلا ياخشى گەپ

UnRegistered

ئاڭلايتى ۋە مۇلايىملىق، ئەركىلىتىشكە ئېرىشەتتى. سابىتمۇ يالغۇزلىقىغا ئۇنى ھەمرا دەپ بىلىپ ئۇنىڭغا ئاكىلارچە غەمخورلۇق قىلاتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئابلەق دادىسى سىرتتىكى ئوقەتلىرىدىن قايتىپ كەلسىلا” سابىتكامنىڭ ئۆيگە كىرەيلى“ دەپ تۇرىۋالاتتى.

ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن سابىتنىڭ كىچىك ئۇلپەتلىرىدىن ئەكبەر كىرىپ كەلدى. ئۇ ئون نەچچە ياشلاردىكى ناھايىتى شوخ بالا ئىدى. ئۇ سابىتتىن باشقا ھېچ ئادەمدىن تەپ تارتمايتتى.

ئۇلارنىڭ كىرىشى بىلەن ياشلارنىڭ چاقچىقى ئۈزۈلۈپ، بىردەم ھەممىسى باللار بىلەن چېقىشتى.

—جەڭنامىلەردىن بىرەر كەلىمە ئاڭلىساق بولمامتى، يىگىتلەر، —دېدى ئەبەيدۇللا.

—يەنە ئاڭلىسىڭىز يەنە شۇ، چۆچەكنىڭ گېپىنى قىلماڭا — دېدى مۇھەممەد قارى، — سابىت ئۆزىنىڭ ئاشىقلىق تارىخىنى سۆزلەپ بەرسە ياخشىراقمىكىن دەيمەن.

سابىت جاۋابەن سۇسقىنا كۈلۈمسىرەپ قويدى .بۇرنىنىڭ ئۇچىمۇ تەرلىگەندەك قىلدى، بىر قولى يانچۇقىدا غاڭزىنى سىقىمدا تۇتۇشتىن بوشمايتى. بۇ چاغدا تەڭتۇش يىگىتلەردىن يەنە بىر قانچىسى كىردى. ئۇلارنىڭ كىرىشى بىلەن مۇھەممەد قارىنىڭ سابىتقا قارىتىلغان چاقچىقى ئۈنتۈلۈپ، يېڭى كىرگەنلەر بىلەن بىر قانچە ئېغىزدىن ئېسەنلىك سوراش، چاقچاقلىشىش بىلەن بولۇشتى .

ئاخىردا ئۇلار دىققىتىنى بۈگۈنكى ئوڭۇرۇقتا ئاڭلاپ كەلگەن چەتئەل پېشانلىرى ئۈستىگە ئاغدۇرۇشتى. بۇ مەۋزۇدىكى پاراڭنىڭ قىزىقلىقى ئاۋۇ كۈنى ئابلىمىت قارىلار بويامەتكە بېرىپ كەلگەن ئاخشامدىمۇ بىلىنگەن ئىدى. بۈگۈن ئەمدى بۇ ھەقتىكى پاراڭلارنى ئاڭلىغانلار ئۈچ بولۇشتى، شۇنىڭ بىلەن ئەبەيدۇللا، دېھقان يىگىتلەر ۋە ئەكبەرلەرنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىغاندىن تاشقىرى ئۆزلىرىنىڭ خۇمارى ئۈچۈنمۇ ئۇلار بۇ تېمىدا

: وزغاشتى. ئابلىمىت قارى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ نامىنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىپ:

—مەمتىلى ئەپەندى قالتىس كىشىكەن جۇما، ئەگەر پۇرسەت بولۇپلا قالسا ئاكامغا دەپ ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ، بىرەر ئاخشام پارىڭىنى ئاڭلىمىساق بولمايدۇ، — دېدى.

—ئۇ كىشى قىزىقچىمىكەن ـ يە — دەپ سورىدى ئەبەيدۇللا. بۇ چاغدا ئابلەق ئۇنىڭ قۇچىدا مۈگدەشكە باشلىغانىدى.

Unregistered

—قىزىقچى دېسمۇ بولىدىكەن،   —دېدى ئابلىمىت قارى، — دانىشمەن دېسمۇ بولىدىكەن، ئىشقىلىپ ئۇ ئادەمنىڭ پارىڭىنى ئاڭلاپ قالغان ئادەم يىراق كېتەلمەيلا قالىدىكەن. ئۆزى شۇنداق ئۇچۇق، گەپلىرى قىزىق ھەم ئورۇنلۇق.

—ئۇ چەتتە كۆرگەن   ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلەپ بەردىمۇ؟

—نىمىسىنى ئېيتسەن، يېرىم كۈن دېگۈدەك پاراڭلاشتۇق، — دېدى مۇھەممەد قارى سەل كۆرەڭلىك بىلەن، — ئۇنىڭ گېپىدىن قارىغاندا ئۇچاق[4] دەيدىغان بىر نېمە بولىدىكەن، ئۆزىنى تۆمۈردىن ياسىغان، ئىچىدە ئولتۇرىدىغان كۆسلىرى[5]، بولىدىكەن، ئون   يىگىرمە ئادەمنى ئېلىپ ئۇ چالايدىكەن، بىر ئادەم ئۇنى ھەيدەپ خاھلىسا يۇقىرى، خاھلىسا تۆۋەن قىلىپ باشقۇرىدىكەن. ئىلگىرى ئەنجانغا بارغانلار دەپ كەلسە ئىشەنمەيتىكەنمىز، قارىغاندا راست ئوخشايدۇ.

—يا ھەزرەت، خۇدايا توۋا دەڭلا، ۋاللا،— دېدى ئەبەيدۇللا، — چۆچەكلەردىكى ياغاچ ئاتنى شۇنداق دەۋاتامدۇ، نېمە؟

—   گەپ، مەن دېگەندەكلا دېدى، ئىشەنمىسەڭلار مانا سابىت، ئۇنىڭدىن باشقىمۇ مۆجىزىلەر ئەمەس ئوخشايدۇ. ئوقۇغاننىڭ خاسىيتى شۇ، دەيدۇ.

—سىلەرمۇ ئوقۇغانلارغۇ، ئابلىمىت قارىكا،—   "ئاقساقاللىق" قىلدى ئەكبەر.

—ئۇنچىلىك ئوقۇش نېمىگە كېرەك كېلىدۇ؟ «سوپى ئاللا يار» نى ئون يىل يادلىساڭمۇ ئۇچاق پۈتمەيدۇ، دېگىنە.

—ئەمىسە ئۇلار نىمىنى ئوقۇيدۇ؟ ئۇ ئادەم ناسارالارنىڭ ئوقۇشىنى دەمدىغاندۇ يا؟

"—ئىنجىل" نى ئوقۇسا كېرەك.

—يا بولمىسا" تەۋرات" نى ئوقۇيدىغان گەپمىكىن؟

—ھەي، سىلەر ھەر نېمە دەۋېرىسىلەر ـ دە، ئۇنىڭ دېيىشىچە پەن ئوقۇش كېرەككەن، پەن!

—پەن؟! — سابىت ئۆندەرىگەندەك بىر ئېغىز غۇدۇڭشۇپ قويدى.

—پەن؟ بىزنى كىم پەن ئوقۇتىدۇ؟ ئۇچاق ياساشنى كىم ئۆگىتىدۇ؟

UnRegistered

—مەتلى ئەپەندى بىلەمدىكەن ـ يا؟

—ئۇ ئادەم بىلمەيدىغان نېمە يوقتەك، ئۆگىنىپ كەلسىمۇ كەلگەندۇ. ئۇ بەك ئەقىللىق ئادەمدەك قىلىدۇ. ئۇلار داۋام قىلدى. ئەبەيدۇللا قاتارلىق قوشنىلارنىڭ سوئالى بەك كۆپىيىپ كەتكەچكە، ئاۋۇ ئىككەيلەن ئاڭلىغانلىرىنى بىر باشتىن سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى. مۇھەممەد قارى سوئال بىلەن ئايدىڭلاشتۇرۇپ تۇردى. سابىت بولسا جىم جىت ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ خيالى ئۇچاق ياسايدىغان پەننى ئۆگىنىۋېلىش بىلەن قاناتلىنىپ كەتكەنىدى.

—مەن دادامغا دەپ ئۇچاق ياسايدىغان ئۇستىغا شاگىرت بولىمەن .ئاندىن ئۆگزە بويى ئۇچۇپ، ئۆگزىلەرگە يېپىپ قويغان گۈلە قاق، جىگدىلەرنى سېرىپ سۇرۇپۇرۇپ ماڭىمەن،— دېدى كەپسىز ئەكبەر. ئۇ چوڭلار ئالدىدا بىر كىشىلىك ئەپ بىرىكتىپ تۇراتتى. مۇھەممەد قارى ئاڭلىغانلىرىنىڭ ھەممىسىگە سۆھبەداشلارنىمۇ ئورتاق قىلىش ئۈچۈن، مۆجىزىلەر ھەققىدىكى ھكايىنى داۋام قىلاتتى:

—بىر ئۆيدەك، بىر ئۆيدىنىمۇ چوڭراق تۆمۈرچاقلىق ھارۋىلار بولىدىكەن، بۇنداق ھارۋىلاردىن ئوتتۇز قىرىقنى بىر بىرىگە چېتىۋېلىپ سۆرەپ ماڭىدىغان يەنە بىر نېمە باركەن .ئۇنىڭ ئۇستىگە بىزنىڭ شورۇق—ئۈچ يۇرتنىڭ پۈتۈن ئۆيۋاقسىنى ئادەملىرى بىلەن قوشۇپ يۈكلەپ ماڭغىلى بولىدىكەن.

—توۋا قىلدىم! نىمىنىڭ كۈچى يېتىدۇ ئۇنىڭغا؟ بۇ بىر چۆچەك ئوخشايدۇ.

—سۇ قاينىغان چاغدا چىققان ھونىڭ كۈچى بىلەن ماڭىدىكەن...

بۇ گەپكە ھېچكىم ئىشەنمىدى. ئەمما ھەيرانلىقدىن داڭقېتىپ قېلىشتى، ئۇلار بۇرۇنمۇ سودىگەرلەردىن مۇشۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان گەپلەرنى ئاڭلايتى، ئەمما ئۇ چاغلاردا بۇنى پەقەت بىر قىزىقچىلىق ئۈچۈن ئېيتىلغان گەپ بولسا كېرەك دەپ ئۆتكۈزىۋېتەتتى. ئەمدىلىكتە بۇنداق گەپلەر كۆپەيگىلى تۇردى، يەنە كېلىپ بەزىلىرى راست چىقىۋاتاتتى. مەسلەن ئۇلار ”كوڭكا“ ھەققىدە ئاڭلىغانلىرىدا ئەنە شۇنداق ئىشەنمىگەن، كېيىن بىر قېتىم ماشىنىنى كۆرۈشكەنىدى.

—ئاسمانغا تاقاشقىلى ئاز قالىدىغان ئۆيلەر بولىدىكەن. ئۇنىڭ ئۆگزىسىگە قارىماقچى بولساڭ دوپپاڭ چۈشۈپ كېتىدىكەن.

UnRegistered

—نېمه دەيدىغاندۇ، بۇ؟ ئۇنداق ئېگىز ئۆگزىگە شاخ پاخ، ئوتۇن ياغاچ قويماقچى بولسا قانداق تاتىپ چىقىرىدۇ؟

—بىزمۇ شۇنى سورىدۇق، شەھەرلەردە ئۆگزىگە شاخ باسىدىغان ئىش يوق . ئوتۇنمۇ كەتمەيدىكەن، ئۆيلەرنى سۇ بىلەن ئىسسىتىدىكەن، ھېلقىدەك سۇنىڭ ھورى بىلەن.

—ھە، سۆزلە، سۆزلەۋەر، بەرىبىر بىز ئىشەنمەيمىز.

—شەھەرنىڭ يوللىرى تۈز ھەم سىلىق، ئەينەكتەك پارقىراپ تۇرىدىكەن، چاڭ توزىمايدىكەن ...

—پىتكىسنى ئۆزەڭ قىۇشۇپ دەۋاتامسەن، ئاڭلىغانلىرىڭنىڭ ئەينى ئۆزى شۇمۇ؟

—شۇنى دەيمەن، بىر يۇرتنى پۈتۈن ئۈستىگە يۈكلەپ ماڭىدىغان نەرسىنىڭ بارلىقىغا ئىشەنگىلى بولامدۇ.

—بىزمۇ دەسلەپ ئىشەنمىگەن، قانداقلا قىلدى، بىر نىملەر قىلىپ بىزنى كۆرگەندىنمۇ بەك ئىشەندۈرىۋەتتى، — دېدى ئابلىمىت قارى جىددىيلىك بىلەن.

مۇھەممەد قارى يەنىلا ئىشەنمىگەندەك باش چايقاپ قويدى .بىراق، بىر نېمە دېمىدى. سابىت ھەممىنىڭ ئاغزىغا قاراپ جىم ئولتۇراتتى.   ئۆزىنىڭ بالىلارچە ئويىغا كەلگىنىنى دەپ قاتاردىن قالمايتتى.

—مەن ھېلقى ئېگىز ئۆيلەرگە ھەيرانمەن،— دېدى ئەبەيدۇللا،— ئۆينى ئۇنداق ئېگىز سېلىپ نېمە قىلىدۇ؟

—شەھەرلەردە ئادەم كۆپ، يەر قىس بولغاچقا ئۆينىڭ تۆپىسىگە ئۆي سېلىپ ئاشۇنداق ئاسمانغا ئاچىقىپ كېتىدىكەن، مۇشۇ بىز خەقنىڭ بالىخانىسىغا ئوخشاش بىر گەپ ـ تە. قەشقەردىمۇ بەزىلەرنىڭ ئۆگزىلىرىدە ئۆيى بولىدىغۇ، شۇنداق.

—ئۇنىڭ تۆپىسىگە بىر ئۆيمۇ سالسۇن، ئۇنىڭ ئۆگزىسىگە يەنە بىرنىمۇ سالسۇن، سېلىۋەرسە چىقماقتا گەپ!

—ئۇنىڭغا چىقىپ چىقماي شوتا قويۇپ چىقامتى، ئۇنىڭ ئىچىدە پەللەمپەي بولىدىكەن .

—ئۇنداق ئىگىزگە ھەركۈنى چىقىپ چۈشمەك ئاسان گەپما؟ قوياڭلا شۇ گەپنى، يا راستۇ، يا يالغان! بىر ئۆي دېگەندە قۇشتەك قونداقتا چىقىۋېلىپ ئولتۇرىۋەرسە قوساق ئاچمايدىغان گەپما؟ سۇ ئەكىرمەمدا؟

UnRegistered

ئۆلاغلارغا ھەلەپ ـ پەلەپ ئەتكىلى چۈشمەمدا؟...

—بىزنى بۆلارنى سورىمىدى دەمسەن؟ ئۆلارنىڭ باقىدىغان ئۆلاغلىرى بولمايدىكەن، سۇنى كۆلدىن يا قۇدۇقتىن ئۇسۇپ چىقىدىغان ئىش يوق دەيدۇ، ئۆينىڭ ئاشخانىسىدا سۇ چۈشىدىغان جۇمەك بولىدىكەن، خۇددى ساماۋەرنىڭكىدەك، بۇراپ قويسىلا چۈشىدىكەن...

—ئۇنىڭ ئىچىدە تۈگمەيدىغان قانداق سۇ باركەن؟ كۆل بارمىكەن يا؟ كۆل بولسىمۇ تۈگەيدۇ، سۇ ياقىلاپ كېلىپ سۇ سالماق كېرەك.

ئابلىمىت قارى ئۇسال بولغاندەك جاۋاپ بېرەلمەي دۇدۇقلاپ قالدى. ئۆزىنىڭ قانداقسىگە مۇشۇنداق گەپلەرگە شۇنچە ئاسان ئىشىنىپ قالغىنىغا ھەيران قالدى. ئەمما سۆھبەتداشلىرى ئۇنىڭ ياقىسىنى قويۇۋېتىدىغاندەك ئەمەسىدى.

—تاھارەتكە چىقسا قانداق قىلىدۇ؟ يا بولمىسا شەلكتەك ئۆگزىسىگە چىچامدىكەن؟ — دېدى ئەبەيدۇللا.

—خالاسى ئۆينىڭ ئىچىدە بولىدىكەن، سۇ بىلەن ئېقىپ كېتىۋېرىدىكەن... — دەپ ئۇن قاتتى مۇھەممەد قارى.

—ئوھ! بۇنىسى شەلكتىنمۇ ئۆتەراقكەنغۇ!

—پەسكە چۈشمەكچى بولسا پەللەمپەي بىلەنلا چۈشمەيدىكەن، يەنە ئاسانسۇر[6] دەيدىغان بىرنېمە بولمىش، ئۇ بىرنەچچە ئادەمنى بىر ئېلىپ، چىقىدىغان يېرىگىچە ئاچىقىپ قويىدىكەن، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ھاۋايى مۇئەللەققە ئاچىقىپ قويىدىكەن...

—خۇدايا توۋا، بۇمۇ بىر مۆجىزە بولدى، ئەگەر راست بولسا .

—ئەسەنسەر دېگىنىڭ قانداق نىمكەن؟ ئۇنى ئادەم تاتىپ چىقىرامدۇ، ئۆلاغمۇ؟

—توك دەمدۇ، تاك دېدىمۇ بىر نېمە بىلەن ماڭىدىغان ئوخشايدۇ.

—توك؟ غەلىتە بىرنىمىكەن، ئەنجانغا بارغانلارمۇ كۆرۈپ كەپتىكەنغۇ، ئۇنىڭدا ھەم چىراق ياققىلى بولىدىكەن، ئادەم قىلالمايدىغان ئېغىر ئىشلارنى قىلالايدىكەن،... شۇغىنىسى ئادەم تۇتسا ئۆلتۈرۈپ

UnRegistered

قويدىكەن.

—راست، مەن سودىگەرلەردىن ئاڭلىغان، قارىغاندا بۇ راست گەپ ئىكەن ـ دە!

—سابىت، سەن ئىشىنۋاتامسەن، قانداق؟ نىمىشقا ئۈنچىقمايسەن؟

—ھە... مەنما؟ ئىشقىلىپ مەن ئاشۇ ئەپەندى دېگەن ئوقۇشقا قىزىقىپ قالدىم... خۇدايىم نىسىپ قىلسا ئوقۇسام دەيمەن... — سابىت توختاپ قالدى.

—مەنمۇ ئوقۇيتتىم، —دېدى ئەكبەر، — سابىتكام بىلەن بىللە ئوقۇيتتىم ـ دە.

ئەمدى ئۇلار سابىتنىڭ گېپىنى چۆرىدىگەن ھالدا "شۇنداق ئوقۇش بولۇپ قالسا ئوقۇش كېرەكمۇ قانداق؟" بۇنداق ئوقۇش مۇسۇلمانلارغا دۇرۇس بولامدۇ ـ يوق؟ مولللار رۇخسەت قىلامدۇ، ... دېگەندەك تالاش ـ تارتىشلارنى قىلىشتى.

تـوقـقـۇزىـنـچـى بـاب

1

ھـايت ھۆيت دېگۈچىلا ماي ئېيمۇ كىرىپ قالدى. كەچقۇرۇننىڭ مەين شاملى بۇغدايلىقتىن ئۆزىگە پۇراقلارنى ئېلىپ كېلەتتى. كۈندۈزلىرى بولسا ئىسسىقنىڭ تەپتىدىن ئاق يەرلەر ئۈستىدە ئالۋۇن ۋىلىلداپ كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

بۇ مەزگىل ئىچىدە مەمتىلى ئەپەندى ئاكىسىنىڭ توسقىنىغا قارىماي ئېتىز ئېرىق ئىشلىرىغا قارىشىپ ئۆتكۈزدى. تاشمەت بىلەن ئىگەمبەردىگە قىزىق پاراڭلارنى سېلىپ بەرگەچ بوياقچىلىقنىمۇ قىلدى .

چىلىق ھۈنىرىنى كۆرستىپ ئۆيدىكى باللارنىڭ ۋە ئىمكارلارنىڭ چاچلىرىنى ئېلىپمۇ قويدى. بىراق ئۇ ئاخىرىقى ھېسابتا ئۆزىنىڭ زېرىكىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى .ھەر خىل ئۇششاق چۈششەك، پارچە پۇرات ئىش بىلەن ئۆمۈرنى زايا قىلىش ئۇنىڭ يۈرىكىنى يىمەكتىدى. بۇنداق ياشاپ بولمايتى. بىرەر ھەققىي ئىش بىلەن شۇغۇللانماي بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى، ئۇنىڭسىز ھاياتتا نە لەززەت، نە مەنا بولمايتى .

بىراق، قايسى "ھەققىي ئىش" بىلەن شۇغۇللىنىش كېرەك؟ نىزامىددىن تۆۋپىچىلىك قىلىش، مۇزدۇزچىلىق قىلىش، ئاشخانا ئېچىش قاتارلىقلارغا بىرمۇ بىر سايە قىلىپ چىقتى. ئەمما بۇلارنىڭ ھېچبىرى ئۇنى

قىزىتۇرمىدى. ئەجىبا ، ئۇ مۇشۇنداق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىپ پەقەت ئۆز جېنىنى جان ئېتىش ئۇچۇنلا ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن بولسا ـ ھە؟ ئۇ قايىنام تاشقىن ۋەزىيەت ئىچىدە ئالدىراپ ياشاشنى خالايتتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بىر خىل قىزىق ھەم تىنىمسىز قان مەۋج ئۇراتتى. لېكىن ئۇ ئوتتەك قىزىق يىللاردا كېلەلمەي قاپتۇ. ئەمدى نېمە قىلىشى كېرەك؟ يەنە بىر قاراشتا بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىش خەتەرلىكتەكمۇ قىلاتتى. نىملىكى بولمىسۇن بۇنى قەشقەردىكى دوستلار بىلەن مەسلىھەتلىشمەي بولمايدۇ. يۈسۈپ زىيا مەكتەپ ئېچىپ ياخشى قىپتۇ، جاھالەتكە ئوت ئاچماقتىنمۇ مەنىلىك ئىش بولامدۇ؟ بولمىسا يۈسۈپنىڭ يېنىدا ئىشلىسىمۇ بولارمىدىكىن؟ ئاخىرى ئۇ نىزامىددىنغا بۇ خىيالنى ئېيتتى.

—نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى قەشقەردىكىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كەلسەممىكىن، ئاكا.

—شۇنداق قىل، لېكىن بىزنىڭ ئۈمىدىمىز، قېشىمىزدىن ئايرىمايدىغان قارارغا كەلگىن.

—ھېچ بولمىسا ھازىرچە ئىچ پۇشقۇمنى چىقارغۇدەك بىر نېمە تېپىپ كەلمەمدىمەن.

—بولىدۇ، بېرىپ كەلگىن .

مەمتىلى ئەپەندى ئەتىسى سەھەردىلا يولغا چىقتى.

ئۇ ئۇدۇللا نوۋېشى مەكتەپكە باردى. مەجىددىن ئەپەندى مۇشۇ يەردە ئىكەن، يۈسۈپ ئەپەندى ئەخمەت ئەپەندىگە بالا ئەۋەتتى. توختاجى قەشقەردە بولمىغاچقا مەمتىلى ئەپەندى قىزىل دۆۋىگە چىقماسلىق نىيىتىگە كەلدى. باشقا دوستلار مۇشۇ يەردە جەم بولۇشتى.

—بەك ئۆزاق يوقاپ كەتتىلىغۇ، ئەپەندىم؟ — يۈسۈپ ئەپەندى تەۋپىقتىن ئىگىرىنغان ھالدا سورىدى،— بىزنى ئۇنتۇپلا كەتتىلىغۇ؟

—كونا دوستلارنى قانداقمۇ شۇنچە تېز ئۇنتۇپ قالاي؟ ئۇنۇتمىدىم، سىز دېگەندەك بەك ئۇزۇن ۋاقت ئۆتۈپ كەتكىنىمۇ يوق. خوش، دوستۇم، نېمە قىلىۋاتىسىز؟ — سورىدى ئۇ ئەخمەد ئەپەندىدىن.

—بىكارلا يۈردۈم.

—مۇشۇنداق بىكارلا يۈرمىسەك بولاتتى...

—بىر ئىش قىلساق بولاتتى...

UnRegistered

—بىر ئىش؟ — دېدى مەجىددىن ئەپەندى ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — ئەمدى بىر ئىشنىڭ پىشنى تۇتقۇدەك پۇرسەت قالمىدى، ئەڭ ياخشىسى ”بىر ئىش“نى كەلگەن يېرىڭلارغا بېرىپ قىلساڭلارمىكىن؟! — بۇ گەپ ھەممەيلەننى ئويلاندۇرۇپ قويدى.

—نىمىلەرنى دەۋاتسىز، دوختۇر، چاچچاق قىلىۋاتامسىز؟ ”ئۆزى كەلگەن يار يار، ئۆزى كەتكەن يار يار“ دېگەندەك ئۆزىمىزچە كەلدۇق، ئەمدى كېتىشىمىز تېخىمۇ تېز بولسۇنمۇ؟— مەمتىلى ئەپەندى رەسمىي ئاھاڭدا سورىدى.

—نېمە قىلاي دەيسىز؟

—بىز ئاقارتقۇچىلارمىز، يەنە نېمە قىلاتتۇق؟ شۇتاپ خەلقىمىزگە ئەڭ زۆرۈرىمۇ شۇ.

—لېكىن، ئەپەندى، ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى توغرا مۆلچەرلىمەكمۇ زۆرۈر، — دېدى مەجىددىن ئەپەندى.

ئەخمەد ئەپەندى گويا سىلەر قانداق قارار چىقارساڭلار مەن شۇ دەۋاتقاندەك بېشىنى يەرگە سېلىپ جىملا ئولتۇراتتى .يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ تاشقى ئىپادىلىرىدىن مەجىددىن ئەپەندى بىلەن بىر پىكىردە ياكى مەمتىلى ئەپەندى تەرىپىدە ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولمايتتى.

—ھېچ بولمىسا بىر نەچچە زامان تېنچ بولىدىغانلىقىنى جەزملەشتۈرۈشكە بولىدۇ. چۈنكى شىڭ شىسەي تېخى ئەمدىلا پۇت تىرەپ تۇردى. قوزغىلاڭچى قوشۇنلا تېخى مەۋجۇت، — دېدى تەۋپىق مۇلازىمزە يۈرگۈزۈپ،— خوجانىيازھاجى مۇئاۋىن رەئىسلىككە تەكلىپ قىلىنىۋاتىدۇ. بۇندان ئەھۋالدا يېڭى ھۆكۈمراننىڭ قانداق سىياسەت يۈرگۈزىشىنى مۆلچەرلەش مۇمكىن. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن خەلقچىللىق تونىنى كىيىدۇ، ھەمدە مۇشۇ تونغا لايىق تۇرۇشى چوقۇم.

—ئەمما ئاخىرىدىچۇ؟ — سورىدى مەجىددىن ئەپەندى.

—ئاخىرىدا؟ — دېدى تەۋپىق ياندۇرۇپ، — بەلكىم ھېچنىمە بولماس، ئەگەر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تەسىرى ئۆز رولىنى كۆرسەتسە، شىڭشىسەي بىزنىڭ سىياسىيغا ئارىلاشمايدىغان ئاقارتقۇچىلار ئىكەنلىكىمىزگە ئىشىنىپ قالسا...

Unregistered

—ئشنىپ قالسا! — دېدى مەجىددىن ئەپەندى قولىدىكى ھاسىنى يىپ ئەشكەندەك قىلىپ بىرنەچچە پىرقىرىتىپ، — بۇ ئۇلاردىن كۈتىدىغان ئۈمىدمۇ؟ چوپان بۆرىگە ئۈمىد باغلىغاندەك سەممىي ئۈمىدمۇ؟ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ياخشى كۆزىنەك ئۈچۈن چوقۇم سوۋېت سىياسىتىگە ئۇيغۇن سىياسەت يۈرگۈزىشى كېرەك، بۇنىڭ ئاقارتىش ئىشلىرىدىكى ئىجابىيلىقىنىلا كۆرۈپ، سىياسىي جەھەتتىكى تازىلاشلىرىنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتسەك بەكۋاشلىق بولارمىكىن دەيمەن.

—ھازىر بىزنىڭ بۇ تەقلىتتىكى مۇھاكىمىمىز سەل ۋىجدان چېكىدىن چىقىپ كېتىۋاتامدۇ، قانداق؟ — دەپ سۆز قىستۇردى يۈسۈپ زىيا.

—بۆرى توق بولسا بەلكىم يېمەس، دەپ ئۈمىد قىلىدۇ، بۇ كىشى،— دەپ باش چايقىدى مەجىددىن ئەپەندى.

—شۇنداق، بۆرى دېگەن يىرتقۇچ، ئۇ قوساق تويدۇرۇش ئۈچۈنلا يىرتقۇچ بولغان ئەمەس، — دەپ داۋام قىلدى تەۋپىق، — ئۇ توق بولسىمۇ جان ئېلىپ كېتىۋېرىدۇ .بۇ ئۇنىڭ مەنتىقىسى.

—ئەنە خالاس! — دېدى دوختۇر، — يەنە نېمە "ئشنىپ قالسا" دەيسىز ئەمسە؟

—ئەپەندىلەر، بىز جان قايغۇسىغا چۈشۈپ قالغاندەكمۇ قانداق؟ — يەنە بىر قېتىم ئەسكەرتتى يۈسۈپ ئەپەندى.

—بىراق قاراملىق قىلىشمۇ بولمايدۇ ـ دە، نەدىلا بولسا ئىنسانىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلغىلى بولىدۇ . خالىساڭلار تۈركىيىگە قايتىپ كېتەيلى. بولمىسا ئافرىقىدىكى ئىپتىدائى دۆلەتلەرگە بېرىپ "پىدائى" بولايلى.

—ھا ھا... — مەمتىلى ئەپەندى جاراڭلىق ئاۋازدا خاتىرجەملىك بىلەن كۈلدى. ئارقىدىن چاخچاق ئارىلاش،— سىز نېمىدىن شۇنچىلا ھۈركۈپ كەتتىڭىز؟ ھارۋىنى ئېلىپ قاچماقچىمۇ؟ بىرىنچىدىن ئۆز ئېلىمىز ياردەمگە مۇھتاج تۇرغاندا باشقا ئەلگە "پىدائى" بولۇپ بېرىشىمىز كۈلكىلىك ئىش بولار، قارىغاندا بىزنىڭ يۇرتىمىز ئافرىقىدىن ئېشىپ چۈشكىدەك دەرىجىدە ئىكەنلىكىنى تونۇدۇق؛ ئىككىنچىدىن ياخشى ئىش قىلىمىزلا دەيدىكەنمىز، ھەممە يەردە قارشىلىققا ئۇچرايمىز، ئىپتىدائى ئورمانىنىڭ بۆرىسى ئادەم يىمەيدۇ

دەمسىز — دېدى.

—شۇنى سەمىڭىزگە سېلىپ قويايكى، بىزنى پايلاپ يۈرۈۋاتقانلار بار. مەن بۇ "قۇيرۇق" لارنى بىر نەچچە قېتىم سېزىپ قالدىم...

" —قۇيرۇق" لارنىڭ ۋەزىپىسى شۇنداق، پايلاش بەدىلىگە مائاش ئالىدۇ؟ ئىتقا ئىگىسى نېمە ئۈچۈن سۆڭەك بېرىدۇ؟ ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئاشۇنداق مەجبۇرىيەتلىرى بار ـ دە. بىراق، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز قېچىش ئەمەس،— تەۋپىق دوستلىرىغا پاسسىپ تەسىر بەرمەسلىك ئۈچۈن ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇپ شۇنداق دېدى، — ھەقانداق ھاكىمىيەتنىڭ ئەنە شۇنداق بىر تالاي "ئالاھىدە خىزمەتچىلىرى" بولىدۇ.

ئەپەندىلەر، شۇنى ئۇنۇتماڭلاركى، ياز كۈنى چىۋىندىن خالى بولغىلى بولمايدۇ. چىۋىنلەرنىڭ قونۇش ئېھتىمالىدىنلا كۆڭلىگە شەك كەلتۈرگەن كىشى ئاچ قالىدۇ، ئەلۋەتتە. بۇ خۇددى" قۇچقاچتىن قورقۇپ ئىكىن ئەكمىگەندەك" بىر ئىش بولىدۇ.

مەمتىلى ئەپەندىنىڭ خاتىرجەم سۆزلىرى بىلەن تالاش تارتىش ۋاقىتلىق توختىغان بولسىمۇ لېكىن كۆڭۈللەر قېتىغا يوشۇرۇنغان ۋەھىمە تارقاپ كەتمىگەندى. ئىنساننىڭ ياشاش ئىستىكى، ئۆزىنى مۇھاپىزەت قىلىش تەبىئىي تۇيغۇسى خەتەر ئالدىدا دەككە دۈككە پەيدا قىلاتتى. ئارىدا پەيدا بولغان ئوڭايسىز ۋەزىيەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن مەجىددىن ئەپەندى تېمىنى يۆتكىدى:

—ئەپەندىم، بىزگە قاچانغىچە مېھمان بولىسىز؟

— كېتىمەن، — جاۋاب بەردى مەمتىلى ئەپەندى سالماقلىق بىلەن، — ئىچىم پۇشۇپ، سىلەر بىلەن دىدارلىشىپ چىقاي دەپلا كەلگەندىم. ئەتە چۈشكىچە بازار ئارىلىسام، چۈشتىن كېيىن كېتىمەن. قىلىدىغان سودىلىقىممۇ كۆپ ئەمەس، كىتاب پىتاپ ئالىمەن. ئاندىن ياخشى ئۇستىغا باشلاپ بارساڭلار بىر تەمبۇر سېتىۋالمىسام بولمىدى.

—ھە، راست ئەپەندىم، — دېدى مەجىددىن مۇھىم بىر ئىشنى يادىغا ئالغاندەك، — سىزنى بىر خۇشال قىلاي دەپ شۋېد دوختۇرخانىسىدىن ھېلىقى پىئانىنونى سۆزلىشىپ ئېلىپ قويدۇم، قانداق، خوشال بولغانسىز؟

UnRegistered

—شۇنداقمۇ؟ خوشال بولمامدىغان، بەكمۇ پەيزى ئىش بوپتۇ. مەن يەنە شۇ يەردىن ئازراق دورا سېتىۋالماقچىدىم. پىئانىنونى شۇ چاغدا كۆرۈپ ئېلىپ كېتەرمەن.

—ئۇنداق بولغاندىكىن بۈگۈن ماڭا قوناق بولارسىز؟

—رەخمەت، بوۋا،— (مەمتىلى تازا ئامراقلىقى تۇتقاندا مەجىددىن ئەپەندىگە شۇنداق خىتاپ قىلاتتى) — يۈسۈپ زىياغا قوناق بولىمەن. مۇھىمى ئۇنىڭ بىلەن دېيىشىدىغان گەپلى 2 . يەنە بىر قېتىمدا سىزنى ئاۋارە قىلىمەن. ئەلۋەتتە.

تەۋپىق كەچتە يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ ئۆيگە — قوناق بازىرىغا كەتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئىككىسى بىردەم كوچا ئايلىنىپ يۈرۈشتى. ئەنە شۇ چاغدا تەۋپىق يۈسۈپ ئەپەندى بىلەن ۋەتەندە قېلىپ خىزمەت قىلىش ياكى چەتكە چىقىپ كېتىش مەسىلىسى ھەققىدە ئېنىق پىكىرلىشىۋېلىشقا پۇرسەت تاپتى.

—سىز قانداق ئويلايسىز، دوستۇم؟ -- دەپ سورىدى ئۇ.

يۈسۈپ زىيا ئاسمان گۈمبىزىنىڭ ئالدى تەرەپتىكى قارىيىپ كۆرۈنىۋاتقان ئۆگزىلەر ئۈستىگە ئېگىلىپ چۈشكەن يايىدىكى پىلىلداپ كۆرۈنۈشكە باشلىغان يۇلتۇزلاغا بىر ھازا قاراپ جىم جىت ماڭدى. ئاخىر ئۇ ئۆز كۆز قارىشىنى قويۇشتىن كۆرە، مەمتىلىنىڭ كۆز قارىشىنى بىلىپ بېقىشنى توغرىراق ھساپلاپ، قايتۇرۇپ سورىدى:

—سىلچۇ؟ سىلى قانداق ئويلاۋاتىلا؟ سىلىنىڭ ئويلىرىنى بىلىپ باقىم 2 .

—مېنىڭ پىكرىمنى سورىسىڭىز، مەن نېمە دەيتتىم. يولىمىزدىن قايتماسلىق ياخشىراق بولىدۇ، — دېدى ئەزەلدىن ئۆز قارىشىنى يوشۇرمايدىغان تەۋپىق، —ئاڭلىغانمىدىڭىزكىن، بۆرى ئوي پادىسىغا تېگىشتىن بۇرۇن پادىنى ئايلىنىپ ھوۋلايدىكەن، ئەگەر قويلار غۇژمەك بولىۋېلىپ تۇرىۋەرسە بۆرى ئۆلارغا چېقىلالماي پادىنى ئايلىنىۋېرىدىكەن. مۇشۇنداق ۋەھىمە سالىدىكەن. بىراق، قوي دېگەن ساددا مەخلۇق بولغاچقا توپنىڭ سىرتىدىكىلەر ئىچىگە كىرىۋېلىشقا ئۇرۇنىدىكەن، لېكىن بەرىبىر بىر مۇنچىلارغا سىرتتا تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ ـ دە؟ بىراق ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز جېنىنىڭلا قايغۇسىدا بولغاچقا ھەممىسى ئۆز جېنىنى قوغداش ھەلەكچىلىكىدە پادىنىڭ مەركىزىگە قىستىلىپ، شۇنىڭ بىلەن تەرتىپ بۇزىلىدىكەن. شۇ چاغدا بىر ئىككىسى ئۆزىنى باشقىلارغا قارىغاندا داناراق ھېسابلاپ، قېچىپ قۇتۇلۇش ئەڭ ياخشى چارە دەپ

UnRegistered

ئۆيلايدىكەن ـ دە، سىرتقا — ئۆچۈقچىلىققا قاراپ قاچىدىكەن. بۇ بولسا پۈتۈن پادىدا" سايىسىدىن ھۈركۈش" دېگەندەك ۋەھىمە پەيدا قىلىپ، ھەممىسى ھەر تەرەپكە پىتراپ كېتىدىكەن. مانا بۇ بۆرى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى پۇرسەت ئىكەن،— مەمتىلى ئەپەندىنىڭ تەلەپپۇزىدىن جىددىي كۆلۈمسىرەۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، — شۇنداق دوستۇم بىز ئاشۇ بىرلىكنى بۇزىدىغان بىرىنچى قوي بولمايلى. ئەگەر بىرىمىزلا مۇشۇ بۇزۇلۇشقا رازى بولىدىغان بولساق "پىتراپ كېتىش" يۈز بېرىدۇ...

—خاتىرجەم بولسىلا، مەن ھامان سىلىنىڭ پىكىرلىرىنى قوللايمەن... گەرچە ئەھۋال ھەققەتەن خەتەرلىك بولسىمۇ...

—بۇنىسى چۈشىنىشلىك، ھەممىمىزگە ئېغىر، چۈنكى بۇ ھايات مەسىلىسىگە بېرىپ تاقىلىدۇ... لېكىن، ھەممە ئادەم ئۆز جېنىنىڭلا غېمىدە بولۇپ كەتسە بۇ بەختسىز مىللەتنىڭ تەقدىرى توغرىسىدا كىم باش قاتۇرىدۇ؟

مەمتىلى ئەپەندى يۈسۈپ زىيانىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن سەل خاتىرجەم بولدى. لېكىن، كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە بىر ئارامسىزلىق يەنىلا تىرىكىشىپ تۇراتتى

—ئۇنداقتا قىلىدىغان ئىش توغرىسىدا نېمە قارارغا كېلىۋاتىلا؟ مەن بىلەن بىللە نوۋېشىدا ئىشلىسىلە، سىلى شوتا بولسىلا مەن ياندىق بولاي، قانداق دەيلا؟

—رەھمەت، مەن بۇنىمۇ ئويلىمىدىم ئەمەس، موھىمى، ھەممىمىز كەتمەيدىغان قارارغا كېلىۋالساق بولغىنى، باشقىسى ئۆز ئۆزىدىن ھەل بولۇپ كېتىدۇ. قىلىدىغان ئىش توغرىسىدا كۆڭلۈمگە يەنە باشقا پىكىرلەرمۇ كېچىۋاتىدۇ، مەن بىر قارارغا كېلىۋالاي، دوستۇم.

—ئۆزلىرى بىلسىلە، ھەممىمىز بىر يەردە بولساقمۇ بەك بەلەن ئىش بولاتتى.

ئۇ ئەتىسى يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ ھەمراھلىقىدا بازار ئارىلىدى. ئاۋۋال ھېيتگاھ جامەسى ئالدىغا كېلىپ، تۈنۈگۈن كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان كىتابلارنى سېتىۋېلىشقا ئالدىرىدى. ئۇ ناۋايىنىڭ "چاھار دىۋان" نى "دىۋان مەشرەپ" نى ۋە يەنە كىلاسسىكلارنىڭ باشقا بىر نەچچە ئەسىرىنى سېتىۋالدى. ئۇندىن باشقا ئابدىقادىر داموللامنىڭ قازاندا نەشر قىلىنغان "سەرپ نەھۋى"[1] "نەسھەتۇل ئەتپال"[2] قاتارلىق كىتابلىرىنى

سىتىۋالدى. بۇ كىتابلارنى ئوڭئىرىق بايلىرىدىن موللا تۇداجى، ئىمىھاجىلار پۇل چىقىرىپ نەشر قىلدۇرغانلىقىنى ئاكىسىدىن ئاڭلىغان ۋە ئاۋۇ كۈنى ئۇ ئۇلار بىلەن تونۇشقىلى بارغاندا ئۇلارنىڭ ئاغزىدىنمۇ ئاڭلىغانىدى.

ئاندىن بۇلتۇر قەشقەردە نەشر قىلىنغان «ئەركىن ھايات» گېزىتىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىمۇ سېتىۋالدى ۋە بۇ گېزىتنىڭ قۇتلۇقھاجىم شەۋقى مۇھەررىرلىكىدە چىققانلىقىغا دىققەت قىلدى ـ دە، يۇسۇپ ئەپەندىگە قاراپ:

—ھازىرچە مۇشۇلار يېتىدۇ،— دېدى ۋە جىددى تۇردە، — گېزىت قەشقەرنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالىدا مۆلچەرلىگۈسىز بۈيۈك ئىش، ئۇ بىر ئىنقىلاپ! بۇنداق بىر ئىشنىڭ بولىشى ئادەمنى بەكمۇ خۇرسەن قىلىدۇ. سىز قۇتلۇقھاجىم شەۋقى بىلەن تونۇشامسىز؟ — دەپ سورىدى قولىدىكى گېزىتنى ۋاراقلىتىپ قويۇپ.

—تونۇشمەن،— دېدى زىيا.

—ئەگەر ئۇ زات خالىسا مەنمۇ دوستلىشىپ قالسام بولاتتى، سىز بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايسىز .

—بولىدۇ، مەن ئۇ كىشى بىلەن ئۇچراشقاندا سىزنىڭ تىلىكىڭىزنى بىلدۈرۈپ، ئۇ چوقۇم سىلگە قىزىقىدۇ.

—يەنە بىر كەلگىنىمدە جەزمەن تونۇشۇپ قالدىغانلىقىمىزغا ئىشەنسەم بولىدىكەن ـ دە؟ رەخمەت، ئەپەندىم. ئەمدى مېنى چالغۇ ئەسۋاپ ياسايدىغان داڭلىق ئۇستىنىڭ دۇكىنىغا باشلاپ بارسىڭىز، شۇنىڭ بىلەن مالال قىلىشىم توختايدۇ، ئاندىن" ھىلال ئەھمەر" گە كېتىمەن. بوۋاي بىلەن بىللە بولۇپ قايتىمەن، — يۇسۇپ زىيا مەمنۇنىيەت بىلەن دوستىنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ، ئۇنى ئۇستەڭ بويى كوچىسىغا باشلاپ كەتتى.

ئۇلار ھېيتگاھ ئالدىدىن ئايلىنىپ ئۆتەيلى دەۋاتقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ۋالىنىڭ پوچتىسى سۇر ھەيۋىلىك قورۇقچىلىرى بىلەن ياۋاغ تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتقانىكەن، بۇنى كۆرۈپ يۇسۇپ ئەپەندى:

—سوۋېتتىن ئەۋەتىلگەن يېڭى ۋالى شۇ بولسا كېرەك، قارىغاندا تىرەكلىك جۈزىگە[3] مېڭىپتۇ ـ دە، — دېدى.

2

ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئەڭ مەخپى يىغىنلار ئۆتكۈزىلىدىغان كىچىك خانىسىدا ساقچى، ھەربى ۋە

Unregistered

مۇلكىي ئەمەلدارلارنىڭ يىغىنى چاقىرىلدى. قادىرھاجى يىغىننىڭ ساھىپخانى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ياكى بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى يۇقىرى مەنسەپتىكىلەر بولغاچقىمۇ بۇ يەرگە جەم بولغانلار ئىچىدىكى " پەگادىكى" لەردىن بىرسىدەك كۆرىنەتتى. ئۇنىڭ "قار يېغىپ تۇرىدىغان "قاپىقى ئېچىلىپ قالغاندەك. شۇنداقلا ئادەتتىكى سىر ھەيۋىسىدىن ئەسەر قالمىغاندەك قىلاتتى. يىنىغا يەنە بىر ساھىپخان ۋۇ دارىن رەئىسلىك قىلاتتى.

ئىپەك يوپۇقلار يېپىلغان شىرەنىڭ ئۇ تەرىپىدە گىدىيىپ ئولتۇرغانلارنىڭ قىياپەتلىرىدىنلا سورۇننىڭ ئەڭ ئۇلۇغى كىم ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولاتتى. ئۇزۇنچاق قەغەزلىك ئىككى پارچە ھۆسنخەت تىكىسگە ئېسىلغان جاينىڭ ئوتتۇرىدا ۋاڭ "دارىن" ئولتۇراتتى. ئۇ تېخى ھازىرچە جامائەتكە ئاشكارە مەلۇم بولمىغان يېڭى كەلداخۇن بولغىنى بىلەن، بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ يېقىن ئارىدا قەشقەر ۋالىيسى بولىدىغانلىقىنى بىلگەچكە، سىياسىي سەرگۈزلىكى يۇقىرى بۇ كىشىلەر مۇۋەققەت ۋالى ماشياۋۇغا ئېتىبار قىلماستىن، ۋاڭ باۋچىيەن (ۋاڭ دارىن) غا ئالاھىدە ئىھتىرام بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا باشلىغانىدى. ئۇنىڭ بىر تەرەپىدە سېرىق چاچلىق، قىرلىق ئىگىز قاڭشارلىق بىر رۇس مۇشاۋۇر سۆلەت بىلەن گىدىيىپ ئولتۇراتتى. يەنە بىر تەرەپىدە ئىگىز بويلۇق، ئۇچلۇق ساقال. بېشىغا سەللە ئورىۋالغان ئاۋاق يۈز كەلگەن بىر ئۇيغۇر كىشى ئولتۇرغانىدى. ئۇ ھەر قانداق يېڭىلىق قايىنمىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولىدىغان ئاجايىپ ماھارىتى بىلەن ھەممىنىڭ ھەۋەس ھۆرمىتىنى قوزغىغان كىشى بولۇپ، جەمئىيەتتە ئۇنى ھەر تەبىقە ھەرخىل تونۇيتى، ئەمما ھېچقايسىسى دۇشمەن كۆرمەيتى. لىبراللار، يېڭىلىق تەرەپدارلىرى ئۇنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى زىيالىسى، مەشھۇر ئاقارتىش ئەربابى، خەلقپەرۋەر دەپ تونۇيتى، ئۇ سابىت داموللا ھۆكۈمىتىدىمۇ ۋەزىپە ئالغان، ئۇنى ئاغدۇرغانلارنىڭمۇ ئىلتىپاتىدىن مەھرۇم قالمىدى. ئەشەددى ئوڭچىلار ئۇنى سوۋېتپەرەست ئۇنسۇر، 3 ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئىشپىيونى (خەلقئارالىق كومونىست ئىشپىيون) قارشاتتى. ئەمما ھۆكۈمەتنىڭ ئۇنىڭغا ئىلتىپاتلىق مۇئامىلىدە بولىۋاتقانلىقى ئۇلاردا يەنە ئۆز قاراشلىرىغا نىسبەتەن گۇمان تۇغدۇرغاچقا، ئۇلارمۇ ئۇنى يامان كۆرەلمەيتتى. ئۇنىڭ قېشىدا ھەربى ئەمەلدار لىۋبىڭ ئولتۇرغانىدى.

Unregistered

روس مۇشاۋۇر ئاللىقانداق مەنىۋي كۈچ بىلەن ھەممىنى تىزگىنلەپ تۇرىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. چۈنكى ئۇ "دارىن" لارنى قىلچە كۆزگە ئىلمەيتتى. ھەم بۇنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايتى. ئۇ شۇنداق كىبىرلىك، تولىمۇ مەغرۇر ئىدى. ئۇ پەقەت ئۈچلۇق ساقاللىق ئاۋاق ئۇيغۇرغا ۋە ۋالڭ دارىنغا ئىلتىپاتلىق مۇئامىلە قىلاتتى. بۇنىسى سۆز ئارىلىقىدا ئارىلاپ: "شۇنداقمۇ، مەخسۇم؟": "سىز بۇنىڭغا نىمەن دەيسىز جاۋشى؟[4]" دېگىنىدىن بىلىنىپ قالاتتى. ئۇلار بۈگۈنكى قوزغىلاڭ تىنچىتىلغان مۇشۇ ۋەزىيەتنى قانداق ساقلاپ قېلىش، مۇستەھكەملەش؛ يەنە قوزغىلاڭ چىقىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ھازىرغىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىۋاتقان قوزغىلاڭچى قوشۇنلارنىڭ تەھدىتىنى قانداق تارايتىپ، قانداق ئازايتىش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە كېڭەشمەكتىدى.

—ئەمدى قوزغىلاڭ چىقمايدۇ دەپ ھۆددە قىلغىلى بولمايدۇ. خوجا نىياز ھاجىنىڭ قۇشۇنلىرى تېخىچە مەۋجۇت، قورالليرىمۇ بار تېخى ئاسابەت دامولامنىڭ تەسىرىمۇ يوق ئەمەس. بۇ ھال خەلقنىڭ ئۇيۇشۇپلىشى ئۈچۈن تۈرتكە ھەم پۇت تېرەپ تۇرۇش ئىمكانىيىتى بېرىدۇ،— ۋۇ دارىن ياسما كىبىر بىلەن ئەتراپىغا ئايلىنىپ قاراپ، ئۇلۇقلارنىڭ ئۆز نۇتقىدىن قانداق تەسىرلىنىۋاتقانلىقىنى ئوغۇرلۇقچە كۈزىتەتتى.

—گېپىڭىزچە بولغاندا قوزغىلاڭچىلارنىڭ مەۋجۇتلىقى خەلقنىڭ قايتا ئۇيۇششىدىكى تاشقى شەرتىنىڭ بىرىكەن، شۇنداقمۇ؟ — دېدى مۇشاۋۇر ۋۇ دارىننىڭ تومتاقراق ئېيتىلغان سۆزلىرىنى ئۆز تەلەپپۇزىغا ئايلاندۇرۇپ، پەلسەپۋى تۈس بېرىپ، — شۇنداق چۈشەنسەك بولامدۇ؟

—شۇنداق چۈشىنىش مۇمكىن، دېدى ۋۇ دارىن ئىشەنچسىزلىك بىلەن، چۈنكى ئۇ تاشقى شەرت دېگەننىڭ نېمىنى بىلدۈرىدىغانلىقىنى تازا ئاڭقىرالمىغانىدى،— ھەئە، شۇنداق، — ئۇنىڭدىكى ياسما كىبىر يەنە ئەسلىگە كەلدى.

—ئۇنداق بولسا ئويۇشۇشنىڭ، قايتا قوزغۇلۇپ چىقىشنىڭ ئىچكى ئاساسى نېمە، جانابى ۋۇ دارىن؟ — ئاغزىنى غەلىتە بىر تۈرلۈك پۈرۈپ، مەسخىرە قىلغاندەك سورىدى رۇس مۇشاۋۇر.

... — —ۋۇ دارىننىڭ يايپاڭ بۇرنىنىڭ ئۈچى تەرلەپ تى. ۋاڭ دارىن مىللى بىرلىك تۇيغۇسىنىڭ سېزىلمەس تۈرتكىسى بىلەن ۋۇ دارىننى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئورنىدا جاۋاب بەردى.

Unregistered

—ئىچكى ئاساسى — ئاڭنىڭ ئويغۇنىشى ۋە ئىتتىپاقلىق.

بۇ گەپ بىلەنلا ئەقلىنى تاپقان ۋۇ دارىن دەرھال سۆز ئېلىپ ئۆزىنىڭ ئانچۇۋالامۇ دۆت ئەمەسلىكىنى بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن ئالدىرىدى (بايقى خىجىللىق ئۇنى بەك ئازاپلىغاچقا ئۆزىنى كۆرستىپ، شۇ سەھۋەنلىكنى خەقنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈۋېتىش ھەلەكچىلىكىدە تولا پالاقشىدى:(

—شۇنداق، شۇنداق، مەنمۇ شۇنى دېمەكچىدىم. ئەمدى بىزگە قىلىدىغان ئىش ئىسيانىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قىلىدىغان ئىش — ئىچكى بىرلىكنى بۇزۇش! ئېيتايلۇق: قەشقەرلىك بىلەن ئاتۇشلۇق بىر بىرىنى دۈشمەن كۆرسۇن. قەشقەرنىڭ ئۆزىدە بولسا ھەربىر مەھەللە، ھەربىر كوچا بىر بىرىنى تالاپ تۇرسۇن. بىز بولساق ئۇلارنىڭ جېدىلىنى ئايرىغۇچى بولايلى. بۇ ئەلنىڭ ئىناقلىقىدىن ئەلھەزەر...!

ئۇنىڭ دەۋاتقانلىرى قانداقتۇر كەشپىيات ئەمەس، ئەزەلدىن قوللىنىلۇپ كېلىۋاتقان كىلاسسىك ئۇسۇل ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئەستەقلاپ بىر نەچچەيلەن ھىجايغىنىچە باش لىڭشتتى. ۋاڭ دارىنمۇ "ئەمدى ئەقلىڭنى تاپتىڭ، يارايسەن" دېگەندەك قىلىپ ئىلتىپاتلىق نەزەرىدە قاراپ باش لىڭشتتى. مەسلىھەتچى رۇسلا ئۇنى ياراتمىغاندەك مىيىقىدا كۈلۈپ. مەخسۇم تەرەپكە قاراپ بىلىنەر بىلىنمەس مۇرىسىنى قىستى. ئۇنىڭ يىغىن ئەھلىنىڭ ئەقلىگە چوڭقۇر ئورنىتماق ئىستىگەن تۈپ مەخسەت بۇنداق كونكرېت ئۇسۇللار ھەققىدىكى تەپسىلاتلار ئەمەس، ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپە — بۈيۈك دۆلەتنىڭ بۈيۈك ئىستراتېگىيىسىنىڭ بىر پارچىسى، يەنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوستلىقىنى زۆرۈرىيەت دەپ ئېتىراپ قىلدۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمىنى كەم بولسا بولمايدىغان زۆرۈرىيەت دەيدىغان تونۇشنى ھاكىم قىلىش، ك گ ب تېپىدا بىر ئاخبارات تورى قۇرۇپ چىقىش ئىدى .ئاندىن مەنستىمەسلىك تەلەپپۇزى بىلەن:

—ئەپەندىم، خوجانىياز ھاجىدىن خاتىرجەم بولسۇن. ئۇنىڭ ئىشى يېقىن ئارىدا چىرايلىق بىر تەرەپ بولدى ۋە بولىدۇ، بۇ ئىشتا بىز دوستلىقىمىزنى يېتەرلىك ئىسپات قىلدۇق. بۇنىڭ بىلەن خەۋپنىڭ تاشقى شەرتى مەۋجۇتلۇقتىن قالىدۇ، دېگەن سۆز. ئەمدى ئۇنىڭ ئىچكى ئاساسي توغرىسىدا ئەپەندىنىڭ دېگەنلىرى ئورۇنلۇق، ئەمما تېخىمۇ مۇھىمى "ئاڭنىڭ ئويغۇنىشى" مەسىلىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا يامانراقى زىياللار! بولۇپمۇ چەتئەلدە ئوقۇپ كەلگەنلەر! بۇ قايتا ! شكىللىنىش، قايتا تويىلاڭ قوزغىلىشنىڭ ئاساسدۇر. تۈركىيەدە

Unregistered

ئوقۇپ كەلگەنلەر جەزمەنكى، پانتۇركچىلىك ئۇرۇقى چاچىدۇ. بۇ بولسا سىلەرگىمۇ، بىزگىمۇ ياقمايدىغان يامان ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ بارىدۇ. مۇشۇنداق بىر ئىچكى ئامىل، يەنى تەشكىللىنىشىنىڭ بىخلىرى مەۋجۇتكەن، قىلىشقا تېگىشلىك ئىش يېتىپ ئاشىدۇ، باش ئاغرىقىمىز كىچىك ئەمەس، ئەپەندىلەر! بۇنداق زور تىرەنمە كۆچىگە قارشى سىلەرنىڭ قولۇڭلاردىن نېمە كېلىدۇ؟ — ئۇ مەسخىرىلىك ئىپادە بىلەن دارىنلارغا بىر بىرلەپ قارىدى، ئاندىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوستلۇقىنى زۆرۈر دەپ ئىما قىلىشنى ئۇنتۇمىدى، — ھەرھالدا بىزنىڭ ئۆزۈن يىللىق باسمىچىلىق ھەركىتىگە قارشى تەجرىبىمىز سىلەرنى بۇ باش ئاغرىقىدىن خالاس قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنسەڭلار بولىدۇ.

—تەبىئى، چەتئەلدە ئوقۇپ كەلگەنلەر، بولۇپمۇ تۈركىيەدە ئوقۇپ كەلگەنلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى، ئاپەتنىڭ ئۇرۇقى دېگەن گەپ.

—ئۇلاردىن يېقىن كەلگۈسىدە بىر خەۋپ، كېلىشى ناتايىن ئەلۋەتتە، —داۋام قىلدى مۇشاۋۇر، — ئەمما ئۇلار يىراق كەلگۈسىدىكى مىسلىسىز ئاپەتنىڭ ئاساسىي تىكلىگۈچىلەر! شۇنداققۇ، جاۋشى؟

ۋاڭ باۋچيەن تېخى ئاشكارا سەھنىگە چىقمىغاچقا ئاز پىكىر بايان قىلىشقا، مۇلايىمراق كۆرۈنۈشكە تىرىشۋاتقاندەك قىلاتتى.

قادىر ھاجى بۇ گەپلەر ئىچىدىن ھەممىدىن كېرەكلىكىنى ئىلغاپ، جەمئىيەتچى بولغاندەك دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى.چۈنكى بۇ يەردە قارار تاپقان ئىشلارنىڭ كونكرېت ئىجراچىسى ئۇ ئىدى.

—تەبىئىيكى، بۇ ئىشتىكى ئاساسىي خىزمەت سالمىقى ئامانلىق ساھەسىگە چۈشىدۇ، — داۋام قىلدى مۇشاۋۇر .

—ئەلۋەتتە، دۆلىتىڭىزلارنىڭ دوستانە ياردىمى بىلەن بۇ ئىشلار نەتىجىلىك بولغۇسى .ئەمدى كونكرېت چارىلار ھەققىدە بىر ئاز توختالساق، قانداق دەيسىلەر؟ — دېدى ۋۇ دارىن.

ۋۇ دارىن زۆرۈر ياردەملەر، مۇتەخەسسىسلەر، مەسلىھەتچىلەر، ئەسلىھەلەر ھەققىدىمۇ سۆزلىدى.

—سىزنىڭچە قانداق، مەخسۇم؟ ۋۇ ئەپەندى ئوتتۇرىغا قويغان چارىلارغا نېمە دەيسىز؟ — دېدى مۇشاۋۇر كۆزلىرىنى ئۇينىتىپ تۇرۇپ.

UnRegistered

—بولىدىغان گەپلەر... — دېدى شۇ داڭ يۈز مەخسۇم سالاپىتىنى چۇشۇرمەسلىك ئۇچۇن داناراق كۆرۈنۈشكە تىرىشىپ.

—شۇنداق، بولىدىغان گەپلەر، — دېدى مۇشاۋۇر چىرايىغا ياسىما جىددىيلىك بېرىپ، — سىزگە ماقۇل كەلگەن بولسا ئەلۋەتتە بولغىدەك قېنى ئىشنىڭ كونكېرت ئىجراچىسى بولغان ھاجى نېمە دەيدىكىن؟ — دېدى ئۇ قادىر ھاجىغا بۇرۇلۇپ.

قادىر ھاجى چۆچۈپ كەتتى، ئۇنىڭ گۆشلۈك يۈزى لىپىلداپ، بۇرۇتلىرىمۇ تىترەپ كەتتى. دەھشەت يېغىپ تۇرىدىغان چىرايى يەنە چاپسانلا ئەسلىگە كەلدى. ئۇ بارلىق كەسپى جاللاتلارغا ئوخشاش پەرۋاسىزلىق بىلەن:

—دارانىلار، ئەپەندىلەر كېرەك تاپسا بىز شۇنى ئىجرا قىلىمىز، دۆلەت مەنپەئەتى كېرەك تاپسا ھەر نەرسە ئۇنىڭ يولىدا قۇربان قىلىنىدۇ... — دېدى ئۇ ئۆگىتىلگەن، فورمۇللاشقان ئىبارىلار بىلەن. ئاندىن تەكلىپ بويىچە يېقىنقى قەشقەر ئەھۋالى، تەقىپكە نىشان بولغان يېڭى ئادەملەر ۋە ئۇلارنىڭ كىملىك — سالاھىيەتلىرى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى .يېڭى ئېچىلغان مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش پروگراملىرى ئۇلارنىڭ دىققەت نەزىرىدىن چەتتە ئەمەس ئىدى.

مۇشاۋۇر تولۇقلىما بېرىپ:

—ئۇلارنىڭ مەكتەپلىرى قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بارىدىغان جايغا ئايلىنىپ قېلىش ئېھتىمالى چوڭ. بۇنىڭغا كۆز قۇلاق بولۇش كېرەك. بىزنىڭ ئىنتايىن خەتەرلىك بىر دۈشمىنىمىز بار: ئۇ بولسىمۇ جامە ! مىزنىڭ ئىنتايىن كۈچلۈك بىر ئىتتىپاقچىمىز بار: ئۇ بولسىمۇ جامە! جامە ئەھلى!— ئۇ بۇ يەردە ئولتۇرغان كالۋالار بۇ قارىمۇ ـ قارشى سۆزلىرىمنى چۈشىنىۋاتامدۇ ـ قانداق دەۋاتقاندەك ھەممەيلەنگە قاراپ چىقىپ داۋام قىلدى، — بۇمۇ بىر كىلاسسىك تاكتىكا .كىم ئۇستا كەلسە جامەدىن شۇ پايدىلىنىدۇ، كىم بالدۇر ھوشنى تاپسا جامە شۇنىڭغا خىزمەت قىلىدۇ. ئۇلار نېمىنى تەشەببۇس قىلسا شۇنىڭ تەتۈرىنى قىلىپ تۇرۇش كېرەك .بۇنىڭ ئۇچۇن سىزدە ئادەملەر بولسۇن!

قادىر ھاجى باش لىڭشىتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى پاللىدە يورىغاندەك بولدى. ئۇنىڭ تەجرىبىلىك كاللىسىدا بۇ

UnRegistered

پلان كونكېرتنى ئادەملەر، كونكېرت جايلار ئۈستىدە باردى. ئېنىق تەخسىماتلار بولدى. بىرى قۇلاقلارنى كۆپەيتىش ھەققىدە مەسلىھەت بېرىۋىدى، يەنە بىرەيلەن راسخودنى كۆپەتكەننىڭ نېمە پايدىسى دەپ قارشى چىقتى. روس مۇشاۋۇر زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

—ئۇلارنى سىز ماڭاشكىز بىلەن باقمايسىز، يەنىلا خەلق ئۆزلىرى باقىدۇ. بۇركۈتى بار ئادەم ئۇنىڭغا ئۆزگۆشىدىن بېرەمدۇ، ئۇۋ گۆشىدىنمۇ؟ ئوۋنىڭ گۆشى بىلەن باقىدىغۇ؟ شۇنداق، ھەر توپتا ئادەملىرىڭىز بولىشى كېرەك، ھەر تەبقىدە ئادەملىرىڭىز بولىشى كېرەك! — دېدى.

ئـونـــنـــچـى

1

ھەش پەش دېگۈچىلا تومۇز ئايلىرى كىردى.

تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تۇرغان تەۋپىق گىمناستىكا ئويناپ بولۇپ، ساپ ۋە سالقىن ھاۋادىن راھەتلەنگەچ ئاچيارغا چۈشۈپ سوغۇق سۇدا يۈز كۆزىنى يۇيدى. ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ئادىتى بويىچە بىر پارچە قاتتىق نان يەۋەتتى ـ دە، تاھارەت ئېلىپ ئەمدىلا تەييارلانغان نىزامىددىن بىلەن نامازغا چىقىپ كەتتى.

مەمتىلى نامازدىن يېنىپ ئۆيگە كېلىۋاتقىچە ئاكىسىغا بۈگۈن ۋاقىت ۋاغقا بېرىپ كەلمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىۋېدى، نىزامىددىنمۇ بىللە بارماقچىدى بولدى.

—توغرا ئويلاپسەن، كىچىك ئاپاملارنى يوقلاپ كېلەيلى، ئەتە ئۆگۈن ئومىغا كىرىشىپ كەتسەك خېلى ئۇزۇنغىچە چولىمىز تەگمەيدۇ،— دېدى ئۇ.

خامانلاردا، ئېتىزلىقتا دېھقانلار ئالدىراشدى. ئۇلار سەھەرنىڭ بىردەملىك سۆرۈن ھاۋاسىدا كۆپرەك ئىش تۈگىتىۋېلىش ئۈچۈن ئالدىرايتى. ئېتىزلىقلاردا باللار مال بېقىشاتتى.

ا ـ ئۇكا ئەتتىگەنلىك ناشتىدىن كېيىن يولغا چىقىشتى. ئىيوننىڭ جان قاخشاتقۇچ ئىسسىقى باشلانغانىدى. نىزامىددىن يەنە تەۋپىقنىڭ ئىشلىرى ھەققىدە گەپ تەشتى. چۈنكى ئىنىسى ھېلىمۇ چەتئەلگە چىقىپ كېتىش ياكى قېلىش مەسلىسىدە ئاكىسىنى خاتىرجەم قىلىدىغان بىرەر ئەمەلىي ئىپادىدە بولمىغانىدى. شۇڭا ئۇ ئىنىسىنىڭ يەنە كېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتى، ئۇنى ئېلىپ قېلىش ئۈچۈن يېلىنەتتى. تەۋپىق

UnRegistered

كۆڭلىدىكى پاراكەندىچىلىكنى قىلچە چاندۇرماي، يەنىلا ناھايىتى خۇشخۇيىدى. ئۇنىڭ رەڭگى ـ روھىدىنمۇ بىئاراملىقى بىلىنمەيتتى. ئۇ نامازدىن كېيىن نامازخانلار بىلەن مەسچىت ئالدىدا بىردەم يېرىم دەپ تۇرۇپ، ئۇلارغا قىزىق قىزىق پاراڭلارنى قىلىپ بېرەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن بازارغا ياكى تونۇش بىلىشلەرنىڭ سۆھبىتىدە بولغىلى باراتتى؛ باشقا چاغلاردا ئاكىسىنىڭ ئىشلىرىغا قارىشىپ بېرەتتى، قولۇم قوشنىلارنىڭ ئىشلىرىغىمۇ قارىشىپ بېرەتتى. مەھەللە ئارىلىسا دائىم دورا سومكىسى مۇرىسىدە بولاتتى ۋە تاز داۋالاشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلەتتى. كېيىنچە ئۇنى دوختۇركەن دەپ بىلىشكەنلىرىدە باشقا كېسەللەرنىمۇ كۆرستىدىغان بولۇشتى. بىراق ئىچىدىغان دورىلارنى ئىچىشكە تەرسالىق قىلىشاتتى، ئىككى كۈن ئۆتمەيلا پايدا قىلمايدىكەن دەپ تاشلىۋېتەتتى. بۇنداق نادانلىق تەۋپىقنى چەكسىز چۆلدە قالغاندەك بىر تۇيغۇغا قىلىپ، روھىنى ئېزىپ تاشلايتتى. ھەي، بۇ خەقنى قانداق قىلغاندا چاپسانراق ئادەم قىلغىلى بولاركىن!

—نېمە قىلىشنى ئويلاۋاتىسەن؟ كېتىش خىيالىڭ يوق، ھەر ھال

—كېتىش خىيالىم يوق، تەبىئى، ئەمما ئىش توغرىسىدا ئويلاۋاتىمەن، يۇسۇپنىڭ مەكتىپىدە ئىشلىسەممىكىن دەيمەن، قۇتلۇق شەۋقى دەيدىغان بىر چوڭسىز گېزىت چىقىرىۋېتىپتۇ، بۇمۇ ياخشى بىر ئىش ئەلۋەتتە. ماڭا ھەممىسى توغرا كېلىدۇ... نېمە قىلىش ھەققىدە ئوبدانراق ئويلىنىۋالاي، بىر ئىشنى باشلىدىممۇ، يېنىش يوق، غەلبە قىلىشلا كېرەك!

نىزامىددىن ھېچنېمە دېمىدى. نېمە دېيىشىنىمۇ بىلمەيتى. ئۇ ئىنىسىگە خۇددى تۇنۇش چىغارسىلا ئۇچۇپ كېتىدىغان قۇشقا مۇئامىلە قىلغاندەك ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلماقتىدى.

—ئاكا، ئايىمگۈلنى نېمىشكە ئاخۇن دادامنىڭكىگە ئاپىرىپ بەرمەيسىز؟ مۇشۇقە خانىمنىڭ تەربىيىسىگە بەرسىڭىز ياخشى بولاتتى،— دېدى تەۋپىق ئاكىسىغا سەممىي ئاھاڭدا.

—ئانىسى يالغۇزچىلىق تاتىپ قالىمەن دەپ ئۇنىمايدۇ... ئۆكىلىرى قاراقسىز قالدۇ ـ دە،— دېدى نىزامىددىن، مەمتىلىنىڭ ئەيپلىشىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ.

—غېنىچۇ؟ ئۇنى نېمىشكە سالاھىددىن ئەپەندىگە بەرمىدىڭىز؟

Unregistered

—ئالدىمىزدىكى كۈزدە ئاپىرىپ بېرەي دەۋاتاتتىم، تېخى، ...ئۆزۈم ئوقۇتسام ياخشىراقمىكىن بولمىسا... — دېدى نىزامىددىن يەنە خىجىللىق بىلەن، —ئارىلىق يىراق، بالا كىچىكلىك قىلارمىكىن دەيدىكەنغۇ، كىشى.

—ئوقۇتۇڭ، سىز ئوقۇشقا مۇشۇنداق قارىسىڭىز، باشقىلاردىن نېمە دەپ ئاغرىنغۇلۇق؟

نىزامىددىن ئۈنچىقمىدى.

ۋاقۋاقنىڭ زەي تۇپىرىقىدىن ئۆزگە خاس چىرىندە پۇرىقى، ئېچىغان پاتقاق پۇرىقى كېلەتتى. بۇ پۇراق تىنجىق بىلەن قوشۇلۇپ دىماققا ئۇرۇلغاندا كىشىنى تېخىمۇ بۇرۇختۇملۇق ھېس قىلدۇراتتى.

ئۇلار تاشاخۇنۇمنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەلگەندە ئۇلارنى يېڭىلا قەشقەردىن كەلگەن سەيپىددىن كۈتىۋالدى ۋە مېھمانخانىغا تەكلىپ قىلدى. دالاندا سارىخېنىم، لۆاھىددىنلار ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ ئېسەنلەشتى .

مەمتىلى ئەپەندى كىشىگە يېقىملىق تۇيغۇسى بېرىدىغان، قېرىنداشلىق مۇھەببىتىنى ھېس قىلدۇرىدىغان قۇۋناقلىق بىلەن:

—قانداقراق، كىچىك ئاپا؟ تېنىڭىز ساقمۇ؟ — دەپ ئاۋۋال سارىخېنىم بىلەن ئەھۋاللاشتى.

—خۇداغا شۈكرى، بالام، ئۆزىڭىزچۇ؟

—بىزمۇ مانا تىرىك يۈرۈپتۇق،— دېدى مەمتىلى ئەپەندى كۈلۈپ، ئاندىن لۆاھىددىنگە قاراپ، — سىزچۇ؟ ئوقۇۋاتامسىز؟ سالاھىددىن ئەپەندى، مۇشۇقە خانىملار قانداقراق؟ ئوقۇۋاتقانلار كۆپمۇ؟

لۆاھىددىن بىر نەۋرە ئاكىسىنىڭ سوئاللىرىغا بىر بىرلەپ جاۋاب بېرىپ، ئاخىرىدا:

—يىگىرمىچە بالا ئوقۇۋاتىدۇ، كۆپ دېگىلى بولمايدۇ،— دېدى.

—نېمىشكە كۆپ ئادەم جەلپ بولمايدۇ؟ ئارىلىقنى يىراق كۆرۈپ، باشقا يۇرتلاردىن كەلمەيدىغان ئوخشىمامدۇ؟

—يېتىپ ئوقۇيدىغانلارمۇ بار، يىراق دېسە يېتىپ ئوقۇسا بولاتتىغۇ، ئەمما، بۇ ئىشلارنى تەكتلەپ، تەشۋىق تەرغىپ قىلىپ تەشكىللەيدىغان كىشى يوق ـ تە، — دېدى سەيپىددىن ئىنىسىدىن ئاۋۋال جاۋاب بېرىپ.

UnRegistered

—سالاھىدىن ئەپەندى بىكار بولسا چاقىرساڭلار بىردەم پاراڭلاشساق بوپتىكەن، — دېدى تەۋپىق.

—توختاپ تۇر، ئۇكام، كېيىنراق چاقىرايلى، ھازىر باشقا گەپ بار، —دېدى نىزامىددىن ۋە سارىخېنىمغا

: — مەمتىلى كەلگەندىن بېرىلا ئارسالدى بولۇپ يۈرۈۋاتىدۇ. كەلدى ـ دە، بىر ۋەسۋەسگە چۈشۈپ قالدى. تۇرۇشقا قەتئىي نىيىتى يوقتەك مېنى ئەنسىرىتىۋاتىدۇ. سىز ئانىمىزنىڭ ئورنىدا نەسىھەت قىلسىڭىز بىر يەرگە كېلىشكە پايدىسى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دەپ ئۇنى بىللە ئەكەلمەكچى بولۇپ تۇراتتىم، ئۆزىنىڭمۇ كېلىش نىيىتى باركەن، كېلىۋاتقىچىغۇ كەتمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى، شۇنداق بولسىمۇ كۆڭلۈم تىنمايدۇ. گەپ قىلسىڭىزچۇ، ئانام دادامىلار ئۆلۈپ تۈگەپ كەتتى، مەمتىلىنىڭ داغدا قان يىغلاپ كەتتى. بىزنىڭمۇ كۆڭلىمىزنىڭ ئارامى بولمىدى. ھالا بۈگۈنگە كېلىپ، ئاران جەم بولدۇق، كېتىدىغان بولسا يەنە جەم بولۇشىمىزغا كۆزۈم يەتمەيدۇ.

—كېتىدىغان نىيىتىڭىز يوقتۇ، بالام؟ -- سورىدى سارىخېنىم.

—ئۇنداق نىيەت ئەمدى بولمايدۇ، — دېدى تەۋپىق ئىللىق كۈلۈمسىرەپ.

مەمتىلى ئويچان كۆزلىرىنى ئاكىسىغا تىكىپ بىر دەم تۇردى ۋە كۆز نۇرىنى لىۋاھىددىن بىلەن سەيپىددىنگە يۆتكەپ، ئاخىرىدا سارىخېنىمدا توختىدى ـ دە ئېغىر ئۇھ تارتىپ قويدى. ئۇ ئاساسەن ۋاقىۋاغدا بىر تۇغقانلىرى يېنىدا چوڭ بولغاچقا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادەتتىكى تۇغقانلىق مۇناسىۋىتىدىن ھالقىغان بىر خىل چوڭقۇر مېھىر مۇھەببەت ھاسىل بولغانىدى. ئۇ تاغىسىنىڭ ئۆيىدىمۇ بىر مەزگىل تۇرغان، شۇڭا تاغىسىنىڭ كىچىك خوتۇنى سارىخېنىمنى بەك ھۆرمەت قىلاتتى. مۇشۇ ۋەجىدىنمۇ نىزامىددىن سارىخېنىمنى ئارىغا سېلىپ ئىنىسىنى تۇرۇپ قېلىشقا ئۈندەشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەندى. مەمتىلى ئەپەندى كەتمەكچى ئەمەسدى، پەقەت ھەمراھلىرىنىڭ قەتئىي نىيەتتە بولالماسلىقىدىنلا ئەنسىرەيتى.

—نىزامىددىننىڭ دېگىنىمۇ توغرا، نېملا دېگەن بىلەن ئۆز يۇرتقا يەتمەيدۇ، ئۆز يۇرت دېگەندە كۆڭۈل تۇغراق ئۆتكىلى بولىدۇ .نېملا دېگەن بىلەن ئاتا ـ ئانىنىڭ تۇپرىقى بار يەردە، ھېيت ـ ئايەملەردە ياغ پۇرىتىپ، تۇپراق بېشىغا چىقىپ، زىيارەتتە بولۇپ ئۆتكەن ياخشى بولمامدىغان .تۇرىدىغان نىيىتىڭىز بولسا ئوبدان بوپتۇ، بالام، ھەممىمىزنى خاتىرجەم قىلسىز .دۇنيادا خاتىرجەملىكتىنمۇ ئارتۇق نەرسە بارمۇ؟...

Unregistered

سارىخېنىم ئۇنىڭغا ئۇزاق نەسىھەت قىلدى. ئۇ تەربىيە كۆرگەن، ئوقۇمۇشلۇق ئايال بولغاچقا، ئۇنىڭ چىن قەلبىدىن ئېيتىلىۋاتقان سۆزلىرى مەمتىلىگە چوڭقۇر تەسىر قىلدى .

—ھەممىڭلارنى نارازى قىلىش ھەددىم ئەمەس، مېنىڭ بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقىنىم قىلىدىغان ئىشىم ئىدى، ئەتە قەشقەرگە بېرىپ يولداشلىرىم بىلەن كۆرۈشۈپ كېلەي، ھەر ھالدا ئۇلار بىلەن يەنە بىر كېڭەشكىنىمنىڭ پايدىسى بولار،— ئۇ سەيپىددىنگە قاراپ، — ئەتە كېتىدىغان بولساڭ بىللە ماڭايلى،— دېدى.

—بولىدۇ، مەنمۇ ئەتە قايتماقچىدىم، بىللە ماڭايلى.

مەمتىلى ئەپەندى كۈلۈمسىرەپ باش ئىغتىپ قويدى.

يېقىندىن بېرى يۈز بەرگەن ئىشلاردىنمۇ ئۇنى قەشقەرگە بېرىپ كېلىشكە ئۈندىمەكتىدى .خوجانىيازھاجى مۇئاۋىن ئۆلكە رەئىسى بولۇپ ئۈرۈمچىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىنى قەشقەر تەۋەسىگە كەلگەن مەھمۇد مۇھىتى قەشقەر گارنىزونىغا مۇئاۋىن قوماندان (قوماندانى لىيۇ بىلىڭ ئىدى) بولۇپ تەيىن قىلىنغانىدى. ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇن ھۆكۈمەت ئارمىيىسى شتاتىغا ھېساپلىنىپ، 6 ـ دىۋىزىيە ئاتالغان، دىۋىزىيىنىڭ قوماندانلىق شتابى قەشقەر "يېڭىشەھەر"(گۈلباغ) تاپقانىدى. ئۇ مەھمۇد مۇھىتىنىڭ قەشقەردە قارار تېپىشىدىن بىر تامادا بولىۋاتاتتى، بۇ بۈيۈك بىر ئۈمىد، ئاداققى غايىسىگە ئۇيغۇن بىر ئۈمىد ئىدى .

—سالاھىدىن ئەپەندىنى قىشقىرتىپ كىرسەك بولىدۇ،— مەمتىلى پاراڭلاشماقچىكەن،— نىزامىددىنىنىڭ ئاۋازىدىن خېلى كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى.

لىۋاھىددىن سالاھىدىن ئەپەندىنى چاقىرىپ كىرىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى.

2

مەمتىلى ئەپەندى سەيپىددىن بىلەن ق كىرىپ، ئاۋال "ھىلال ئەھمەر" گە يولۇقۇپ مەجىددىن ئەپەندى بىلەن كۆرۈشتى ھەم ئۇنى ئېلىپ نوۋبېشى مەكتەپكە كېتىشتى. ئۇلار ئەخمەد ئەپەندى بىلەن شۇ يەردە ئۇچراشتى.

مەجىدىن ئەپەندى ئادىتى بويىچە مەمتىلى ئەپەندىگە چاقچاق قىلىپ بىردەم كۈلۈشكەندىن كېيىن، ئۆلارنىڭ چاقچىقىغا مېيىقىدا كۈلۈپ قاراپ تۇرغان يۇسۇپ زىيا تەۋپىققە:

—سىلىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىغا بىنائەن قۇتلۇق ھاجىم بىلەن كۆرۈشتۇم. شەۋقى ھەزرەت سىلى بىلەن تونۇشۇشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، سىلى كەلگەن ھامان خەۋەر قىلىشىمنى تاپىلىغاندى. ئەگەر خالىسىلا بىر. بارىلى ياكى ئۇ كىشىنىڭ كېلىشىگە چولىسى تەگسە باشلاپ كېلەي،— دېدى.

—رەھمەت دوستۇم، بۇ خوشخەۋىرىڭىز ئۈچۈن كۆپ رەھمەت. ئەگەر ئۇ كىشى مۇشۇ يەرگە كېلەلىسىغۇ تېخىمۇ ياخشى بولاتتى، — دېدى. مەمتىلى ئەپەندى چىن كۆڭلىدىن خۇشال بولۇپ، يۇسۇپ ئەپەندىنىڭ مۇرىسىدىن سىلىكىپ، — بۇ يەردە تازىمۇ تېپىشقانلار جەم بولاتتۇق، ئەمما مېنىڭچە بىرىنچى قېتىمدىلا چوڭ ئادەمنى ئالدىمىزغا چاقىرتىش ئەدەپتىن بولمىسا كېرەك، ئاستانىسىغا ئۆزىمىز بارايلى، ۋاقتى بولسا بىللە كېلىپ، مەجلىسىمىزگە قاتايلى، قانداق؟

—توغرا ئويلاپىلا، — دېدى يۇسۇپ ئەپەندى ۋە دەرھال، — مەن ھازىر، —دەپ قوشۇپ قويدى، ئارقىدىن جىددىي بىر ئىش يادىغا يەتكەندەك، -- ئاران يېزىلىق بىر يىگىت سىلىنى سوراپ كەپتىكەن، يېگىسار ئەتراپىدا تونۇشقانىكەنسىلەر، ئۇنىڭ يېشى ئىپتىدائىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن سەل چوڭراق بولغاچقا دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇسۇن دەپ ئەخمەد ئەپەندىگە ئەۋەتىپ بەردىم، قالغىنىنى مۆرىمەس دوستلىرىدىن ئاڭلايلا، —دېدى يولغا جابدۇنۇۋېتىپ .

ئەخمەد ئەپەندى دارىلمۇئەللىمىندە ئىش باشلىۋەتكەنىدى. يۇسۇپ ھازىرلانغىچە ئارىلىقتا ئەخمەد ئەپەندىدىن رېھىم ھەققىدە سورىدى ۋە ئۇنى ئوبدان تەربىيىلەشنى تاپىلىدى .

—دېمىسىلىمۇ گەپ كەتمەيدىغۇ، — دېدى ئەخمەد ئەپەندى جاۋابەن.

تەۋپىق دوستىنىڭ سۆزى بىلەن قانائەت ھاسىل قىلىپ، ئاندىن بىللە كەلگەن سەيپىددىنگە بۇرالدى. ئۇ سەيپىددىنگە شۇ يەردە ئىجازەت بەردى ۋە ئەتە شۇ يەردە كۆرۈشۈشنى تاپىلىدى. سەيپىددىن دوتەي يامۇلغا)ۋالى مەھكىمىسىگە) كەتكەندىن كېيىن مەكتەپتە جەم بولغان دوستلىرىغا ئۆزر ئېيتىپ، شەۋقى ھەزرەت بىلەن كۆرۈشۈپ، بىر بولسا ئۇنى باشلاپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، يۇرۇپ كەتتى.

ئۇلار پاراڭلاشقاچ قوتلۇق ھاجىم شەۋقىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى .مەمتىلى ئەپەندى سۆرەلمىلىكنى ياقتۇرمىغاچقا ۋاقتنى چىڭ تۇتۇپ، ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈشكە ئالدىرىماقتىدى. يۇسۇپ زىيا ئۇنى شەۋقىنىڭ ئۆيىگە باشلاپ كىرىدى .

ئۇلار ھويلىدا ئۇچراشتى، شەۋقى 5 نەچچە ياشلاردىكى كىشى بولۇپ، ياشنىپ قالغىنىغا قارىماي تۇرقىدىن جاسارەت، قىزغىنلىق ئۇرغۇپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۇستى — بېشىدىكى تون، سەللە، پۈتىدىكى مەيسە ـ كالاچ ئۇنىڭ لاتاپىتىگە مۇلايىملىق، مېھرىۋانلىق تۈسى بەرگەندى.

تەۋپىق ئىككىسى خۇددى ئىلگىرى قەيەردىدۇ بىللە ياشاپ كېيىن ئايرىلىپ كەتكەن قەدىناس دوستلاردەك ئاۋال ئۇچ قېتىم قۇچاقلاشتى، ئاندىن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. تەۋپىق بۇ پىشقەدەم شائىرنىڭ قولنى قويۇۋەتمەي سقىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئۇزاق سەپ سېلىپ قارىدى ۋە:

—تونۇشقىنىم ئۈچۈن ناھايىتى خوشالمەن،— دېدى ۋە قوشۇپ قويدى،— سىز مۇھەررىرلىك قىلغان گېزىتنى كۆرۈپ، ئەسەرلىرىڭىزنى ئوقۇپ سىزنى مەندىنمۇ ياشراق يىگىت بولسا كېرەك دەپتىكەنمەن، —تەۋپىق ھەر قانداق ئادەمنى بىر دەمدىلا قەدىناسلارغا ئايلاندۇرىۋالىدىغان بىر خىل يېقىملىق، دوستانە پوزىتسىيە بىلەن كۆلۈمسىرىدى، ئۇنىڭ سۆھبەت ئۇسلۇبىمۇ توختاجى تەرىپلىگەندەك، كىمگە قانداق سۆزلەشنى بىلىدىغان؛ قايسى سورۇندا قانداق سۆزلەشنى بىلىدىغان بولغاچقا، يېقىنلىشىشنى كېچىكتۈرىدىغان ئۇزۇندىن ئۇزاق ياسالما تەكەللۇپلارنى بىر تاقلاشتا ئاتلاپ ئۆتۈپ، مۇساپىنىڭ قاق بېلىدىلا چىقاتتى، — مانا ئەمدى كۆردۈمكى، سىز ئەسلىدە ياشنىپ قالغان كىشىكەنسىز. بىراق شۇنچە قىزغىنلىق، شۇنچە جاسارەت ۋۇجۇدىڭىزغا قانداق پاتتىكىن؟ مۇشۇنداق بىر ئوت يۈرەك كىشى ياش ۋاقتلىرىدا قانداق بولغىيدى، بۇ تار جاھانغا قانداق پاتقان بولغىيدى دەپ ئويلىغۇسى كېلىدۇ، كىشىنىڭ.

شەۋقى تەۋپىقنىڭ مىجەزى تەسىرىدە ھەققەتەنمۇ ئۆزلىرىنى قاچاندۇر ئىلگىرى تونۇشقان، كونا بۇرادەلەردەك تۇتۇشقا باشلىدى ھەم بۇ ئىختىيارسىز ئىللىق سېزىمدىن سۆيىنىپ يېنىك كۆلۈمسىرىدى:

—مەنمۇ سىلى بىلەن دىدارلاشقىنىمغان خوشالمەن، — دېدى ئۇ،— مېنىڭ ياش ۋاقتىمدا قەيەرگە پاتقانلىقىمنى سوراپ قاللا، "جاھانغا پاتمىغان" سەركىمۇ قازانغا پېتىپتىكەنغۇ؟ مەنمۇ بىر بۇلۇڭغا ئۇن

Unregistered

تىنىسىز پېتىپ كەلدىم، گاھىدا مەرىدىم، گاھىدا جىم ... — شەۋقى بۇ سۆزلەرنى مەمتىلى ئەپەندىنىڭ چاقچىقىغا جاۋابەن چاخچاق تەلەپپۇزىدا دېگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ سۆزىدە مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر ئوغلانلىرىغا بەخشەندە بولۇپ كەلگەن كۆلپەتلىك تەقدىرنىڭ ئىچچام تەسۋىرگە ئوخشاپ كېتىدىغان قايغۇلۇق ئاھاڭ يوشۇرۇنغانىدى. شۇڭا بۇنداق تېمىلاردىكى سۆزلەرنىڭ تېگى تەھتىنى چۈشىنىكە زىل بولغان تەۋپىق قاتتىق تەسىرلىنىپ، غەمكىنلىشىپ قالدى.

—نام شەرىپىلىرى مەمتىلى، تەخەللۇسلىرى تەۋپىق ئىكەنلىكىنى يۇسۇپ ئەپەندىدىن ئاڭلىدىم. مېنىڭ گېپىمنى قىپتىكەنلا، ئۇنداق قىلمىسىلىمۇ مەن ئۆزلىرىنى ئىزلەپ باراتتىم،— دېدى شەۋقى كۈلۈپ، — ئېسىم قۇرىسۇن، سىلىنى ئۆيگە باشلىماي ئاياقتا تۇرغۇزۇپ سۆزلەۋەرگىنىمنى قارىمامدىغان. قېنى مەرھەمەت!

—بۇنىسى بىزگە تېخىمۇ ياقىدۇ، چىن دوستلار ئارىسىدا ئوشۇقچە تەكەللۇپلار بولمىغىنى تېخىمۇ ياخشى، — دېدى تەۋپىق ۋە شەۋقىنىڭ ئاۋالقى تەكەللۇپىغا قارىتىپ، — سىز بىزنى ئىزلەپ كەلگىچە قاراپ ئولتۇراتتۇقمۇ، بالىنىڭ ئاتىنى، ئىنىسىنىڭ ئاكىسىنى، شاگىرتنىڭ ئۇستازنى ئىزدىگىنى خوپراق ئەمەسمۇ. ئۇلار ئەنە شۇ تەقلىتتە پاراڭلاشقاچ، ھەتتا قوللىرىنىمۇ چىڭ تۇتۇشقان ھالدا مېھمانخانىغا كىرىپ، سالا ـ سۇلەسىزلا ئۇتتۇر كەلگەن يەرگە ئولتۇرۇپ، پارىڭىنى شۇ بويىچە داۋام قىلدى.

—يۇسۇپ ئەپەندى توغرا ئېيتىپتىكەن، مەن سىلى بىلەن كۆرۈشمەي تۇرۇپلا سىلىنىڭ مىجەز خاراكتېرلىرىنى، قانداق تېمىلاردا پاراڭلاشسام ياخشىراق بولىدىغانلىقىنى سوراپ كېتىپتىمەن. يۇسۇپ ئەپەندى: تەۋپىق دېگەن بىر پارچە ئوت، كۆرۈشىپلا قالسا بىزدەك كونا تونۇشلىرىنى ئۇنتۇپ شۇنىڭ بىلەنلا بولۇپ كېتىلا دېگەنىدى. مانا ئەمدى ئىشەندىم، ئىنىمىزدىن تېچلىق سورايمۇ دېمەپتىمەن، — دېدى شەۋقى چىن كۆڭلىدىن خوشال بولۇپ .

—مانا شۇنداق، بۇ تەۋپىق دېگەن ئادەم كىشىنىڭ ھەسەتلىرىنىمۇ قوزغىۋېتىدۇ، يەنە بۇ ھەسەتلەرنى چەيلەپ يوقىمۇ قىلىۋېتىدۇ، — دېدى يۇسۇپ ئەپەندى كۈلۈپ.

—ھاي، قايسىڭلار بار؟ — دېدى شەۋقى سىرتقا قاراپ توۋلاپ، — بىزگە بىر پىيالىدىن چاي ھازىرلاپ بېرىڭلا.

Unregistered

—ھەزرىتىم، چاينى بولدى قىلسىلا، نوۋېتىدا ئەپەندىلەر ساقلاپ قالدى، بىرمۇنچە ئادەمنى ئۇ يەردە ساقلىتىپ قويۇپ، بىز بۇ يەردە چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ كەتسەكمۇ سەت، ۋاقتىلىرى بولسا بىز بىلەن يۈرسىلە، — دېدى يۈسۈپ زىيا.

—توغرا دەيدۇ، بىز سىزنىڭ ئاستانىڭىزگە باش قويۇپلا يېنىشقا ۋەدە قىلىپ كەلگەنىدۇق، بىز بىلەن بىللە بېرىڭ، ئۇستاز.

—ئەمما ئۆيۈمدىن قۇپ ـ قۇرۇق چىقىپ كەتسەڭلار سەت ئەمەسما؟ بىرىنچى قېتىمدىلا؟

—نېمە كېرىكى شۇ قۇرۇق تەكەللۇپلارنىڭ؟ بىز بىلىشمىگەن ئادەملەر بولمىساق، قويايلى شۇنداق رەڭۋازلىقنى، ئادەمگەرچىلىكنىڭ بۇنداق ئىپادە شەكلى بىزدىلا قالدى، تەكرار ـ تەكرار تەكەللۇپ قىلىشماي، بىرلا ئېغىز سۆز بىلەن ئىشقا كىرىشىدىغان بولساق، شۇنداق ئۆلگە ياراتساق دەيمەن، ئۇستاز. قانداق دەيسىز؟ — تەۋپىق ئاللىقاچان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنىدى ۋە ئىشىك تەرەپكە سىلجىغاچ سۆزىنى داۋام قىلاتتى .

—مەيلى ئەمسە، ئېسىمنى يوقاتتىم، گەپ بىلەن. بولمىسا ئىككى قېتىم چاي قاينىغۇدەك ۋاقت كەتتى، — دېدى شەۋقى، — سۆزلىرىگە يەنە تەرجىمەش ئىمكانى قالمىدى، بۇيرۇقۇڭلارغا ھازىر بولماقتىن باشقا چارەم يوق.

شۇنداق دەپ شەۋقىمۇ ئۇلارغا ئەگەشتى .ئۇلار يەنە شۇ تەقلىتتىكى قىزغىن پارىڭى بىلەن ئۆيدىن چىقىپ، تۈيماستىنلا نوۋېتىغا كېلىپ قالدى.

شەۋقى مەكتەپتە ئەپەندىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ تېنچلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن، مەجىددىن ئەپەندى شەۋقىدىن سورىدى:

—تەۋپىق ئەپەندى بىلەن توشۇپ قالغانسىز ھەرھالدا؟ بۇ كىشىگە گەپ كەتمەيدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

—شۇنداق، ھېچ ھايالسىزلا ئۆزلىشىپ كەتتۇق، — دېدى شەۋقى كۈلۈپ.

—بۇ ئەپەندىنىڭ بىرى ئەنە شۇ، — دېدى مەجىددىن ئەپەندى ئېپتىخارلىنىش ئاھاڭىدا، ئەمما : ئاغرىنىش بىلەن،— ھەممە دوستىمىزنى تارتىۋالغان. ھەتتا باللارمۇ بۇ كىشىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىد

UnRegistered

ئاتىسنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويىدۇ .

—راستىنلا، مانا ئەمەسمۇ، شۇنداق بولدى، — دېدى شەۋقى ئېچىلىپ كېتىپ. — مەجىددىن ئەپەندى بىلەنمۇ تونۇشۇپ، ئەھۋاللاشمايلا سىلى بىلەن بولۇپ كېتىپتىمەن.

يۈسۈپ ئەپەندى ساھىپاخانىلىق قىلىپ، ئۇلارغا چاي قۇيدى. يېڭى تونۇشلار چاي ئىچكەچ پاراڭلىشىپ بىردەمدىلا ئېچەكىشىپ كەتتى .

ئەخمەد ئەپەندى تەۋپىقنىڭ چەتئەلدىن كەلگىچە سەپەر ئۈستىدىكى قونالغۇلاردا قانداق قارشى ئېلىنغانلىقىنى يادىغا ئېلىپ، بۇ سۆزلەرنى توغرا تاپقاندەك باش لىڭشىتىپ قويىدى. ئۇنىڭ كەم سۆزلىكى بۇ ۋاقىئەلەرنى زوق شوق بىلەن ھىكايە قىلىپ كېتىشكە ھالاقىت بېرەتتى. ئۇ پەقەت:

—رېھىم دېگەن قاچاق ئەسكەر بىلەن كۆرۈشۈپ كېتەملا قانداق؟ — ئۇ بىچارە شۇنداق يالۋۇرۇپ، تاپىلاپ كەتكەن... مانا، شۇنىڭدىنمۇ قارىساق بولىدۇ: ئۇنىڭغا شۇنچە ياخشى مۇئامىلە قىلىۋاتىمىز، مەكتەپكە جايلاشتۇردۇق، ئەمما يەنە مەمتىلى ئەپەندىلا دەيدۇ...

—چاخچاقنى قويايلى، ئۇ بالا ھەققىدە باشقا تەپسىلاتىنى ئايرىم سۆزلىشەرمىز. گېزى كەپ قالسا كۆرەشتۈرەرسىز، — دېدى تەۋپىق خوشال بولۇپ، ئاندىن شەۋقى بىلەن سۆھبىتىنى داۋام قىلىپ، — «ئەركىن ھايات»[1] بۇغۇلۇپ قالدىمۇ، نېمە بالا؟ قانداق قەپەزگە مۇپتىلا بولۇپ قالدى؟ — دەپ سورىدى تەۋپىق شەۋقىدىن.

—بۇنىڭدا ھەرخىل سەۋەبلەر بار، ئەپەندىم. ئەمما ھازىر يەنە قايتا نەشىر قىلىشقا تەييارلىق كېتىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەختىمىزگە يارىشا مەھمۇد سىجاڭ بۇنداق ئىشلارغا بەك كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەمكەن. ئەمدى «يېڭى ھايات» نامىدا نەشىر قىلماقچىمىز. بەلكىم بىر ئىككى ئايدىن كېيىن يۈز كۆرۈشۈپ قېلىشالا.

—شۇنداق بولسىغۇ،— دېدى مەمتىلى ئەپەندى خوشال كۈلۈمسىرەپ، — مېنىڭ ياردىمىم كېرەك ئەمەسمۇ؟ گېزىت چىقىدىغانلا ئىش بولسا مېنى نىمكار ئىشلەتسىڭىزمۇ رازىدىم.

—ياق، سىلىنى ئۇ ئىشقا ئاۋارە قىلمايمىز، لېكىن سىلىنىڭ ياردەملىرىگە قاراغلىق بىر مۇھىم ئىش بار، ئەگەر

Unregistered

مالال كۆرمىسلە. . .

—سىز ئىش بۇيرۇيدىغان بولسىڭىز يەنە مالال پالال دېگەنمۇ گەپمۇ؟

—مەندە مەھمۇد قەشقەرىنىڭ «دىۋانۇ لۇغەتت تۈرك» ئەسىرى بارىدى، تۈركىيىدە نەشر قىلىنغان نۇسقىسى. شۇنى ئالىمنىڭ ئانا تىلغا تەرجىمە قىلىشنى ئۆزۈڭدىن بېرى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كېلىۋاتاتتىم، لېكىن ئىجتىمائىي مۇھىت، تۇرمۇش ۋە باشقا شەرت شارائىتلارنىڭ يار بەرمەسلىكى بىلەن بۇ ئىش كەينىگە كېتىۋاتىدۇ. مەن بولسام ئۆمرۈمنىڭ قىران مەزگىلىنى ياشاپ بولدۇم، ئەمدىلىكتە بۇ ئېغىر يۈكنى ئۈستۈمگە ئېلىشقا ئاجىزلىق قىلىمەن، ئۇنى تۈگىتىشكە ئۆمرۈم يار بەرمەسلىكىمۇ مۇمكىن. ئەگەر سىلى بۇ ئىشتا شۇتا ئات بولۇپ بەرسىلە، مەن ياندىق بولسام، ئەۋلادلار، ئەجدادلارنىڭ ئىزىنى كۆرسە ئۆلسەممۇ خاتىرجەم كېتەتتىم.

—بارىكاللا، سىزگە. ئىنتايىن ياخشى ئويلابسىز، كەمىنە گەرچە ئىقتىدار ئىگىسى بولمىساممۇ، ئۇستازىمنىڭ يېتەكلىشى بىلەن مۇشۇنداق شان شۆھرەتلىك ئىشقا قول تىقىش بەختىگە مۇيەسسەر بولالىسام، يەنە نېمىنى ئاياپتىم؟ قېنى، يول باشلاڭ، ئىشىمىزدا ئاللاھ يار بولغاي.

—يۇقىسۇ، يۇقىسۇ، مەندە ئۇنچىۋالا دەسمى نېمە قىلىسۇن، بۇ ئىشتا مەن سىلىگە تايانماقچى ئىدىم.

—بۇنىڭ تالىشىدىغان نېمىسى بار ئۇستاز؟ بىز بۇ ئىشنى چۈقۇم تۈگىتىدىغانغا كېلىشتۇقمۇ؟ ھە، بولدى، قالغان ئىش پۈتۈشەلمىگۇدەك ئەمەس.

—ئەمىسە، بۇگۇن بىزنىڭ ئۆيگە كېتىپ قونسىلا، كىتابنى كۆرسىلە، قانداق قىلىشنىڭ يولىنى شۇيەردە سۆزلىشەيلى.

—رەھمەت، ئۇستاز. "بىسمىللا دىمەيلا" سىزنى مالال قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايمەن. ھەم كەچكىچە قىلىدىغان ئىشلىرىممۇ بار، ئەپۇ قىلىڭ. ئەگەر مالال كۆرمىسىڭىز ئەتە يەنە مۇشۇ يەردە كۆرۈشسەك بولماسمۇ؟ كىتابنىمۇ بىللە ئېلىپ كېلىشكە بولسا. . .

قۇتلۇقھاجىم تەۋپىقنى كۆپ تۇتمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ جاۋابى ئۇنى قانائەتلەندۈرگەنىدى. ئۇ خېلى ئۇزاق پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، خوشلىشىپ قايتىپ كەتتى.

Unregistered

شەۋقى چقىپ كەتكەندىن كېيىن، مەجىدىن ئەپەندى مەمتىلى ئەپەندى، ئەخمەد ئەپەندىلەر ئۇياقتىن بۇياقتىن پاراڭلىشىپ، ئارقىدىن يەنە "تۇرىمىزمۇ، كېتىمىزمۇ" دېگەن مەسىلىگە كۆچتى.

—ئەپەندىم، — دېدى تەۋپىق سالماقلىق تۇس بېرىدىغان تەبەسسۇمى بىلەن مەجىدىن دوختۇرغا

— ئاخىرقى قارارغا ئالالىقاچان كەلدۇققۇ، يەنە نېمە پۈتمىگەن مۇزاكىرە؟ مەسىلەن، مەن ۋەتىنىم ئۈچۈن خىزمەت قىلماي نەگە بارىمەن؟ سىزمۇ قېلىڭ. ئاتايىن ياخشى نىيەتلەر بىلەن كەپتۇق، ئەمدى بىردىنلا ھېچگەپتىن ھېچگەپ يوق كەتكىنىمىز قانداق؟ سىز تېخى بەينەلمىنەلچىسىز!

—يۈسۈپ ئەپەندى نېمە دەيدۇ؟

—ئۇ كىشى نېمە دەيتتى، ئۇ بۇ يەردە ئۆيلۈك ئوچاقلىق بولۇپ بولغاندا، ئائىلىسىنى تاشلاپ كېتىشكە تېخىمۇ چىدىمايدۇ، دەپتىكەن. سىزنىمۇ پاتراق ئۆيلەپ قويغان بولساق، سىزمۇ يىپسىز باغلىنىپ قالاتتىڭىز.

—ئەگەر سىزنىڭ قارارىڭىز بويىچە بولغاندا ئەمدى بۇ يەردە ئۇۋا تىزمايمۇ بولمىغىدەك، — بىلەن جاۋاب بەردى دوختۇر. ئاندىن يەنە چىدىدىدەك بىلەن،— بۇ ئىشتا ياشلىق قىلمايۋاتقىنىڭىزغا ئىشەنچ قىلالامسىز؟ — دەپ سورىدى.

—ئۆزەمنىڭ ھاياتىنى دېگەندە بەلكى ياشلىق قىلىۋاتقاندىمەن، لېكىن تاللىغان يولۇم جەھەتتىن ياشلىق قىلمايۋاتقىنىم ئېنىق، سالماقلىق بىلەن يول تاللىغىنىمغا ئىشەنچ قىلالايمەن.

—دېمەك، سىز ھەممە ئېھتىماللىقنى نەزەردە تۇتۇپسىز ـ :

—شۇنداق؟

—ھەتتا ئۆلۈمنىمۇ؟

" —ھەممە" دېگەندىكىن ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ـ دە.

—يېقىندا مەھمۇد مۇھىتى بىلەن كۆرۈشۈپدىم ئۇ كىشىمۇ بىزنى كەتمەسلىككە دەۋەت قىلىپ چىڭ تۇرىۋالدى. تېخى سىزنى تەكرار سۈرۈشتە قىلغانىدى، سۆزلەشكۈسى باردەك، — دېدى دوختۇر غەمكىن قىياپەتتە، — مەھمۇد ئەپەندى بىزنىڭ قايتىشىمىزغا ئۇنايدىغاندەك ئەمەس.

—شۇنداقمۇ؟ مەن بۇ قېتىم ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشۈپ كېتىمەن. ئەمدى سىز قانداق قارارغا كەلگەنلىكىڭىز

ھەققدە بىر نېمە دېسڭىزچۇ!

—سىز نېمىنى ئۈمۈد قىلىسىز؟

—ئەگەر ماڭا تاللاش ھوقۇقى بېرىلگەندە سىزدىن ئايرىلماسلىقنى خاھلايمەن.

—ئەمدى ماڭمۇ شۇنى خالىماسلىقتىن باشقا ئامال بولمىدى ـ دە، — دېدى، مەجىدىن ئەپەندى مەيۇس كۈلۈمسىرەپ، ئارقىدىنلا جىددىي، ئەمما ئۆز ئۆزىگە دەۋاتقاندەك قىلىپ، — لېكىن، زۇلمەتكە يەم بولىشىمىزدا گەپ يوق،....— دەپ قوشۇپ قويدى.

—مەن قارارىمنى ئۆزگەرتمەيمەن، — دېدى تەۋپىق تېخىمۇ جىددىيلىشىپ، — مەن يات ئەللەرنى كەزدىم، بىلىم ئالدىم، بۇلارنىڭ ھەممىسى نېمە ئۈچۈن؟ ۋەتەن ئۈچۈن ئەمەسمۇ؟ مۇشۇ بەختسىز مىللەت ئۈچۈن ئەمەسمۇ؟ مۇشۇ مىللەتكە خىزمەت قىلىشنىڭ پۇرستى كەلگەندە ئەلۋەتتە خىزمەت ئۈستىدە ئۆلۈش تازا مېنىڭ غايەمدىكى ئىش، — ئۇ سەل تۇرىۋېلىپ كېيىن شائىرانە ئاھاڭدا قوشۇپ قويدى،— ”لەھەڭنىڭ ئاغزىدىن قورقسا گەر غەۋۋاس، دېڭىزنىڭ تەكتىدىن گۆھەر ئالالماس!“[2]

ئاخىرقى ھېساپتا مەجىددىن ئەپەندىنىڭ قېلىش، ۋەدىسى ئېلىنغاندىن كېيىن مەجىددىن ئەپەندى، يۈسۈپ زىيالار ۋاقت چىقىرىپ ناخشا ساز، ئۇسۇل تاماشا قىلىپ، ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇلار مەمتىلى ئەپەندىنىڭ تەمبۇرىنى سېغىنغاندى.

—ئەپەندىلەرنىڭ كۆڭلىنى يەردە قويۇش ھەددىم ئەمەس، — دېدى تەۋپىق،— لېكىن، قەشقەرنىڭ ئۇستا سازەندىلىرىدىن بىر قانچىنى تەكلىپ قىلساق، ئۆز ئارا ئۆگىنىشكە ياخشى پۇرسەت بولاتتى. ئاندىن بىرلىكتە قىزىتىمىزدۇق، — ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئۇيغۇر سەنئەملىرىنى نوتىغا ئېلىش خىيالى بارىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن يەرلىك سازەندىلەر بىلەن كۆپرەك ئۇچرىشىش زۆرۈرىدى. ئۇنىڭ قارىشىچە ئالدى بىلەن سەنئەملەرنى خەلق سەنئەتكارلىرىدىن ئۆگىنىۋالسا ئاندىن ئۇنى نوتىغا ئالغىلى بولاتتى. شۇ دوستلارنىڭ بەزمە قىلىش تەلۋىدىن پايدىلىنىپ، خەلق سەنئەتكارلىرى بىلەن ئۇچراشماقچى بولدى.

—سازەندە تونۇشلار باردۇر؟

—تونۇشلارغۇ بار، —دېدى يۈسۈپ زىيا.

UnRegistered

—مېنىڭ ئىلتىماسىم سىلەرگە ماللالىق كەلتۈرمىسە شۇنداق بولسۇن. ئەكسىچە بولسا ناھايىتى ئۆزرىلىكمەن.

—ئەمىسە ئەتە بىزنىڭ ئۆيدە ئولتۇرايلى، دېدى يۈسۈپ زىيا.

—مالال كۆرمىسىڭىزلا.

—مالال بولغۇدەك نېمىسى بار.

—ئۇنداق بولسا سىز مۇشۇ ئىش بىلەن بەنت بولسىڭىز، دوختۇر مېنى سىجاڭ ئالدىغا باشلاپ بارسا بولارمىكىن. قانداق دەيسىز بوۋا؟

—مەن تەييار. بۈگۈن ماڭا قوناق بولۇڭ، ئەتە ئەتتىگەندە سىجاڭ بىلەن كۆرۈشۈپ قايتقاندىن كېيىن زىيانىڭكىگە بارايلى.

—مانا قاراڭ، شەۋقى ئۇستاز بىلەن كېتىپ قالغان بولسام بۇنچە ئىش پۈتمەيتتى، — دېدى تەۋپىق ئورنىدىن تۇرىۋېتىپ.

—بۈگۈن كۆرۈشكەن ئادەم بىلەن بۈگۈنلا مېھمان بولغىلى كېتىپ قالسىڭىز سەت تۇرارىدى، ئەپەندى، — دېدى دوختۇر چىقىشىپ.

—بەزىدە ئادەم يىگىرمە يىلدىمۇ سىنىشىپ، چۈشىنىشىپ بولالمايدۇ، بەزىدە بولسا ئاشۇنداق، كۆرۈشۈپلا چۈشىنىشكىلى بولىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ زىيا؟ ئەخمەد ئەپەندى بىز بىلەن بارامسىز؟ ياق؟ مەيلى.

—سىلى ئۈچۈن قىيىن ئىشمۇ ئازغۇ، دوستۇم، — دېدى يۈسۈپ.

—شۇنى دەيمەن .

—ناتايىن، — دەپ كۈلدى تەۋپىق تالاغا قاراپ مېڭىۋېتىپ، — بەزىدە گەپنى ئاشۇرىۋېتىشىڭىز ولمىغىنىدا سىزمۇ ياخشى كۆرۈشكە ئەرزىيدىغان كىشىسىز. بىراق مۇشۇ ئىشىڭىز ماڭا ياقمايدۇ.

ئۇلار شۇ گەپلەردىن كېيىن نوۋېشى مەكتەپتىن چىقىپ "ھىلال ئەھمەر" گە قاراپ كېتىشتى. يولدا كېتىۋېتىپ تەۋپىق مەجىددىن ئەپەندىن سورىدى:

—توختاجى چەتئەلدە كۆپ تۇرۇپ قالماس؟

—كۆپ تۇرمايدۇ، بۇنداق دېيىشمەدىكى سەۋەب، ئۇ كىشمۇ ئەمدى يېڭى دەۋر ئۈچۈن ئاز تولا خىزمەت قىلماقچى بولسا كېرەك. چالا قالغان بەزىبىر مۇئاملىلىرىنى ئۈزۈۋېتىپ كەلمەكچىكەن. چامامدا كېلىدىغانغا ئاز قالدى.

—ئەمدى بىز تۇرىدىغان بولغاندىكىن دەرسلىك كىتابلار كېرەك بولىدۇ. توختاجى كەلسە يەنە بىر قېتىم چەتكە چىقىشىدا بىز ئۈچۈن تاشكەنتتە دەرسلىك زاكاس قىلىپ بەرسە ئوبدان بولاتتى.

—ئۈلگۈرىسىز، ئەپەندىم، ماڭا ئۆزىڭىز ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىزچۇ، پىلانلىرىڭىز، ئارزۇلىرىڭىز ھەققىدە، دېدى مەجىددىن.

ئۇلار مەجىددىن ئەپەندىنىڭ تۇرالغۇسىغا يېتىپ كېلىپ، ئازادە پاراڭغا چۈشتى.

3

ئەتىسى تەۋپىق سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ، گىمناستىكا ئويناپ، يۈز يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن بىر بۇردا نان شوكۇم قىلغاچ تۈنۈگۈن كەچ يازالماي قالغان كۈندىلىك خاتىرسىنى يېزىپ تولۇقلىۋەتتى. بۇ ئىشلارنى ئۇ مەجىددىن ئەپەندى ئورنىدىن تۇرۇپ يۇيۇنۇپ بولغىچىلا تۈگەتتى، ئاندىن تەييار بولغان مەجىددىن بىلەن بىللە ناماز ئوقۇپ بولۇپ، چايۋاقتىغىچە ھويلىدا ئايلىنىپ پاراڭلاشتى.

چايدىن كېيىن ئىككىسى يۇمۇلاق شەگە بېرىش ئۈچۈن تۇرۇشتى.

—سىجاڭنىڭ سەھەردە سىپىل ئۈستىدە ئايلىنىپ يۈرىدىغان ئادىتى . بەلكىم بۇ چاغقىچە ئىشخانىسىغا قايتقاندۇر، — دېدى مەجىددىن ئەپەندى. ئۇنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئۇلار ئاۋۋال مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى ئېلياسقا يولۇقۇشتى. ئىلياس ئۇلارنى ئىشخانىغا باشلاپ باردى. سىجاڭنىڭ كۈتۈش بۆلۈمىدە ئىشتاپ باشلىقى ئىدرىس ئۇلارنى كۈتىۋالدى.

—سىجاڭ سەلدىن كېيىن ھازىر بولىدۇ، كۈتۈپ تۇرۇڭلار، —دېدى ئىدرىس دىپلوماتلارچە مۇلايىملىق بىلەن. ئۇنىڭ مۇئاملىسىدىن تەربىيە كۆرگەن ئادەملىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

سەلدىن كېيىن ئىشخانىغا تولۇق ھەربى فورما كىيگەن، ئورتا بويلۇق، گەۋرە كەلگەن، بۇغداي ئۆڭلۈك، 45 ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشى كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ مەزمۇت قەدەم ئېلىشلىرىدا پىشقان ھەربىينىڭ

UnRegistered

بەردەملىكى، جەسۇرلىقى بىلىنىپ، ئۆزىگە خاس سۇر بېغىشلاپ تۇراتتى.

تەۋپىق رەسمىي ھەربى كىيىمدىكى بۇ كىشىنىڭ سجاڭ ئىكەنلىكىنى روھى سېزىملىرى ۋە مەجىددىنىنىڭ سالىمى ئارقىلىق توندى دېيىشكە بولاتتى. چۈنكى ئۇ سجاڭنى يېڭىساردا كۆرگەندە بۇنداق ھەربىيچە فورمىسى يوق ئىدى.

—ياخشىمۇ سىز، سجاڭ، مەن سىزگە كونا تونۇشىڭىزنى باشلاپ كەلدىم.

شۇنچە قىسقا ۋاقىتتىلا بولغان ئۆزگىرىشلەرگە قىزىقىپ تۇرۇپ قالغان تەۋپىق ئېغىز ئاچقۇچىلا، سجاڭ ئۇنىڭغا بىر قەدەم يېقىنلاپ كەلدى:

—ۋۇي، تەۋپىق، ئۆزلەمۇ؟— دېدى سجاڭ قول ئۇزىتىپ ھەم ھەربىيلەرگە خاس تېز ۋە چۇس ھەرىكەتلەر بىلەن ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاچ چاپىنىنى يېشىۋېتىپ، — سىز تازىمۇ تۇتۇق بەرمەس ئادەمسىزغۇ؟ نەلەردە يۈردىڭىز؟ — دېدى ئۇ مەمتىلى ئەپەندىگە.

—ئاتۇشتا يۈردۈم، مەنمۇ تېخى يېڭىلا ئاڭلىدىم — ھاجىمنىڭ رەئىس بولۇپ ئۆرۈمچىگە ماڭغانلىقىنى، سىزنىڭ بۇياققا كېلىپ قارار تاپقىنىڭىزنى يېقىندىلا ئۇقتۇم. سىز بىلەن كۆرۈشۈشكە نېمە ئۈچۈن ئالدىرىماي، بىراق مانا ئەمدى نىسىپ بوپتۇ.

مەھمۇد مۇھىتى سەممىيلىك بىلەن باش ئېغىتىپ قويدى. ئاندىن ئۇنىڭدىن تەپسىلى ئەھۋال سوراپ كەتتى. ئۇنىڭ سالماق، ئېغىر ئاۋازىدا ئاجايىپ مېھرىبانلىق، جەلىپ قىلغۇچى كۈچ يوشۇرۇنغانىدى. مەمتىلى ئەپەندى گاھ سجاڭنىڭ يوغان، جىددىي كۆزلىرىگە تىكىلىپ جاۋاب بەرسە، گاھ ئاددىي سەرەمجانلاشقان ئىشخانىغا كۆز يۈگۈرتكەچ جاۋاب بېرەتتى.

—كونا دوسلىقىمىزنىڭ يۈز خاتىرىسى ئۈچۈن بولسىمۇ ھەمكارلىشىپ ئىشلەشكە ماقۇل دەرسلەر؟ — سورىدى سجاڭ يېقىملىق بىلەن. — مۇنداق دېگىنىم، سىلەرنى كەتمەكچى بولىۋاتىدۇ دەپ ئاڭلىغىنىم، ئەمەستۇ؟ 3

—ئۇنداق خىياللارمۇ بولمىدى ئەمەس، — دېدى تەۋپىق سەممىيلىك بىلەن، — بىراق ئاخىرى يەنە كەتمەس بولدۇق.

Unregistered

—بەربىر مەن رۇخسەت قىلمايتتىم، ئەمدى ئوبدان بوپتۇ، ئىشلەڭلار. زىبىلداپ[3] يۈرگەننىڭ پايدىسى يوق، —دېدى.

—شۇنداق، نېمىلا بولمىسۇن ئاخىرى شۇ قارارغا كەلدۇق. ئەمدى سىزنىڭ پېشكىڭىزغا ئېسىلىپ بىرنېمىلەر قىلارمىز، بىلگىنىمىزنى چىللارمىز، — دېدى مەمتىلى ئەپەندى ئوچۇق يۈرۈقلۇق بىلەن كۈلۈمسىرەپ(ئۇنىڭ بۇنداق يېرىم چاقچاق، يېرىم جىددىي سۆزلىرى كۆپ چاغلاردا يېڭى تونۇشلىرى بىلەن بولغان ئارىلىقنى يېقىنلاشتۇرۇش رولىنى ئوينايتتى)، ئۇنىڭ مۇددىئالىرىنى ئوچۇقراق ئۇقۇپ بېقىشقا ئالدىرىغان سىجاڭ ئىتتىك ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ سورىدى:

—نېمە ئۈچۈن قالدىڭىز؟

—ئاكىڭىزنىڭ قەلبىڭىزگە ۋارىس بولۇش ئۈچۈن، يەنى بىز مىللىتىمىزنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت بۈيۈك مەخسەتنى دەپ قالدۇق.

—مېنىڭ ئاكام؟... — سىجاڭ مەرھۇم ئاكىسى تىلغا ئېلىنىشى بىلەنلا غەزەپ ھەم قايغۇ ئارىلاشقان روھى ھالەت بىلەن تەۋپىققا تىكىلىپ قالدى.

—مەخسۇت مۇھىتىنىڭ قېنى بىكارغا ئاقتى دەمسىز؟ ئۇ قان بىزنىڭ كۆزىمىزنىڭ ئېچىلىشى ئۈچۈن ئاقمىدىمۇ؟ ...

مەھمۇد مۇھىتى تەۋپىقنىڭ دوستانىلىقى ئالدىدا ئېرىپلا كەتتى. ئۇنىڭ تېخىمۇ مېھرى ئېشىپ:

—خوش، پىلانلىرىڭىز قانداق؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

—مەن ئاتۇشقا قارارلىشىپ، مەكتەپ ئېچىش ئىشىغا كىرىشمەكچىمەن.

—يالغۇزمۇ؟

—شۇنداق، سىجاڭ. بىراق، ئىشقا كىرىشكەن ھامان بىر مۇنچە دوست تېپىۋالالايدىغانلىقىمغا ئىشىنىمەن.

—ياخشى. شۇنداق قىلىڭلار، مەرھۇم ئاكامۇ خەلقنى ئاقارتىشنىڭ ئىنتايىن زۆرۈرلىكىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى... — دېدى سىجاڭ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، —بىز ئىنقىلاب قىلىش داۋامىدا نادان ئادەملەر بىلەن ھېچنەرسە قىلىپ بولمايدىغانلىقىنى ئوبدانلا تونۇپ يەتتۇق...

UnRegistered

شۇ چاغدا بۆلۈمگە سىرد كۆك كۆز، ئېگىز بوي، سېرىق ساقال بىر چەتئەللىك كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ يېنىدا ھېلىقى تاشقىرى بۆلۈمدە ئۇچراشقان شتاپ باشلىقى ئىدرىسمۇ باردى. ئۇلارنىڭ بىللە كىرىشىدىن ئىدرىسنىڭ تەرجىمانلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەيدىغانلىقىنى پەرەز قىلغىلى بولاتتى.

ئۇلارنى كۆرۈپلا مەھمۇت مۇھتىنىڭ چرايىدا كەيپى ئۇچقاندەك ئالامەت پەيدا بولدى. ئۇنى مېھمانلاردىن تەۋپىق بايقاپ قالدى.

— Здрàвствуйте? [5] Доброе утро[4]—دېدى چەتئەللىك ئوچۇق - يورۇق كۈلۈمسىرەپ.

—مەن سىلەرنى تونۇشتۇرۇپ قوياي، — دېدى مەھمۇد مۇھتى ھېلىقى ئىككەيلەننى تەۋپىققا كۆرستىپ، —. بۇياق مېنىڭ ھەربىي مۇشاۋىرىم رىبالكىن بولىدۇ،... — ئاندىن تەۋپىقنى قارشى

”مۇئەللىم“ دەپ ئادىيلا تونۇشتۇردى.

ئىدرىس بىرمۇ گەپنى قويماسىنن تەرجىمە قىلىپ تۇردى.

[6] !Хорошо Хорошо! Я очен рад с вами познакомиться—   —دەپ كۈلۈپ تۇرۇپ باش لىڭشىتتى رىبالكىن.

مەھمۇد مۇھتى ئۇھ تاتىپ كىرسلۇدىن تۇردى.

—ھازىرچە سىلەرگە ئۇزاق ئۇلپەت بولالمايمەن، ۋاقتىڭىزلار يار بەرسىلا مېنى ياد ئېتىپ يوقلاپ كېلىشنى ئۇنتۇپ قالمىغايسىلەر، خەير، — دېدى خوشلىشىپ،— ئالدىرىمىساڭلار باشقىلار سىلەرگە ھەمراھ بولىدۇ، بىر دەم ئولتۇرۇپ كېتىڭلار.

—رەھمەت، يەنە بىر قېتىم كۆپرەك ئولتۇرارمىز، ھازىر بىزمۇ ئالدىرايمىز، — دېدى، تەۋپىقمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ.

رىبالكىن ئۇلارنى مېھماندوستلۇق بىلەن چىڭ تۇتقاندى، تەۋپىق سەممىيلىك بىلەن رەت قىلىپ، بىر دوستىمىزنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇشقا كېلىشىپ قويغاندۇق، ئۇلارنى ساقلىتىپ قويمايلى، دەپ سەۋەب كۆرسەتتى. شۇندىلا مۇشاۋىر ئۇلارنى ئارتۇق زورلىمىدى ھەم مەمنۇنىيەت بىلەن كۈلۈمسىرەپ، شتاب باشلىقىغا قاراپ مۇرىسىنى قىستى.

UnRegistered

ئىلياس ئۇلارنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ قويدى. يولدا كېتىۋېتىپ مەجىددىن ئەپەندى:

—قارىغاندا سىجاڭ بىلەن ئۇنىڭ ئورۇس مۇشاۋۇرى بىر بىرىگە ئىشەنمەيدىكەن، خېلىدىن بېرى بۇنى بايقاپ كېلىۋاتىمەن. ئورۇس ھەرقاچان پەيدا بولۇپ سۆھبەتكە داخىل بولىدۇ. بۈگۈنمۇ شۇنداق بولدى، سىجاڭنىڭ بىز بىلەن كۆپرەك پاراڭلاشقۇسى باردەك قىلىپ تۇراتتى، كېيىن بىردىنلا كەيپسىزلىنىپ كەتتى.

—شۇنداقمۇ؟— دېدى تەۋپىق خىيالچانلىق بىلەن ھەمدە ئۆزىنىڭ ساددىلىق بىلەن ئۇ يەردە دوستلىرىنىڭكىدە ئولتۇرماقچى ئىكەنلىكىنى دەپ يۈرگىنىگە ئۆكۈنۈپ قالدى.

—زىيانىڭكىگە كېتىمىزمۇ؟ — سورىدى دوختۇر .

—ھوي، تېخى ئەتىگەن. ئۇ بەلكىم مەكتەپتىدۇر. بىز شەۋقىنىمۇ نوۋېشىغا كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ قويماپىمىدۇق؟ يەنە تېخى مېنىڭ ھېلىقى ئىنىممۇ شۇ يەرگە بارماقچىدى. ئاۋۋال مەكتەپكە بارايلى، ئاندىن ھەممىمىز بىللە كېتىمىز. زىيانىڭ دەرسى تۈگىسۇن، كۈتەيلى.

ئۇلار نوۋېشى مەكتەپكە قايتىپ كەلگەندە سەيپىددىن ئىشخانىدا بىر نەۋرە ئاكىسىنى كۈتۈپ ئولتۇرغانىدى. ساۋۇت ئەپەندى، تۇرغۇن ئەپەندىلەر ئۇنىڭغا ھەمرا بولۇپ پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. يۈسۈپ ئەپەندى دەرسكە كىرىپ كەتكەن، سەۋقى تېخى كەلمىگەنىدى.

—ھازىر يۈسۈپ زىيانىڭكىگە بېرىپ بەزمە قىلىمىز. ئاندىن ئاتۇشقا كېتىمىز. سەنمۇ ۋالى مەھكىمىسىدىكى ئىشىڭنى تاشلا، كېتىپ مەكتەپ ئاچىمىز. — دېدى ئۇ سەيپىددىنگە.

يۈسۈپ زىيا دەرستىن چىقىپ سازەندىلەرنى ئۇقۇشۇپ، تەييارلىقنى تەق قىلىپ قويغانلىقىنى ئېيتىپ تەۋپىقنى خوشال قىلدى. ئۇلار بىردەم خوشال خورام پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىنىڭ ئۈستىگە شەۋقى سالام بېرىپ كىرىپ كەلدى.

شائىر ھەمىشەمىكىدەك ئۇزۇن تون، مەيسە كالاچ كىيىۋالغان، ساقىلىنى چىرايلىق تاراپ، كىيىملىرىگە خۇشبۇي ئەتىر چېچىۋالغانىدى.

تەۋپىق ئۇنىڭ ياشانغانلارغا خاس يۇمشاق ۋە قورۇق چۈشكەن قوللىرىنى قوش قوللاپ سىقىپ قويۇۋەتمەي تۇرۇپ:

UnRegistered

—خجلمەن، ئۇستاز. دىدارىڭىزنى كۆرۈپ، سۆھبىتىڭىزدە بولۇشنى دىمىسەم ئاستانىڭىزگە بالا ئەۋەتىپ كىتابنى ئەكەلدۈرۈسەممۇ بولاتتى. سىزنى ئەتتىگەندىلا بۇ يەرگە كېلىشكە ئالدىرتىپ قويغىنىم سەل قاملاشمىغان ئىش بولدىمۇ نىمە؟ — دىدى ھۆرمەت بىلەن.

—بۇ نىمە دىگەنلىرى، ئىنىم؟ — دىدى شەۋقىمۇ بىر خىل چوڭلارنىڭ كىچىكلەرگە قارىتىدىغان مىھرىۋانلىقى بىلەن،— مەن سىلىگە ھاجەتمەن بولسام ـ يۇ، يەنە سىلى خىجىل بولىدىغان نىمىسى بار؟

—لېكىن، ئۇستاز، سىزنىڭ ماڭا ھاجەتمەن بولغىنىڭىز قانداق؟ بۇ يە مىنىڭ، يە سىزنىڭ شەخسىي ئىشىمىز ئەمەس، مىللەتنىڭ ئىشىغۇ؟ بۇنىڭغا سىنىڭ مىنىڭ كىتەمدۇ، قانداق ئورۇنلاشتۇرۇشىڭىز بولسا بىمالال ئېيتىۋېرىڭ، مىنى ساداقەتمەن شاگىرتىم دەپ بىلسىڭىز بولىدۇ .

—تەۋپىق راست دەيدۇ. بۇ كىشىنىڭ ئالدىدا ھەرگىز تۈزۈت كەتمەيدۇ،— دىدى يۇسۇپ ئەپەندى قىستۇرۇپ، — بۇ ئەپەندىنى چۈشەنگەنسىرى، ئۇنىڭ مىللى مەنپەئەتكە مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردىكى مەيداننى كۆرۈپ يېتىلا، بۇ كىشى تارتىنىپ ئولتۇرىدىغانلاردىن ئەمەس.

مەجىددىنمۇ ئۆز نۆۋەتىدە تەۋپىقنى چېقىشىپ تۇرۇپ ماختىدى.

شەۋقى بۇ تەرىپىلەرنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ مەمتىلى ئەپەندىگە زوقلىنىپ باقاتتى. ئۇنىڭ كىچىك بۇرۇتى ياراشقان، قىزىللىق تەپكەن ئاق يۈزىنى، بولۇپمۇ ئەقىل پاراسەتنىڭ چىرىغىدەك يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىنى سۈرەتكە ئېلىۋالماقچى بولغاندەك ئۇنىڭغا قارايتتى. كۆڭلىدە تېخىمۇ ئىسيانكار، تېخىمۇ قىزغىن ئىككىنچى ئەۋلادتىن سۆيۈنمەكتە، خاتىرجەم بولماقتىدى.

—دوستۇم، — دىدى مەمتىلى ئەپەندى يۇسۇپ زىياغا قاراپ، ئۆزى ھەققىدىكى گەپلەرگە خاتىمە بېرىش ئۈچۈن، — ھاجىمكامنىڭ شۇنچە سەھەردە كېلىشىگە قاراپ ئېيتىپ بېقىڭە، ئۇ تازا قىزغىن، ئوت يۈرەك كىشى ئەمەسمىكەن.

—ئەلۋەتتە، ئۇ بىر پارچە چوغ، ئۇ يېنىپ بولغىلى تۇرغان چوغ، سىلى تازا يېنىۋاتقان چوغ. ئەمدى ئىككى چوغ بىر بولدۇڭلار.

—بۇ كىشى نىمە دەيدۇ، ئەپەندى؟ — دىدى شەۋقى تەۋپىقنى ھوجۇمغا ئاتلاندۇرۇش ئۈچۈن دەي ـ

Unregistered

دەيگە سېلىش ئاھاڭدا، كۈلۈپ تۇرۇپ.

—نېمە دەيتى، ئىنتايىن توغرا گەپ قىلدى، بىزدە "يالغۇز ئۇتۇن يالۋۇرسا كۆيمەس" دېگەن گەپ بارغۇ" دېمەك، ئەمدى كۆيگۈچى ئىككى بولسا ئوت ئۆلغۈيدۇ، شۇ،— دېدى تەۋپىق كۈلۈپ،— بىزنىڭ شولا چېچىپ تۇرغان سىرتقى قەۋتىمىزنى كۆل بېسىشقا باشلىغاندا يېڭى ئۇتۇن سېلىنىپ تۇتاشتۇرۇلسا بۇ ئوت ئۆچمەيدۇ، دېگەن سۆز. شۇنداق ئەمەسمۇ، ھاجىكا؟

—بولدى قىلىڭ، يۈسۈپ ئەپەندى، — دېدى مەجىددىن ئەپەندى چاخچاققا ئارىلىشىپ، — بىزنىڭ تەرپىمىز ئاجىز، بۇلار كۈچلۈك كېلىپ قالدى. ئىككى شائىر بىر بولۇۋالسا بىزدەكلەرنى پومىلايدۇ ـ . .

—بولدى، بولدى، بوۋا، بىز ھاجىكام بىلەن ئۆز ئىشىمىز ئۈستىدە سۆزلىشۋالايلى، ھېلى زىيانىڭ ئۆيگە كېتىمىز، ئۇ چاغدا بۇ ئىشلارنى سۆزلىششكە پۇرسەت بولمايدۇ. قېنى، ھاجىكا، "دېۋان" ھەققىدە قانداق ئوي پىلانلىرىڭىز بولسا ئېيتىپ بېقىڭ. دوستلىرىمىزنىڭ بارىدا ئۇلارنىڭمۇ مەسلىھەتىنى ئالايلى.

—پاتراق پۈتتۈرۈش ئۈچۈن ئىككىمىز بۆلۈشۋالساق بولماسمۇ؟

—بۇنىڭدا ئىككىمىزنىڭ ئىشلەتكەن سۆزلىرىمىزدە ئىككى خىللىق بولۇپ قېلىشى مۇمكىن .ئاتالغۇلارنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۈچۈن چوقۇم باشتىن ئاخىر بىر قولدىن ئۆتمەي بولمايدۇ. دېمەك، بىر ئادەم مۇھەررىرلىك قىلمىسا بولمايدۇ.

—سىلىنىڭچە بولغاندا...

—مېنىڭچە بولغاندا كىتابنى ماڭىلا بېرىڭ، مەن تەرجىمە قىلاي .ئۆتتۈرلۈق ئېلىپ كېلىپ سىزگە بېرەي، سىز تەھرىرلەڭ. شۇنداق قىلساق ھەم تەرتىپلىك، ھەم تېز بولىدۇ؟ دەپ ئويلايمەن.

—بۇنداق بولغاندا ھەممە ئېغىرچىلىق سىلىنىڭ ئۈستىلىرىگىلا چۈشۈپ قالغۇدەكقۇ؟

—ئۇنداقمۇ ئەمەس، ئەگەر شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ مەن ياش بولغاندىكىن ئېغىر تەرپىي ماڭا بولسىمۇ ھېچقىسى يوق. سىز پىشقەدەم بولغاندىكىن نازۇك تەرپىنى ئۈستىڭىزگە ئېلىڭ. شۇنداق بولغاندا مەندە يۈك ئېغىرلىقى، سىزدە مەسئۇلىيەت ئېغىرلىقى بولىدۇ. يەنىلا سىزنىڭ ئەجرىڭىز كۆپرەك سىڭگەن بولىدۇ.

—سىلىزە، راستىنلا ھېچكىمگە گەپ بەرمەيدىكەنلا، جۇمۇ، — دېدى شەۋقى كۈلۈپ.

UnRegistered

—شۇنداق پۈتۈشتۇقمۇ ، هاجىكا؟

—شۇنداق بولدى ـ دە ، ئەمدى .

ئەمدى ئۇلار كونكرېت مەسىلىلەر ھەققىدە پىكىرلەشتى ، بۇ زور ئىشنىڭ پىششىقراق بولىشى ئۈچۈن ئاردا ئەخمەت ئەپەندىنىڭمۇ بىر قېتىم كۆرۈپ ئاققا كۆچۈرۈپ بېرىشى مۇۋاپىق تېپىلدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىلمى گورۇپپا ئۆز ئۆزىدىن شەكىللەندى .بۇ ھەقتىكى گەپلەر بىر يەرگە بارغاندىن كېيىن:

—ئۇنداق بولسا ، ئالدىراش بولمىسىڭىز بىز بىلەن بىللە يۈسۈپ ئەپەندىنىڭ ئۆيىدىكى بەزمىگە بېرىپ كۆڭۈل ئېچىپ كېلىڭ ، بىز ئۇيەردە ئېچىلىپ يېيىلماقچى ،— دېدى تەۋپىق شەۋقىنىڭ قولىقىغا يېقىن كېلىپ قىزىقچىلىق بىلەن.

—نېمە بەزمە؟ ئۆيلىنىمەكچى بولۋاتامدىيا؟

—بۇ بەزمە سىلەردەك يېقى دوستلار بىلەن تونۇشقانلىقىمىز شەرىپىگە بېغىشلىنىدۇ .شۇنداقلا يەنە بىزنىڭ نۆۋەتتە تۈتۈش قىلىدىغان زور ئىلمى ئەمگىكىمىزنىڭمۇ باشلىنىش مۇراسىمى بولۇپ قالىدۇ. تۇرۇڭ ئەمسە ، كەتتۇق .

تەۋپىق ، سەيپىددىن ، يۈسۈپ زىيالار ئالدىدا مېڭىشتى، ئىككى بوۋاي ئارقىدىراق قالغىنىدا شەۋقى دوختۇرغا:

—تەۋپىق ھەققەتەنمۇ ئۈلپەتچىلىككە يارايدىغان يىگىتكەن ، —دېدى .

» [1]ئەركىن ھايات» شۇ يىللاردا شەۋقى تەرىپىدىن چىقىرىلغان گېزىت ، — : .

[2]شەيخ سەئدى: «گۈلىستان» — : .

[3]زىبىلدىماق — بىر جايدا تۇرالماسلىق(تۇرپان شىۋىسى) — : .

[4]دوبرويې ئۇترو — (رۇسچە) — خەيرلىك سەھەر، — : .

[5]زىدراستۋۇيتې — (رۇسچە) — ياخشىمۇسلەر، — : .

تېخىمۇ كۆپ ئىلكتاپلار : jalpkar.uyblog.cn . سىزنىڭ ھەرۋاقىت قەدەم تاشرىپ قىلىشىڭىزنى چىن چىندىلىمدىن ئۈمىد قىلىمەن !!!

تۈزگۈچى : ياسىنجان

ئالاقىلىشىش :

ئەت ساندۇقۇم : koinlon@126.com

QQ : 49225523

UnRegistered